

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**UYGUR ŞİVELERİ SÖZLÜĞÜ (A'DAN Z'YE KADAR
TRANSKRİPSİYONLU METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Özlem ÖZTUNCER**

**TEZ DANIŞMANLARI
Prof. Dr. Mehmet ÖLMEZ
Yrd. Doç. Dr. Necmi AKYALÇIN**

ÇANAKKALE- 2006

ÖZET

Bu çalışma Yeni Uygur ağızlarını ele alan ve Ğulam Ğopuri'nin hazırladığı *Uygur Şiviliri Sözlüğü* adlı yapıtın A'den Z'ye kadar olan bölümünü içermektedir. Çalışma, yapıtın özgün olan Arap harflerinden Latin harflerine aktarımı ile başlamıştır. Daha sonra yapıtta geçen 1814 maddebaşı sözcük günümüz Türkçesi ve Eski Türkçeye ses benzerliği bakımından karşılaştırılıp tarihsel dönemde bu sözcüklerin geçirmiş oldukları değişimler verilmiştir. Çalışmada geçen sözcüklerin karşılaştırılmasında anlam benzerlikleri ve yakınlıkları ile ses benzerlikleri temel ölçüt alınmıştır. Anlam ve ses benzerliği içermeyen sözcüklerin ilgili bölümleri “ø ?” işareti ile belirtilmiştir. Ayrıca kökeni tespit edilememiş olan sözcükler de “< ?” işareti ile belirtilmiştir. Dizin bölümünde, yapıtın içerisinde geçen Yeni Uygur şivelerine ait maddebaşı sözcüklerden günümüz Türkçesinde yaşadığı saptananlar *Anadolu Diyalektleri – Uygur Diyalektleri* başlığı altında verilmiştir. Kökeni saptanabilen maddebaşı sözcükler de *Kökenlerine Göre Dizin* başlığı altında ait oldukları dillere göre sıralanmıştır. *Türkçe Karşılıklarına Göre Dizin* başlığı altında da yapıtta yer alan maddabaşı sözcükler Türkçe karşılıklarıyla birlikte sıralanarak verilmiştir.

Sonuç olarak Eski Türkçede ve günümüz Türkçesinde var olan sözcüklerden günümüz Uygur lehçelerinde yaşayanlar saptanmış, böylelikle bu sözcüklerin Eski Türkçe ve günümüz Türkçesi ile olan anlam ve ses benzerlikleri incelenmiştir. Bu incelemenin sonucunda Eski Türkçeye ve günümüz Türkçesine ait bazı sözcüklerin Yeni Uygur lehçelerine yakınlıkları tespit edilmiştir.

ABSTRACT

This study subjected the vocabulary of the book *Uygur Şiviliri Sözlüğü* by Ğulam Ğopuri from A to Z parts. First of all the authentic letters of Arabic are translated into Latin. 1814 words translated are compared in terms of phonetics and sementics in old and modern Turkish . The changes they were subjected to are pointed out . In the study basic criteria are the semantic and phonetic similarities of the words. The vocabulary having no phonetic and semantic similarity is marked “‘ø ?’”. More over the vocabulary whose etymons are still not retirmined are marked with “‘< ?’”.In the index part, the vocabulary belong to which are used in the work and determined to be stil alive in modern Turkish are given under the title *Anatolian dialects- Uighur dialects*. The vocabulary of which etymons are determined are given under the title *Index-According to the Etymons* according to which language they belong to. All the words are also given with Turkish equivalentents is *Index- Turkish Equivalentents*.

The study adresses the words of old and modern Turkish words which are alive in Uighur dialects. Further more, it examines semantic and phonetic similarities of these words in old and modern Turkish. As a result of this study, some words of old and modern Turkish are proved to be related to modern Uighur dialects.

İÇİNDEKİLER

Sayfa Numarası

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	iv-v
ÖNSÖZ.....	vi
GİRİŞ.....	1-4
SÖZLÜK.....	5-160
DİZİN.....	161-221
SONUÇ.....	222-225
KAYNAKÇA.....	226-227
UYGUR ŞİVİLERİ SÖZLÜĞÜNÜN ÖZGÜN METNİ	

KISALTMALAR

<i>A.</i>	: Aksu ağzı
<i>Ar.</i>	: Arapça
<i>bk.</i>	: bakınız
<i>Ç.</i>	: Çince
<i>Çağ.</i>	: Çağatayca
<i>Der.S.</i>	: Derleme Sözlüğü
<i>DLT</i>	: Divan-ü Lûgat-it-Türk
<i>ED</i>	: An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth- Century Turkish
<i>ET</i>	: Eski Türkçe
<i>Far.</i>	: Farsça
<i>Ğ.</i>	: Gulca ağzı
<i><u>H.</u></i>	: Hoten ağzı
<i>KB</i>	: Kutadgu Bilig
<i>Ke.</i>	: Kaşgar ağzı
<i>Krş.</i>	: Karşılaştırınız
<i>Ku.</i>	: Kuçar ağzı
<i>Ku.</i>	: Kumul ağzı
<i>Köçme</i>	: Mecaz Anlamı
<i>L.</i>	: Lopnur ağzı
<i>Li.</i>	: Yong-Song Li “Türk Dillerinde Akrabalık Adları”
<i>M</i>	: Misal
<i>Mo.</i>	: Moğolca
<i>Mo-TS</i>	: Moğolca- Türkçe Sözlük
<i>OTL</i>	: Osmanlıca-Türkçe Lûgat
<i>R.</i>	: Rusça
<i>Uigwb</i>	: Uigurisches Wörterbuch II
<i>T.</i>	: Türkçe
<i>T.</i>	: Turfan ağzı
<i>Tar.S.</i>	: Tarama Sözlüğü
<i>T.Diy.</i>	: Türkiye Türkçesi Diyalекtleri

TS : Türkçe Sözlük
Yuyg. : Yeni Uygur Türkçesi

ÖNSÖZ

“Uygur Şiveleri Sözlüğü (A’dan Z’ye Kadar Transkripsiyonlu Metin)” adını taşıyan bu çalışmada günümüz Uygur diyalektlerinin söz varlığının Eski Türkçe ile benzer noktalarının saptanması; daha sonraki dönem Türk dillerine ilişkin sözcüklerle ilgi kurulması, benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması ile sözcük yapılarının incelenmesi hedeflenmiştir. Yapılan karşılaştırmalarla tarihsel süreç bakımından Türkiye Türkçesine de bir katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Üzerinde çalışılan özgün metin Arap alfabesiyle yazılmış olduğundan çalışmanın sözlük kısmında da alfabetik sıralama Arap alfabesine uygun olarak yapılmıştır.

Tezimi hazırlarken tezimin her aşamasında engin birikimini benimle paylaşıp bana zaman ayıran değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Ölmez’e, gerek akademik öğrenimim süresince gerekse tez çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyip her zaman bana destek olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Necmi Akyalçın’a, yapıtın Türkiye Türkçesine aktarımında bana zaman ayırıp yardımcı olan hocam Dr. Ayet Goca’ya ve manevi desteklerinden dolayı aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Uygurlar, biri 8. yüzyıl ortalarında Moğolistan’da (745-840) öbürü de 9. yüzyıl ortalarında şimdiki ülkelerinde (850-1250) olmak üzere iki devlet kurmuş eski bir Türk halkının torunlarıdır. Uygurların büyük bir çoğunluğu bugün Çin Halk Cumhuriyeti’nin Uygur Özerk Bölgesinde (Sinkiang eyaletinde) yaşar. Çin’de yaşayan Uygurların toplam sayısı yaklaşık olarak 6 milyondur. Çin dışında Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan Cumhuriyetlerinde de Uygur toplulukları vardır. Eski SSCB’de yaşayan Uygurların toplam sayısı 1989 sayımına göre 262,199 olarak verilmiştir.¹

Eski Türkçenin önemli bir kolu olan Eski Uygur Türkçesinin yerini günümüzde 20.yy’ın başlarından itibaren şekillenmeye başlayan Yeni Uygur Türkçesi almıştır. Yeni Uygur Türkçesi, tarihi dönem Türk dillerinden Çağataycanın devamıdır. Çağatayca ise Eski Uygurca ile başlayıp Karahanlı Türkçesi ve Harezm Türkçesi ile Yeni Uygur Türkçesine bağlanmaktadır. Doğu Türkçesinin önemli bir kolu olan Eski Uygurca bu nedenle günümüz Türk dillerinin atası sayılabilir.

“Uygur Türkleri, 1930’lu yıllara kadar Çağatay Türkçesi’ni kullanmışlardır. Bu tarihten sonra Ürimçi (Urumçi) ağızını kabul eden Kaşgar, Aksu, Kumul, Turfan ve İli vilayetlerinin ağızlarıyla birlikte Uygur Türklerinin tamamına yakının dilini içine alan “merkezi şive”yi edebi dil haline getirmişlerdir.”²

“Doğu Türkistan’da Ürimçi (kaynaklarda Urumçi), eski Sovyetler Birliği’nde ise İli ağızı temel alınarak kurulmuş olan Yeni Uygur yazı dilinin

¹ TEKİN, Talat – ÖLMEZ, Mehmet, *Türk Dilleri Giriş*, Yıldız Dil ve Edebiyat 2, İstanbul 2003, s. 136

² ÖZTÜRK, Rıdvan *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1994, s. 1

birçok lehçesi vardır. Bunlar, Güney lehçeleri ve Kuzey lehçeleri olmak üzere, başlıca iki grupta toplanabilir. Bu gruplar aşağıdaki lehçelerden oluşmuştur:

Güney grubu: 1. Kaşgar-Yarkent lehçesi, 2. Hotan-Keriya lehçesi, 3. Aksu ya da Maralbaş-Karaşar lehçesi. *Kuzey grubu:* 4. Kuça-Turfan-Hami lehçeleri (Çin’de), 5. Tarançi lehçesi (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan’da). Uygurca’nın, bu iki gruptran başka, asıl Uygur bölgesi dışındaki lehçeleri de şunlardır: 6. Lobnor lehçesi (Lobnor vahasında, Çarhalık ve Miran’da), 7. Hoton (Busurman “Müslüman”) lehçesi (Batı Moğolistan’da Ubsu (Ubsu-Nur) ve Çirgis (Çirgis-Nur gölleri arasında).”³

Yeni Uygurlar, Çin’de 1960’lı yılların sonuna kadar, düzeltilmiş Arap alfabesini kullanıyorlardı. 1969 yılında toplanan Şinciang Uygur Bölgesi İkinci Dilbilimi Kongresi’nde alınan kararla birlikte Latin asıllı alfabeyi kullanmaya başlamışlar ancak daha sonra yeniden Arap alfabesine dönmüşlerdir. Bu arada sürekli alfabe değiştirme girişimleri olmuşsa da bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Eski Sovyetler Birliği’ndeki Uygurlar ise 1930-1947 yılları arasında Latin alfabesini kullanmışlar, 1947 yılından bu yana ise Kiril alfabesini kullanmaktadırlar.

Son yıllarda artmakla beraber Yeni Uygur Türkçesi üzerine yapılan çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Kuşkusuz bunun altında yatan en büyük neden de Yeni Uygur Türkçesinin 20.yy’ nın başlarından itibaren şekillenmeye başlamış olmasıdır. Talat Tekin-Mehmet Ölmez’in “Türk Dilleri Giriş”⁴ ve Rıdvan Öztürk’ün “Yeni Uygur Türkçesi Grameri”⁵, “Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil”⁶ Uygur Türkçesi grameri açısından başlıca eserleri oluşturmaktadır. Bu alanda yapılan sözlük çalışmalarına baktığımızda Emir Necipoviç Necip’in

³ ERDAĞI, Binnur, *Uygurlar ve Yeni Uygurca*, Türk Halkları ve Dilleri: 11,s. 141

⁴ TEKİN, Talat – ÖLMEZ, Mehmet, age.

⁵ ÖZTÜRK, Rıdvan, age.

⁶ ÖZTÜRK, Rıdvan, *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, TDK Yayınları, Ankara, 1997

redaksiyonunda hazırlanıp İklil Kurban'ın çevirdiği “Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü”⁷ dışında bazı üniversitelerde yapılan bitirme tezi⁸ çalışmalarını da gözönüne alırsak, bu konuda yeni çalışmaların yapılması gereği açıkça görülmektedir.

Çalışılan özgün yapıta yazar tarafından dört bine yakın sözcük ve sözcük birleşimi konulmuştur. Sözlüğe konulan her sözcüğün anlamı Yeni Uygur edebi dilindeki sözcüklerle anlatılmıştır. Sözcüklerin anlatılmasında çoğu zaman atasözü, beyit, koşuk ve bilmecelelerden örnekler getirilmiştir. Şive bölgesi biraz daha net olan sözcüklerin bağımlı olduğu yer kısaltılarak belirtilirken net olmayanların veya birkaç bölgede aynı biçimde kullanılanların bağımlı olduğu yer gösterilmeden verilmiştir. Sözcüklerin farklı farklı anlamları noktalı virgülle ayrılırken getirilen örneklerin önüne iki nokta üst üste veya “m.” işareti konulmuştur.

Yazar yapıtının önsözünde inceleme ve araştırmanın derin ve etraflı olmaması nedeniyle birçok sözcüğün anlatımının hatalı ve uygunsuz olabileceğine değinmiştir. Çalışma sırasında yazarın sözünü ettiği gibi çeşitli anlam ve yazım yanlışlarıyla karşılaşmıştır. Örneğin, *dingus* sözcüğünün anlamı topal, aksak diye verilirken örnek tümcede ise M: *Şireniñ puti dinguslap képtu “İneğin ayağı aksadı”* biçiminde eylem olarak örneklendirilmiştir.

Yapılan çalışma “*Uygur Şiviliri Sözlüğü*”nin A’dan Z’ye kadar olan bölümündeki toplam 1814 sözcüğü içermektedir. Çalışmaya Yeni Uygur Türkçesi ile ilgili ön araştırma yapılarak başlanmıştır. Öncelikle Arap alfabesi ile kaleme alınmış olan özgün eser “*Uygur Şiviliri Sözlüğü*”nin Latin alfabesine aktarımı yapılmıştır. Daha sonra eserde geçen sözcüklerin açıklamaları Türkiye Türkçesi olarak verilmiştir.

⁷ NECİP,Emir Necipoviç *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1995

⁸ ÖZEL, Şükrü Uygurca Sözlük Çalışması Lisans Bitirme Tezi (A) , Edirne, 1999

Çevirinin ardından özgün sözlükte açıklaması yapılan sözcüklerin Türkçe ses denkləri, Eski Türkçeleri ve kökenleri; Kutadgu Bilig, Divan-ı Lûgat'it Türk, An Etimological Dictinoary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Derleme Sözlüğü, Tarama Sözlüğü, Farsça Sözlük, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat ve Türkçe Sözlük gibi kaynaklardan yararlanılarak belirlenmiştir. Eski Türkçesi ve kökeni bulunamayan sözcükler ilgili bölümde “= < ?” işareti ile belirtilirken Türkçe ses denklığı bulunamayan sözcükler ise “ø ?” işaretiyle gösterilmiştir. Eserde yer alan bazı özel kullanımlı sözcüklerin günümüz Türkçesinde kullanıldığı halde taranan kaynaklarda sözcük öbeği olarak birarada yer almadığı görülmüştür. Eserde yer alan bu tür özel kullanımlardan kimileri aşağıda gösterilmiştir.

Özel Kullanımlı Sözcükler

at béşi	baş burni
ara bolmaq	tal boyluq
ara turmaq	ter bolmaq
ağziğa inek tepmek	tütün yutmaq
ayğa baqar	tik kélip qalmaq
aq qar	can etmek
aq leglek	ciñ basmaq
ayaq salmaq	dukan qiliçi
ettiken	zor çıqmaq

A

aba = *L.* “Ava”ğa qarañ. = *T.* “Ava”ya bakınız. = *T.Diy.* ø ? = *ET apa* *ED* 5a, *apa-aba* “baba” *Li* 108.

abahta = *Qam*ak, türme, solak (“avahta”mu diyilidu). *M:* *Unij dadisi abahtida öliip ketken.* = *T.* Hapis, hapishane (“avahta” da denir).
M: *Onun babası hapiste öliip gitmiş.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

apa = *Q.* Hede, aç, igeçe. = *T.* Abla, büyük kız kardeş. = *T.Diy.* *apa*→*aba* *Der.S.I* 282 = *ET apa* *DLT-Dizin* 30, *apa-aba* *Li* 167

appaq = *Q.* *Hanim*, ağıça, appay, ayim (bu söz eslide vañ-ğocılarnıñ vezir-töriliriniñ ağıçlırığa bérilidiğan hörmət nam bolup, kényinki çağlarda çoñ yaşlıq mötiver ayallar hörmetlinip muşu nam bilen atilidiğan bolup qalğan). = *T.* Hanım, bayan (bu kelime aslında prens ve prens soyundan olanların, vezir ve asilzadelerin hanımlarına verilen saygı adı olup sonraki zamanlarda büyük ve yaşlı kadınlara duyulan saygı işte bu adla dile getirilmiştir). = *T.Diy.* ø ? = < ?

apçirimaq = *Ğ.* Kiyim-kéçek ve rehtlerniñ su tégiş bilen kirişip kėtişi; yağaçtin yasalğan nersilerniñ kurup kışkırıp, kiçiklep kėtişi. *M:* *Köñligiñiz apçirap qaptu; işik apçirap kėtiptu.* = *T.* Giysi ve kumaşların suyla çekip küçülmesi; ağaçtan yapılan şeylerin kuruyarak kısılıp küçülmesi. *M:* *Gömleğiniz çekip küçüldü; (yeni yapılan) kapının tahtası kuruduktan sonra yamuldu.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

apçimaq = *Q.* Yukuridiki “apçirimaq” söziniñ menilirini bildürgendin başqa, yine su qoyulğan yerlerniñ şamalda quruşup kélişiğimu qollinilidu. = *T.* Yukarıdaki “apçirimaq” kelimesinin anlamlarını belirtmekten başqa, yine su konulan yerlerin rüzgarda kuruyup kalmasında kullanılır. = *T.Diy.* ø ? = < ?

apkunak = *Q.* *Daphan* (tonurniñ kül çıkırیدیğan töşiği). = *T.* Tandırın kül çıkarılan deliği. = *T.Diy.* ø ? = < ?

apitolluğ = *H.* Mezmüt, qavul. *M:* *Apitolluğ adem* - bek qavul adem. = *T.* Sağlam, dayanıklı. *M:* *Apitolluğ adem* – pek güçlü kişi. = *T.Diy.* ø ? = < ?

at arkanlimak = Ğ. Atni otlakğa élip çıkıp, bir putini uzun arğamça bilen çüşep koyup békiş usuli. = T. Atı otlığa çıkarıp, bir ayağını uzun kalın iple bağlayıp besleme şekli. = T.Diy. ø ? = < ?

atan = Ahta kilingan töge. = T. İğdiş edilen deve. = T.Diy. ø ? =
ET *atan* ED 60a, *ata(n)* Mo-TS I92b

at béşi = A. Yiğnağuş. = T. Bir çeşit böcek. Gövdesi ince uzunca, göğüs kısmının arka tarafında iki çift zar şeklinde kanadı bulunur, yüksekten uçabilir, suda yaşar. = T.Diy. ø ? = < ?

at çéyi = Ğ. Bovaklarğa at koyuş şeripige bérilidiğan ziyapet. = T. Bebeklere ad koyma şerefine verilen ziyafet. = T.Diy. *ad çayı* = < ?

atqotan = L. At éğili, athana, maño. = T. Ahır, at ağılı. = T.Diy. ø ? = < ?

at kulak = Köl boylırıda ösidiğan saman göllük ösümlük. = T. Göl kıyılarında yetişen saman gövdeli bitki. = T.Diy. *atkulak* Der.S.I 370 = < ?

atkune = Ku. At, nam, atak, tehellus sözliriniñ erkiletme éytilişi. Koşakta mundağ kelgen: *Élip boyluğ ay senem, atıñ nedur yar senem. Atkuneñni bilmeymen, zatiñ nedur yar senem.* = T. Ad, kurtulma kelimelerinin şımartma amacıyla söylenişi. Koşukta böyle gelir: *Élip boyluğ ay senem, atıñ nedur yar senem. Atkuneñni bilmeymen, zatiñ nedur yar senem.* = T.Diy. ø ? = < ?

atlak = Tağ sirti, tağ kiri. = T. Dağ sırtı, dağ yamacı. = T.Diy. Krş. *atlak* “köprü” Der.S.I 370 = < ?

atiğa = Ku. Vañ-ğocılarnıñ balilirini imitip çoñ kılidiğan inij anılarnıñ erliri “atiğa” dep atilidu. = T. Prens ve prens soyundan olanların çocuklarını emzirip büyüten sütannelerinin kocalarına “atiğa” denir. = T.Diy. ø ? = ET *ata*

atiğaz = Ğ. Atağaz, erkek gaz. = T. Erkek kaz. = T.Diy. ø ? = ET *ata* ve *kaz*

atila = Ke. Buğday uni bilen cigde unini arılaştırıp yasaydiğan bir hil umaşka ohşaş tamak. = T. Buğday unu ile iğde ununu karıştırarak yapılan bir çeşit koyu çorba yemeği. = T.Diy. ø ? = < ?

at yarişi = Ğ. Atni beygige sélişka teyyarlaş. = T. Atı yarışa salmaya

hazırlama. = T.Diy. ø ? = ET *at* ve *yarat-* “uyarlamak, hazırlamak” ED 959b

acriķ = *Ķu*. Bir hil otniņ nami; çimen, otlak menisidimu kélidu (“ecriķ”mu diyilidu). = T. Bir çeşit otun adı; çimen, otlak anlamlarına da gelir (“ecriķ” de denir). = T.Diy. ø ? = < ?

açara = *Ķu*. Çat ara, çatrak. = T. Kasık, iki bacağın aralığı. = T.Diy. ø ? = ET *aç* ve *ara*

aça kulaķ = *H*. Gilem dukınıniņ yan teripidiki yağaç. = T. Kilim tezgahının yan tarafındaki tahta. = T.Diy. ø ? = < ?

açaka = *A*. Aça, hede. = T. Abla. = T.Diy. ø ? = ET *aça* Li 125

aççiği tüvidin kelmek = *Ķe*. Bu, kıattıķ hapa bolğanlıķni bildürüşte kıollinilidiğān birikme. M: *Şu tapta aççiğim tüvidin kélivatidu, cumu?* = T. Bu, çok kıızmayı belirtmek için kullanılan bir deyimdir. M: *Şu anda öfkem tepemde.* = T.Diy. ø ? = < ?

açmak = *H*. Éçiķ, başlam, açma, ériķ-östenğlerniņ éçiķi. = T. Arık ağzı, su yolu, arık ve kanalların ağzı. = T.Diy. ø ? = ET *Krş. aç-* ED 18b

ahturma = *Ķu*. Turup, lobo, aķturma. = T. Turp. = T.Diy. ø ? = ET *ak* ve *turma* DLT-Dizin 42

aħşimara = *Ķu*. Hepireņ, aħşimi éçilidiğān bir hil gül. = T. Akşam çiçeği ailesindeki bir ya da çok yıllık, saman gövdeli bitki. Akşam açılan bir çeşit gül. = T.Diy. ø ? = ET *aħşam* DLT-Dizin 14 ve *ara* DLT-Dizin 30

aħlak yer = *H*ali yer. = T. Boş yer. = T.Diy. ø ? = ET *ağlak yer* ED 84b

aħunbaş = *Ķe*. Mogo, yer medigi. = T. Mantar. = T.Diy. ø ? = ET *aħun* (*aħund*) ve *baş*

aħvişot = *Ķu*. Akbaş ot (tağ çokķilirida ösidiğān bir hil ot bolup, tuğutluk ayallarniņ bedinini yuyuş üçün işlitilidu). = T. Dağ tepelerinde yetişen bir çeşit ot olup, yeni doğum yapmış kadınların vücudunu yumak, yıkamak için kullanılır. = T.Diy. ø ? = < ?

adap = Öy hayvanlıriğā aşniņ süyi bilen kipek, nan uvaķlirini kıoşup suyuķ kılip çélip bérilidiğān aş. = T. Ev hayvanlarına yemeğın suyu ile kepek, ekmek ufaklarını katıp sıvılaştıırıp kıarıştıırarak

verilen yem, bir tür yal. = T.Diy. ø ? = < ?

adargül = *H.* Kıpızıl çoğdek éçilidiğan bir hil gül (şepek gülge ohşaydu). = T. Kıpızıl kor gibi açılan bir çeşit gül (şafak çiçeğine benzer). = T.Diy. ø ? = < ?

adaska = *Ğ.* Ata-anılardin teverük bolup kékqalğan kona nersiler, konirap ketken nersiler (“adasku”mu diyilidu). = T. Anne ve babalardan kalmış eski eşyalar, eskiyip giden şeyler (“adasku” da denir). = T.Diy. ø ? = < ?

ademniñ tükini adem yimek = *Ğ.* Bu, ademniñ bek köplüğini bildüridiğan birikme. = T. Bu, insanların fazla olduğunu bildiren bir ibaredir. = T.Diy. ø ? = < ?

ara = *L.* Purset, boş çağ. Koşakta mundağ kelgen: *Huda burisa bay bolup mal saturmiz. Ara tapsağ bille öyde yaturmiz.* = T. Fırsat, boş vakit. Koşukta böyle gelir: *Huda burisa bay bolup mal saturmiz. Ara tapsağ bille öyde yaturmiz.* = T.Diy. ara “aralık, boşluk” TS I 122 = ET ara “bazen” KB-İndeks 22

ara bolmağ = Dal bolmağ, eskatmağ, medet bolmağ, ornini basmağ, beriket kılmak. M: *Üzükçilikte bir çine un on çine unğa ara boldi emesmu!.* = T. Destek olmak, yardımcı olmak, yerine geçmek, işine yaramak. M: *Kıtlıkta bir kase un on kase unun yerine geçti değil mi!* = T.Diy. ø ? = < ?

ara-tura = *Ku.* Bezide, bezi-bezide, gah-gah, gahida; vakitlik. = T. Bazen, kah, ara sıra. = T.Diy. ø ? = ET ara ve Yuyg. tura.

ara turmağ = Dal bolmağ, pana bolmağ, kapaletlik kılmak, eskatmağ, kütquzmağ. M: *Béşimğa kün çüşkende yenila öz kérindaşlırim cénimğa ara turdi; sen bu işka ara turalamsen - sen bu işka kapaletlik kılalamsen?* = T. Destek olmak, sığınak olmak, kefil olmak, yardımcı olmak, kurtarmak. M: *Başıma kötü bir şey geldiğinde yine öz kardeşlerim bana yardımcı oldu; sen bu işka ara turalamsen - sen bu işe kefil olur musun?* = T.Diy. ø ? = ET ara ve tur-mak

ara-çula = *Ku.* Purset, vakit, imkaniyet, boş çağ, çula. M: *Men sizge ara-çula bolğanda kélip birer kün qarişip bérey.* = T. Fırsat, vakit, imkan, boş zaman. M: *Zamanım olduğunda birgün gelip size*

yardım edeceğim. = T.Diy. \emptyset ? = < ?

ara-sıra = *Ku.* Anda-sanda, gah-gah, bezide. = T. Ara sıra, kah, bazen. =
T.Diy. *ara sıra* = < ?

ara sélindi = *Ku.* Arida kalmak, arida kalmış iş, ikki tayin iş. = T. Arada kalma, arada kalan iş, belirsiz iş. = T.Diy. \emptyset ? = < ?

araştı kalmak = Arida kalmak, ikkilenmek. = T. Arada kalmak, kesin bir fikre varamamak. = T.Diy. Krş. *arada kalmak* = < ?

aramçan = *Ku.* Aramlık, aramhuda. = T. Rahatlık, telaşsız, sakin, rahatça. = T.Diy. \emptyset ? = < ?

aran = *H.* Eğil, kıtan. = T. Ahır, ağıl. = T.Diy. Krş. *aran* “ova, kışlak”
Der.S.I 298 = ET *aran* ED 232b

arpa teksi = *H.* Arpa pişşigida pişidiğan bir hil şaptul (“teke” depmu atilidu). = T. Arpanın olgunlaşma zamanında olgunlaşan bir çeşit şeftali (“teke” de denir). = T.Diy. \emptyset ? = ET *arpa +teke* DLT-Dizin 228

artuñ-sartuñ = Saḡul-suḡul (nurḡun nersilerni retsiz kötirivalḡanlıkni bildüridiğan koş söz). = T. Düzensiz. (birçok şeyi düzensizce kaldırmayı belirten ikileme, “tangır tungur”). = T.Diy. \emptyset ? = < ?

artık = Ulaḡka artilidiğan yük, nerse. = T. Çalıştırılan hayvana yüklenen yük, eşya. = T.Diy. \emptyset ? = ET *artıḡ* ED 204b

artık yaḡaç = İkki tam yaki ikki tüvrük arisiḡa toḡra koyulidiğan yaḡaç, lim. = T. İki duvar veya iki sütun arasına doğru konulan ağaç, giriş. = T.Diy. \emptyset ? = ET *artıḡ ve yıḡaç*

arçimbel = Gezlime, reht. Beyitta mundaḡ kelgen: *Arçimbelde ton kiyipsiz, yaḡasini buzmaḡ.* = T. Kumaş. Beyitte böyle gelir: *Arçimbelde ton kiyipsiz, yaḡasini buzmaḡ.* = T.Diy. \emptyset ? = < ?

ardap = *Ku.* “Adap”ka oḡşaş. = T. “Adap”a benzer. = T.Diy. \emptyset ? = < ?

ardak = *Ku.* Buzulḡan, sésiḡan. M: *Koḡun sésip ardap kétiptu.* = T. Bozulan, çürüyen. M: *Kavun çürüyüp bozulmuş.* = T.Diy. Krş. *ardak* “içten çürümeye yüz tutmuş ağaç” TS I 128 = ET *artak* ED 204b

ardimas = *Ku.* Horimas, ḡem yimes, har almas. = T. Yıpranmaz,

- kederlenmez. = T.Diy. ø ? = ET *arta-mas* DLT-Dizin 37
- arzuḡmak** = *Ke.* Endikmek, holuḡmak. = T. Heyecanlanmak, telaşlanmak, acele etmek. = T.Diy. ø ? = < ?
- arḡa** = *L.* Oyunçuk, avunçuk. = T. Oyuncak, eğlence. = T.Diy. ø ? = < ?
- arḡun** = Şalḡut, ḡotaz bilen kaliniḡ otturisiḡin ḡıḡḡan kala; aḡmiḡan. = T. Melez, yak ile ineḡin birleşmesinden doḡan inek, hamster. = T.Diy. ø ? = ET *arkun* (1) ED 216b
- arḡan üzer** = *Ğ.* Micezi ḡus, kac ademlerini süpetleşte ḡollinilidiḡan birikme. = T. ḡabuk öfkelenen karakterde olan huysuz kişileri belirtmek için kullanılan birleşik kelime. = T.Diy. ø ? = ET *arkan* “bir çeşit kalın ip” DLT-Dizin 34, *üz-* “ip vb. şeyleri kesmek” DLT-Dizin 720
- arḡilik** = *Ke.* Hacethaniniḡ yine bir ḡil atiliş; ḡali-pinhan cay. = T. Tuvaletin yine bir çeşit söyleniş; tuvalet. = T.Diy. ø ? = ET *arkalık* < *arka+lık*
- arḡin** = *Ku.* Su yalap oyuvetken ḡoḡ cirḡay. = T. Suyun yalamasıyla oyulan büyük çukur. = T.Diy. *arkın*→*arık* “su yolu, ark” Der.S.I 327 = ET Krş. *ark* ED 214a
- arun** = *H.* Az, azrak. M: *Maḡa néniḡdin arun ber* - maḡa néniḡdin azrak ber. = T. Az, biraz. M: *Bana ekmeḡinden biraz ver.* = T.Diy. ø ? = < ?
- arvaḡ** = *Ku.* Séhir, efsun, köz bağlaş; hile, neyreḡ. = T. Sihir, efsun, büyüleme; hile, dalavere. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *arva-* “sihir, büyü yap-” ED 199a
- arvaḡ-sarvaḡ** = *Ğ.* Kéleḡsiz, retsiz, ḡuvalḡak, ḡiḡgilmaḡ, ḡeḡilaḡḡu, isketsiz. M: *U kötekniḡ arvaḡ-sarvaḡ putaḡliri arisiḡa küḡ bilen palta urdı.* = T. Düzensiz, daḡınık, şekilsiz. M: *O kütüḡün düzensiz dallarının arasına güḡle balta vurdu.* = T.Diy. ø ? = < ?
- arvu** = *Ku.* Etivar, eziz, inavet. M: *Arvuluḡ bala* - etivar bala; *arvusi yok* - inaviti yok. *Arvulimaḡ* - etivarlimak, ayimak. Ḳoşakta mundaḡ kelgen: *Aḡşimi arilap kelḡiniḡ, özüḡni arvu ḡilḡiniḡ. Gep ḡilalmay turḡiniḡ, ekliḡni coralmaḡiniḡ.* = T. Deḡer, aziz, güven, itimat. M: *Arvuluḡ bala-* kıymetli çocuk; *arvusi yok* – itibarı yok. *Arvulimaḡ*

- değer vermek, korumak. Koşukta böyle gelir: *Ahşimi arilap kelginiñ, özüñni arvu kılğiniñ. Gep kılalmay turğiniñ, eklärni coralmağiniñ.* = T.Diy. ø ? = < ?

arvun = *Ku.* Avun, köp, mol. = T. Çok, bol. = T.Diy. ø ? = < ?

arıçı = Salakeş, vastiçi, arılaşkuçi. M: *Ariçiğa alti tayak* (mağal). = T. Kavgayı ayırmak için araya giren kişi. M: *Araya girene altı dayak* (atasözü). = T.Diy. Krş. *aracı* “uzlaştıran, anlaşma sağlayan kimse” TS 124a = ET *ara+çı*

arıçilimak = Salakeşlik kılmak, sülhi-sala kılmak, arılaşmak, ariğa kirmek. = T. Barıştırmak, uzlaştırmak, aracı olmak. = T.Diy. ø ? = ET *arıçı+la-*

ariste = *Ke.* Boş, hali. M: *İştin ariste bolsam çokum barimen.* = T. Boş, serbest. M: *İşim bitince kesinlikle gelirim.* = T.Diy. ø ? = < ?

arisdin ala müşük ötüp ketmek = *Ğ.* Bu, rencişip, kényidişip kalğanlıkni bildüridiğan birikme. = T. Bu, kırılıp küsmeyi belirten bir deyimdir. = T.Diy. Krş. *Aralarından kara kedi geçmek* = < ?

ariş = Açal, yolniñ, suniñ ikkige ayrılğan yeri. M: *Yol ariş.* = T. Yolun, suyun ikiye ayrılan yeri. M: *Yol ayrımı.* = T.Diy. ø ? = < ?

arilik 1 = Para. M: *Bégimge arilik bermey işiñni püttürelmeysen.* = T. Rüşvet. M: *Beyimize rüşvet vermeden işini bitiremezsin.* = T.Diy. ø ? = < ?

arilik 2 = *Ku.* Karidor, taşkarkı öy. = T. Koridor, giriş. = T.Diy. *aralık* = ET *aralık* ED 230b

azğun = *Ke.* Asiy, hiyanet kılguçi, azguçi. M: *Kaçkunğa şepket yok, azğunğa hörmət* (mağal). = T. Asi, hiyanet eden, azan kişi. M: *Kaçğa şefkat yok, azgına hürmet* (atasözü). = T.Diy. *azgun* “azgın, edepsiz” Der.S.I 434 = ET *azğun* ED 283b

azluk = Arzuluk, etivarlık. M: *Azluğ bala* - etivarlık bala. = T. Arzu edilen, itibarlı, değerli. M: *Azluğ bala* - değerli çocuk. = T.Diy. ø ? = < ?

azma = *H.* Şarkiratma; igizdin su çüşüp oyuvetken cay. = T. Şelale; yüksekten suyun inmesiyle oyulan yer. = T.Diy. ø ? = < ?

aznimak = *L.* Atniñ kişnişi. Koşakta mundağ kelgen: *Arğimağşi azinaydu*

işikte, torğuyummu neri kem dimettikte, canım aylam assa oturup hiyal kıl, Nezmi saldim çidamay écilimge. = T. Atın kişneyişi. Koşukta böyle gelir: *Arğimaği azinaydu işikte, torğuyummu neri kem dimettikte, canım aylam assa oturup hiyal kıl, Nezmi saldim çidamay écilimge.* = T.Diy. ø ? = < ?

as = *Ku.* Éhtimal, belkim şundak bolsa kérek, şundak çağva digen menilerni bildürüp, cümle aldığa yaki keynige kélidiğan koşumçe söz. M: *As, şundak çağva, şundakka ohşaydu, as.* = T. İhtimal, belki böyle olmalı, belki şöyle anlamlarını bildirip cümle önüne ya da sonuna gelen ek kelime. M: *Belki, şöyle.* = T.Diy. ø ? = < ?

assiğ = *Ku.* Payda, nep, menpeet. M: *Bu iş saña assiğ bermeydu* - bu iş saña payda bermeydu; bu nerse saña eskatmaydu. = T. Fayda, kâr, menfaat. M: *Bu iş saña assiğ bermeydu* - bu iş sana fayda etmez; bu şey sana yaramaz. = T.Diy. *assı→ası III Der.S.I 342* = ET *asığ* ED 244b

aska 1 = Göş asidiğan ilmek, kanara (“asku”mu diyilidu). = T. Et asılan çengel (“asku” da denir). = T.Diy. Krş. *asku* “askı” Der.S.I 345 = ET *as-ka*

aska 2 = *Ku.* At-ulaklarınin puti kisilip kılip manğılı bolmaydığan taşlık yer. M: *Atlar askığa kirip kalsa çıkmaydu.* = T. At ve onun gibi çalışma hayvanlarının ayağının kısılip yürüyemediği taşlık yer. M: *Atlar taşlığa girip kalsa çıkamaz.* = T.Diy. ø ? = < ?

askak = Köktat térilidiğan yernin topisini yumşitiş, taş-çalnilirini ülgüp çıkırvétiş işliriğa işlitilidiğan sayman, tırna. = T. Sebze ekilen yerin toprağını yumuşatma, taş ve kurumuş çamur parçalarını ayırıp çıkariverme işlerinde kullanılan alet, tırmık. = T.Diy. ø ? = < ?

asmağçılmağ = İlmek salmağ. M: *Asmağçılap soraş* - udul sorimay, egitip, bilindürmey soraş. = T. Dolaylı olarak sormak. M: *Asmağçılap soraş* - dolaylı olarak, çaktırmadan sormak. = T.Diy. ø ? = ET *as-mak* ve *çilmak*?

asiğdimak = *L.* Etivarlımak, közi kıymaslık, kişinmak. M: *Yégenimdin alip keldim asiğdap* - sizni etivarlap yaki kişinip, yevatқан

tamiğimdin sizge élip keldim. = T. Saygı göstermek, değer vermek, kıyamamak, korumak. M: *Yégenimdin alıp keldim asiğdap* – sizi düşünüp yediğim yemekten size de alıp geldim. = T.Diy. ø ? = ET *asığ+*?

asıkmak = *Ke*. Aldırmak, temtirimek, ciddileşmek, holukmak; dekkedükkige çüşmek, çöçümek. M: *Asıkmay sözlen; yürigim asıkipla ketti*. = T. Acele etmek, şaşırmaq, ciddileşmek, telaşlı olmak; endişelenmek, ürmek. M: *Acele etmeden söyle; içime endişe düştü*. = T.Diy. ø ? = ET *aşuk-* “özmek, acele etmek”
DLT-Dizin 44

aşsu = *Ke*. Toyda kız terepke bérilidiğan koy, may, gücüç, otun yağaç katarlık nersiler. = T. Düğünde kız tarafına verilen koyun, yağ, pirinç, odun gibi şeyler. = T.Diy. ø ? = ET *aş* DLT-Dizin 42 ve *suv* ED 783a

aş kora = *Ku*. Çoñ çine, apkura, aşh_uora. = T. Büyük çini, porselen, kase. = T.Diy. ø ? *aş* ve Krş. Far. *h_uor* OTL 375b

aşkunçe = *Ku*. Artuk, oşuk; yahşi, üstün. Koşakta mundağ kelgen: *Yip emes, yipek emes, boyiñizğa kiyginiñiz. Bizdin aşkunçe emes, mahtap yürüp söyginiñiz*. = T. Fazla, çok; iyi, üstün. Koşukta böyle gelir: *Yip emes, yipek emes, boyiñizğa kiyginiñiz. Bizdin aşkunçe emes, mahtap yürüp söyginiñiz*. = T.Diy. ø ? = ET *aşgun+ça* ?

aşoriği = *Ku*. Açköz, toymas. = T. Açgözlü, doymaz. = T.Diy. ø ? = < ?

aşut = *Ku*. Aş-paş, aş-ozuk. = T. Azık, erzak. = T.Diy. ø ? = < ?

ağa = *L*. Yurt çoñi, aksağal, hakim. M: *Ağasız el bolmas, yakasız ton* (makal). = T. Yurt büyüğü, yaşça büyükler, hakim. M: *Büyüksüz vatan olmaz, yakasız elbise* (atasözü). = T.Diy. *ağa* = ET *ağa* “ağabey; baba; büyük; efendi” Li 107

ağaça = *L*. *H*anim, *h*énim, ağıça, ayim. = T. Hanım, bayan. = T.Diy. ø ? = ET *ağaça* “karı; hanım” Li 256

ağadaş = Yékin körgeñ kişini (teñtüşini) çağırğanda atap éytilidiğan söz (“adaş”ka oñsaş). = T. Yakın görülen kişileri (eşini – dostunu) çağırırken kulanılan kelime (“adaş”a benzer). = T.Diy. ø ? =

ET ağa+daş

ağalamak = L. Bezlirmek, gollimak. M: *Balani sen ağalap tur, men talağa çıkip kirey, koşakta mundağ kelgen: Kétedimen eski tarim yaçalap, yürüydimen men derdimni ağalap. Katun almay boy yürüp - ölüp kessem, sizge ohşaş bir hanimni tamalap.* = T. Yatıştırmak, dindirmek. M: *Çocuğunu sen yatıştırıradur, ben sokağa çıkip geleyim. Koşukta böyle gelir: Kétedimen eski tarim yaçalap, yürüydimen men derdimni ağalap. Katun almay boy yürüp - ölüp kessem, sizge ohşaş bir hanimni tamalap* = T.Diy. ø ?
= < ?

ağıça = Ğ. Kazan yuğuç. = T. Tencereleri yıkamak için kullanılan bez parçası. = T.Diy. ø ? = < ?

ağdarma = Ke. Mollakçı harva. = T. Damperli eşek arabası. = T.Diy. ø ?
= ET Krş. *ağtar-* /*ahtar-* “döndürmek, çevirmek” ED 81

ağrıçılık = T. Köñül kelişlik, köñül ağrığı, renciş. = T. Kalp kırıklığı, üzüntü. = T.Diy. ø ? = ET *ağrıç+ilik* < *ağrığ* “acı, acılı, yorucu” ED 90a

ağzi palvan = Ağzi küçlük, kolidin iş kelmeydiğan. = T. Büyük sözler eden ama bu sözleri yerine getiremeyen kişi. = T.Diy. ø ? *ağiz+i* ve Far. *pehlevān* (?) OTL 856a

ağzidin ak it kirip, kök it çıkmak = Ağzini boluşığa buzmak, ağzini bezep kılmak. = T. Kötü söz söylemek, hakaret etmek, küfür etmek, azarlamak (ağzını en kötü şekilde bozmak). = T.Diy. ø ?
= < ?

ağziğa inek tepmek = Ağzi tuvaqlinip kalmak, gep kılmay kalmak. M: *Ağziñğa inek tepkenmu, nime indimeysen?* = T. Ağzı kapanıp kalmak, söz söyleyememek. M: *Ağzına inek mi tepti, neden seslenmiyorsun?* = T.Diy. ø ? = < ?

ağlakçı = Heydigüçi, süyligüçi; nazaretçi (“çekiççi, gep toşuğuçi” menisidimu kélidu). = T. İten, kışkırtan, sıkıştıran; gözetici (“iftiracı, dedikoducu” anlamlarına da gelir.) = T.Diy. ø ? =
ET *ağla-kçı* < *ığla-* ED 85b

ağmak = Örlimek, kötürlmek. M: *Yürigim ağdi* - yürigim *huddi* yukuri

örligendek boldi. = T. Yükselmek. M: *Yüreğim ağdı* – yüreğim tıpkı yükselir gibi oldu. = T.Diy. *ağ-* = ET *ağ-* (1) ED 77a

ağvana yağlık = *Ke*. Ak şayini tügüp, ak kalğan yerini yine renge çiliğanda yine bir hil reñ alidu. Muşundağ işlengen yağlık ağvana yağlık dep atilidu. = T. Ak ipek kumaşı bağlayıp ak kalan yerini tekrar renge batırınca yine bir çeşit renk alır. İşte böyle yapılan başörtüsü “ağvana yağlık” diye adlandırılır. = T.Diy. *ø* ? = < ?

aği = *Ke*. Bana, sevep; ara turmak, ara bolmak (“ağu”mu diyilidu). M: *Sen tola aği kıлма; u soğuk ve açlıkka aği bolamdikin dep oylidi bolğay, tamaka çekmekçi boldi.* = T. Bahane, sebep, neden; koruma, himaye etme (“ağu” da denir). M: *Sen onu fazla koruma; o soğuğa ve açlığa iyi gelir diye sigara içmek istedi.* = T.Diy. *ø* ? = < ?

ağiça = *Ke*. Hénim, hanim. *Tarişa otun emes, ağiça hotun hotun emes* (mağal). = T. Padişahların eşi, sultan. *Tarişa odunu odun değil, sultan kadın, hanım değil* (atasözü). = T.Diy. *ø* ? = ET *ağa+ça < ağa* Li107

ağidimak = *Ke*. Kéyidimak, yamanlimak. = T. Küsmek. = T.Diy. *ø* ? = ET *aği+da-*

ağil-tağil = İgiz-pes, kalaymıkan çıkkan avazni süpetlep éytilidiğan söz. M: *Ular ağil-tağil süren sélişip kirip keldi.* = T. Karışık, düzensiz çıkan sesi belirten kelime. M: *Onlar bağırış çağırışlarla içeri girdi.* = T.Diy. yansıma

ayğa bakar = *Ku*. Aptapperes. = T. Ayçiçeği. = T.Diy. *ø* ? = ET *ay+ğa bak+ar*

ağbaldak = *Ke*. Kazanda korusup pişurulğan konak, komaç. = T. Kazanda kavru olarak pişirilen mısır, kavrulmuş tahıl. = T.Diy. *ø* ? = ET *ağ ve baldak*

ağ buğdaç = *Ke*. Bir hil köktat. = T. Bir çeşit sebze. = T.Diy. *ø* ? = < ?

ağ postek = *Ku*. Koğunniñ bir türü (reñgi kapağka ohşaydu). = T. Bir tür kavun (rengi kabağa benzer). = T.Diy. *ø* ? = < ?

ağ pusmilak = *Ğ*. Ağ pişmak, ağ hem duğılak. M: *Ayhanniñ ağ pusmilak*

yüzi gürenlirigiçe kızirip ketti. = T. Beyaz tenli ve dolgun. M: *Ayhan'ın açık ve dolgun yüzü kulağının altına kadar kızardı.* = T.Diy. ø ? = < ?

aķ péce = *Ķe.* Putiniñ uçı bilen teñ kılıp tikilgen ayalçe périce. = T. Ayak ucu ile aynı hizaya getirilerek dikilen kadınlara göre cüppe. = T.Diy. ø ? = < ?

aķ taġlıķ, ķara taġlıķ boluşıp ketmek = Alakını üzöl-késil üzmek, adacuda bolmak. = T. Alakasını kesin olarak kesmek, ilgisini koparmak. = T.Diy. ø ? = < ?

aķ toġaç = *Ķe.* Toġaçniñ bir türü. = T. Bir tür çörek. = T.Diy. ø ? = < ?

aķ tomur = Nérva tomur. = T. Sinir damarı. = T.Diy. ø ? = < ?

aķ tumaķ = *Ķe.* Aķ térige zey tutup tikilgen tumaķ. = T. Ak deriye şerit-çizgi çıkarılarak dikilen kalpak, şapka. = T.Diy. ø ? = < ?

aķtin aķ, sériķtin saķ = Sap, pak, hiç kandaķ mesile yokluġını bildüridiġan birikme. = T. Saf, temiz, hiç sorun olmadıġını belirten ibare. = T.Diy. ø ? = < ?

aķ ķaņgak = Oġritiken. = T. Bir çeşit saman gövdeli bitki. = T.Diy. ø ? = < ?

aķ çeşke = *Ķu.* Tom zencivilniñ ķurutulġını. = T. Kalın zencefilin ķurutulmuşu. = T.Diy. ø ? = < ?

aķçi = Aķuç, aķ arılaş; ķoġunniñ bir türü. ķoşakta mundaķ kelgen: *Séġizħan aķçi idi, ķuyruġı saķçi idi. Tülke tümen bégi idi, ķuyruġı miñbégi idi.* (Bu söz erlerge at bolupmu kélidu). = T. Bir tür kavun. Koşukta böyle gelir: *Séġizħan aķçi idi, ķuyruġı saķçi idi. Tülke tümen bégi idi, ķuyruġı miñbégi idi.* (Bu kelime erlere de ad olur). = T.Diy. ø ? = < ?

aķ sancimaķ = Ğ. Çaķķa aķ kırmek. = T. Saķa ak düşmek. = T.Diy. ø ? = ET *aķ* ve *sançı*- DLT-Dizin 487

aķ sey = *Ķe.* Besey. = T. Marul. = T.Diy. ø ? = ET *aķ* ve *sey* (*sey*<?)

aķsirimaķ = *Ķe.* Yaħşı tamaķ yigüsi kelmek, yaġsirimek, göşsirimek. = T. İyi yemek yiyesi gelmek, yaġa ve ete ihtiyacı olmak. = T.Diy. ø ? = < ?

aķ ķar = Ğ. ķış peslidiki mevsümlerniñ biri bolup, yéñiçe 12-ayniñ 7-, 8-künliridin başlinidu. Bu mevsüm “sériķ ķar” mevsümi bilen “ķara

kış” mevsüminin ariliğida kélidu. = T. Kış mevsimlerinden biri olup, yeni 12. ayın 7., 8. günlerinden başlar. Bu mevsim “sarı kar” mevsimi ile “kara kış” mevsimlerinin arasında gelir. = T.Diy. ø ?

= ET *aķ* ve *ķar*

aķķarak = *L.* Köz éķi. = T. Göz akı. = T.Diy. ø ? = ET *aķ* ve *ķarak*

DLT-Dizin 266

aķķaş bulbul = *H.* Tumuçuk. = T. Serçe kuşu. = T.Diy. ø ? = ET *aķ* ve *ķaş*

aķ ķuğluk = *H.* Selligül. = T. Şakayık. = T.Diy. ø ? = ET *aķ* ve *ķuğuluk*

aķķine = *ķu.* “Aķ” sözünün yéķimlik yaķi erkilitip éytilişi. Koşakta mundaķ kelgen: *Aķķine gümbez içide, aķirip yatķan anam. Çörisige gül térip, bizni yitim ķilģan anam.* = T. “Ak” kelimesinin sevimlileştirilip söylenişi. Koşukta böyle gelir: *Aķķine gümbez içide, aķirip yatķan anam. Çörisige gül térip, bizni yitim ķilģan anam.* = T.Diy. ø ? = < ?

aķ kūn = Boşinidiģan kūn, tuğidiģan kūn, tuğut kūni. M: *Aķ kūni yéķinlişip ķaldi, aķ kūni toşmastin tuğup ķoydi.* = T. Bir kadının bebeğini doğuracağı gün. M: *Doğum zamanı yaklaştı, doğum zamanından önce doğurdu (erken doğum).* = T.Diy. Krş. *akģün* “mesut ve mutlu gün” Der.S.I 150 = ET *aķ* ve *kūn*

aķ leglek = *ķe.* Aķ turna. = T. Akturna. = T.Diy. ø ? = ET *aķ* ve *leglek*

aķlimak = *ķe.* İşķa aşurmak, yorukķa çıkarmak. *El tilikini er aķlar, yer danķini el saķlar* (maķal). = T. İşi gerçekleştirmek, yüzünü ak çıkarmak. *Halkın dileğini er ķişi gerçekleştire; bir yerin ününü halk sağlar* (atasözü). = T.Diy. Krş. *akla-* “temize çıkarmak” TS I 61 = ET *aķ+la-*

aķ hede = *Ĝ.* Çoņ yaşlıķ ayallar hõrmetlinip şundaķ çağırilidu. = T. Büyük yaşlı kadınlara saygı gösterilerek bu şekilde çağrılır. = T.Diy. ø ? = < ?

aķ oğut = *ķu.* Himiyivi oğut. = T. Kimyasal gübre. = T.Diy. ø ? = < ?

aķuşşak = *ķu.* Şalda bolidiģan kõrmek. = T. Pirinç filizi. = T.Diy. ø ? = < ?

aķuvvaķ = *Ķu*. Yékilģu ķilinidiģan, ķamķaķķa oħŗaş bir ħil ösümlük. =
T. Yakacak olarak kullanılan, deve dikenine benzer bir çeŗit bitki.
= T.Diy. ø ? = < ?

aķ öpke = *Ķe*. Yalaıtüş, seralık. = T. Köylü, çiftçi. = T.Diy. ø ? =
ET *aķ* ve *öpke* (mecazi).

aķ öy = *Ķu*. Kigiz öy. = T. Keçe ev. = T.Diy. ø ? = < ?

aķvélek = *Ķu*. Besey, yésivélek. = T. Marul. = T.Diy. ø ? = < ?

aķiş = İnçike iş, hüner-senetlik iş, murekkep iş. = T. İnce iş, yetenek –
sanat işi, zor iş. = T.Diy. ø ? = < ?

aķyem = *Ĝ*. Ķarçuģiniņ pokinini tazılaŗ üçün, ķenge milap bérilidiģan
yem. = T. Aladoģanın kursaģını temizlemek için şekere batırılıp
verilen yem. = T.Diy. ø ? = < ?

aķyultuz = *Ķu*. Zöhre yultuz, vénira. = T. Zühre yıldızı. = T.Diy. *ak yıldız*
“çoban yıldızı” TS I 69 = < ?

aķiŗa = *Ku*. Öziniņ akisi yaķi özidin çonlar: Ķéyinatisiniņ inisi. = T.
Kendi ağabeyi veya kendinden büyükler: Kaynatanın erkek
kardeŗi. = T.Diy. ø ? = ET *aģa+ŗa* < *aģa* – *aķa* Li 148

agay = *L*. Ķebre, mazar. = T. Kabir, mezar. = T.Diy. ø ? = < ?

agri = *L*. Aciz, ağriķŗan, oruķ, naŗar, namrat. = T. Güçsüz, cılız,
dayanıksız; fakir. = T.Diy. ø ? = < ?

agiliŗturu = *Ķu*. Alliburun, allikaŗan, aval. = T. Çoktan, epey zaman
önce. = T.Diy. ø ? = < ?

aņķa = *H*. Yarimas. M: *Aņķa adem*. (Bu söz Kelpinde diķķetsizlik,
éhtiyatsizlik meniside kélidu). = T. İşe yaramaz M: İşe yaramaz
adam. (Bu kelime Kelpin’de dikkatsizlik, ihtiyatsizlik anlamlarına
gelir). = T.Diy. *anka* “ahmak, sersem” Der.S.I 262 = ET *inģa*
“deģersiz” ED 183a

aņķiş = *Ķu*. Çanķaş, ussaŗ. = T. Susama. = T.Diy. ø ? = < ?

aņņuk = *L*. Haņģuķ, boyunturuķ. = T. Öküzü çiftte koŗarken boynuna
asılan boyunduruk. = T.Diy. ø ? = < ?

aņvaŗün = *T*. Şunlaşķa, şunŗa. = T. Şunun için, ondan dolayısıdır ki. =
T.Diy. ø ? = ET < ? *anıŗ üçün* ?

aņvaŗķa = *Ĝ*. Şunlaşķa, şunŗa. = T. Şunun için, ondan dolayısıdır ki. =
T.Diy. ø ? = < ?

anvala = *Ku.* Şuňa, şunlaşka. = T. Şunun için, ondan dolayıdırki. = T.Diy.

ø ? = < ?

alabağır = *L.* Ḵara köñül, vapasız. = T. Dürüst olmayan, vefasız. = T.Diy.

ø ? = < ?

alaboyak = *L.* Turaksız, şallak. = T. Değişken, tutarsız, ihmalkar. =

T.Diy. ø ? = < ?

ala tartmak = *Ğ.* Étizniñ su çıkmiğan yérige su çıkiriş üçün érikçe

almağ. = T. Tarlanın su çıkmayan yerine su çıkarmak için kanal

açmak. = T.Diy. ø ? = < ?

alarmen = *L.* Ḵol sozğuçi, ḵol sunğuçi. = T. Sınıkçı. = T.Diy. ø ? = <

?

alak-palak = *L.* Alakzade. *M:* *Alak-palak bolmu* - alakzade bolma. = T.

Ne yapacağını tam olarak bilmeyen, sersem halde, ürkek, korkak

halde. *M:* *Alak-palak bolmu* - korkma, ürkme. = T.Diy. ø ? = <

?

ala-ḵura = *Ku.* Ala-bulimaç, ala-bula. = T. Çeşitli renklerde olan, alaca.

= T.Diy. ø ? = < ?

alaka = *T.* Aka, ağa. = T. Ağabey. = T.Diy. ø ? = < ?

alañ = *Ku.* Ala, ala-bula: şalañ. *M:* *Buğdaylar alañ ünüp kıptu.* Koşakta

mundağ kelgen: *Asmanlar alañlaptu, yultuzlar şalañlaptu. Men*

yarğa nime kılgan, u mendin yamanlaptu. = T. Alaca bulacalı,

çeşitli renkli; seyrek. *M:* *Buğdaylar seyrek filizlenmiş.* Koşukta

böyle gelir: *Asmanlar alañlaptu, yultuzlar şalañlaptu. Men yarğa*

nime kılgan, u mendin yamanlaptu. = T.Diy. ø ? Krş. *alag*

“alacalı, çok renkli, alaca bulaca” Mo-TS 43a

alañğirimağ = *Ku.* Éçirkımağ; halsirimağ, dermansızlaşmak. = T. Aç

kalmak; yorulmak, güçsüzleşmek. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *alañur-*

“zayıf ve güçsüz düşmek” Uig Wb 91

alañlık = *Ku.* Parakendiçilik, hatircemsizlik, malimanlık,

kalaymıkañçilik. = T. Karışıklık, telaşlanma, kışkırtma,

düzensizlik. = T.Diy. ø ? = ET *alañ+lık*

alayağ = *Ğ.* Töt puti aq at. = T. Dört ayağı beyaz at. = T.Diy. ø ? =

ET *ala* ve *ayağ*

altunçi = *Ku.* Zerger. = T. Kuyumcu. = T.Diy. ø ? = ET *altun+çi* <

altun ED 131a

altunluk = *Ku*. Uluklar mazarlığı. = T. Ulular mezarlığı. = T.Diy. ø ?
= < ?

altın = Asti, tégi. Koşakta mundağ kelgen: *Tañ seherde nağra çaldi, aňlandi üni. Altinida kök arğimağ, yetkendu küni.* = T. Birşeyin altı, temeli. Koşukta böyle gelir: *Tañ seherde nağra çaldi, aňlandi üni. Altinida kök arğimağ, yetkendu küni.* = ET *altın* “alt maddesi içinde geçiyor” KB-İndeks 18

altivarim = *Ku*. Ala-coka, turaksız. M: *Bu tolimu altivarim kişiiken.* = T. Değişken, kararsız. M: *Bu çok kararsız kişiymiş.* = T.Diy. ø ? = < ?

alçaŋlap ketmek = *Ke*. Bek tekebburlişip ketmek (Kuçarda “alçaŋşımak” diyilidu). = T. Pek kibirlenmek (Kuçar’da “alçaŋşımak” denir). = T.Diy. ø ? = ET *alçaŋla-p ket-*

alçu = *H*. Aliçuk, kepe. = T. Otlarla bürünen kulübe, köylü kulübesi. = T.Diy. ø ? = < ?

alçi = Oşukniñ oyuk teripi. M: *Oşuki alçi kopmağ* – işi oñdin çıkmak, teliyi oñdin kelmek. = T. Aşığın oyuk tarafı. M: *Oşuki alçi kopmağ* – işi rastgelmek, şansı yaver gitmek. = T.Diy. *alçi* Tar.S.I 92 = < ?

aldi peş = *H*. Şapaşliğak, aldida çapidiğan. = T. Her işte kendini öne atan. = T.Diy. ø ? Çağ. *aldı* ve Far. *pīš* OTL 866b

aldiraşkap = *A*. Aldirap, aldirap-saldirap. M: *U aldiraşkap çıkıp ketti.* = T. Acele etmek. M: *O aceleyle çıkıp gitti.* = T.Diy. ø ? = < ?

aldi yoğam = *H*. “Aldi peş”ke oñşaş. = T. “Aldi peş”e benzer. = T.Diy. ø ? = < ?

alla éytmağ = *Ğ*. Kécide koşak éytip, kişilerni zorğa oyğatmak. = T. Geceleyin şarkı söyleyip kişileri zorla uyandırmak. = T.Diy. ø ? = < ?

allık = *Ku*. “Arılık”ka oñşaş. = T. “Arılık”a benzer. = T.Diy. ø ? = < ?

alman = *Ğ*. Téz, ittik, çaqqan; batur. M: *Alğuçe alman, bergüçe bezgek* (mağal); *alman bürküt, alman it*. Koşakta mundağ kelgen: *Alman karçuğam bolsa, kondursam bilekimge, tañsam men yürekimge.* =

T. Çabuk, hızlı, çevik; kahraman, bahadır. M: *Almaya hızlı vermeye yavaş* (atasözü); *hızlı şahin, hızlı köpek*. Koşukta bu şekilde gelir: *Alman karçuğam bolsa, kondursam bilekimge, taşsam men yürekimge.* = T.Diy. ø ? = < ?

almet = *Ku.* Bek, tolimu, hoymu, ğaltis (bu “alameť” sözünün kıskartılması). = T. Pek, çok (bu “alameť” kelimesinin kısaltılmışıdır). = T.Diy. ø ? Krş. Ar. ‘*alāmet* OTL 26a

alvasti köleñgüsi = *Ke.* Vehime, korkunç, sarasim. = T. Vahim, korkunç, telaşlanma, şaşırma. = T.Diy. *albastı* = < ?

alvun = *Ku.* Ézitku, serap (bu söz Lopnurda “alvin” diyilidu). = T. Baştan çıkaran, şeytan, serap (bu kelimeye Lopnur’da “alvin” denilir.) = T.Diy. ø ? = ET Krş. *arva-* “sihirbazlık, büyücülük yapmak” ED 199a

alude bolmak = *Ke.* Biseremcan bolmak. M: *Köñlüm alude boluvatidu.* = T. Telaşlı olmak. M: *Gönlüm telaşlanıyor.* = T.Diy. ø ? = < ?

alipasak = *Ke.* Ala-çipar, kara-kura. M: *Bu kitap ala-pasak bésilip kıptu.* = T. Kara ve karaya benzer renkteki, kara görünen. M: *Bu kitap karalı basılmış.* = T.Diy. ø ? = < ?

alipte = *Ke.* Katta, çiraylık. M: *Sen bugün nimançivala alipte bolup kettiñ.* = T. Şık, güzel. M: *Sen bugün niye o kadar şık oldun.* = T.Diy. ø ? = < ?

alitağil = *Ke.* Sérik bilen ağı arılaştıran ala, ala-bulimaç. = T. Sarı ile beyazın karışmasıyla oluşan alaca renk. = T.Diy. ø ? = < ?

alıça = Ketekçe kılip boyalığan mata. = T. Kareler halinde boyanan pamuklu kumaş. = T.Diy. ø ? = < ?

alıçaķmak = *L.* Alak-calak, alıçekmen. M: *Közüm alıçaķmak bolup ketti.* = T. Korkuyla, korka korka, korkudan gözleri fırlamak. M: *Korkudan gözlerim fırladı.* = T.Diy. ø ? = < ?

alığelep = *Ke.* Alicoķa, şekkak. = T. Acelecı, kendini tutamayan. = T.Diy. ø ? = < ?

alıķarak = Mallarda bolidiğan bir hil késellik. = T. Hayvanlarda olan bir çeşit hastalık. = T.Diy. ø ? = < ?

alıķağā = Yalğançi, aldamçi; tutruksız. = T. Yalancı, aldatıcı; değışken. =

T.Diy. ø ? = < ?

alığol = Soğak kol, yat kol. = T. Kötü niyetli, niyeti bozuk; bir şey çalmayı alışkanlık haline getiren. = T.Diy. ø ? = < ?

alıkurak = *Ke*. Türlük reңdiki nersilerdin kuralğan. M: *Alıkurak çapan yaki körpe*. = T. Çeşitli renklerdeki şeylerden oluşan. M: *Çeşitli renklerden oluşan ceket veya kuzu kürkü*. = T.Diy. ø ? = < ?

alikülük = *Ğ*. Alıkoңguz. = T. Bir böcek türü. = T.Diy. ø ? = < ?

amaç = *H*. Kara, nişan, ok étiş sinikida işlitilidiğan nişan. = T. Nişan, hedef, (ok, kurşun) atma denemesinde kullanılan nişan tahtası. = T.Diy. Krş. *amaç* = ET *amaç* ED 156a

ancirğa = Oruk, avak, yigini çirayığa çıkmaydiğan. = T. Zayıf, arık, yediği yüzüne yansımayan. = T.Diy. ø ? = < ?

annay = *Ku*. Viyey (heyranlık ve hesretni bildüridiğan söz). M: *Annay! Bunıñ kılivatkinini karañ*. = T. Sadece hanımların kullanacağı bir ünlem (hayranlık ve hasret belirten kelime). M: *Annay! Bunun yaptığına bakın*. = T.Diy. *anney* Der.S.I 278 = < ?

anığaz = *Ğ*. Anağaz, çiş gaz. = T. Dişi kaz. = T.Diy. ø ? = < ?

anika 1 = *Ku*. Moma (anisinin yaki atisinin anisi). = T. Anneanne (annenin veya babanın annesi). = T.Diy. ø ? = ET *ana+ka* < *ana – ene* Li 98

anika 2 = *H*. “Ana” sözünün ekiletme şekli. = T. “Ana” kelimesinin küçültme biçimi. = T.Diy. ø ? = ET *ana+ka* < *ana – ene* Li 118

anikam kaç digüzüvetmek = *Ke*. Vay cénini çıkıriyetmek, cugu-cugu digüzüvetmek. = T. Birini canını çıkarıncaya kadar çalıştırmak, bıktırmak. = T.Diy. ø ? = < ?

anilar çéyi = *Ğ*. Éğir ayak hotunlar boşiniş aldida bérilidiğan çay. = T. Hamile kadınların doğumlarına az kalınca anne olmalarını kutlamak amacıyla verdikleri çay. = T.Diy. ø ? = < ?

ava = *L*. Ata, dada. M: *Séniñ avañ méniñ avamdin çoñ*. Koşakta mundağ kelgen: *Avaññi aşini çıkar, aram kalani yağığa. (Haram kaliniñ yéği bilen, dadaññiñ nezirisini bergit)*. = T. Ata, baba. M: *Senin baban benim babamdan büyük*. Koşukta böyle gelir: *Avaññi aşini çıkar, aram kalani yağığa. (Haram kaliniñ yéği bilen, dadaññiñ nezirisini bergit)*. = T.Diy. *ava* Der.S.I 374 = ET Krş. Li 108–

avap = H. Aldamçı. = T. Aldatıcı. = T.Diy. ø ? = < ?

avariz = Ku. Arzu, arman, telep, puha. M: *Avarizi kanmide* - armini çıkmide, puhadin çıkmide. = T. Arzu, istek, gaye, talep. M: *Avarizi kanmide* - arzusuna tam ulaşamamış. = T.Diy. ø ? = < ?

avlağ = L. Bu söznin ikki menisi bar: Biri, av kılınıdığan cay, av hayvanliri yaşaydığan cay. Yene biri, pise késelligi. = T. Bu kelimenin iki anlamı var: Biri avlanılan yer, av hayvanlarının yaşadığı yer. Biri de sedef hastalığı. = T.Diy. *avlak* Der.S.I 388 = ET Krş. *avla*- ED 10b

avutmağ = Köpeytmek; bezlirmek. M: *Gepni avutmağ* - gepni köpeytmek; *könülni avutmağ* - gönülni bezlirmek. = T. Çoğaltmak; yatıştırmak, dindirmek. M: *Gepni avutmağ* - sözü artırmak; *könülni avutmağ* - gönlünü avutmak.. = T.Diy. *avut*- = ET *avut*- ED 7a

avurmağ = Étilip kelmek. M: *İt uniñğa avurup keldi*. = T. Atılmak. M: *Köpek ona atıldı*. = T.Diy. ø ? = < ?

avuşka = L. Kéri bovay, çal (Hotende *obuşka* diyilidu). = T. Yaşlı dede, ihtiyar (Hoten’de *obuşka* denir). = T.Diy. ø ? = ET *abuşka*→*avıçğa* ED 16b

avuğay = L. Avağ, oruğ. M: *Avuğay bala* - avağ bala. = T. Zayıf, arık. M: *Avuğay bala* - zayıf çocuk. = T.Diy. ø ? = < ?

avulimağ = Ku. Ğeyvet kılmağ, yamanlap bermek. M: *Méni uniñğa avulap bériptu* - méni uniñğa yamanlap bériptu. = T. Gıybet etmek, kötülemek. M: *Méni uniñğa avulap bériptu* - beni ona kötülemiş. = T.Diy. Krş. *avula*- “zehirlemek” Der.S.I 395 = < ?

avunçuğ = L. Oyunçuğ, gönül alıdığan yaki bezleydığan nerse. = T. Oyuncak, gönül alan veya teskin eden şey. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *avınçu* ED 13a

aviy = Abroy, izzet-hörmet. M: *Uniñ aviyini kılıp bir nime dimidim*. = T. İtibar, saygınlık, hürmet. M: *Ona saygı gösterip bir şey demedim*. = T.Diy. ø ? = ET Far. *āb-ı rū(y)* OTL 2a

ayağ = H. Yağaç çöçek. M: *Ayda kelgenge ayak, künde kelgenge tayak* (mağal). = T. Ağaç çanak. M: *Ayda bir gelene çanak, hergün gelene dayak* (atasözü). = T.Diy. *ayak* “tas, maşraba, kadeh”

Der.S.I 399 = ET *ayak* (1) ED 270a

ayak salmak = Ğ. Buğdayni tépiş üçün hamannıñ otturisiğa buğday önçisini daire şeklde yéyip qoymak. = T. Buğdayı tepmek için harmanın ortasına buğday destesini daire şeklinde yayıp koymak.

= T.Diy. ø ? = ET *ayak* ve *sal-*

ay cicem = Ku. Ay momam. M: *Ay cicem keldi* - ay momam keldi. = T. Nineciğim. M: *Ay cicem keldi* – nineciğim geldi. = T.Diy. ø ? = < ?

aygak = Ğ. Hever yetküzmek, melum kılmak. M: *Éğiz aygak, til taygak* (mağal). = T. Haber yetiştirmek, ihbar etmek. M: *Ağız uyanık, dil kaypak* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

aygakçı = Tiñtiñçi; çekimçi; heverçi. = T. Gözetici, iftiracı, haberci. = T. Gözetici, iftiracı, haberci. = T.Diy. ø ? = ET *aygak*+*çı*

ayğinem = Ku. “Ay” söziniñ kiçiklitip éytilişi, aydek çiraylığım, amriğim. = T. “Ay” kelimesinin sevgi bildirerek söylenişi, ay gibi güzelim, sevgilim. = T.Diy. ø ? = < ?

aykın-yaykın = Ğ. Oçuk-aşkara, anqay-tanqay. = T. Açık-seçik. = T.Diy. ø ? = < ?

aygül = H. Gilemnıñ otturisiğa orunlaşturulğan gül. = T. Kilimin (halının) ortasına yerleştirilen gül. = T.Diy. ø ? = ET *ay* ve *gül*

ayla = T. Aça, hede. = T. Abl. = T.Diy. ø ? = < ?

aylu = L. Karançuk. = T. Gözkulak olma. = T.Diy. ø ? = < ?

ayli tatkuç = Ku. Şaldama, şalduruk. = T. Önlük, bebek önlüğü. = T.Diy. ø ? = < ?

aymak = A. Mehelle, yéza. M: *Köcüim aymak* - top mehelle. = T. Mahalle, köy. M: *Köcüim aymak* - yoğun nüfuslu mahalle. = T.Diy. ø ? *aymag* “oymak, boy, kabile, aşiret” Mo-TS 43a

aymiki = H. Küzde kömmey, kışniñ soğığığa köndürülgen tek (tal) *aymiki tek* diyilidu. = T. Sonbaharda gömülüp kışın soğuğa alıştırılan dala *aymiki dal* denir. = T.Diy. ø ? = < ?

ay-hay salmak = Tovlimak, kıçkarmak, çakırmak. = T. Seslenmek, çağırmaq. = T.Diy. ø ? = ET *ay hal* (ünlem) ve *sal-* ED 824b

ayiki suyulup qalmaq = Ğ. Bériş kélişi köpiyip qalmaq, ayiki çakқанlışıp qalmaq. = T. Gidiş gelişi (ilişkisi) artmak, ayağı

hızlanmak. = T.Diy. ø ? = ET *ayağ+i suyulup kalmak*

E

e-e = *Ku*. Ecepliniş, yaratmaslık tuyğulirini bildüridiğan imlik. M: *E-e, kıysilira néri - oeş kıysiliçu néri.* = T. Şaşırma, küçümseme duygularını belirten ünlem. M: *E-e, kıysilira néri - ee boşver.* = T.Diy. ünlem = ET ünlem

eppey = T. Viyey, vaycan (korkuş, ecepliniş ve hayacanni bildüridiğan imlik). M: *Eppey bu nime kılık!*. = T. Sadece hanımların kullanacağı bir ünlem (korku, şaşkınlık ve heyecan belirten ünlem). M: *Eppey bu ne hareket!* = T.Diy. ø ? = < ?

ettiken = Tikinek (tırnak etrapığa çıkıdiğan yara). = T. Şeytantırnağı (tırnak etrafında çıkan yara). = T.Diy. ø ? = ET *et* ED 33b ve *tiken* ED 483b

er = Köçme: batur, kehriman; mert. = T. Mecazi: Kahraman, bahadır, mert. = T.Diy. *er* = ET *er* (1) ED192a

ereñ-seren = T. Her hil - her yanza, on-tetür. M: *Ereñ-seren geplerni kılip yürme.* = T. Her çeşit, her tür, sağı solu belli olmayan. M: *Rastgele konuşma.* T.Diy. ø ? = < ?

erte = Ğ. Baldur, ilgiri, burun, aval. M: *Ékinni erte ekken, hosulni erte orar* (mağal). = T. Erken, ilk, önce, daha önce. M: *Ekinini erken eken ürününi erken biçer* (atasözü). = T.Diy. Krş. *erte* “bir günün veya olayın arkasından gelen zaman” TS 724a = ET *érte* ED 202b

ertek = *Ke*. Rivayet, hikaye. M: *El méni yahşi dep ertikimni kılsun.* = T. Rivayet, hikaye. M: *Halk beni iyi diye söylesin.* = T.Diy. ø ? = < ?

erdeşmek = *Ku*. Kırışmak; evc almak, eğirlaşmak. M: *Késsel erdişip kaldı, hiç koyuş bemyittu.* = T. Doruğuna erişmek, ağırlaşmak. M: *Hastalık ağırlaştı, hiç iyiye doğru gitmiyor.* = T.Diy. ø ? = < ?

erdem = *Ku*. Edep-ehlak. = T. Edep-ahlak. = T.Diy. *erdem* = ET

erdem ED 206b

ergul = Nohtini çulvur bilen ulaştırur turidiğan tömür burma; gayka. =
T. Yuları dizginle birleştiren demir burgu. = T.Diy. ø ? = <
?

erva kékivetkender = Oruk, aciz, cansız, rohsız haletni süpetleşte
kollinilidiğan birikme. = T. Zayıf, güçsüz, dayanıksız, cansız
durumu belirtmek için kullanılan ibare. = T.Diy. ø ? = < ?

ervaéşi = Ğ. Nezir éşi (koçiğa koyup koyulidu). = T. Cenaze yemeği
(dışarıda verilir). = T.Diy. ø ? Ar. *ervāh* OTL 230a ve *aş* ED
253b

erveş = *Ke*. Epsun, séhri. M: *Epsun-erveş okudi*. = T. Büyü, sihir. M:
Büyü-sihir okudu. = T.Diy. ø ? = ET *arvış* ED 199a

erin = *Ku*. Kalpuk, leb: *Er dise, er niti çışleptu - batur dep mahtap kıoysa,*
kuşkıniğa olturuptu (mağal) biyitta mundağ kelgen: *Erinliriniñ*
tatlıklığı tilni yaradu, kirpikliri cilve kılip canni aladu. = T.
Dudak : *Er dese, er dudağını ısırmış - kahraman diye övse (bu*
övgüleri) yerine getirememiş (atasözü). Beyitte böyle gelir :
Erinliriniñ tatlıklığı tilni yaradu, kirpikliri cilve kılip canni aladu.
= T.Diy. *erin* Der.S.V 1770 = ET *érin* ED 232b

ezmide = *Ku*. Hezim, siñiriş. M: *Men bu tamağni ezmide kılalmaymen*. =
T. Hazım, sindirim. M: *Ben bu yemeği sindiremiyorum*. = T.Diy. ø
? = < ?

ezmisini ezmek = Gepni çaynımak, arka-aldığa yanmak, déliğulda
bolmak. = T. Lafı döndürmek, kararsızlığa düşmek. = T.Diy. ø ?
= < ?

es = Sézim, huş, hissi hatire. = T. Sezgi, bilinç, akıl. = T.Diy. ø ? =
ET *us* “zeka, bilgi, anlayış” ED 240a

esti = *Ku*. Éhtimal, belki, tayinlik. M: *Esti şundağ* - tayinlik şundağ. = T.
İhtimal, h belki. M: *Esti şundağ* - belki şöyle. = T.Diy. ø ? = <
?

ekçe = *Ke*. Onçe. M: *Ular ikkisi ekçe parañlaştı*. = T. Yalnız, tek başına.
M: *Onlar ikisi yalnız konuştı*. = T.Diy. ø ? Far. *yek* OTL 1158b
+çe

ekçimek = *Ku*. Süyi kaçmak, çala kırimak. = T. Suyu kaçmak, yarım

yamalak kurumak. = T.Diy. ø ? = < ?

ekmek = Ğ. Térimak, tikmek. Maqalda mundaq kelgen: *Arpa ekken arpa alar, buğday ekken buğday alar; berseñ alisen, ekseñ orusen; birni kessen, onni ek.* = T. Ekmek, dikmek. Atasözünde böyle gelir: *Arpa eken arpa alır, buğday eken buğday alır; versen alırsın, eksen biçersen; birini kesersen , onunu ek.* = T.Diy. ek- = ET ek- ED 100a

egrüm = H. Azgal, su yığılip qalidiğan yer. = T. Çukur, suyun birikip kaldığı yer. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *egrim* “girdap” ED 113a

egüz = Ğ. Qar süyi. = T. Karsuyu. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *erü-* ED 198a

egüş = Daşkal. = T. Cüruf, dışık. = T.Diy. ø ? = < ?

egon = Egmilik dervaza. = T. Eymeli avlu kapısı. = T.Diy. ø ? = < ?

egimek = Ku. Késel yoqlimak, hal sorap kelmek, körüşüp kelmek. M: *Balilarni egip keldim* – balilirimniñ öyini yoqlap keldim. = T. Hasta yoklamak, hal hatır sorup gelmek, görüşüp gelmek. M: *Balilarni egip keldim* – çocuklarımın evini yoklayıp geldim. = T.Diy. ø ? = < ?

enđip yürmek = Ke. Péyige çüşmek, paylap yürmek. = T. İzine düşmek, gizlice takip etmek. = T.Diy. ø ? = < ?

enđi-tenđi = *Enđi-tenđi bolmaq* - béşi qaymaq, ési çıqmaq. = T. *Enđi-tenđi bolmaq* – başı dönmek, kendini kaybetmek. = T.Diy. *engiteng ol- → engi bengi ol-* “şaşmak, şaşakalmak” Der.S.V 1754 = < ?

enđiz = Soğuqi aşkan. = T. Sadece salata türü şeyler yiyen, tek tip beslenen. = T.Diy. ø ? = < ?

enđize = T. Andin kéyin, andin. = T. Ondan sonra, ondan. = T.Diy. ø ? = < ?

enđiz bala = Qağış bala, orunsız cidel qilidiğan bala. = T. Çok ağlayan bebek, boş yere huysuzlanan çocuk. = T.Diy. ø ? = < ?

enđlik ot = Tağlarda ösidiğan bir hil dora ot. = T. Dağlarda yetişen bir tür şifalı ot. = T.Diy. *enlik* Der.S.V 1759 = < ?

el = Ğ. Çama, imkaniyet, amal. M: *Elimniñ kélişiçe işleymen.* = T. İmkan, usul, metot. M: *Elimden geldiğince çalışayım.* = T.Diy. ø ? =

ET *el* ED 121b

eles-büles = *Ke.* Aliçekmen. M: *Közleri eles-büles bolğili turdi.* = T. Gözleri oynamak. M: *Gözleri oynamaya başladı.* = T.Diy. ø ?
= < ?

eles = *Ku.* Aliğay. = T. Şaşıl. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *öles* ED 151b

eleŋgü = *Ğ.* Ézitku, alvun; yalkun. M: *Eleŋgülimek* - yalkunlimak. = T. Baştan çıkaran, şeytan, iblis; alev. M: *Eleŋgülimek* - Alevlenmek. = T.Diy. ø ? = < ?

elence = *Ku.* Amal. İlac. Çare. = T. Çare, tedbir, ilaç. = T.Diy. ø ? = < ?

eltek = Elge arılaşkak, yétirkimaydiğan. M: *Eltek bala.* = T. Ele karışan, çekinmeyen, utanmayan. M: *Çekinmeyen çocuk.* = T.Diy. ø ? = < ?

elkün = *Ku.* Amma, halayık, camaet. M: *Elkün aldidada setçilikke qalidiğan işni kılmayli.* = T. Halk, toplum. M: *Toplum önünde ayıp olacak işi yapmayalım.* = T.Diy. *el gün* “başkaları, yabancılar” TS = ET *él (1) (élgün)* ED 121b

elkézer = *Ke.* Sergerdan, musapir, buralki. = T. Serseri, avare, seyyah, yolcu. = T.Diy. ø ? = ET *él* “yabancı, halk” ED 121b, *kez-* “gezmek, dolaşmak” ED 757a

elimele = Cemaat, el, halayık. M: *Bu işni elimele uqup qalmisun* - bu işni camaet uqup qalmisun. = T. Toplum, halk. M: *Bu işni elimele uqup qalmisun* – bu işi halk anlamasın. = T.Diy. ø ? = < ?

elmi-telmi = Ehvali. Oy-çukuri, épi-cépi. M: *Bu yerniñ elmi-telmi bilen téhi tonuşup kételmidim.* = T. Durumu, ayrıntısı. Bir yerin, şeyin veya eşyanın genel durumu, usulü, metodu. M: *Bu yerin genel durumu ile daha tanışmadım.* = T.Diy. ø ? = < ?

elyatku = Keç saet 9-10 bolğan vakıtlar. = T. Vaktin geç olduğu zamanlar, 9-10. = T.Diy. ø ? = ET *él* ED 121b ve *yat-* ED 884a

elvek = Mol, köp, avat. M: *Elvekçilik* - molçilik, avatçılık. = T. Bol, çok, mamurluk. M: *Elvekçilik* - bolluk. = T.Diy. ø ? Lessing 306a

em = *Ke.* Şipa, dava. M: *Kök inekniñ süti yötelge em (şipa) bolidu.* = T. Şifa, deva. M: *Çiğ süt boğmacaya şifa olur.* = T.Diy. *em* “ilaç,

merhem” TS = ET *em* ED 155a

emek = Ermek. M: *Ermek bolmak, iç püşüğünü çıkarmak.* = T. Eğlence, oyuncak. M: *Meşgul olmak, sıkıntısını gidermek.* = T.Diy. ø ? = < ?

emçi = Tévip, dohtur. M: *Köp ağrığan emçi bolar, köp kezgen yolçi* (mağal). = T. Tabip, doktor. M: *Çok hastalanan doktor olur, çok gezen yolcu* (atasözü). = T.Diy. *emçi→emci* Der.S.V 1731 = ET *emçi* ED 156b

emzek = Emçekniñ topçisi (tügmesi); évizge. = T. Memenin düğmesi; emzik. = T.Diy. *emzik* = < ?

emsörül = *Ku.* Ğeyri, başkiçila, éviz-pes, kamlaşmış. M: *Emsörül gep kılmisañçu.* = T. Başka, değişik, karışık, düzensiz, yakışmayan. M: *Tutarsız söz söylemesene.* = T.Diy. ø ? = ET Krş. *em-* ED 155b

emsür = T. Huşsizlik. M: *Bala emsür bolup qaldı* - bala huşidin kêtıp qaldı. = T. Şuursuzluk, baygınlık. M: *Bala emsür bolup qaldı* - çocuk bayılıp kaldı. = T.Diy. ø ? = < ?

emek = *Ku.* Köçme: Capa, ğurbetçilik, kıyınçılık. M: *Emgek tartmaq* - capa tartmaq. = T. Mecaz: cefa, zorluk, güçlük. M: *Emgek tartmaq* - cefa çekmek. = T.Diy. *emek* = ET *emek* ED 159a

emeklik = *Ku.* Şor pişanilik, teleysiz, capakeş. = T. Alınyazısı kötü olan, talihsiz, cefakeş. = T.Diy. *emekli* = ET *emeklig* ED 160a

emgekşa = *Ku.* Capakeş. = T. Cefakeş, çevir ve cefa çeken. = T.Diy. ø ? = ET *emgek+şa*

emgigi kényişmak = *Ku.* Nes basmak, işi tetürge örölmek, işi onmaslık, ilgiri kelmeslik. M: *Bu baliniñ emgigi kényişip, késilı koyuş bermey ketti.* = T. Şanssızlık, işi ters gitmek, bahtı kapalı olmak. M: *Bu çocuk talihsiz olduğundan hastalığı bir türlü iyileşmedi.* = T.Diy. ø ? = ET *emgek+i kayış-*

emgimek = *Ku.* Çarçımak. Harmak, talmak. = T. Yorulmak. = T.Diy. ø ? = ET *emge-* “zahmet çek-” KB-İndeks 147

emlik mal = *Ku.* Köndürölmigen mal. M: *Ku. Emlik at, asav at, tosun at.* = T. Alıştırılmayan hayvan. M: *Ku. Alıştırılmayan at, dizginsiz at, ürkek at.* = T.Diy. ø ? *emliğ* ve Ar. *māl* OTL 577a

emlimek = Davalimak, késilge dora bermek. M: *Çéçek emlimek* - çéçek

çekmek (salmak). = T. Tedavi etmek, hastaya ilaç vermek. M: *Çéçek emlirmek* - çiçek aşısı yapmak. = T.Diy. *emlemek* = ET *emle*- ED 161a

enekey = *A.* Kara, hoy (heyranlık, ecepliniş, narazilik tuyğulirini bildüridiğan söz). M: *Enekey, menet bala bolap képsen!; enekey, munij kılğan işini!* (Kelpinde). = T. Bak (hayret etme, şaşırma, hoşnutsuzluk duygularını belirten ünlem). M: *Bak pis çocuk olmuşsun!, bunun yaptığı işe bak!* = T.Diy. ø ? = ET Krş. *una* ve *kara*- ED 645b

en tartku = *H.* Gilemniñ en teripini tartidiğan kaltek. = T. Kilimin en tarafını çeken sopa. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *én* “en, yan” DLT-Dizin 182 ve *tart*- “çekmek, uzatmak, germek” DLT-Dizin 580

en tartkusihi = *H.* En tartku yipi bağlinidiğan ilmek. = T. Kilimin en tarafını çeken sopanın ipinin bağlandığı kanca. = T.Diy. ø ? = < ?

en tartku şanisi = *H.* En tartku yağıciğa bağlinidiğan şana. = T. Bez dokuma tezgahının örülen ipleri kaldırıp indiren kısmı. = T.Diy. ø ? = < ?

endek = *Ke.* Bir dem, kiçikkine, cindek. M: *Endek tehîr kılıp turuñ.* = T. Biraz, bir an, azıcık. M: *Biraz bekleyip durun.* = T.Diy. ø ? = ET Krş. *endek* “sınır, uç, son” ED 177b

endu = *Ku.* *Hata*, natoğra. Yaman, yéniliş, çatağ. M: *Endu gep kılma; kéçe endu yétip qaptimen, boynum kınğir bolup képtu.* Koşakta mundağ kelgen: *Tirdanda oqum ciğ idi, atqanda köñlüm toğ idi. Yarim yanda turğanda, endu hiyallar yok idi.* = T. Yanlış, hata. Yanılma, ters. M: *Yanlış söz söyleme; gece ters yatıp kaldım, boynum eğri kaldı.* Koşukta bu şekilde gelir: *Tirdanda oqum ciğ idi, atqanda köñlüm toğ idi. Yarim yanda turğanda, endu hiyallar yok idi.* = T.Diy. ø ? = < ?

endörimek = *Ku.* Béşi kaymak, ténimek temtirimek, adaşmak. M: *Bu köçiğa kirip endörep qaldım, hiç bilalmidim* (bezi caylarda “önderimek”mu diyilidu). = T. Baş dönme, şaşırma, sersemlemek. M: *Bu sokağa girip şaşırp kaldım, hiç bilemedim* (bazı yerlerde “önderimek” de denir). = T.Diy. ø ? = < ?

- endikmek** = Ensirimek, çöçimek, korkmak. = T. Endişelenmek, ürkmek, korkmak. = T.Diy. *endik*- “şaşırmak” Tar.S.III 1466 = < ?
- en salmak** = *Ku.* Vakırimak. M: *Balam nime en sepkettiñ?* = T. Bağırarak, yaygara etmek. M: *Çocuğum neden bağırdın?* = T.Diy. ø ? = < ?
- ensep yiğlimak** = *Ku.* Vakırap yiğlimak. M: *Balığa karap koy, ensep yiğlap ketti.* = T. Bağırarak ağlamak. M: *Çocuğa bakıver, çok ağladı.* = T.Diy. ø ? = ET Krş. *en salmak*
- evey** = *Ğ.* Nahayiti, kevet; ecepliniş duygusunu bildürüdüğü imlik. = T. Pek, aşırı, fazla; hayret duygusunu belirten ünlem. = T.Diy. ø ? = < ?
- evzer yoli** = *Ke.* Yer astı yoli. = T. Yeraltı yolu. = T.Diy. ø ? = < ?
- evzay** = *Ğ.* Çiray, turk; peyl. M: *Uniñ evzayı yaman* (“ozay” mu diyilidu). = T. Yüz, sima; kişinin karakterini, huyunu ifade eden ruhi özellikler. M: *Onun karekteri kötüdür* (“ozay” da denir). = T.Diy. ø ? = < ?
- evmek** = *H.* Endişe kılmak, öymek. *Ğem* kılmak. M: *Oğlamdin bek evdim.* = T. Endişelenmek, telaşlanmak. Kederlenmek. M: *Oğlumdan çok endişelendim.* = T.Diy. Krş. *ev*- “acele etmek” Der.S.V 1811 = ET *év*- ED 4b
- eynola** = Köçme: Aldamçı. = T. Mecaz: Aldatıcı. = T.Diy. ø ? = < ?

B

- batçı** = *Ğ.* Mahtançak; minnethor; damlamçı, köz-köz kılguçı. = T. Övünge; minnet etmeyi seven; gösteriş yapmayı seven. = T.Diy. ø ? Krş. *barda*- “övünmek, gururlanmak” Mo-TS 135a
- bathor** = *Ğ.* “Batçı”ğa ohşaş. = T. “Batçı” ya benzer. = T.Diy. ø ? = < ?
- bat kılmak** = *T.* Köz-köz kılmak, damlimak; minnet kılmak. = T. Gösteriş yapmak, minnet etmek. = T.Diy. ø ? = < ?
- batnihor** = *T.* Kıyıdağak, yamanlığak. = T. Kırılgan (kişi), çabuk küsen.

= T.Diy. ø ? = < ?

bacımak = *Ku.* Başkürmak, bécirmek. M: *Bu bala küçük, téhi harva baciğiçilik bolmidi.* = T. Yönetmek, idare etmek, becermek. M: *Bu çocuk küçük, daha at arabası kullanamaz.* = T.Diy. Krş. *becermek* = < ?

badarğa = *L.* Badira, çenze, badira yağaç. = T. Ev yapımında tavanda kullanılmak amacıyla kesilmiş ince çam ağaçları. = T.Diy. ø ? = < ?

badan = *H.* Aşlık kaçilaş üçün boridin yasalğan yumılak kaçā; saman kaçilaş üçün boridin yaki tal-çiviktin kuraşturup harviğa ornaşturulğan yumılak yaki töt çasa sanduk. = T. Tahıl koymak için hasırdan yapılan yuvarlak kap; saman doldurmak için hasırdan veya dal-çubuktan yapılp arabaya yerleştirilen yuvarlak veya dörtgen sandık. = T.Diy. ø ? = < ?

badan kosağ = *Ke.* Yoğan kosağ. = T. Göbekli kişi. = T.Diy. ø ? = ET *badan?* ve *kosağ* < kuruğsak “kursak, mide” DLT-Dizin 385

badran köz = Pultiyip çıkkan köz. = T. Yapı olarak dışta olan göz. = T.Diy. Krş. *patlak göz* = < ?

bara = *Ku.* Barğa pahlān yaki oğlak térisi. = T. Kırpma vaktine gelen kuzu veya oğlak derisi. = T.Diy. ø ? = < ?

baran = *Ku.* Şepe, kara; heyve. M: *Yirağtin bir nersiniğ barani körünüvatidu.* = T. İşaret, nişan; tehdit, gözdağı. M: *Uzaktan bir şeyin işareti görünüyor.* = T.Diy. ø ? = < ?

barana = *L.* Tirna. = T. Pulluk. = T.Diy. ø ? = < ?

baravet = Bağ seylisi ziyapiti. = T. Bağ şenliği ziyafeti. = T.Diy. ø ? = < ?

barğa = *T.* Kırkiş vaktiğa yetken kōziniğ térisi. = T. Kırpma vaktine gelen kuzunun derisi. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *barak* “uzun tüylü köpek” ED 360a

barto = *T.* Ğocidar, guhnca, igilik işlirini başkurğuçi. = T. Ev işlerini yöneten kişi, işleri yöneten, kahya. = T.Diy. ø ? = < ?

bardağ = Su kasisi, ayak. = T. Su kasesi, çanak, büyük bardak. = T.Diy. *bardak* = ET Krş. *bart* “bardak” ED 358a

bardamçi = *Ke.* Öyde bar nersilerni etey saklap koyup, bala-çaķiliri yaki

öter-kéçer tukқанliri kelgende қойуп, беришни yaki kiyim-kéçek bolsa kiydurup қойушни yahşı köridiğan adem. = T. Evdeki eşyaları isteyerek saklayıp çoluk çocuklarına veya gelip giden akrabalarına vermeyi veya giyim kuşam olsa giydirmeyi seven kişi. = T.Diy. ø ? Krş. *bardamçı* “övünen kimse, övungen” Mo-TS 135b

barğira = *Ku.* Bir hil ot. = T. Bir çeşit ot. = T.Diy. ø ? = < ?

barğindi = *Ku.* Barğuçı. = T. Varan, giden. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *barkın* “yolcu” KB-İndeks 60

barlık = Bay, bisatlık, mal-mülüklük. M: *Bu héli barlık öy iken.* = T. Zengin, varlıklı, malı mülkü olan. M: *Bu bayağı varlıklı evmiş.* = T.Diy. *varlıklı* = ET *barlığ* ED 365b

bazarlap kelmek = *Ke.* Bazarğa béríp, sodilik élip kelmek. = T. Pazara gidip alışveriş yapmak. = T.Diy. ø ? = < ?

bazarlık = *Ke.* Héridarlık; bazardin élip kelgen soğa-salam. M: *Bazarlık mal - héridarlık mal; men silerge biraz bazarlık élip keldim.* = T. Müşterisi olan; pazardan alınan hediyeler. M: *Bazarlık mal – müşterilik mal; ben sizlere biraz hediye aldım.* = T.Diy. ø ? = < ?

bazar-oça = *Ke.* Bazar, şehir. M: *Bazar-oçağa béríp, nerki-navani ukup kéleyli.* = T. Pazar, şehir. M: *Pazara gidip fiyatları anlayıp geelim.* = T.Diy. ø ? = ET Krş. *balık* “şehir” DLT-Dizin 65

bazar-vélik = *Ku.* “Bazar-oça”ğa ohşaş. M: *Büğün bazar-vélikka béríp, az-tola reht-püçük élip keldük.* (Bu sözniñ toğra éytilişi “bazar-balık”). = T. “Bazar-oça” ya benzer. M: *Büğün pazara gidip biraz kumaş alıp geldik.* (Bu kelimenin doğru söylenişi “bazar-balık”tır). = T.Diy. ø ? = ET Krş. *balık* “şehir” DLT-Dizin 65

bazğışmak = *Ke.* Sokuškağ horazdek hörpüyüşmek. = T. Kavgacı horoz gibi dikleşmek. = T.Diy. ø ? = < ?

bazlimak = *Ke.* Kanat sörimek. = T. Kanat sürüklemek. = T.Diy. ø ? = < ?

bazilimak = *Ku.* Bezlimek: Bu bala bek yiğlap ketti, biraz bazilap қоysınızчу. = T. Yatıştırmak, dindirmek. Bu çocuk çok ağladı, biraz yatıştırsanıza. = T.Diy. ø ? = < ?

basturma = *Ke*. Köçilarniñ üstige yépilidiğan töt yéni yaki ikki yéni oçuk lapas. = T. Sokakların üstüne yapılan dört veya iki yanı açık güneşlik. = T.Diy. ø ? = < ?

başkağ = *Ke*. Pistan, pisildak. = T. Giyeceklerle takılan çıtçıtlı düğme. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *bas*- DLT-Dizin 71

başku = *L*. Şota (“*başkuç*”mu diyilidu). = T. Merdiven (“*başkuç*” da denir). = T.Diy. ø ? = ET *bas-gu*

basmağ 1 = *A*. Tahta müşük (bezi caylarda kuşkaç tutidiğan nersini “*basmağ*” deydu). = T. Kuş tutma aleti (bazı yerlerde serçe tutan alete “*basmağ*” denir). = T.Diy. ø ? = ET *bas-mağ*

basmağ 2 = *Ku*. Sendel ayak, sapma ayak, başmağ. = T. Köselesi ince, ökçesiz bir çeşit yazlık ayakkabı, sandalet. = T.Diy. ø ? = ET *bas-mağ*

basmağdimağ = Bésivalmağ, desisimek: *U hocun-kaçilirini yerge koyup bolğiçe, töti töt yaqtin kélip basmağdivaldi; Böre toşkanni basmağdap turup yigili turdi* (ëğizda “*basmadimağ*” diyilidu). = T. Basmak, ayağıyla basmak: *O heybeyi yere koyuncaya kadar dördü dört yandan gelip bastı; Kurt tavşanı basıp yemeye başladı* (ağızda “*basmadimağ*” denir). = T.Diy. ø ? = ET *basmağ+da-*

basığ = *L*. Piçen orup kurutup koyulğan ot-çöp, komuş-қoray ve şuninga ohşaş ot-çöpler. M: *Basığ orumi-kışlık ot-çöp ormisi*. = T. Çayırın biçilip kurutulmasıyla yığılan ot, kamış ve benzeri bitkiler. M: *Kurutulup basılarak yığılan ot – kışlık ot –ot biçme zamanı*. = T.Diy. ø ? = < ?

başak = *Ku*. Palek, başak kök. = T. Ispanak. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *başak* (1) “başak” ED 378b

başamağ = *Ku*. Kepsiz, beñvaş, gepke kirmeydiğan. M: *Başamağ bala - beñvaş bala*. = T. Yaramaz, afacan, söz dinlemeyen. M: *Başamağ bala – yaramaz çocuk*. = T.Diy. ø ? = < ?

baş burni = Aldi, evvili, deslivi. M: *U otyaş, қоғun-қapaқ, mive-çiviniñ baş burnini ularğa béretti*. = T. İlk öncesi, evveli. M: *O sebzenin, kavun kabağın, meyve yemişin ilk olgunlaşanını onlara verdi*. = T.Diy. *baş* ve *burnu* = ET *baş* “baş, ön” KB-İndeks 63, *burun* “önce, ileri” KB-İndeks 116

baş békışmak = *A.* Köçme: Ğeyvet kilişmak. = *T.* Mecaz: Dedikodu yapmak. = *T.Diy.* ø ? = *ET baş ve bak-ış-*

baştuñluk = Benavaşlık, başbaştaklık, öz bésimçilik. = *T.* Disiplinsizlik, düzensizlik, kargaşalık, başına buyrukluk. = *T.Diy.* ø ? = *ET baş+tuñ+luk*

baş su = *Ke.* Buğdayğa koyulidiğan üçinçi kétémlik su (baş alduruş için koyulidu). = *T.* Buğdayı üçüncü defa sulamak (buğdayın başak çıkarması için konur). = *T.Diy.* ø ? = *ET baş ve suw*

baş sukmak = Uniñ-buniñ aldığa barmak, kirmek. *M:* *U köp yerge baş sukup, ahiri bir orunğa orunlaştı.* = *T.* Onun bunun önüne gitmek. *M:* *O çok yere baş vurup sonunda bir yere yerleşti.* = *T.Diy.* Krş. *(bir yere) başını sokmak* = *ET baş ve sok-* “sok-” DLT-Dizin 528

baş siğdurmak = Panacay tapmak. = *T.* Barınak bulmak. = *T.Diy.* ø ? = *ET baş ve siğ-dur-*

başkine = *Ku.* “Baş” söziniñ kiçiklitip éytilişi. Koşakta mundağ kelgen: *Bügün kéçe yar kéşiğa, yetküzen boz at. Başkineñdin yügen élip, kılimen azat.* = *T.* “Baş” kelimesinin küçültölüp söylenişi. Koşukta bu şekilde gelir: *Bügün kéçe yar kéşiğa, yetküzen boz at. Başkineñdin yügen élip, kılimen azat.* = *T.Diy.* ø ? = *ET baş+kine <kınya*

başlak = *H.* Başlam, su béşi, éçik. = *T.* Su başı, arık ağzı, su yolu. = *T.Diy.* ø ? = *ET Krş. başlağ* “başlangıç” ED 381a

başlık = *Ku.* Retlik, tertiplik, cay-cayida. *M:* *Öy digen başlıkğine bolsa nimidigen yahşı!* = *T.* Düzenli, tertipli, yerli yerinde. *M:* *Ev denilen düzenli olursa ne iyi (olur)!* = *T.Diy.* ø ? = *ET Krş. başlığ* ED 381a

baş un = *Ku.* 1- dericilik aq un. = *T.* Birinci dereceli beyaz un. = *T.Diy.* ø ? = *ET baş ve un*

başimak = *Ku.* “Bacimak”ka oħşaş. = *T.* “Bacimak”a benzer. = *T.Diy.* ø ? = < ?

baş yédi = *Ku.* Alğanlıki hotuni ölöp kétédiğan erler yaki tekkenliki éri ölöp kétédiğan hotunlar şundağ dep atilidu. = *T.* Aldığı tüm hanımları ölen erkekler veya gittiği tüm kocaları ölen hanımlar bu şekilde dile getirilir. = *T.Diy.* Krş. *baş yi-* “ölümüne sebep olmak”

Der.S. II 567 = ET *baş yi*- KB-İndeks 62

bağcar = *Ke*. Buciğur, büdre. M: *İşik aldida qosaqlirini kötirelmey turğan qaşqılık inek bilen bağcar qozilik qoy turatti.* = T. Kıvırcık. M: *Kapı önünde karınlarını kaldıramayacak kadar benekli olan inek ile kıvırcık kuzulu koyun duruyordu.* = T.Diy. ø ? = < ?

bağru = T. Bağrı kattık, rehimsiz. = T. Yüreği katı kimse, merhametsiz, acımasız. = T.Diy. ø ? = < ?

bağdal = *Ğ*. Çıpar, çikim-çikim, çar. M: *Bağdar ħoraz* - çar ħoraz. = T. Benekli, alaca. M: *Bağdar ħoraz*- alaca horoz. = T.Diy. ø ? = < ?

bağlak = *Ğ*. Mal bağlap koyulidiğan cay. = T. Hayvanın bağlanıp konulduğu yer. = T.Diy. Krş. *bağlak* “avlanma yeri” Der.S.II 481 = ET Krş. *bağla*- DLT-Dizin 60

bağlançi = *H*. Ağamça, arkan. = T. Halat, urgan. = T.Diy. ø ? = ET *bağ+la-nçi(?)*

baği-taği bolmak = *Ke*. Maliman çıkarmak, buzulmak, qalaymıkançılık tuğdurmak. M: *Bir neççisi baği-taği bolup, çomak-toqmaq kötirip topilañ çıkardi.* = T. Tahrik etmek, kışkırtmak, bozulmak, karışıklık çıkarmak. M: *Bir kaçı kışkırtıp çomak tokmak götürüp isyan çıkardı.* = T.Diy. ø ? = < ?

bakaniyaz = *H*. Bicarçi, bikar telep, aknançi. = T. Tembel, avare, çalışmadan geçinen kimse. = T.Diy. ø ? Ar. *vak'a (?)* OTL 1134a ve Far. *niyāz (?)* OTL 842a

balahor = Çatakçi, iş तरीğuçi, veke tuğdurğuçi. = T. İş karıştırın, kavgacı, olay çıkaran. = T.Diy. ø ? Ar. *belā* OTL 81b ve Far. *ħōr* OTL 375b

baldağ = Epkeş. Qosaқта mundaқ kelgen: Suğa çıktım kölünge, baldaқ sélip müremge. Didariñni körey dep, neççe bardim melenge. = T. İki ucunda askısı olan, iki kova ile su taşımak için kullanılan alet. Koşukta böyle gelir: Suğa çıktım kölünge, baldaқ sélip müremge. Didariñni körey dep, neççe bardim melenge. = T.Diy. ø ? = < ?

baluqa = *L*. Bolqa. = T. Çekiç. = T.Diy. ø ? = < ?

balıçan = *Ke*. Baliğa amraq. M: *Balıçan adem* - baliğa amraq adem. = T.

Çocukları çok seven kişi. M: *Baliçan adem* – çocukları çok seven kişi. = T.Diy. ø ? Krş. T. *bala* ve Far. *cān* OTL 124b

balçuk = T. Üzük. Koşakta mundağ kelgen: *U yékimmu alçuk, bu yékimmu alçuk. Hecep obdan yaraştı, yarım bergen balçuk.* = T. Yüzük. Koşukta böyle gelir: *U yékimmu alçuk, bu yékimmu alçuk. Hecep obdan yaraştı, yarım bergen balçuk.* = T.Diy. ø ? = < ?

balika = H. Bala (ekiletme söz). = T. Çocuk (okşama, şımartma sözü). = T.Diy. ø ? Krş. T. *bala*+R. -*ka* (küçültme, sevimlilik bildiren ek)

baytasun = Ku. Tağniğ igiz yerliride ösidiğan arçisiman ösümlük. = T. Dağın yüksek yerlerinde yetişen köknarsı bitki. = T.Diy. ø ? = < ?

bayhan = Ğ. Ulağğa çeylitip yumşitiş için hamanga dügilek şekilde retlik-tekşi dövilengen buğday ünçisi (bezi caylarda “*payhan*” diyilidu). = T. Çalıştırılan hayvana çiğnetip yumuşatmak için harmana yuvarlak şekilde düzenli ve eşit olarak yığılan buğday başağı (bazı yerlerde “*payhan*” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

bayhandimak = Ğ. “*Bayhan*” niğ piil şekli. = T. “*Bayhan*” ın fiil şekli. = T.Diy. ø ? = < ?

bayran = L. Veyran. Koşakta mundağ kelgen: *Bulbul sayrap öttimu, bağıñ bayran kettimu. Yar üstige yar tutup, başiñ kökke yettimu.* = T. Viran, tahrip, yıkım. Koşukta böyle gelir: *Bulbul sayrap öttimu, bağıñ bayran kettimu. Yar üstige yar tutup, başiñ kökke yettimu.* = T.Diy. ø ? Ar. *vīrān* OTL 1151b

betkerde = H. Mutihem, uşşuk; lükçek. = T. Utanmaz, terbiyesiz, küstah. = T.Diy. ø ? = < ?

becingül = Ku. Kat-kat éçilidiğan igiz göllük gül. = T. Kat kat açılan yüksek gövdeli çiçek. = T.Diy. ø ? *becin* ED 295b ve Far. *gül* OTL 297a

berdeñgi = Ğ. Karamiltik. Koşakta mundağ kelgen: *Sadirin atar bolsa, berdeñgi bilen atsun. Men cañcuñğa het yazdim, qallamni késivetsun.* = T. Tüfek. Koşukta böyle gelir. *Sadirin atar bolsa, berdeñgi bilen atsun. Men cañcuñğa het yazdim, qallamni késivetsun.* = T.Diy. *berdange* “küçük tüfek” Der.S.II 631 = < ?

- berdem** = *Ke*. Çidam: *Berdemrek boluŋ* - çidamlığrak boluŋ. = T. Tahammül, dayanma gücü. M: Berdemrek boluŋ – biraz daha dayanıklı olun. = T.Diy. ø ? = < ?
- beşégiz** = *Ku*. Gepke arılaşkak, yétim aksakal, sakalğa yamaşkuçi. = T. Söze karışmak, durmadan söze karışan. = T.Diy. ø ? = ET *baş* ve *ağız*
- beķem** = *Kış-yaz* kökirip turidiğan ğolluķ derehniŋ bir hili (ğoli қaramtul kızıl, yağıçi çin kélidu). = T. Kış yaz göğeren bir ağaç çeşidi (gövdesi esmer kızıl, ağacı sağlam olur). = T.Diy. ø ? = < ?
- begçek** = *Ke*. Beg balisi, begzade; taz. = T. Bey çocuĝu, beyefendi; kel. = T.Diy. ø ? = ET *beg* ve *çek*
- belpürme** = *H*. Garmon yopka (yéjidin yasalğan söz). = T. Pileli etek (yeniden türeyen kelime). = T.Diy. ø ? = ET *bel* ve *pürme* < *bürme* “bükülmüş, dönmüş şey” ED 366a
- beltartma** = *Ke*. Tasma belvağ. = T. Kemer, kuşak. = T.Diy. ø ? = < ?
- belçe 1** = *H*. Mozdozniŋ kön-çemlerni tilidiğan, şilidiğan piçiķi. = T. Ayakkabıcının ayakkabı tabanını kesmek için kullandığı alet. = T.Diy. ø ? = < ?
- belçe 2** = *Meş*, oçaķtin kül alidiğan kiçik ĝürcek. = T. Soba veya ocaktan kül almaya yarayan küçük kürek. = T.Diy. *belçe* Der.S.II 607 = < ?
- belçe 3** = *Ku*. Tağ baĝri. = T. Dağ yamacı. = T.Diy. ø ? *bel*+ Far. -*çe*
- belçek** = *H*. Kiçik kürek. = T. Küçük kürek. = T.Diy. ø ? Krş. T. *bel* +Far. -*çek*
- belçir** = *Ku*. İkki ékinniŋ қоşulğan yéri. = T. İki suyun birleştiiĝi yer. = T.Diy. ø ? *belçir* “nehirlerin birbirine karıştıkları nokta; kavşak” Mo-TS 155a bk. *beldir* ET *beltir* ED 334a bk. *beldir* maddesi
- beldenĝ** = *Ku*. Epkeş, baldaķ. = T. İki ucunda askısı bulunan, iki tarafında kova ile su taşımak için kullanılan alet. = T.Diy. ø ? = < ?
- beldem** = *Ku*. Boĝum, öge. = T. Bağlantı, eklem. = T.Diy. ø ? = < ?
- beldir** = *Ku*. Töt koça aĝzi, doķmuş, töt çaśa. = T. Dört cadde aĝzı, köşe, kavşak. = T.Diy. ø ? = ET *beltir* ED 334a

- beldimek** = Bertimek, tayakniñ şoyna çigidiğan yérige bertik çıkarmak. = T. Bir şeyi kertik kertik yapmak, sütunun ip bağlanan yerine kertik açmak. = T.Diy. ø ? = < ?
- belköynek** = *Ku.* Yopka (yénidin yasalğan söz). = T. Etek (yeniden türeyen kelime). = T.Diy. ø ? = ET *bel* ve *köynek*
- belgürcek** = *Ku.* “*Belçe 2*”ge oħşaş. = T. “*Belçe 2*” ye benzer. = T.Diy. ø ? = < ?
- belgünek** = *Ku.* Édir bağrı. = T. Tepe yamacı. = T.Diy. ø ? = < ?
- bellik 1** = *L.* İştanniñ béli, lépez. = T. Pantolonun beli, kuşak, kemer. = T.Diy. *béllik(1)* → *belbağı* Der.S.II 623 = ET *bel+lik*
- bellik 2** = *Ku.* Harva belviği. = T. At arabasının kemeri. = T.Diy. *Béllik(2)* → *belbağı* Der.S.II 623 = ET *bel+lik*
- bellimek** = Nişanğa almak - қоролға almak; miltikğa oқ salmak (*betlimekmu* diyilidu). = T. Nişan almak; tüfeğe mermi koymak (*betlimek* de denir). = T.Diy. Krş. *bellemek* “işaret koymak” Der.S.II 615 = ET Krş. *belgü* “nişan, im, belge” DLT-Dizin 82
- bemel** = *Ğ.* Öge, béğiş. = T. Eklem. = T.Diy. ø ? = < ?
- bemelçek** = *Ğ.* “*Bemel*”ge oħşaş. = T. “*Bemel*” e benzer. = T.Diy. ø ? = < ?
- beyge almak** = *Ğ.* Birinçilikni almak, birinçi bolmak, özüp çıkmak. = T. Birinciliği almak, birinci olmak, en öne çıkmak. = T.Diy. ø ? = < ?
- beva kelmek** = *Ke.* Tenj kelmek, toğra turmak. M: *Hucumğa beva kélelmigen düşmen eskerliri kėçişka başlidi.* = T. Eşit olabilmek, karşı durmak. M: *Hücuma karşı gelemeyen düşman askerleri kaçışmaya başladı.* = T.Diy. ø ? = < ?
- bota** = Havança téşi (bezi caylarda “*böte*” diyilidu). = T. Havan taşı (bazı yerlerde “*böte*” denir). = T.Diy. ø ? = < ?
- boto** = *L.* Bota, taylak. = T. Köşek, deve yavrusu, taylak. = T.Diy. *bota* → *boduk* Der.S.II 743 = ET *botu* ED 299a
- boca 1** = *Ku.* İşenç, kapalet, mölçer. *Tuğutka boca yok* (mağal). = T. İnanç, güven, kefalet, tasarı. *Doğuma güven yok (ne zaman olacağı belli olmaz)* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

boca 2 = *Ĝ.* Harviĝa k  tilĝan atniĝ uzun tizgini. = T. Arabaya koşulan atın uzun dizgini. = T.Diy.   ? = < ?

bo a = *H.* K atilip k urutulĝan g  ş. = T. Kurutulan et. = T.Diy.   ? = < ?

boda = *Ku.*  oĝ mal, k aramal. = T. B y kbaş hayvan. = T.Diy.   ? *boda* Mo-TS. “b y k davar” 173a

boda  = *Ke.* K ıyas, m  l  er, perez. M: *U oylap baş i e bir boda  a keldi.* = T. K ıyas, tasar ı, tahmin. M: *O d  ş n p baş a bir tahmin y r tt .* = T.Diy.   ? = < ?

bodek = *H.* S  miz, budruk. = T. Semiz, şişman, hoş, tatlı. = T.Diy.   ? = < ?

bodol o = *L.* Ta abil. M: *Bodol o kelmek* - ta abil kelmek. = T. Kendi aralarında, kendi i lerinde denk olmak. M: *Bodol o kelmek* – denk gelmek. = T.Diy.   ? = < ?

boran    iĝi = *Ku.* Mamkap, kusey ua. = T. Yabani hindiba. = T.Diy.   ? = ET *boran* ve *    ek+i*

boran k opti = *Ku.* Boran  ıkt ı. *Kembe el talk an yise boran k opu tu* (ma al). = T. F rt na  ıkt ı. *Yoksul kavrulmuş un yese fırt na k opard * (atas  z ). = T.Diy. Krş. *f rt na k opmak* = ET *boran* ve *k op-t *

borul = *Ĝ.* H aldar ( ıpar). Burul at. = T. Benli (benekli, alaca). Demir kır ı at. = T.Diy.   ? = < ?

boza  topa = *H.* Yol topisi. = T. Yol topraĝ . = T.Diy.   ? = < ?

boz un t lek = U ar- anatların  birin i k etim t k taşlış  (ikkin i k etim t k taşlış  “k k t lek”,   in i k etim t k taşlış  “ ara t lek” diyilidu). = T. Kuşların ilk kez t y bırakması, eski t ylerini atması (ikinci kez t y d kmesine “k k t lek”,    nc  kez t y d kmesine “ ara t lek” denir). = T.Diy.   ? = ET *boz- un* ve *t lek* DLT-Dizin 669

boz iya = Tuman  irosu (tumanlık  iş k nliri tal-dere  şa liri yaki simtanap t vr klirige ba linip k etidiĝan  ar a o şaş  iro). = T. Duman (sis) k ıraĝ s . (Sisli k iş g nlerinde a a  dallarına veya elektirik direklerine yap şan kara benzer k ıraĝ ). = T.Diy.   ? = ET *boz+ iya* “k   ltme edat ” DLT-Dizin 324

bozluk = *Ĝ.* Éçilmiğan tin, boz yer. = T. Sürülmemiş toprak. = T.Diy.
bozluk→*bozлак* Der.S.II 752 = < ?

bozlimak = İnrimak, buvullimak (töginiñ bozlışı). = T. İnlemek, böğürmek (devenin bağırması, inlemesi). = T.Diy. *bozula*→*bozla*- Der.S.II 752 = ET *bozla*- ED 392a

bozlap yiğlimak = Höngirek étip yiğlimak, kattık yiğlimak, tögidek bozlap yiğlimak. = T. Hüngür hüngür ağlamak, çok ağlamak, deve gibi inleyip ağlamak. = T.Diy. ø ? *bozla-p* ve *yığli-mak* < ET *bozla*- “ses vermek, bağlamak” DLT-Dizin 106, *yığla*- “ağlamak” DLT-Dizin 781

bosut = *Ĝ.* Toyda kişiler ademgerçilik yüzisidin koyıdiğan soğa-salam. = T. Dügünde kişilerin yardımlaşma amacıyla koydukları hediye, armağan. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *basut* “destek, yardım” ED 372a

bosurma telpek = *Ke.* Tumağ ya da telpekniñ bir türü. = T. Kışlık veya yazlık kalpağın bir türü. = T.Diy. ø ? = < ?

bosuk 1 = *Ku.* Bosuğa. = T. Eşik taşı. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *basığ* “basık” ED 373a, Krş. *bas*- DLT-Dizin 71

bosuk 2 = *L.* Boğursak. = T. Yağda pişirilmiş hamur; lokma. = T.Diy. ø ? = < ?

bosunçuk = *Ĝ.* Bozek, anay. = T. Başkalarına karşı gelemeyen, karşı koyma yeteneği eksik kişi, başkalarının hor gördüğü. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *basınçak* ED 374a, *basunçuk er* “zayıf görülen, önem verilmeyen adam” DLT-Dizin 72

boşka = *Ku.* Ordida uşşak işlarğa yeni lavazimat işliriğa mesul bolğuçı kişi (“boşki”mu diyilidu). = T. Sarayda ufak işlerden yani techizat işlerinden sorumlu olan kişi (“boşki” de denir). = T.Diy. ø ? = < ?

boş meyse = *Ke.* Boşan, izlenğü. = T. Cansız, uyuşuk, zayıf, cılız. = T.Diy. ø ? = < ?

boğa = *Ĝ.* Harviğa kêtilediğan atniñ boynığa sêlinidiğan cumbu. = T. Arabaya koşulan atın boynuna yerleştirilen, kumaştan yapılmış bir tür hamut. = T.Diy. ø ? = < ?

boğcima = *H.* Bopa, bokça. = T. Bohça. = T.Diy. ø ? = < ?

boğça = *L.* Toyluk; bopa, boğcima. = *T.* Düğün için gereken şeyler; bohça. = *T.Diy.* *bohça* = *ET* Krş. *boğ* “bohça, eşya konan heybe” *ED* 311a

boğdaş = *Ke.* Bir hil köktat. = *T.* Bir çeşit sebze. = *T.Diy.* $\emptyset ? = < ?$

boğmak 1 = *L.* Bağlam. = *T.* Bağlam, deste, demet. = *T.Diy.* $\emptyset ? =$
ET Krş. *boğım* *DLT-Dizin* 99

boğmak 2 = *Ku.* Boğmak, kıltak (uşşak canivarlarni tutuş üçün koyulidiğan bir hil tozak). = *T.* Boğmak; tuzak, kapan (ufak canlıları tutmak için konulan bir çeşit tuzak). = *T.Diy.* $\emptyset ? =$
ET Krş. *boğ-* *DLT-Dizin* 98

boğmak 3 = *H.* Sémiz, doğılak. = *T.* Semiz, şişman, kısa ve semiz. = *T.Diy.* $\emptyset ? = < ?$

boğuç = *Ke.* Bokuş, pöpük. = *T.* Bağ, saçak. = *T.Diy.* $\emptyset ?$ *Yuyg.* *bog-uç* (?) < *ET bog-* *ED* 311b

boğum = *Ku.* İnim, ukam, sıñlim. = *T.* Küçük erkek kardeşim, kız kardeşim. = *T.Diy.* $\emptyset ? = < ?$

boğun 1 = *H.* Çiñgilikke oñsaydığan bir hil ösümlük. = *T.* Yaban ketenine (aktimon) benzeyen bir çeşit bitki. = *T.Diy.* $\emptyset ? = < ?$

boğun 2 = *Ku.* Here (hesel herisi). = *T.* Arı (bal arısı). = *T.Diy.* $\emptyset ? = < ?$

boğunak = *H.* Çañ-tozañ. = *T.* Toz duman. = *T.Diy.* Krş. *boğunak* “yağmurdan önceki boğucu hava” *Der.S.II* 731 = *ET bog-un-ak*

boğunukmak = *H.* Hapa bolmak, boğulmak. = *T.* Kızmak, öfkelenmek. = *T.Diy.* $\emptyset ? = < ?$

boğun yatiği = *Ku.* Here königi. = *T.* Arı yuvası. = *T.Diy.* $\emptyset ? = < ?$

boğtak = *Ku.* Kiçik davan yaki toğra kır. = *T.* Küçük yokuş veya dik yamaç. = *T.Diy.* $\emptyset ? = < ?$

boğtuğ = *L.* Ceynektin yukuri mürigiçe bolğan arılık. = *T.* Dirsekten yukarı omuza kadar olan aralık. = *T.Diy.* $\emptyset ? = < ?$

bolak = Boldurulğan, köpken. *M:* *Bolak manta.* = *T.* Kabartılan. *M:* *Kabartılan mantı.* = *T.Diy.* $\emptyset ? = < ?$

bolca 1 = *H.* Dereh kötigi. = *T.* Ağaç kütüğü. = *T.Diy.* $\emptyset ? = < ?$

bolca 2 = Mölçer, kıyas. = T. Tasarı, kıyas. = T.Diy. ø ? = < ?

bolca térek = H. Yiltizidin köklep çıkkın térek. = T. Kökünden filizlenip çıkan kavak ağacı. = T.Diy. ø ? = < ?

bolcalımağ = Mölçerlimesek, kıyas kılmak. = T. Tasarlamak, kıyaslamak. = T.Diy. ø ? = < ?

boluğ = Ğ. Hosulluğ, ohşığın. M: *Boluğ buğday* - hosulluğ buğday. = T. Verimli. M: *Boluğ buğday* – verimli buğday. = T.Diy. Krş. *bolluk* = < ?

bolum = Layakets, iktidar, kabiliyet. M: *Bolumluğ kişi* - kabiliyetlik kişi. *Bolumsizni bolduralmidim, hırcun-kaçisini tolduralmidim* (makal). = T. Yetenek, kabiliyet. M: *Bolumluğ kişi* – kabiliyetli kişi. *Beceriksizi kabiliyetli yapamadım, heybesini – kabını dolduramadım* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

bonca = Ke. İkki-üç yıllık köçet. = T. İki üç yıllık fidan. = T.Diy. ø ? = < ?

boy = Ku. Boytağ, tul. Koşakta mundağ kelgen: *Tenışlar öylinip ketti, bir yürüymizmu boy. Sağal-burut kolğa keldi, kılmaymizmu toy.* = T. Bekar, dul. Koşukta böyle gelir: *Tenışlar öylinip ketti, bir yürüymizmu boy. Sağal-burut kolğa keldi, kılmaymizmu toy.* = T.Diy. ø ? = < ?

boyak = Ku. Zarağza. = T. Bir tür yağlı bitki. = T.Diy. ø ? = < ?

boyandımağ = Ke. Boynini sozup qarimağ. = T. Boynunu uzatıp bakmak. = T.Diy. ø ? = ET *boyun+da-* ?

boy aynek = Ku. Tam eynek (tamğa yölep qoyulidiğan tik eynek). = T. Duvar aynası (duvara dayandırılıp konulan dik ayna). = T.Diy. *boy aynası bod* ve Far. *âyine* OTL 55b

boyasma = Vucanđey (esker başlıqliri boyiğa asidiğan tasmabağ). = T. Rütbece yukarı askerlerin taktıkları kemer. = T.Diy. ø ? *boy* < ET *bod* ve *tasma* < *tasam-a* “tasma, sıırım, şerit” Mo-TS 1208

boysüre = Ğ. Boy sürüştürüp, boyiğa qarap. M: *Balılarni boysüre kılip tizmağ.* = T. Boy sırasına göre, boyuna bakarak. M: *Çocukları boy sırasına koyup dizmek.* = T.Diy. ø ? = ET *boy* ve *süre*

boylaşmağ = Boy igizligini selişturmağ. M: *İkkimiz boylişip baqayli, qaysimiz igiz ikenmiz.* = T. Boy uzunluğunu karşılaştırmak. M:

İkimiz boylaşıp bakalım hangimiz uzunuz. = T.Diy. *boylaş-* Tar.S.I
648 = < ?

boylimağ = Boyunni sozup қаримақ; tegmek, yetmek; *u yirakka boylap қариди; ағамча қудуққа boylimidi; men suğa boylimidim (men suniñ tektige yételmidim).* = T. Boynunu uzatıp bakmak; değmek, ulaşmak; *o uzağa boynunu uzatarak baktı; halat kuyuya varmadı; men soğa boylimidim (ben suyun altına ulaşamadım).* = T.Diy. ø ?
= ET *boy+la-*

boyunçaқ = *Қу. Ҳамут* (kalini harva yaki sapaŋga қошқанда, boyniğa sélinidiğan ceyneksiman yaғaғ esvap). = T. Hamut, кошум (ineғи araba veya karasabana қошаркен boynuna yerleştirilen dirseғimsi aғaғтан alet). = T.Diy. *boyuncak* “boyunduruk” Der.S.II 747 = < ?

butnaş = Batnaş, кёйдаş, ағриниş. Қошақта мундақ келген: *Ёриқ-ёстеҗ atlaysen, yuқuri-tёven қatneysen. Ёшиҗ оҗға tartmisa, maҗa nime butnaysen.* = T. Kúsme, kızma, darılma. Қошукта бу шекиде gelir: *Ёриқ-ёстеҗ atlaysen, yuқuri-tёven қatneysen. Ёшиҗ оҗға tartmisa, maҗa nime butnaysen.* = T.Diy. ø ? = < ?

buralkа = *Қу. Musapir*, yaқа yurttin кéлип қалған, işikmu-işik dokurup yürgüçi (“buralkı” mu diyilidu). = T. Gurbetçi, yolcu, başka ülkeden gelip kalan, kapı kapı dolaşan (“buralkı” de denir). = T.Diy. ø ? = < ?

burda bolmağ = *Ҳаpa* болмақ, аччиғланмақ. = T. Kızmak, öfkelenmek.
= T.Diy. ø ? = < ?

burdu = *L. Aldam* (Turpanda *bürda* diyilidu, *burda қилмақ* - aldımak, sahta қилмақ). = T. Aldatmak (Turfan’da *bürda* denir, *burda қилмақ*– aldatmak, kandırmak, hile yapmak). = T.Diy. ø ? = < ?

burni burodiğan = *Қу. Ёши оҗмиған*, teleysiz. = T. Ёши yaver gitmeyen, talihsiz. = T.Diy. ø ? = ET *burun+i buru-diğan*

burni köpmek = *Ѓ. Balaғetke* yetmek (selbiy menide işltilidu). = T. Kemale ermek, erginleşmek (olumsuz anlamda kullanılır: şıarmak, kendini büyük görmek). = T.Diy. Krş. *burnu büyümek*
= ET *burun+i köp-*

burnini tartalmay kalmak = Bek aldiraşçılık bolup ketkenlikni bildüridu. = T. Çok yoğun olmayı belirtir. = T.Diy. ø ? = < ?

burniniñ töpisige élip koymak = Ğ. Pisent kılmaslık, étivarğa almaslıkni bildüridu. = T. Aldırmamazlık, önemsememe ve değer vermemeyi belirtir. = T.Diy. Krş. *burnunun dikine (veya doğrusuna) gitmek* = < ?

burutini yékende almak = Ğ. Eplimek, caylimak, cacisini bermek. = T. Mecaz: dersini vermek. = T.Diy. ø ? = < ?

buruğdimak = Ku. Közge çüşken aķni emleş üçün kollinilidiğan bir hil addi usul. = T. Göze düşen akı tedavi etmek için kullanılan bir çeşit basit usul. = T.Diy. ø ? = < ?

burukmak = Ğ. Ğerķ bolmak. M: *İşķa burukmak; haraķķa burukmak - haraķķa ĝerķ bolmak*. = T. Batmak, dalmak. M: *İşe batmak; haraķķa burukmak* – çok içki içmek. = T.Diy. ø ? = < ?

burunduk = L. Çülük (töğiniñ). = T. Devenin burnundan geçirilerek dizgin bağlamak için yapılan dirseğimsi ağaç. = T.Diy. *burunduk* Tar.S. II 714 = ET *burunduk* ED 368a

buz adem = Ku. İş buzar, çatakçı: *bu bala buz adem çıķıp kaldi* - bu bala iş buzar adem çıķıp kaldi. = T. İş bozan, iş karıştıran: *bu bala buz adem çıķıp kaldi* – bu çocuk yaramaz olup çıktı. = T.Diy. ø ? *buz* < Krş. *buz-* ve Ar. *ādem* OTL 9a

buzum béşi = Ku. Beñvaş, iş buzdi, çatakçı. = T. Yaramaz, iş bozan, afacan. = T.Diy. ø ? = ET *buz+um baş+i*

bus-bulğunak = Ke. Bus-tütün. M: *Bus-bolğunak tütün dimiğini éçişturmaķta idi*. = T. Pus duman. M: *Pus duman genzini acıtmaktaydı*. = T.Diy. Krş. *pus* ve *bulanık* = ET *bus* ve *bulanık*

buğday umiçi = Ke. Buğday unini sel nemdep alķanda himirip étilidiğan umaş. = T. Buğday ununu biraz ıslatıp avuçta küçük küçük şekiller vererek yapılan çorba. = T.Diy. ø ? = < ?

buğdiyek = Ke. Kékirtek; bir hil ot. = T. Boğaz; bir çeşit ot. = T.Diy. ø ? = < ?

buğul = Ke. “Borul”ğa ohşaş. = T. “Borul”a benzer. = T.Diy. ø ? = < ?

?

buğunutte = *Ku.* Bu yerde, meşede. = T. Bu yerde, burada. = T.Diy. ø ?
= < ?

buğa bağlimak = *Ğ.* Biğ çıkarmak. M: *Dereh buğa bağlaptu, bu yıl mive ohşiğidek.* = T. Tomurcuk, filiz çıkarmak. M: *Ağaç tomurcuklandı, bu yıl meyve verimli olacak galiba.* = T.Diy. ø ?
= < ?

bul = Aşlıkniñ yamğurda kélip buzuluşı. M: *Bu buğday bul bolup képtu.*
= T. Tahılın, ekinin yağmurda kalıp bozulması. M: *Bu buğday bozulup gitti.* = T.Diy. ø ? = < ?

bulbulek = *Herek.* = T. Tambur vb. çalgı aletlerinin tellerini kaldırmak için bu aletlerin yüz tarafına konulan küçük parça (direk). = T.Diy. ø ? = < ?

bultulmak = *Ku.* Gollimak, bezlirmek, bana kılmak, ağı kılmak. M: *Sen balini bultulap tur, men talağa çıkip kirey.* = T. Kandırmak, bahane etmek, teskin etmek, yatıştırmak. M: *Sen çocuğunu yatıştırıradur ben sokağa çıkıp geleyim.* = T.Diy. ø ? = < ?

bulcimak = *Kimirlimak, kozğalmak, midirlimak, tevrimek.* = T. Kımıldanmak, hareketlenmek, sallanmak. = T.Diy. ø ? = < ?

bulğuçlimak = Silkişlirmek, it-börilerniñ bir nersini çişlep turup silkişlişi, kaliniñ münğüzünü uyak-bu yakka pulanlitişi. = T. Silkmek, sallamak, köpek ve kurtların bir şeyi ısırp sallayışı, ineğin boynuzunu o yana bu yana sallaması. = T.Diy. ø ? = < ?

bulğimak = *Ku.* Pulanlatmak, şiltimak. M: *Koluñni tola bulğimay gep kil.*
= T. Sallamak. M: *Elini çok sallamadan konuş.* = T.Diy. ø ? =
ET *bulğa-* ED 337a

buluğturma = *Türüm-türüm, türülüp-türülüp.* M: *Turhündin is buluğturma bolup çıkivatidu.* = T. Buram buram, kıvrılıp kıvrılıp. M: *Bacadan duman kıvrılıp kıvrılıp çıkıyor.* = T.Diy. ø ? = < ?

buy salmak = *H.* İsrık salmak. = T. Tütsülemek. = T.Diy. ø ? Far. *būy*
OTL 115b ve *sal-*

buysu = *L.* Etre, adikolun. = T. Parfüm. = T.Diy. ø ? Far. *būy* OTL 115b

ve *su*

bötün = Ğ. Yoğun, yat. = T. Yabancı. = T.Diy. ø ? = < ?

böcen = Toşkan balisi (bezi caylarda “bécen”diyilidu). = T. Tavşan yavrusu (bazı yerlerde “bécen” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

böre bēgi = *Ķu.* Yava hayvanlarğa mes’ul bolğuçi beg. = T. Yabani hayvanlardan sorumlu olan bey. = T.Diy. ø ? < ET *bōri* ED 356a ve *beg* ED 322 b

böre térisini keymek = Ğ. Hava tutulğanlığını ya da ademniñ gezeplengenliğini bildüridü. = T. Havanın tutulmasını ya da insanın öfkelenmesini belirtir. = T.Diy. ø ? *bōri tere+si+ni key-* < ET *bōri* ED 356a, *teri* ED 531a, *ked-* ED 700b

böre samsiği = Bir *hil* sémiz etlik teyyartap ot. = T. Bir çeşit semiz, asalak ot. = T.Diy. ø ? = ET *bōri* ve *samursak+i*

böre soymisi = *Ķe.* Kepe koğun (Kömulda “kelpigon” diyilidu). = T. Bir çeşit kavun (Kumul’da “kelpigon” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

börekçe halka = *Ķe.* Börek şeklidiki zire. = T. Böbrek şeklindeki küpe. = T.Diy. ø ? = < ?

börte at = Ğ. Eşek rengi at. = T. Eşek rengindeki at. = T.Diy. ø ? = < ?

börtme = Ğ. Kapartma: *Börtmegül* - kapartmagül; *börtme şal* - kapartmagül çıkırıp işlengen romal. = T. Kabartma. *Börtmegül* - kabartma desen; *börtme şal* - kabartma desen çıkarılıp işlenen başörtüsü. = T.Diy. ø ? = < ?

bözçi = *L.* Tokumiçi, bapkar. Koşakta mundağ kelgen: *Tektek éter ömürçi, pölni usar könçi. Béligiçe ora kolap, can talişar bözçi.* = T. Dokumacı. Koşukta bu şekilde gelir: *Tektek éter ömürçi, pölni usar könçi. Béligiçe ora kolap, can talişar bözçi.* = T.Diy. *bezci* = ET *bözçi* ED 390a

böskek = Ğ. Kopal, arқан üzer. = T. Çok kaba. = T.Diy. ø ? = < ?

bösük tevretke = *Ķu.* Yaçivek. = T. Bir tür böcek. = T.Diy. ø ? = < ?

bökeymek = *Ķu.* Énişmek, donğaymak. = T. Eğilmek. = T.Diy. ø ? = ET *Krş. bük-* “eğmek” ED 324a

böktürge = Ğancuğa. = T. Yük bağlamak amacıyla eyerin arkasına takılan çift tasma. = T.Diy. ø ? = < ?

bökterlimek = Ğancuğilimağ. = T. Eyerin arkasına yük bağlamak. = T.Diy. ø ? = < ?

bökse = Ku. Pes, töven. = T. Alçak, aşağı, düşük. = T.Diy. ø ? = < ?

böksi bolmağ = Ku. Énişmek, pükülmek, peslimek. = T. Eğilmek, bükülmek, alçalmak. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *bük-* “eğmek” ED 324a

bökmek = Ku. Boy egmek, boy sunmağ, teslim bolmağ, el bolmağ; kemter bolmağ. = T. Boy eğmek, boyun eğmek, teslim olmak; mütevazı olmak. = T.Diy. Krş. *bük-* = ET Krş. *bük-* “eğmek” ED 324a

bölek = Ku. Halta, sovğa. M: Halta-vélek evettuğ - sovğa-salam evettuğ. = T. Saygı belirtme, gönlünü alma, tebrik etme gibi amaçlar ile verilen şey, hediye. M: Halta-vélek evettuğ – hediye gönderdik. = T.Diy. *bölek* Der.S.II 768 = ET *béleg* ED 338b

bölek çıkmak = Öy ayırıp çıkmak. = T. Evi ayırıp çıkmak. = T.Diy. ø ? = < ?

bölençük = Ke. Segünçük. = T. Saça takılan bir çeşit süs. = T.Diy. ø ? = < ?

bölge = L. Sovğa, sovğa-salam, halta, halta vélek. = T. Hediye, hediye paketi. = T.Diy. ø ? = < ?

böver = Ku. Küngey, künbağar terep. = T. Güney, güneşin battığı taraf. = T.Diy. ø ? = < ?

bövek = H. Bovak. = T. Bebek. = T.Diy. *böbek* Der.S.II 754 = < ?

bövekçilik = Ğ. Gödeklik, terbiyisizlik, yaşlık, balılık. = T. Ufaklık, gençlik, çocukluk. = T.Diy. ø ? = < ?

bücü = Ku. Cin, alvasti (kiçik balılarnı qorqitişka qollinidiğan söz). = T. Cin, kötü ruh (küçük çocukları korkutmak için kullanılan kelime). = T.Diy. ø ? = < ?

bügülük = Ğ. Yağaç çağ, kağ karviti, bençağ. = T. Tahtadan yapılan yatılacak yer. = T.Diy. ø ? = < ?

büldürge = Ku. Qamçiniñ qarsilditidiğan çüçisi; oqniñ büldürgisi. = T.

- Kamçının şaklayan ucu; kurşunun ucu. = T.Diy. ø ? = < ?
- büviķapak** = “Bozķiya”ğa ohşaş. = T. “Bozķiya” ya benzer. = T.Diy. ø ? = < ?
- bétaldi** = Ğ. Öz aldıĝa, öz meylice; bikarĝa, boşķa. = T. Kendi bildiĝince, kendi istediĝi gibi; boşuna. = T.Diy. ø ? Krş. Far. *bī-* OTL 99a ve Ar. *īāil* OTL 1024a
- bétemtira** = *Ku.* Aldıraŋĝu. = T. Daima acele eden, aceleci. = T.Diy. ø ? = < ?
- bécimboş** = *Ke.* Boşañ, ĝeyretsiz. = T. Gevşek, cansız, uyuşuk, gayretsiz. = T.Diy. ø ? = < ?
- bédirimak** = *Ku.* Kısilmek, azar yimek, ĥarlanmak. = T. Kısılmak, azar işitmek, aşāĝılanmak. = T.Diy. ø ? = < ?
- bézek** = Zinnet, yasidak, yasançuk, sahta. = T. Zinnet, süs, güzelleştirilen, donatılan, sahte. = T.Diy. *bézek* Der.S.II 650 = ET *bezek* ED 391a
- bésik** = Ğ. Éĝir; peskariĝa çüşüp kalmak. M: *Dadisiniĝ peylige ħarap, oĝli ĥéli bésikiĝa çüşüp ħaldi.* = T. Ağır; sinmek. M: *Babasının öfkesine bakıp oĝlu epey sindi.* = T.Diy. Krş. *basık* = ET *basıĝ* ED 373a
- bésiklik** = *H.* Önce. M: *Mavu ĥamandiki bésiklik kimniĝ?* = T. Deste, buĝday destesi. M: *Bu harmandaki buĝday destesi kimin?* = T.Diy. ø ? = < ?
- bésilĝak** = Bir ĥil ösümlük. = T. Bir çeşit bitki. = T.Diy. ø ? = < ?
- béşi bağlaklık** = Ğ. Biravĝa yatlık kilişķa pütüşüp koyĝan kıız béşi bağlaklık kıız diyilidu. = T. Biriyle evlenmek için anlaşıĝan kıza başı baĝlı kıız (sözlü kıız) denir. = T.Diy. Krş. *başı baĝlı olmak* = < ?
- béşi boş** = Ğ. Birsige baĝlanmiĝan, diyişip koyĝan yéri yok, layiĝi yok, pütüşmigen. = T. Birine baĝlanmayan, sözlü olmayan (kıız), sevdiĝi olmayan, anlaşımayan. = T.Diy. *başıboş* “bir şeye veya bir kimseye baĝlı olmayan” TS = < ?
- béşi törimek** = Béşi aylanmak, ézip kalmak. M: *Bu aylanma koçilarĝa kirip béşim törep ħaldi.* = T. Başı dönmek, şaşırmak. M: *Bu dönemeçli sokaklara girince başım döndü (yolunu şaşırmak).* =

T.Diy. Krş. *başı dönmek* = < ?

béşida çéķilğan çaķmak = Ğ. Biravni bozek tapmak yaķi ehmek ķilmek.
= T. Birini horlamak, incitmek veya ahmaklaştırmak. = T.Diy.
Krş. *yıldırımıla vurulmuşa dönmek* = < ?

béşida denşañ yolimak = Hile-mikir işletkenlikni bildüridu. = T. Hile,
kurnazlık yaptığını belirtir. = T.Diy. ø ? = < ?

béşida yañak çaķmak = Bozek tapmak, ķiyinimak. = T. Horlamak,
küçümsemek, eziyet etmek. = T.Diy. Krş. *başında ceviz kırmak*
= < ?

béşığa çañga tizmak = Ķe. Koldurlatmak, ķiyinçilikķa salmak,
teñķislikta koymak. = T. Aldatmak, ahmaklaştırmak, sıkıntıya
koymak. = T.Diy. Krş. *başına dolamak (yıkamak)* = < ?

béşığa su ķuymak = Ğ. Zaya ķılmak, israp ķılmak, buzup çaçmak. M:
Ķarap turup beş yüz koyniñ béşığa su ķuyuvetti. = T. İsrat etmek,
savurmak. M: Göz göre göre 500 koni (para birimi) israf etti. =
T.Diy. ø ? = < ?

béşığa sirke ķuyualmak = Ķe. Béşığa bala térivalmak özige iş
tépivalmak. = T. Başına bela açmak, kendine iş çıkarmak. =
T.Diy. Krş. *başına iş (dert) açmak (çıkarmak).* = < ?

béşığa issitma çüşmek = Ķe. Béşi katmak, béşığa ĝem çüşmek. = T.
Kafası karışmak. = T.Diy. ø ? = < ?

béşini berkeş, yelkisini epkeş ķılmak = Ķe. Birer işni can pidalık bilen,
capadin, ķorkmay tirişip işleşni süpetleşte ķollinilidiğan birikme.
= T. Herhangi bir işi can feda ederek, cefadan korkmadan gayret
edip yapmayı belirtmek için kullanılan deyim. = T.Diy. Krş. *baş
komak (bir yola)* = < ?

béşini ĝacap olturmak = Ğ. Kişige arılaşmay, yalğuz oçak bolup ötüşni
süpetleş üçün ķollinilidiğan birikme. = T. İnsanlara karışmadan,
yalnız yaşamayı belirtmek için kullanılan deyim. = T.Diy. ø ? = < ?

béşini oçak ķilivetmek = Ķe. Çoķan sélip, tapa-tene bilen, baş-miñisini
yevetmek, ĝaņgiratmak. M: *Vay doycañ, mubada aşlık ohşimay
ķalsa, ezalar yiğilip, béşinizni ocaķ ķilivétidu, cumo!* = T. Gürültü
çıkarp, serzeniş ile, başını beynini yemek, sersemletmek. M: *Vay
çiftçibaş eğer mahsül verimli olmazsa çiftçiler toplanıp başınızı*

beyninizi yer. = T.Diy. Krş. *başını yemek* = < ?

béşi oçuk = Ğ. “Béşi boş”ka oħşaş. = T. “Béşi boş”a benzer. = T.Diy. ø ?
= < ?

béşi işşip kalmak = Bir iş üstide ehmeçlik kılğanlıkni bildüridu. = T. Bir iş üstünde ahmaklık yapmayı belirtir (bir işte yanılma). = T.Diy. Krş. *kafası şişmek* = < ?

béğir basmak = Ğ. Özlişip kalmak. = T. Benimsemek, alışmak. = T.Diy. Krş. *bağırına basmak* = < ?

béğirsak = T. Vapadar, sadık, méhriban. = T. Vefalı, sadık, şefkatli. = T.Diy. ø ? = ET *bağırsak* ED 319b

béğiş = Ku. Tügmenniñ növitini kütüp apirip koyidiğan azğine aşlık. = T. Değirmen sırasını beklemek için konulan azca tahıl. = T.Diy. ø ?
= < ?

békim = Ke. Karaş, hever éliš, terbiye, ğemhorluk kiliş, békiş. M: *Bu baliniñ békimi yahşi bolmaptu; békimsiz bala* - terbiye körmigen bala. = T. Çocuk bakımı, yetiştirmek, şefkat göstermek. M: *Bu çocuğa iyi bakılmamış; békimsiz bala* – terbiye görmeyen çocuk. = T.Diy. *bakım* “bir şeyin gelişmesi için verilen emek” TS = < ?

békimtul = Ku. Yeşil bilen sérık arılığidiki reñ. = T. Yeşil ile sarı arasındaki renk. = T.Diy. ø ? = < ?

békişmek = Ğ. Pütüşmek. *Çékişmigüçe békişmes* (mağal). = T. Anlaşmak. *Tartışılmadıkça anlaşma olmaz* (atasözü). = T.Diy. ø ?
= < ?

bicaği = Ku. Üzümnin bir türü. = T. Bir tür üzüm. = T.Diy. ø ? = < ?

bice = T. Büciğur. M: *Bice kıza, bice körpe*. = T. Kıvırcık. M: *Kıvırcık kuzu, kıvırcık kuzu kürkü*. = T.Diy. ø ? = < ?

bicik = H. Emçek (ayalların). = T. Meme (kadınların). = T.Diy. *bicik* Tar.S.I 544 = < ?

bicik = Ku. Kaznağın içidiki nerse-kérek élip koyulidiğan tekçe. = T. Kilerin içindeki eşya konulan duvar gözü. = T.Diy. ø ? = < ?

bicik kirmek = Ku. Kçük bovağların çéçi ikki çekisidin çüşüp ketmek.

M: *Bu baliniñ çéçiğa bicik kirip keptu.* = T. Küçük bebeklerin saçının iki yanından dökülmesi. M: *Bu bebeğin saçı iki kenarından dökülmüş.* = T.Diy. ø ? = < ?

bicigen = Koğunniñ bir türü (“micigen”mu diyilidu). = T. Bir tür kavun (“micigen”de denir). = T.Diy. ø ? = < ?

bicinar = Ğ. Yağlık ürük, ak ürük. = T. Yağlı erik, ak erik. = T.Diy. ø ? = < ?

biçağ = H. Vakitsiz, kerelsiz, haliğan çağda. = T. Vakitsiz, süresiz, istediği zamanda. = T.Diy. ø ? Far. *bī* OTL 99a +çağ ED 403b

biçkim = Ke. Bolumsuz, iktidarsız, kolidin iş kelmeydiğan, hanvakti. = T. Beceriksiz, elinden iş gelmeyen, mıymıntı. = T.Diy. ø ? = < ?

biçim = Ke. Yüzdeki ya da alķandiki sizikçılar. = T. Yüzdeki ya da avuç içindeki küçük çizgiler. = T.Diy. Krş. *biçim* = ET Krş. *bıçım* “biçim” ED 295b

bihsimak = Ğ. Kökürüp kalmak, pahtilişip kalmak (bezi caylarda “nihsimak”mu diyilidu). = T. Küflenip kalmak, çürüyüp kalmak (bazı yerlerde “nihsimak” da denir). = T.Diy. ø ? = < ?

birimak = T. Köñül geşligi, köñülniñ biaramlığı. M: *U bugün nahayiti birimak körinidu.* = T. Gönül rahatsızlığı, gönlün endişelenmesi. M: *O bugün pek endişeli görünüyordu.* = T.Diy. ø ? = < ?

bireptat bolmak = Keldi-bardi kılmaslık, arazliniş, neri tur-béri tur bolup kalmak. = T. (Biriyle) gidiş gelişi kesmek, küsmek, aralarının açılması. = T.Diy. ø ? = < ?

biren-siren = Anda-sanda, bire-bire. = T. Ara sıra, seyrek, bazen, zaman zaman. = T.Diy. ø ? = < ?

bir pasatlık = Ke. Bir ketimek. M: *Bir pasatlık ceñ.* = T. Bir defalık. M: *Bir defalık savaş.* = T.Diy. ø ? = < ?

bir toğram = Ğ. Bir cayda olturalmaydiğan, şahtin şahka konup yüridiğan ademlerni süpetleşte kollinilidu. = T. Bir yerde oturamayan, daldan dala konan insanları belirtmek için kullanılır. = T.Diy. ø ? = < ?

bir tokay = Ğ. Bir talay, bir munçe. = T. Birçok. = T.Diy. ø ? = < ?

bir setel = Ku. Mikdar söz (bir sıkımdin azrak). = T. Nicelik, miktar

belirten kelime (bir sıklımdan daha az). = T.Diy. ø ? = < ?

bir kılmak = Yaymak, yéyivetmek, aşkara kılivetmek. M: *U bu işni cahanğa bir kıldı.* = T. Yaymak, sermek, açmak, ifşa etmek. M: *O bu işi dünyaya yaydı.* = T.Diy. ø ? bir ve kıl-

bir keltürmek = “Bir kılmak”ka ohşaş. = T. “Bir kılmak”a benzer. = T.Diy. ø ? = ET bir ve kel-tür-

bize = *Ku.* Biraz. = T. Biraz. = T.Diy. ø ? = < ?

bizezir = *Ku.* Ançe-munçe, biraz. = T. Biraz, çok değil. = T.Diy. ø ? = < ?

bizman = Sel turup, birazdin kéyin. M: *Bizmanlıkğa* - birdemdin kéyin. = T. Biraz sonra. M: *Bizmanlıkğa* – biraz sonra. = T.Diy. ø ? = < ?

bizir = *Ku.* Biraz, sel. M: *Bizir turup tur* - sel turup tur. = T. Biraz, azıcık. M: *Bizir turup tur* – biraz bekle. = T.Diy. ø ? = < ?

bizik = *Ku.* Biraz, kiçikkine, azğine. = T. Biraz, küçücük, çok az. = T.Diy. ø ? = < ?

bizinde = *Ku.* Koltartku (balılarni boşükke ténip koyidiğan bağ). = T. Bebekleri beşiğe bağlayan bağ. = T.Diy. ø ? = < ?

bişoruçilik = *Ke.* Kişige karam bolup kéliş, kişiniñ koliğa qarap kéliş. = T. Birinin eline bakmak (geçim açısından). = T.Diy. ø ? = < ?

biylen = *Ku.* Horun, yalkav, érinçek, ézilengü, teyyartap (tağliklar sözi). = T. Tembel, üşengen, gevşek, asalak (dağlıların sözü). = T.Diy. ø ? = < ?

P

papilimak = T. Ömilimek (*Kumulda* “öpülimek” diyilidu). = T. Emeklemek (*Kumul*’da “öpülimek” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

patak = Ak kunakniñ yançığandin kéyin qalğan dan şakili. = T. Beyaz mısıрын ezildikten sonra kalan tanesinin kabuğu. = T.Diy. ø ? = < ?

patan = Geçge, boyunun arka teripi; boyun göşide bolidiğan peysiman madda (bezi caylarda “çaç” mu diyilidu). = T. Omuz, boynun arka tarafı; boyun etinde bulunan sinirimsi (kirişimsi) madde (bazı yerlerde “çaç” da denir). = T.Diy. ø ? = < ?

patanğuşlimak = Ğ. Gecgige urmak. = T. Omuzuna vurmak. = T.Diy. ø ? = < ?

pacak = Ğ. Gilem tuğuş çellisiniñ tüvrüki. = T. Kilim dokuma kamışının sütunu. = T.Diy. ø ? = < ?

pahpak = Ziraetlerniñ koyuk, öskileñ emma dansiz bolup kélişi; kuruq, po. M: *Bu buğday pahpak bolup képtu; pahpak gep.* = T. Ekinlerin gür ama tanesiz olması; kuru, boş. M: *Bu buğday tanesiz olmuş; boş söz.* = T.Diy. ø ? = < ?

pahtigi onda uçmak = İşi ékip qalğanlikni, amiti kélip qalğanlikni bildürgüçi birikme. = T. İşinin yürümesini, şansının gelip kalmasını belirten bir deyim. = T.Diy. ø ? = < ?

pahtiven = Pahtidin qilingan ok, yalğan ok. M: *Bu şeherni bir künde alimiz dep pahtiven poni atkan idi; pahtiven miltik* - balılar oynaydiğan oyunçuk miltik (oqi pahtidin qilinidu). = T. Pamuktan yapılan ok, yalancı ok. M: *Bu şehri bir günde alırsız diye büyük laf etmişti; pahtiven miltik* – çocukların oynadığı oyuncak tüfek (oku pamuktan yapılır). = T.Diy. ø ? = < ?

pahşe = Ğe. Çékilğan, buzulğan, sunğak, sunuk. M: *Pahşe tuhum, pahşe hiş.* = T. Kırılan, bozulan, çabuk kırılan, kırık. M: *Kırık yumurta, kırık kerpiç.* = T.Diy. ø ? = < ?

pahma = Ğe. Pahpayğan, cingilek. *Altun başliq atan bilen qalğuçe, pahma başliq anan bilen qal* (maqal). = T. Karışık ve kabarık saç; cingirak. *Altın başlı babanla kalacağına, kabarık saçlı annenle kal* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

pahmaçige = L. İlğanmiğan bésilğak çige. = T. Ayıklanmadan basılan kenevir. = T.Diy. ø ? = < ?

pareş = Ğu. Aşpez (ordada aşpezliri *pareş* diyilidu). = T. Aşçı (sarayda aşçılara *pareş* denir). = T.Diy. ø ? = < ?

parpak = Kü. “Pahpak”ka ohşaş. = T. “Pahpak”a benzer. = T.Diy. ø ? = < ?

partaŋçi = *T. Beth̄ec, israph̄or.* = *T. Tutumsuz, savurgan.* = *T.Diy. ø ?*
= < ?

parlimal̄ = *Ķu.* Tallimak, h̄illimak; perlimek, kara çiraŋniŋ piligini
çik̄irip koymak. Koşakta mundaŋ kelgen: *Çiraŋ nime köymeydu, parlap koysa köymemdu. Yiraŋtiki yarlanı, çillap koysa kelmemdu.*
= *T. Seçmek; kandilin fitilini çıkarmak. Kara kandilin fitilini çıkarmak. Koşukta bu şekilde gelir: Çiraŋ nime köymeydu, parlap koysa köymemdu. Yiraŋtiki yarlanı, çillap koysa kelmemdu.* =
T.Diy. Krş. parla- “ışık saçmak” *TS* = < ?

pasar = *H.* Konaŋniŋ şeh̄i. *M: Pasar otiniŋ küli çoŋ, sapsapçiniŋ gēpi*
(maŋal). = *T. Mısırın dalı. M: Mısır dalının küli çok, sahtekarın sözü* (atasözü). = *T.Diy. ø ?* = < ?

pasan̄ 1 = *Ķu.* Yastuŋ yaŋaç; harva şotisiniŋ aldikeynidiki ikki yotisini tutaşturidiŋan çétik yaŋaç. = *T. Kütük; at arabasının basamaklarının ön ve arka iki tarafını birleştiren yuvarlak tahta.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

pasan̄ 2 = *Ķe.* Ğazan̄ (*h̄azan*). *M: Koŋunni pasan̄daş - koŋunni ğazan̄ kiliş.* = *T. Yaprak dökmek, sararmak. M: Koŋunni pasan̄daş – tarlada kalan son kavunları herkesin alması için bırakmak.* = *T.Diy. Krş. hazan* = *ET Krş. hazan KB-İndeks 177*

paspas 1 = *L.* Pistan, pispis, pisildaŋ. = *T. Gömlek, palto gibi giyeceklerle takılan düğme ve ilik rolünü oynayan şeyler.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

paspas 2 = *Ķu.* Naçar, yaramsız. = *T. Kötü, işe yaramaz.* = *T.Diy. ø ?*
= < ?

pasildaŋ = *L.* Komaç. = *T. Kavrulmuş tahıl (buğday, mısır, darı).* = *T.Diy. ø ?* = < ?

paşa = *L.* Çivin. = *T. Sinek.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

paşilik̄ = *L.* Çivilik̄ (paşa ve çivindin saklıniş üçün töşekke ornitilŋan tor çimildik̄). = *T. Cibilik̄ (sivrisinek ve sinekten korunmak için döşeŋe yerleştiren ağ perde.* = *T.Diy. ø ?* = *ET paşa+lik̄*

paŋa beşiŋi = *L.* Külüle. = *T. Salyangoz.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

paŋa oti = *Suda* ösidiŋan saman göllük ösümlük. = *T. Suda yetişen saman gövdeli bitki.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

paķul = *L.* Komaç, pasıldak. = *T.* Tahıl, buğday, mısır, nohut gibi şeylerden kavrularak pişirilen yemek. = *T.Diy.* ø ? = < ?

paķileş = Uzak vakit akmay turup ķalķan suniķ yüzide peyda bolidiķan leş. = *T.* Uzun zaman akmadan kalan suyun yüzünde oluşıan kirli tabaka. = *T.Diy.* ø ? = < ?

pagi = *Hémir* turuç. = *T.* Maya, hamur mayası. = *T.Diy.* ø ? = < ?

paņ = Saķro, gas. = *T.* Saķır, işıtmeyen. = *T.Diy.* ø ? = < ?

paņpa = *ķu.* Aħtarmilikteki yoķan çalma (bezi caylarda “pampa”mu diyilidu). *Aħtarmiliktin paņpa tépilmaptu* (maķal). = *T.* Sürölüp dinlendirilen topraktaki büyük, kurumuş çamur parçası (bazı yerlerde “pampa” da denir). *Sürülmüş toprakta kurumuş çamur parçası bulunmaz* (atasözü). = *T.Diy.* ø ? = < ?

paņpara = *ķu.* “Paņpa”ķa oħşıaş. = *T.* “Paņpa”ya benzer. = *T.Diy.* ø ? = < ?

paņparimaķ = *ķu.* Tola semrip kelenşizlişip ketmek. Pompiyip ketmek. *M: Bu ĥotun semrip, paņparapla kétidu.* = *T.* Çok şişmanlayıp iri yapılı olmak. Şişmanlamak. *M: Bu kadın şişmanlayıp irileşti.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

paņķay = *Ĝ.* “Paņ”ķa oħşıaş. = *T.* “Paņ”a benzer. = *T.Diy.* ø ? = < ?

paņķuş = *Ĝ.* Döt, haņvaķti. = *T.* Gerizekalı, aķzı açık, mıymıntı. = *T.Diy.* ø ? = < ?

palak = Buzulķan, sésip ķalķan, kökirip ķalķan. *M: Palak tuħum, nan palap ķéptu.* = *T.* Bozulan, pis kokan, küflenlen. *M: Çürük yumurta, ekmek küflenmiş.* = *T.Diy.* *palak* “eski, kullanılmış (eşya için)” *Der.S.IĤ 3382* = < ?

palada = *ķu.* “Palak”ķa oħşıaş. = *T.* “Palak”a benzer. = *T.Diy.* ø ? = < ?

palakman = *ķe.* Kamalek, yay. = *T.* Yay. = *T.Diy.* ø ? = < ?

palañ = *Paħal.* *M: Şal paliņi - şal paħili.* = *T.* Saman. *M: Şal paliņi - çeltik samanı.* = *T.Diy.* *Krş. palan* “süpürge otu” *Der.S.IĤ 3383* = < ?

palpaņ = *ķu.* Çalma, pampa, paņpa. = *T.* Kurumuş çamur parçası. = *T.Diy.* ø ? = < ?

paltuk = Ğ. Pega (mañda)niñ bir çeti, keş koyulidiğan orun. = T. Eşiğin yan tarafı, ayakkabı konulan yer. = T.Diy. ø ? = < ?

palçık = L. Su bar kéçik. = T. Su olan geçit (hayvanların veya yayaların üzerinden geçebildiği küçük su). = T.Diy. *palçih* “balçık”
Der.S.IH 3385 = ET *balçık* “çamur” ED 333a

palğan = Ku. Ayakniñ sonığa ornılğan keley. = T. Ayakkabının arkasına yerleştirilen kalay, teneke parçası. = T.Diy. ø ? = < ?

pal köz = Ğ. Pultiyip çıkıp turğan köz. M: *Unıñ pal közlırimu hemişem birla nuktiğa qarap turatti.* = T. Patlak göz. M: *Onun patlak gözleri de sadece bir noktaya bakıp kalıyor.* = T.Diy. ø ? = < ?

palopa = Ku. Paleç; putlaşmak. = T. Felç; ayağı takılmak. = T.Diy. ø ? = < ?

pana = Çonrak yağaç şina. = T. Biraz büyük ağaç takoz. = T.Diy. ø ? = < ?

panas = H. İznakka işlilidiğan métal. = T. Rozet için kullanılan metal. = T.Diy. ø ? = < ?

panaķımak = Ğ. Pana tartmak, panağa érişmek, yölekçiğe érişmek. = T. Sığınmak, sığınağa érişmek, yardıma érişmek. = T.Diy. ø ? = < ?

panus ot = Étiz boylirida ösidiğan bir hil ot. = T. Tarla kenarlarında yetişen bir çeşit ot. = T.Diy. ø ? = < ?

pavan = H. Palvan-pehlivan (bu söz batur, kehriman küçlük; mergen; ovçi digen menilerni béridu). = T. Pehlivan, savaşçı (bu kelime kahraman, güçlü; atıcı; avcı anlamlarını verir). = T.Diy. ø ? = ET ø ?

pay bermeslik = Ğ. Çıdaş bermeslik, paylimaslık. = T. Dayanıksız. = T.Diy. ø ? = < ?

paytimisini tetür orımak = Palaket basmak, teliyi kaçmak. = T. Felakete uğramak, talihi kaçmak. = T.Diy. ø ? = < ?

payçek = H. Paçak. = T. Bacak, ayak. = T.Diy. ø ? ET Krş. Far. *pāy* OTL 854b +Far.(küçültme eki) -çek

payhan = H. Yançış üçün hamanğa dövilengen önce; paçak söñigi. M: *Payhan salmak* – önce yaymak. Payhiniñni çekivétimen. = T.

Öğütmek için harmanda toplanan buğday destesi; bacak kemiği.

M: *Payhan salmak* – buğday destesini yaymak. *Bacağını kırmak*.

= T.Diy. ø ? = < ?

payhanlimak = *H*. Çeylimek, dessimek, yançımak, pétikdimak. = T.

Çiğnemek, basmak, öğütmek, ayakları altında ezmek. = T.Diy. ø ?

= < ?

paysok = *H*. Posukkıde tuyuksız, tasadipiy (“parisok”mu diyilidu). = T.

Birdenbire, ansızın (“parisok” da denir). = T.Diy. ø ? = < ?

payka = *H*. Mehsus çilimda tamaka satkuçi. = T. Özel pipo ile içilen

tütünün satıcısı. = T.Diy. ø ? = < ?

paylamsiz = *Ku*. Çidamsız, taketsiz. = T. Dayanıksız, takatsiz. = T.Diy. ø

? = < ?

paylimas = *Ğ*. Çidimas. *Çidimasniñ öyi paylimasniñ kేశida* (makal). = T.

Dayanıksız, sabırsız. *Sabırsızın evi dayanıksızın yanında*

(atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

paylimak = Marımak, péyiğa çüşmek. Koşakta mundağ kelgen: *Lep-lep*

kılip qarlar yağdi, tağlarni boylap. Ötkür közler okya boldi,

düşmenni paylap. = T. Gizlice bakmak, izine düşmek. Koşukta bu

şekilde gelir: *Lep-lep kılip qarlar yağdi, tağlarni boylap. Ötkür*

közler okya boldi, düşmenni paylap. = T.Diy. ø ? = < ?

paymal kılmak = *H*. Dessimek, yançımak, çeylimek: Depsende kılmak,

ayağ asti kılmak, dehli-teruz kılmak, ziyan yetküzmek:

(“Pañnanlimak”mu diyilidu). = T. Basmak, öğütmek, ayakları

altında çiğnemek: aşığılamak, ihlal etmek, hakkını yemek, zarar

vermek: (“Pañnanlimak” da denir). = T.Diy. ø ? Far. *pāymāl* OTL

855a ve *kıl-*

pet = *Ku*. Hile, amal, neyreñ, koşakta mundağ kelgen: *Men bir anay*

adem, pey ursañ hıdayım bar. Sen saqlımisañ méni, saqlıguçi

igem bar. = T. Hile, çare, dalavere, oyun. Koşukta bu şekilde

gelir: *Men bir anay adem, pey ursañ hıdayım bar. Sen saqlımisañ*

méni, saqlıguçi igem bar. = T.Diy. ø ? = < ?

petek = *Ke*. Pakar. = T. Kısa, alçak, basık. = T.Diy. ø ? = < ?

pette = *Ke*. Toy hėti. = T. Evlilik cüzdanı. = T.Diy. ø ? = < ?

petle = Tügme tüşügi (çapannın petlisi). = T. İlik (ceketin iliği). = T.Diy.

ø ? = < ?

pepillkuş = *H.* Kolidin iş kelmeydiğan adem. = T. Elinden iş gelmeyen kişi. = T.Diy. ø ? = < ?

peçme = *Ku.* Reddiye, dekke, peşva. = T. İtiraz, darbe. = T.Diy. ø ? = < ?

pedeñ Tamak yeydiğan sirlik kaç. = T. Yemek yenilen boyalı metal kase. = T. Yemek yenilen boyalı metal kase. = T.Diy. ø ? = < ?

pedigen = *Ku.* Petiñgan, çeyze (Turpanda “pédigen” diyilidu). = T. Patlıcan (Turfan’da “pédigen” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

perek = *H.* Burun töşügiñin arisidiki kömücek söñek. = T. Burun deliğinin arasındaki kıkırdak kemik. = T.Diy. ø ? = < ?

pereñ = Kénik kızıl. M: *Pereñ yağlık* - kızıl yağlık. = T. Koyu kızıl. M: *Pereñ yağlık* – kızıl başörtüsü. = T.Diy. ø ? = < ?

persen = *Ku.* Hesse, paiz, pirsent. = T. Pay, hisse, faiz, yüzde. = T.Diy. ø ? = < ?

perka = *Ku.* Varonka (botulkiğa oñsaş ağzi kiçik kaçılarga may ve başka soyuk nersilerni kuyuş üçün işlitilidiğan esvap); sirkul (dugilek-çembirek sızıq sızış üçün işlitilidiğan esvap). = T. Huni (şişeye benzer ağzi küçük mutfak kaplarına yağ ve diğ. sıvı şeyleri koymak için kullanılan alet); pergel (yuvarlak daire çizmek için kullanılan alet). = T.Diy. ø ? = < ?

perligüç = *Ke.* Karaçırakñiñ piligini çıkırıdigan yağaç (bezi caylarda “pelküş” diyilidu). = T. Kara kandilin fitilini çıkaran tahta (bazı yerlerde “pelküş” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

perlimek = Çırakñiñ piligini çıkarmak; yağlıkñiñ çörisini perlimek. = T. Kandilin fitilini çıkarmak; başörtüsünün çevresini dikmek. = T.Diy. ø ? = < ?

pezlenmek = *Ku.* Temşelmek, teyyarlanmak. = T. Yeltenmek, hazırlanmak. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *pezlen* → *bezen* – “süslenmek, bezenmek” KB-İndeks 76

pestevet = *H.* Peskeş, iplas. M: *Pestevet naehliler*. = T. Alçak, namert. M: *Namert kişiler*. = T.Diy. ø ? Far. *pest* OTL 862b+ ?

peşlimek = *Ke.* Göştin yağni peşlep almak. = T. Etin yağını sıyırap almak.

= T.Diy. ø ? = < ?

peğez = H. Kepter køndiği. M: *Peğezge aran kongan kepterni uçuruvetti.*

= T. Güvercin tüneği. M: *Tüneğe zor konan güvercini uçuruverdi.*

= T.Diy. ø ? = < ?

pekeş = Ku. Yéñi tuğulğan bovañniñ poķi. M: *Bovak pekeş kılıp koydi.* =

T. Yeni doğan bebeğin dışkıısı. M: *Bebek altına yaptı.* = T.Diy. ø ?

= < ?

pega = Ke. Öyniñ tapsisiniñ ayiği, keş selip koyidiğan yeri. = T. Evin

eşiğinin sonu, ayakkabı çıkarılıp konulan yeri. = T.Diy. ø ? = <

?

pelek = Qoğun, tavuz, kava katarlık ösümlüklerniñ ğoli (bezi caylarda

“pelez” diyilidu). = T. Kavun, karpuz, kabak gibi bitkilerin sapı

(bazı yerlerde “pelez” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

peltenj = H. Töt putluk uzun orunduk, beldiñ. = T. Dört ayaklı uzun

sandalye. = T.Diy. ø ? = < ?

pelket = Ku. Yaman, eski, naçar. M: *Pelket baliken* - eski bala iken;

pelket rehken - naçar reh iken (bezi caylarda kalanpay meniside

“palaket” diyilidu). = T. Kötü, eski, zayıf. M: *Pelket baliken* –

kötü çocukmuş; *pelket rehken* – kötü kumaşmış (bazı yerlerde

sakar anlamında “palaket” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

pelküş = “Perligüç”ke oħşaş. = T. “Perligüç”e benzer. = T.Diy. ø ? = <

?

pellek = H. Sağra, kasa. = T. Sağrı, uyluk, kalça. = T.Diy. ø ? = < ?

pellimek = H. Gollimak, aldimak. = T. Kandırmak. = T.Diy. ø ? = <

?

pene = Ku. Şina. = T. Takoz. = T.Diy. ø ? = < ?

pence = H. Gilem tokuşta ötküzülgen yuñ yipni çinjitidiğan sayman. = T.

Halı dokurken geçirilen yün ipi sağlamlaştıran, sıkı hale getiren

alet. = T.Diy. Krş. *pençe* Krş. Far. *pence* OTL 857b

peytari = H. Köçme: oruk adem. = T. Mecaz: zayıf kişi. = T.Diy. ø ? = <

?

peycembi = H. Tambal. = T. İç donu, don. = T.Diy. ø ? = < ?

peyķu = H. Yastuk. = T. Yastık, minder. = T.Diy. Krş. *peyke* “duvara

bitişik alçak, tahta sedir” TS = < ?

peynevre = Evre (nevriniñ balisi). = T. Evre (torunun çocuğu). = T.Diy. ø ? = ET Krş. *päy nāwra* Li

po = *Ku.* Hor, par, buğ, bus. M: *Qazandin po çıkip turidu.* = T. Buhar, duman, pus. M: *Tencereden buhar çıktı.* = T.Diy. ø ? = ET *bu* (2) ED 292a

popay = *H.* Sémiz. Pakar adem. = T. Semiz, şişman. Kısa boylu adam. = T.Diy. ø ? = < ?

popilimaq = *Ke.* Basmaqdimaq, dessep yançivetmek, astığa bésivélip yerge nihtimaq (ademni); dessep çindimaq (dümlengen oğutni). = T. Bir kişinin ayaklarıyla ellerini tutup kımıldamamasını sağlamak, ayakları altına almak, altına alarak yere sıkıştırmak (kişiyi); basarak sıkıştırmak (örtülen gübreyi). = T.Diy. ø ? = < ?

pota = Belvağ. Koşakta mundaq kelgen: *Qara zoço potini, ikki çigip bağlidila. Yar üstige yar tutup, béğir-yürekni dağlidila.* = T. Kemer, kuşak. Koşukta bu şekilde gelir: *Qara zoço potini, ikki çigip bağlidila. Yar üstige yar tutup, béğir-yürekni dağlidila.* = T.Diy. ø ? = < ?

pota oyuni = *Ku.* Meşrepte er-ayallar bir birige pota taşlap oynaydığan oyun. = T. Şölende kadın ve erkeklerin birbirine çiçek atarak oynadıkları oyun. = T.Diy. ø ? = < ?

podaq = *Ke.* Sémiz, pompur. = T. Semiz, şişman. = T.Diy. *potuk* Der.S. IH 3474 = < ?

poraç = *Ke.* Tuz, laza qatarlıq nersilerni koyuş üçün yağaqtin oyup yasalğan qaça. = T. Tuz, kırmızıbiber gibi şeyleri koymak için ağaçtan oyulup yapılan kap. = T.Diy. ø ? = < ?

porek = *A.* Qonak zağrisi. = T. Mısır unu. = T.Diy. ø ? = < ?

porpañ = *Ku.* Tozañ, çañ, yumşaq M: *Porpañ topa* - yumşaq topa. = T. Toz, duman, yumuşak. M: *Porpañ topa* - yumuşak toprak. = T.Diy. ø ? = < ?

porpañ çıkarmaq = *Ku.* Ğevğa çıkarmaq. = T. Kavga çıkarmak. = T.Diy. ø ? = < ?

pornan = *Ku.* Hornan, ciñmoma. = T. Buharda pişirilen ekmek. = T.Diy. ø ? *por+* Far. *nān* OTL 806a

poznek = *Ke*. Döve; Pomzek. M: *Balamniñ kovuzi poznek bop kıaptu; poznek-poznek kevriler, poznek-poznek dövilep koyğan oğutlar.* = T. Yığın; küçük top. M: *Çocuğumun yanağı şışti; yığın yığın mezarlar; yığın yığın gübreler.* = T.Diy. ø ? = < ?

postek 1 = *Ke*. Tügmen hekkı; tére süpürge (tügmen yaki mopañda un süpüridiğan tére süpürge). = T. Değirmen hakkı; deri süpürge (değirmende un süpürülen deri süpürge). = T.Diy. ø ? = < ?

postek 2 = Kariyağaç tengisi - kariyağaç postigi. = T. Karaağaç kabuğu. = T.Diy. ø ? = < ?

postekçi = *Ke*. Tügmençi. = T. Değirmenci. = T.Diy. ø ? = ET
postek+çi

postuma = *Ke*. Yéği bilen şilip élingan kıuyruk térisi. M: *Postuma kavap.* = T. Yağıyla sıyrılıp alınan kıuyruk derisi. M: *Postuma kavap* (bir çeşit kebab). = T.Diy. ø ? = < ?

posma = Bovakların baş kıyımı, ak şapak. Koşakta mundağ kelgen: *Kiyip delle béşiğa, çaridele bir posmini. Azdurup yarım kéşiğa, koyduruptu osmini.* = T. Bebeklerin başına giydirilen bere vb. giysiler, beyaz bere. Koşukta bu şekilde gelir: *Kiyip delle béşiğa, çaridele bir posmini. Azdurup yarım kéşiğa, koyduruptu osmini.* = T.Diy. ø ? = < ?

posmilak = “Ak posmilak”ka karağ. M: *Posmilağtek sumbatlık camaliğa meğrurlinatti.* = T. “Ak posmilak”a bakın. M: *Beyaz ve dolgun cazibeli güzelliğiyle mağrurlandı.* = T.Diy. ø ? = < ?

posurlimak = Ğ. Kátrimak, paypaslimak. = T. Bir yerlere çok gidip gelmek. = T.Diy. ø ? = < ?

posokkıte = *Ke*. Tuyuksız, uşumtut. = T. Ansızın, aniden, birdenbire. = T.Diy. ø ? = < ?

posini çıkarmaslık = *Ku*. Tuydurmaslık, mehpi tutmak. = T. Duyurmamak, gizli tutmak. = T.Diy. ø ? = < ?

posini kıoyup bermek = *Ku*. Éyivini açmak, yaman gépini kılamak, yéğirini açmak. = T. Ayıbını açmak, onun hakkında kötü söz söylemek, yarasını açmak. = T.Diy. Krş. *kokusu çıkmak* = < ?

poğ paçak = Lekva, löm-löm, bécimboş, kıolidin iş kelmeydiğan adem. =

T. Beceriksiz, hantal, elinden iş gelmeyen kişi. = T.Diy. ø ? =

ET *pok* ve *paçak*

poqlak = *Ke*. Hacethana. = T. Tuvalet. = T.Diy. *bokluk*→*boklağı* “hela”

Der.S. II 733 = < ?

poğur-poğur = *Ku*. Köp ademinin u yak - bu yakka retsiz mênip yürümligini bildüridiğan imlik söz. = T. Birçok kişinin o tarafa, bu tarafa düzensizce gidip gelmelerini belirten ünlem. = T.Diy. = yansıma

poği kığır = *Ku*. Tersa, çigiş, içi yaman (ademinin micez *haraqtiriğa* karitilidu). = T. Ters, dikbaşı, içi kötü (kişinin karakteri için kullanılır). = T.Diy. ø ? = < ?

poğini boğuzlimak = *Ku*. Birer işka *hapa* bolup öziçe kaynap ketkenlikni bildüridu. = T. Bir işe öfkelenip kendi kendine bağırıp çağırmaı bildirir. = T.Diy. Krş. *bokuyla kavga etmek* = < ?

pokan 1 = *H*. Uçar kuşların danlığı; gal, kanay, boğuz; meyde, töş. = T. Uçan kuşların kursağı; boğaz, döş. = T.Diy. ø ? = < ?

pokan 2 = *T*. Çala pişşik (üzümler pokan boptu, üzümler çekiliptu). = T. Tam olgunlaşmamış, yarım yamalak pişmiş (üzümler *pokan boptu* – üzümler olgunlaşmaya başlamış). = T.Diy. ø ? = < ?

pokançi = *H*. Kassap. M: *Pokançilik*-kassaplık. = T. Kasap. M: *Pokançilik*-kasaplık. = T.Diy. ø ? = < ?

poņzek = Pomzek; top, küçük top. M: *Poņzek oynimak* - top oynamak; *kar poņziği*. = T. Yuvarlak şey; top, küçük top. M: *Poņzek oynimak* – top oynamak; kartopu. = T.Diy. ø ? = < ?

poņullimak = Ponullap gep kılmak. = T. Yüksek sesle konuşmak. = T.Diy. ø ? = < ?

poldak = *Ku*. Mayak *haltisi*. = T. Gübre torbası. = T.Diy. ø ? = < ?

poldaņ-soldaņ = *Ğ*. Saņgil-suņgul. = T. Uzun-kısa, düzensiz halde, sallanıp duran. = T.Diy. = yansıma

polduruņ = Éşiklik turğan nerse. Köçme: Egişivalğuçi (birav nege barsa arkisidin tenla egişip yürüğüçi). = T. Asılı duran şey. Mecaz: Peşinden giden (bir kimse nereye gitse arkasından aynen yürüyen). = T.Diy. ø ? = < ?

pom = *Ku*. Horluk nan, honan ciņmoma. = T. Buharda pişirilmiş ekmek.

= T.Diy. ø ? = < ?

pomsak = *Ke.* Domilak. Duğilak, sémiz. = T. Yuvarlak, toplu, semiz. = T.Diy. ø ? = < ?

pomlap-somlap = Eplep-seplep, pelpetiş, koliniñ uçidila işlimesk. M: *İşni pomlap-somlap qoldin çıkarmak.* = T. Bir şeyleri üstünkörü yapmak, elinin ucuyla çalışmak M: *İşi üstünkörü yapıp elden çıkarmak.* = T.Diy. ø ? = < ?

pomlak = *Ke.* Yumilak. M: *Pomlak lay, pomlak kömür.* = T. Yuvarlak. M: *Yuvarlak çamur, yuvarlak kömür.* = T.Diy. ø ? = < ?

pomlimak = *Ke.* Yumilaklımak, poñzeklimesk; aldimak, köz boyımak, eplimesk. = T. Yuvarlamak; kandırmak, göz boyamak. = T.Diy. ø ? = < ?

puta = *L.* Yolğun. = T. İlgin ağacı. = T.Diy. Krş. *puta* (1) “çam fidanı” Der.S.IH 3492 = < ?

putrimak = Kozğalmak, tevrimek, silkinmek. = T. Hareketlenmek, sallanmak, silkinmek. = T.Diy. ø ? = < ?

putka çetik bolmak = Tosalğu bolup qalmak, putlika şaň bolup qalmak. = T. Engel olmak. = T.Diy. ø ? = < ?

putlaş = Tosalğu, oñuşsızlık, pişkillik. M: *Eski tamda kuşkaç tola, namratka putlaş* (mağal). = T. Engel, talihsizlik. M: *Eski duvarda serçe çok, yoksula engel* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

putiğa çetivalmak = Özi ötküzgen gunağa başka birisini çetivalmak. = T. Kendisinin işlediği günaha başka birini ortak etmek. = T.Diy. ø ?
put+ı+ğa çat-ıp al-

puçkak müşük = *Ke.* Mellireň, alabaldağ müşük, tağıl müşük. = T. Sarı, benzer olmayan renklerde çizgileri olan kedi. = T.Diy. ø ? = < ?

puçulmak = Köymek, şurlanmak. Köçme: dert tartmak, yençilmek, elem çekmek. = T. Yanmak, közlenmek. Mecaz: Acı çekmek, ezilmek. = T.Diy. ø ? = < ?

puhsarimak = *Ku.* Domsaymak. M: *U neççe kün boldi, çirayinimu açmay, puhsarap yürüydu.* = T. Somurtmak, suratını asmak. M: *O, bir kaç gündür suratını asıp somurtup yürüyor.* = T.Diy. ø ? = < ?

pudeste = *Ku.* Köñli qara; tum qara. Qoşaqta mundaq kelgen: *Heşkipiçek yökülüptu, bağıdiki cénestige. Nimidep köñlümni berdim, yar digen pudestige.* = *T.* Dürüst olmayan; simsiyah. Koşukta bu şekilde gelir: *Heşkipiçek yökülüptu, bağıdiki cénestige. Nimidep köñlümni berdim, yar digen pudestige.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

purca = *Ku.* Purset, vakit, çağ, çola (Lopnurda “purce” diyilidu). *M: Bu işka hazırçe purcam tegmeydu.* = *T.* Fırsat, zaman, boşzaman (Lopnur’da “purce” denir). *M: Bu işe şimdilik zamanım yok.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

purçulmaq = “Purçulmaq”, “puçulmaq”ka ohşaş. = *T.* “Purçulmaq”, “puçulmaq”a benzer. = *T.Diy.* ø ? = < ?

purkımaq = *Ğ.* Atniñ purkışı. = *T.* Atın homurtusu. = *T.Diy.* ø ? = < ?

purlımaq = *Ku.* Talımaq, purlap basmaq. *M: İt müşükni purlivetti.* = *T.* Isırmak, ısırıp çekmek, silkmek. *M: Köpek, kediye ısırıp silketti.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

purıtip qoymaq = *T.* Darıtip qoymaq, eskertip qoymaq. = *T.* Uyarmak, ikaz etmek. = *T.Diy.* ø ? = < ?

puskaymaq = Donğaymaq. = *T.* Eğilmek. = *T.Diy.* ø ? = < ?

puştan = *Ku.* Ulañ. = *T.* Destek, kolon. = *T.Diy.* ø ? = < ?

puşuqanmaq = *Ke.* İçi puşmaq. = *T.* Canı sıkılmak. = *T.Diy.* ø ? = < ?

pultaymaq = *Ğ.* Pultiyip çıkmak. *M: Toşqanniñkidek pultiyip turidiğan közliri.* = *T.* Dışarı çıkık olmak. *M: Tavşanıñki gibi fırlayıp duran gözleri.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

pultuköz = Badrañ köz, pultiyip çıkip turğan köz. = *T.* Lokma gözlü, gözleri fırlak, dışarı doğru çıkık olan göz. = *T.Diy.* ø ? = < ?

puluq = *H.* Kiçik sıvet, koşuğluk. = *T.* Küçük sepet. = *T.Diy.* ø ? = < ?

pumiñ = *H.* Süret qadaydığan miñ. = *T.* Tablo takılan çivi. = *T.Diy.* ø ? = < ?

puypulımaq 1 = *Ku.* Ayağ astı kılmak, bozek kılmak; ziraetni dessep yatquzuvetmek. = *T.* Çiğnemek, hor görmek; ekinleri çiğneyip yatırıvermek. = *T.Diy.* ø ? = < ?

puypulimağ 2 = *Ku.* Bana kılmak, ağı kılmak; işni eplep-seplep ötküzüvetmek. = T. Bahane etmek, işi birşeyler yapıp geçiştirmek.
= T.Diy. ø ? = < ?

pöpüki suğa çılaşmak = *Ğ.* “Telpigi suğa çılaşmak”ka ohşaş. = T. “Telpigi suğa çılaşmak”a benzer. = T.Diy. ø ? = < ?

pöpülimek = *Ku.* Pepilimek (balini pepilep uhlatacak); küçük balinin ömilep ménişi. = T. Ninni söyleyerek uyutmak (çocuğu ninni söyleyerek uyutmak); küçük çocuğun emekleyip yürümesi. = T.Diy. ø ? = < ?

pöre = İçige köktat sélip, kazanda ya da tavada pişurulidiğan samsa túsidiği tamak. = T. İçine sebze konarak tencere veya tavada pişirilen börek görünümündeki yemek (gözleme). = T.Diy. ø ? = < ?

pöşülü = *Ku.* Gaça, döt, haşvağti, pañkuş. = T. Dilsiz, mıymıntı, aptal, beyinsiz, kalınkafalı. = T.Diy. ø ? = < ?

pöge = *Ku.* Melum bir yerge ya da yer pasiliğa ornitilğan belge ya da dön. = T. Belli bir yere ya da sınır yerine yerleştirilen işaret ya da tepe. = T.Diy. ø ? = < ?

püpülivetmek = *Ke.* Zaya kılivetmek, kırkivetmek. M: *Tayini yok birnimilerni élip bir munçe pulni püpülivetti.* = T. İsraf etmek; kesmek. M: *Gereksiz şeyleri alarak parasının çoğunu israf etti.* = T.Diy. ø ? = < ?

pütey = *Étik,* tüşüksiz, éçilmiğan. = T. Kapalı, deliksiz, açılmayan. = T.Diy. ø ?

pütmek = *H.* İşenmek; yazmak; tüşüği étilip kalmak. = T. İnanmak, güvenmek; yazmak; deliği kapanmak. = T.Diy. ø ? = ET *büt-KB-İndeks 120*

pütücimek = *Ku.* Étilmek, toluqlanmak, pütünlenmek. = T. Edilmek, tamamlanmak, bütünlenmek. = T.Diy. ø ? = < ?

pürüm = *L.* Yağaçta yasalğan yağ kutisi. = T. Ağaçtan yapılan yağ kutusu. = T.Diy. ø ? = < ?

püzek = *H.* Here kırindisi (“püze”mu diyilidu). = T. Testere kazıntısı (“püze” de denir). = T.Diy. ø ? = ET

püget 1 = *T.* Botulkinin purupkisi. = T. Şişenin ağaçtan yapılan kapağı. =

T.Diy. $\emptyset ? = < ?$

püget 2 = *Ku.* Oknın şakili (kêpi). = T. Mermi kovanı (kabı). = T.Diy. $\emptyset ?$
 $= < ?$

pügeste = *Ku.* “Pudeste”ge ohşaş. = T. “Pudeste”ye benzer. = T.Diy. $\emptyset ?$
 $= < ?$

püvek = Bélik püvigi (béliknin içidiki haltisiman köpükçe). = T. Balık torbası (balığın içindeki torbamsı köpük, baloncuk). = T.Diy. $\emptyset ?$
 $= < ?$

püvekçe = Öpke köpükçisi. = T. Akciğer baloncuğu. = T.Diy. $\emptyset ?$ = $< ?$

pépekdimek = *Ku.* Çikankilimak, çıkan kılmak, kévez ve şuniğa ohşaş ösümlüklerin uçini üzümetmek. = T. Pamuk ve benzer bitkilerin ucunu kesmek. = T.Diy. $\emptyset ?$ = $< ?$

pépekdivetmet = *A.* Horazniñ mékiyanni béşişi. = T. Horozun tavuğu basması. = T.Diy. $\emptyset ?$ = $< ?$

pit köz = Béhil, pihsık, çakına. = T. Cimri, hasis, pinti, değersiz. = T.Diy. $\emptyset ?$ = $< ?$

pitér kulaq = Yağaç kulaq. = T. Söz dinlemeyen. = T.Diy. $\emptyset ?$ = $< ?$

péçek = Ğaltek (yip ğaltığı). M: *Péçeklik yip* - ğaltek yip. = T. Makara (ip makarası). M: *Péçeklik yip* – makaralı ip. = T.Diy. $\emptyset ? = < ?$

pékirğuş = Ğ. Nur (muzda pikiritip oynayıdğan oyunçuk). = T. Topaç (buzda çevrilerek oynanan oyuncak). = T.Diy. $\emptyset ?$ = $< ?$

pipi 1 = Çimişir (velisipitniñ çaķığa yel bérişte işltilidighan kiçik rézinke neyçe). = T. Küçük hortum (bisikletin tekerleğine hava vermek için kullanılan küçük lastik borucuk). = T.Diy. $\emptyset ?$ = $< ?$

pipi 2 = *H.* Lipir, sunayniñ pipisi. = T. Zurnanın ağza gelen kısmı. = T.Diy. $\emptyset ? = < ?$

pitlinip qalmaq = Hallinip qalmaq, béyip qalmaq. = T. Zenginleşmek. = T.Diy. $\emptyset ? = < ?$

pitiraŋgu = Ğ. Tarkaq, çeçilaŋgu. = T. Dağınık, dikkatsiz, dalgın. = T.Diy. $\emptyset ? = < ?$

pitige = *Ku.* Kiçik balılarniñ qosiği yoğınap, boyi ösmey qalsa, *pitige bolup képtu* diyilidu. = T. Küçük çocukların karınlarının büyüyüp

boyunlarının büyümediği zamanlar *pitige olup kaldı* denir. =
T.Diy. ø ? = < ?

piçen = Orup kurutulğan ot, heşek; çiğirirtmak. = T. Biçilip kurutulan ot;
çok yıllık, saman gövdeli bir bitki. = T.Diy. *piçen* Der.S.IH 3451
= < ?

piçilmaq = Yérilip ketmek. M: *Putum piçilip ketti*. = T. Yarılmak,
çatlamak. M: *Topuğum çatladı*. = T.Diy. Krş. *biçil-* = ET *bıçıl-*
“kesilmek” ED 295b

piçim = Késim, baha; tekdir; boy-turk, cuğ, pigura. = T. Kesim, fiyat;
takdir; vücut şekli, vücut yapısı. = T.Diy. *biçim* “dış görünüş,
şekil” TS = ET *bıçım* ED 295b

piçimçi = *Ke*. Kiyimlik kesküçi. = T. Kumaş kesen. = T.Diy. ø ? =
ET *bıçım+çi*

pirhar bolmaq = *Ku*. Bek kérip ketmek. = T. Çok yaşlanmak. = T.Diy. ø
? Far. *pīr* OTL 865b+ Far. *hār* OTL 326b ve *bol-*

piravedi = *H*. Yaman, hemme işni ala koymaydığan. = T. Yaman, hiçbir
işini eksik bırakmayan. = T.Diy. ø ? = < ?

pirdes = *H*. Toşuk, bek cık. = T. Dolu, tam, tüm, pek çok. = T.Diy. ø ?
= < ?

pirğay = *Ku*. Tolğimaç, büdre. = T. Bükülü, kıvrıkcık. = T.Diy. ø ? = <
?

pirlan = *Ku*. Ak turma (baldur pişidiğan topçisiman turup). = T. Turp (ilk
olgunlaşan, düğmeye benzeyen turp). = T.Diy. ø ? = < ?

pirlimaq = *Ku*. Köynek yaki yağlıknıñ çörisini içige qayırma kılip tikmek
(bezi caylarda “perlimek” diyilidu). = T. Gömlek ya da
başörtüsünün çevresini içine çevirip dikmek. (Bazı yerlerde
“perlimek” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

piroza köz = *H*. Kök köz. Qoşakta mundaq kelgen: *Qara köz arasida,*
piroza köz bire-bire. Piroza köz aldida, qara köz temeç tere. = T.
Mavi göz. Koşukta bu şekilde gelir: *Qara köz arasida, piroza köz*
bire-bire. Piroza köz aldida, qara köz temeç tere. = T.Diy. ø ?
= < ?

pirildaq = Şamal yaki purcina ve qol küçi öz oқи çöriside téz aylinidiğan
oyunçuk. = T. Rüzgar, yay veya el gücü ile kendi çevresinde hızla

- dönen oyuncak (fırıldak). = T.Diy. *fırıldak* = < ?
- piğirim** = *Ke*. Kattik ısıq, köydürüp turidiğan aptap, pij-pij ısıq. = T.
Çok sıcak, yakıcı güneş, yakacak gibi olan sıcaklık. = T.Diy. \emptyset ?
= < ?
- pispi** = *L*. Pistan, pisildak. = T. Çıtçıt (düğme). = T.Diy. \emptyset ? = < ?
- piste** = *H*. Havaza. = T. Fino (hiç büyümeyen cinsten olan köpek). =
T.Diy. \emptyset ? = < ?
- pisi poğ** = *Ke*. Mit-mit, rohsız, cansız, mis-mis. = T. Cansız, durgun, bir
iş acele etmeden yapan, hareketi yavaş. = T.Diy. \emptyset ? = < ?
- pisir** = *Ğ*. Ézleñgü, mis-mis. = T. Gevşek, cansız, bir iş acele etmeden
yapan. = T.Diy. \emptyset ? = < ?
- pinça** = *Ku*. Gireçe. = T. Kapı, pencere kanatlarına takılarak açıp
kapamaya yarayan metal alet. = T.Diy. \emptyset ? = < ?
- pişki** = *Ke*. Azrak, bize (bezi caylarda “pitki” diyilidu). = T. Biraz (bazı
yerlerde “pitki” denir). = T.Diy. \emptyset ? = < ?
- pişirap ketmek** = *Ku*. Hotunlar tuğuti yékinlişip, qosaqliri dombiyip, bek
kéleñsizlişip ketse, *pişirap kétiptu* diyilidu. = T. Kadınların doğum
zamanının yaklaşıp karınlarının şişip çok ağırlaştıkları zaman
pişirap kétiptu denir. = T.Diy. \emptyset ? = < ?
- pilele** = *Ku*. Piyala. = T. Kase. = T.Diy. \emptyset ? = < ?
- pildir pelek** = *Ke*. Konağ unini çilan şeklidle yumilaklap pişurulidiğan bir
hil tamak. = T. Mısır ununu iğdegillerden bir meyve şeklinde
yuvarlayarak pişirilen bir çeşit yemek. = T.Diy. \emptyset ? = < ?
- piliçek** = *Ke*. Marojna usidiğan kiçik sapal kuruşka. = T. Dondurma
konan küçük porselen kase. = T.Diy. \emptyset ? = < ?
- pine** = *Ku*. Şakal, kşarak, uvağ. Koşakta mundağ kelgen: *Sen özeñni kişi
demsen, sen तरीқни pinisi*. = T. Deri, kabuk, ufak. Koşukta bu
şekilde gelir: *Sen özeñni kişi demsen, sen तरीқни pinisi*. = T.Diy.
 \emptyset ? = < ?
- pinek** = *Ğ*. Neşe. = T. Haşhaş, esrar. = T.Diy. \emptyset ? = < ?
- pinnas** = Köçme: Tenge, pul. M: *Kiçikkine pinnas, alemni kézip tinmas*. =
T. Mecaz: Metal para, para. M: *Küçücük metal para alemi gezer
yorulmaz*. = T.Diy. \emptyset ? = < ?
- pinne** = *Ğ*. Reyhan. = T. Fesleğen. = T.Diy. \emptyset ? = < ?

T

tap = Ölgem hayvannın ténî; sapannın izi, érikçe (étizğa tap salmak, érikçe çıkarmak). = T. Ölen hayvanın bedeni; saban izi, küçük kanal (tarlaya iz çıkarmak, kanal çıkarmak). = T.Diy. ø ? = < ?

tapa = Eyiplimek, tapa-tene. = T. Serzeniş ve ayıplama. = T.Diy. ø ? = < ?

tapan-tozak = Tozak, kıltak. = T. Tuzak, kapan. = T.Diy. ø ? = < ?

tapandimak = Ğ. İziğa çüşüp mañmak, péyiğa çüşmek. M: *Bir adem keynimdin tapandap yüretti.* = T. İzine düşmek. M: *Bir adam arkamdan takip etti.* = T.Diy. ø ? = < ?

tapansu = Ğ. Saetlik su, adem köleñgüsini tapan bilen hisaplap ölçep tutulidiğan su. = T. Saatlik su, kişinin gölgesini taban ile hesaplayıp ölçülerek tutulan su. = T.Diy. ø ? = ET *tapan* ve *su*

tapsa = Pega. Öyniñ bosuğa bilen kañniñ ariliğidiki yeri. = T. Evin kapıya yakın olan yeri. Evin eşik ile yatılacak yer arasındaki bölümü. = T.Diy. ø ? = < ?

tapini töşük = Ğe. Körüngen yerge qatrap yüridiğan adamlarnı süpetleş üçün qollinilidiğan birikme. = T. Görünen yere koşarak giden kişileri belirtmek için kullanılan bir deyim. = T.Diy. Krş. *tabanı delik* = < ?

tapiniğa dessep yürmek = Biravniñ keynidin közitip yürmek - paylap yürmek, teqip kılip yürmek. = T. Birini arkasından gözetleyip yürümek, takip etmek, izlemek. = T.Diy. ø ? = < ?

tat = L. Dat, tat basmak. = T. Pas, paslanmak. = T.Diy. ø ? = ET *tat* (2) ED 449b

tatak = Ğu. Ğent, kempüt (balılarga qollinilidu). = T. Şeker, şekerleme (çocuklara verilir). = T.Diy. Krş. *tat* = ET *tatığ* “tat, lezzet” ED 452a

tatku = L. Tatma, serme; kurutuş için yéyip qoyulğan aşlıqni dövileşte işlilidiğan yağaç sayman (“tatku”mu diylidu). = T. Çekmece;

kurutmak için yayılıp konulan tahılı dövmek için kullanılan tahta alet ("tatku" da denir). = T.Diy. ø ? = < ?

tatlıkmağ = *L.* Tartınmak, eymenmek. = T. Çekinmek, utanmak. = T.Diy. ø ? = < ?

tatlık tomuri sélišmak = *Ku.* İssik ötüşüp kalmak, iç peş tartışip kalmak. = T. Kadınla erkeğin birbirinden hoşlanması, ilgi duyması. = T.Diy. ø ? = < ?

tatlık-türüm = *Ĝ.* Ken-gézek. = T. Tatlı şeyler. = T.Diy. ø ? = < ?

tatila = *L.* Tirna. M: *Buğdayğa tatila salduk.* = T. Tırmık. M: *Buğdaya tırmık saldik.* = T.Diy. ø ? = < ?

taciğimağ = *Ke.* Silkişlimes, yakidin élip silkişlimes. M: *Unıñ yakışidin élip rasa taciğidi.* = T. Silkmek, yakasından tutup silkmek. M: *Onun yakasından tutup iyice silkti, hırpaladı.* = T.Diy. ø ? = < ?

taḥapen = *Ku.* Toruşka ornitilğan nekişlik tahta ya da tahtay torus. = T. Tavana yerleştirilen nakışlı tahta veya tahta tavan. = T.Diy. ø ? = < ?

taḥayla = *Ku.* Tamğa ornitilğan kiçik yağaç işkap. = T. Duvara yerleştirilen küçük tahta dolap. = T.Diy. ø ? = < ?

taḥta pere = *Ke.* Dervaziniñ üstünki tahtiyi. = T. Kapının üstündeki tahta. = T.Diy. ø ? Far. *taḥte* OTL 1023a ve Far. *per* (?) OTL 858a

taḥta gügüt = *H.* Tarşa gügüt. = T. Kibrit. = T.Diy. ø ? Far. *taḥte* OTL 1023a ve Far. *gügüt*

taḥtiğa yatquzmak = *Ku.* Maqul keltürmek, köndürmek, eplimek, cöndimek, baplimak. M: *Uni dep, buni dep, toḥtahunni ahir taḥtiğa yatquzduk.* = T. Anlaşmak, ikna etmek, düzeltmek, ayarlamak, uygun hale getirmek. M: *Onu deyip, bunu deyip sonunda ikna ettik.* = T.Diy. Krş. (bir konuyu, olayı) masaya yatırmak Far. *taḥte* OTL 1023a +ğa ve yat-қuz-

taḥsa = *Ku.* Téyiz. M: *Taḥsa su - téyiz su.* = T. Sığ, çok derin olmayan. M: *Taḥsa su - sıg su.* = T.Diy. ø ? = < ?

tadan = *Kuv,* hiliger. M: *Tadan tülke tumşuğidin iliner.* = T. Hilekar, kurnaz. M: *Kurnaz tilki burnundan ilişir.* = T.Diy. ø ? = < ?

tarlağ = Karidor, ikki tağ arılığidiki uzun arılık. = T. Koridor, iki dağ

arasındaki uzun aralık. = T.Diy. ø ? = < ?

tarlık = T. Hesethorluk, körelmeslik, kündeşlik. M: *Ana bir balisini ekiletse, yine bir balisi tarlık kılidu.* = T. Kıskançlık, çekememezlik, haset, rekabet. M: *Anne bir çocuğunu okşasa diğer çocuğu kıskanır.* = T.Diy. ø ? = < ?

taranğa = *Ke.* Tayak, tokmak. M: *Muzğa taranğa atkandek.* = T. Sopa, tokmak. M: *Buza tokmak vurmak gibi.* = T.Diy. ø ? = < ?

tartılmağ = T. Étidin çüşüp ketmek, éti tartilip ketmek, oruklımak. M: *Késsel bolup biraz tartilip kaldım; azlap ketmek.* M: *Ériktiki su tartilip kaldı, kaliniñ süti tartilip kaldı.* = T. Zayıflamak. M: *Hastalanıp biraz zayıfladım; azalmak.* M: *Arıktaki su azaldı, ineğin süti azaldı.* = T.Diy. ø ? = ET *tartil-* ED 536b

tarpiyin = *Ku.* Tarmar, veyran, çéçivetmek, tarķitivetmek. M: *Bu bala bethçelik kılip, atisidin kalğan dunyani tarpiyin kılivetti.* = T. Tarumar, viran, dökmek, saçmak, dağıtmak. M: *Bu çocuk savurganlık ederek babasından kalan serveti savurdu.* = T.Diy. ø ? = < ?

tartğa = *Ku.* Yağaç çilek, maltak (kuduğtin su tartidiğan). = T. Tahtadan kova, ağaçtan yapılan büyük fıçı (kuyudan su çeken). = T.Diy. ø ? = < ?

tar koça = T. Yaman yol, hata yol. M: *Tar koçiğa kirip kalmak* - yaman yolğa kirip kalmak. = T. Kötü yol, yanlış yol. M: *Tar koçiğa kirip kalmak* – kötü yola girip kalmak. = T.Diy. ø ? *tar* ve Far. *kūçe* OTL 524b

tartım = Mikdar söz (bir tartım göş). = T. Miktar bildiren kelime (bir tartım et). = T.Diy. *tartım* “dizem” TS = < ?

tarlak = Tar ketken tüzleñlik, karidor (cilğa tağlar arılığidiki). = T. Dar giden ova, geçit (çukurluk dağlar arasındaki). = T.Diy. ø ? = ET Krş. *tarlağ→tarığlağ* “tarla” ED 541b

tarmağ = *H.* Tamak, saman ve yopurmak yiğidiğan sayman. = T. Tırmık; saman ve yaprak yığan alet. = T.Diy. ø ? = ET *tarmak* ED 549b

tarmağ çiş = *H.* Şalañ ve uzun çiş (ademniñ çışı). = T. Seyrek ve uzun diş (insanın dişi). = T.Diy. ø ? = < ?

taza = *T. Çikim, hıracet. M: Bu toyğa nurğun taza kılduq.* = *T. Gider, masraf. M : Bu düğüne çok masraf ettik.* = *T.Diy. ø ? = < ?*

tazimğa barmaq = Toy işida kız terep maqul kelgendin keyin, yigit tereptin rehmet bildürüp kız terepke nerse-kerek elip bəriş resmiyeti. = *T. Düğün işinde kız tarafı olumlu cevap verdikten sonra, erkek tarafının teşekkür edip kız tarafına gereken şeyleri alıp verme resmiyeti (gelene).* = *T.Diy. ø ? = < ?*

taskara = *Ku. Sar, sañkara.* = *T. Aladoğan.* = *T.Diy. ø ? taz ve kara*

taskakçilik = *Ku. Har-zarlık, cevri-capalık (taskakçilik tartip qalmaq - capa tartmaq).* = *T. Acınacak duruma düşmek, zorluklar içinde kalmak (taskakçilik tartip qalmaq – cefa çekmek).* = *T.Diy. ø ? = < ?*

taskam = Mikdar söz. *M: Bir taskam un, bir taskam buğday; elişanğuluq.*
M: Bu ademde ikki taskam bar iken. = *T. Mikdar bildiren kelime.*
M: Bir elek un, bir elek buğday; delidolu. M: Bu adamda biraz delilik varmış. = *T.Diy. ø ? = < ?*

taskir = *Ku. “Taskara”ğa ohşaş. Şah taskirni şunqar dise, toşkan éptu digin (maqal).* = *T. “Taskara”ya benzer. Şah aladoğana şahin demiş (ama o) tavşan avlıyor desene (atasözü).* = *T.Diy. ø ? = < ?*

taş bürgün = Şeğillik kurgak caylarda ösidiğan çatkal tipidiki ösümlük. = *T. Çakıllı kuru yerlerde yetişen çalı şeklindeki bitki.* = *T.Diy. ø ? = < ?*

taş termek = *Ke. Kızların taş oyunu (Gulcıda “beştaş” diyilidu. Komul Turpan katarlık caylarda “oktaş” diyilidu).* = *T. Kızların taş oyunu (Gulca’da “beştaş” denir. Kumul, Turfan gibi yerlerde “oktaş” denir).* = *T.Diy. Krş. beştaş = ET taş ve ter-*

taş çéçigi = *Muh (kırarar taşlar üstige yépişip ösidiğan bir hil ösümlük).* = *T. Saklı çiçekli bitkilerin büyük bir gurubu (kaya taşlarının üzerine yapışip yetişen bir çeşit bitki).* = *T.Diy. ø ? = ET taş ve çeçek+i*

taşiliğ = *H. Yat, çet yurtluq.* = *T. Yabancı, yabancı ülkeden olan.* = *T.Diy. ø ? = < ?*

tay = Mikdar söz. *M: Bir tay pahta - bir ténik pahta, bir tay mata.* = *T.*

Miktar belirten kelime. M: *Bir tay pahta* - bir balya pamuk, bir balya (rulo) pamuk kumaş. = T.Diy. Krş. *tay* “hayvanın bir yanındaki yük” TS = < ?

tağaç = H. Tağisinin hotuni. = T. Dayının hanımı. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *tağay* “dayı” Li 132 ve *eçe* “güzel kadın, yenge” Li 144 ve 336

tağak yağaç = L. Badira, çenze. = T. Kullanılmak için kesilmiş ince çam ağaçları. = T.Diy. ø ? = < ?

tağana = H. Kiçik ana. = T. Hala, teyze. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *tağay* “dayı” Li 132 ve *ana-ene* “anne” Li 118

tağçi = Tağlık kişi; takka mal élip çıkıp, yuñ-térige almaşturup kélidiğan sétikçi. = T. Dağlı kişi; dağa mal alıp çıkıp yün ve deriyle değiştirip gelen satıcı. = T.Diy. *dağcı* = ET *tağ+çi*

tağçilik = Tağ sodigerçiligi. M: *Ançe-munçe tağçilik kılıp kün keçürüvatimiz*. = T. Dağ tüccarlığı. M: *Biraz dağ tüccarlığı edip gün geçiriyoruz*. = T.Diy. *dağcılık* = ET *tağ+çi+lik*

tağ hohisi = Tağ bağrılırida ösidiğan bir hil saman göllük ot. = T. Dağ yamaçlarında yetişen bir çeşit saman gövdeli ot. = T.Diy. ø ? = < ?

tağu = L. Toho. = T. Tavuk. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *takagu* DLT-Dizin 562

taği = Ku. Tağçi, tağlık koşakta mundağ kelgen: *Takka çıktım kiyik attım, taği palganlar bilen*. = T. Dağlılarla alış veriş yapan kişi, dağlı. Koşakta bu şekilde gelir : *Takka çıktım kiyik attım, taği palganlar bilen*. = T.Diy. ø ? = < ?

tağildiğuç = H. Tügmen tésiniñ üstide tağildap turidiğan yağaç (bezi caylarda *çékindurğuçmu* diyilidu). = T. Değirmen taşının üstünde takırdayıp duran tahta (bazı yerlerde *çékindurğuç* da denir). = T.Diy. ø ? = < ?

taka = Ku. Yava at (tağlıklar sözi). = T. Yabani at (dağlıların kelimesi). = T.Diy. ø ? = ET *tağı* ED 466a

takan adem = H. Kopal iş kılıdiğan adem. = T. Kaba iş yapan kişi. = T.Diy. ø ? = < ?

taktakçi = Kúzetçi; marlakçi, paylakçi. = T. Bekçi, muhafız; gözetici,

nöbetçi. = T.Diy. ø ? = < ?

tañsük = Ğelite, acayip, yat (bu söz ademniñ kılıķı, nersilerniñ temini süpetleşke işlilitidu). = T. Tuhaf, garip, acayip, yabancı (bu kelime kişinin tavrını, eşyaların tadını belirtmek için kullanılır). = T.Diy. *tansık* “olağanüstü olay, mucize” TS = ET *tañsuk* ED 525b

tañkörmek = Eceplenmek, heyran kalmak; meshire kılmak. = T. Şaşırmak, hayran kalmak; alay etmek. = T.Diy. *dañgör-* (*tañgör-*) “garip, acayip görmek” Tar.S.II 995 = ET Krş. *tañ* “şaşılacak” KB-İndeks 421 ve *kör-*

tañla = Ete. = T. Yarın. = T.Diy. *tañla* “sabahleyin” Tar.S.V 3730 = ET *tañ* “tan, sabah vakti” KB-İndeks 421

tañnete = Ete, etilikke. = T. Yarın. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *tañ* “tan, sabah vakti” KB-İndeks 421 ve *erte* ED 202b

tañ yok = Ecep emes. = T. Şaşırtıcı değil. = T.Diy. Krş. *dañ değil* (*tañ değil*) “şaşılmaz” = < ?

tal boyluk = *Ku.* Zilva boyluk, nazinin, hoşakta mundaķ kelgen: *Ay yüzlügüm, tal boyluğum, yıraķķa ketseñ neķilay. Saņa ügengen köñülni, emdi kimge ħar kılay.* = T. Uzun boylu, güzel, sevimli. Koşukta bu şekilde gelir: *Ay yüzlügüm, tal boyluğum, yıraķķa ketseñ neķilay. Saņa ügengen köñülni, emdi kimge ħar kılay.* = T.Diy. ø ? = ET *tal bodluğ* ED 489a (*tal* maddesi altında)

taltaymak = Özini ondisiğa taşılap yatmak. = T. Kendini sırtüstü bırakıp yatmak. = T.Diy. ø ? = < ?

taltuz = Meħsus gör kolaydığan sayman. = T. Özel mezar kazan alet. = T.Diy. ø ? = < ?

taltik = *L.* Tatlık. = T. Tatlı. = T.Diy. Krş. *tatlı* = < ?

talciķmak = Ğ. Télikmak, hérip kalmak. M: *At talciķip ķaldı.* = T. Yorulmak, nefesi kısılmak. M: *At yoruldu.* = T.Diy. ø ? = < ?

talkalik = *Ku.* Teklik, üzüm barıñı. = T. Üzüm bağı. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *talka* “koruk” DLT-Dizin 564

talkitmak = *L.* Çuvumak, yaymak. Hoşakta mundaķ kelgen: *Ķara çaçtı talkıtay, saye bolsun yoluğā. Yar meni yaman dise, emdi oynar ħiliğā.* = T. Dağıtmak, yaymak. Koşukta bu şekilde gelir: *Ķara*

çaçti talķitay, saye bolsun yoluĝa. Yar mēni yaman dise, emdi oynar ħiliĝa. = T.Diy. ø ? = < ?

tam = *Ķu.* Az, kem. = T. Az, eksik. = T.Diy. ø ? = < ?

tamaşa = *Ķu.* Bek, bekmu, nahayiti, acayip. M: *Tamaşa yahşi* - bek yahşi. = T. Pek, çok, aşırı, acayip, şaşılacak. M: *Tamaşa yahşi* - çok iyi. = T.Diy. ø ? Krş. Ar. *temāşā* (?) OTL 1072a

tamaşa çıkarmak = *Ķe.* Çandurup koyĝanlıkni, külkige ħalĝanlıkni bildüridu. = T. Yanılmayı, alay edilmeyi belirtir. = T.Diy. ø ? = < ?

tamĝak = *L.* Tamak, kékirtek. = T. Damak, boĝaz. = T.Diy. *tamak* “damak” Tar.S.V 3709 = ET *tamĝak* ED 505a

tamşak = Küde şekillik ot (“sozunĝak” mu diyilidu). = T. Çok yıllık saman gövdeli bitkilere benzeyen bir çeşit ot (“sozunĝak” da denir). = T.Diy. ø ? = < ?

tana = *T.* Limdin inĝike, badiridin tom yaĝaç. = T. Kalastan ince, ev yapımında kullanılan ağaçtan daha kalın olan ağaç. = T.Diy. ø ? = < ?

tanay = *H.* Su ötküzüş üçün ħilingan no yaki üsti yépiĝ ériĝ. = T. Su geçirmek için yapılan oluk veya üstü kapalı arık. = T.Diy. ø ? = < ?

tanmak = Azmak, süpiti özgirip ketmek. M: *Ķoĝun ténip ketti.* = T. Azmak, yoldan çıkmak, bozulmak. M: *Kavun bozuldu.* = T.Diy. ø ? = ET Krş. *tanĝa*- “bozulmak, çürümek” DLT-Dizin 569

tavar-torĝa = Tavar-durdun. *On tavar-torĝidin bir toĝla térisi ela* (maĝal). = T. İpek kumaş. *On ipek kumaştansa bir toklu derisi daha iyidir* (atasözü). = T.Diy. ø ? = ET *tavar* “mal, davar” DLT-Dizin 586 ve *torku* “ipek kumaş” DLT-Dizin 641

tavan taşlimak = *Ķe.* Birav biravniĝ nersisini ariyet élip işlitip buzup ĝoysa, igisi élişni ret ħilĝanlıkni *tavan taşlidi* deydu. = T. Bir kimse birinin eşyasını ödünĝ alıp kullanıp bozarsa sahibinin geri almamasına *tavan taşlidi* denir. = T.Diy. ø ? = < ?

tavilaş = *A.* Tapilaş. = T. Tembih etme, uyarma. = T.Diy. ø ? = < ?

tavimak = Ten ĝörmek. M: *Azni köpke tavap almak.* = T. Denk ĝörmek. M: *Azı ĝoĝa denk ĝörmek.* = T.Diy. ø ? = < ?

tepçe = *T. Pahtisi térivélingan kévez şadisi.* = *T. Pamuğu toplanan ham pamuğun sapı.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

tepçirmek = *Suyuk nersilerniñ kaçılanğan kaçidin sirgip çıķışı.* *M: Kapaķtin yağ tepçirep képtu.* = *T. Sıvı şeylerin doldurulan kaptan akışı.* *M: Kabaktan yağ sızdı.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

tepme halal = *Haram bolup qalğan malni tépip midirlitip qoyup, andin boğuzlap halal kılmak, köçme:* *Aran-aran. M: . . . Tepme halal kūn keçürüvatidu.* = *T. Haram olan hayvanı tepip hareketlendirip ondan sonra boğazını keserek helal etmek, mecaz: Zor güç. M:İyi kötü gün geçiriyor.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

tetür kıynimak = *Azaplimak.* *M: Türlük behtsizlikler uni tetür kıynidu.* = *T. Azap çektmek, çile çektmek.* *M: Türlü bahtsızlıklar ona çile çekti.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

tetür ustihan = *Ke. Ten tüzülüşi kamlasmiğan, kopal.* = *T. Vücut yapısı güzel olmayan, kaba.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

tecilik = *L. Küçlük.* = *T. Güçlü.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

ter bolmak = *Ke. Hapa bolmak (te bolmak).* = *T. Kızmak.* = *T.Diy. ø ?* = *ET ter ve bol-*

terte = *Ğ. Harviniñ okığa békitilgen uzun yağaç.* = *T. Arabanın okuna yerleştirilen uzun tahta.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

terhemek = *Ğ. Haŋga.* = *T. Hıyar, salatalık.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

terslik tartmak = *H. Kıynalmak, azaplanmak.* = *T. Zorlanmak, azap çekmek.* = *T.Diy. Krş. zorluk çekmek* = *ET ters+lik ve tart-*

terkin su = *Tohtam su, turğun su.* = *T. Akmayan su, durgun su.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

terkin eylimek = *L. Terk kılmak, taşlimak.* = *T. Terk etmek, atmak.* = *T.Diy. Krş. terk etmek* *Ar. terk OTL 1086a +in ve eyli-*

tervaz = *Ke. Tirikke, köŋli nazuk.* = *T. Çabuk öfkelenen, hassas, nazik gönüllü.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

tez = *Ku. Addi, adettikiçe, çağlık, ançe emes.* *M: Bir tezlik iş; bumu bir tezlik, téhi müşküli aldimizda.* = *T. Basit, normal, çok değil.* *M: Basit bir iş; bu mu basit, daha zoru önümüzde.* = *T.Diy. ø ?* = < ?

tesken = *Ke. Tilğa çıkidiğan bir hil ösme.* *M: Tiliŋğa tesken çıksun!.* = *T.*

Dilde çıkan bir çeşit kabarcık. M: *Dilinde kabarcık çıksın!* = T.Diy. ø ? = < ?

teskin = Hatircemlik, emnlik, ténçlik, cimlik, teselli (köñül haliti), hatircep kılmak, köñlini yasımak. = T. Rahatlık, sakinlik, emnlik, sessizlik, teselli (gönül durumu), *teskin bermek* – yatıştırmak, gönölünü onarmak. = T.Diy. *teskin* Ar. *teskîn* OTL 1091b

teşküt = T. Lapküt, hemkarlık. M: *Diñanlar yerlirini teşkütlüşip tériydu.* = T. Karşılıklı yardım, işbirliği, yardımlaşma. M: *Çiftçiler tarlalarını yardımlaşmayla ekecek.* = T.Diy. ø ? = < ?

teğ = Teyyar, hazır. M: *Teğ kılip kıymak* - teyyar kılip kıymak; *teğlimek* - teyyarlamak. *Teğmu*-teğ kılmak. = T. Hazır. M: *Teğ kılip kıymak* – hazırlayıp bırakmak; *teğlimek* – hazırlamak. *Teğmu* – hazırlamak. = T.Diy. ø ? = < ?

teki = Ku. Aliy süpetlik kedisimki bök. *Teğide yamak bolmas, yahşida dimak; taz başka yeşil teki* (mağal). = T. Yüksek kaliteli eski zaman takkesi. *Takkede yama olmaz güzelde akıl; kel başa yeşil takke* (atasözü). = T.Diy. Krş. *takke* = < ?

teke = H. Baldur pişidiğan şaptul. = T. İlk olgunlaşan şeftali. = T.Diy. ø ? = < ?

tekles = Ku. Sekreş. Taklaş. = T. Sıçrama, atlama, zıplama. = T.Diy. ø ? = < ?

tegu = A. Avu (kürsitiş alması). = T. O, işte o (gösterme zamiri). = T.Diy. ø ? = < ?

tegmiş = Ku. Miras. M: *Ata tegmiş* - ata miras; *bu nersiler maña atamdin tekken tegmiş.* = T. Miras. M: *Ata tegmiş* – baba mirası; *bu şeyler bana babamdan miras kalmış.* = T.Diy. ø ? = < ?

tegvaz = H. Kök mata. = T. Mavi pamuklu kumaş. = T.Diy. ø ? = < ?

tenge taz = Ke. Çéçi çüşüp ala-bula bolup kalğan adem yaki baş. = T. Saçın dökölüp başın bazı yerlerinde olup bazı yerlerinde hiç olmaması (bu şekildeki kişi ya da baş). = T.Diy. ø ? = ET *taz* “kel” ED 570b

tenle = Ke. Yoğan yağaçni oyup yasiğan kaç. = T. Büyük ağacı oyup yapılan kase ya da kap. = T.Diy. ø ? = < ?

tenlirmek = Tanımak (çaykılıp ketken başni tanımak). = T. Bağlamak (sallanan başı bağlamak). = T.Diy. ø ? = < ?

telpək = H. Tumağnın bir hili. = T. Bir çeşit kışlık şapka. = T.Diy. ø ? = < ?

telpəksaz = H. Telpək tikküçi. = T. Şapka diken terzi. = T.Diy. ø ? = < ?

telpigi yerge çüşmek = Menseptin çüşüp ketmek. = T. Rütbeden düşmek. = T.Diy. ø ? = < ?

telpigi suğa çılaşmak = Ğ. İşi akmaz, gépi ötmes bolup qalmaq. = T. İşi yürümez, sözü geçmez olup kalmak. = T.Diy. ø ? = < ?

tembel = Kamet, boy-turk (tembellik, kametlik, bestlik). = T. Boy, vücut, boy-şekil (boylu, yapılı). = T.Diy. ø ? = < ?

tele-nes basmak = Ke. Nes basmak, palaket basmak. M: *Bu ikki hayasizniñ kasapitidin hemmimizni tele-nes bésip, yolimiz aynimay, şopurniñ işi çep boluvatidu.* = T. Uğursuzluk basmak, felakete uğramak. M: *Bu iki arsızın yüzünden hepimizi uğursuzluk bastı, yolumuz uzuyor, şoförün işi ters gidiyor.* = T.Diy. ø ? = < ?

tem-tem = Çekim-çekim; ançe-munçe, anda-sanda. M: *Tem-tem méniptu, ançe-munçe méniş képtu (kiçik bala). Koşakta mundaş kelgen: Tem-temgine çéçek dağı bardur yüzünde, men saña aşık boldum şirin sözüñge.* = T. Nokta nokta; biraz, çok değil, ara sıra. M: *Tem-tem méniptu – biraz yürümüş (küçük çocuk). Koşukta bu şekilde gelir: Tem-temgine çéçek dağı bardur yüzünde, men saña aşık boldum şirin sözüñge.* = T.Diy. ø ? = < ?

tem-tüm = T. “Tem-tem”ge oħşaş. Koşakta mundaş kelgen: *Tem-tüm güli şul yarimniñ bardur yüzide. İşki oti, nuri bardur, çolpan közide.* = T. “Tem-tem”e benzer. Koşukta bu şekilde gelir: *Tem-tüm güli şul yarimniñ bardur yüzide. İşki oti, nuri bardur, çolpan közide.* = T.Diy. ø ? = < ?

temen qalmaq = H. Tas qalmaq. = T. Neredeyse, az kalsın. = T.Diy. ø ? = < ?

temke = Ku. Tamaka, nas. Koşakta mundaş kelgen: *Dert kelgende taturmız, temke digen humarni. Pulğa sétivalğili bolmas, köñöldiki*

şu yarni. = T. Tütün, sigara, çiğnemek için özel yapılmış tütün.
 Koşukta bu şekilde gelir: *Dert kelgende taturmiz, temke digen humarni. Pulğa sétivalğili bolmas, köñüldiki şu yarni.* = T.Diy. ø ?
 = < ?

temkireñ = *Ku.* Nasreñ, tok yeşil. = T. Koyu yeşil. = T.Diy. ø ? = < ?

temmet = *H.* Pütünley; mutlek, zadi. = T. Büsbütün, tamamiyle; mutlak, kesin. = T.Diy. ø ? = < ?

ten = Mensup, tégişlik, teve; hisap. M: *Bu öy maña ten; bu şire buzulsa maña ten, oñlap bérimen.* = T. Mensup, ait, gerekli, tabi; hesap. M: *Bu ev bana ait; bu masa bozulursa bana ait, onarıp veririm.* = T.Diy. ø ? = < ?

ten piçimi = *Ke.* Ten kuruluşu, pigora. M: *Ten piçimi héli kamlaşkan kız.* = T. Vücut biçimi, figür. M: *Vücutu çok güzel kız.* = T.Diy. Krş. *ten biçimi* = ET *ten* ve *biçim+i*

tennazlık = *Ke.* Özini çoñrak tutup kılğan nazlık. = T. Kendini büyük tutan, nazlı. = T.Diy. ø ? Krş. Far. *ten* OTL 1075b+ Far. *nāz* OTL 811a+ T. -lik

teylik = *H.* Bek kattık, çin, küçlük; aççık. M: *Teylik çay* - aççık yaki koyuk çay; *ketmenni teylik çap* - ketmenni kattık çap. = T. Pek katı, sağlam, güçlü; acı. M: *Teylik çay* - acı veya koyu çay; *ketmenni teylik çap* - çapayı sert vur. = T.Diy. ø ? = < ?

teylimek = *Ğ.* Katlamak, tekşilep katlamak. M: *Kirni teyleş* - kuruğan kirni tekşilep katlap koyuş. = T. Katlamak, düzleştirip katlamak. M: *Kirni teyleş* - kuruyan çamaşırı düz hale getirerek katlamak. = T.Diy. ø ? = < ?

topa –teret = *Ku.* Topa-çañ, paskina. = T. Toz–toprak, kirli, pis. = T.Diy. ø ? = < ?

topça 1 = *Ku.* Tügme. = T. Düğme. = T.Diy. ø ? = < ?

topça 2 = *Ğ.* Gire, gireçe. = T. Kapı, pencere kanatlarına takılan açılıp kapanmaya yarayan metal alet. = T.Diy. ø ? = < ?

topçigül = *Ku.* Gülyesimen (ğunçisi tügmidek dügilek bolidiğan bir hil gül). = T. Bir tür çiçek (goncası düğme kadar yuvarlak olan bir çeşit gül). = T.Diy. ø ? = < ?

topkal = Köpçilik. = T. Çoğunluk. = T.Diy. ø ? = < ?

topisini turpanğa uçurmak = *Ku.* Koymay tügitivetmet (pulğa karitilidu). = T. Koymamak, bırakmamak, bitirmek (paraya atıfta bulunuluyor). = T.Diy. ø ? = < ?

toturmak = *Ku.* Tériktürmek, hapa kılmak, kerişmak, çişğa tegmek. = T. Kızdırmak, öfkelenmek, rahatsız etmek, sinirlendirmek. = T.Diy. ø ? = < ?

tutukmak = Hapa bolmak, aççıği kelmek, kapiği türülmek, gezivi tutmak. M: *U bu geplerni anlap, barğanséri tutukup ketti.* = T. Kızmak, öfkelenmek, çatmak, surat asmak, öfkesi tutmak. M: *O, bu sözleri duyunca daha çok kızdı.* = T.Diy. ø ? = < ?

toti tağa = Cigdiçük, cigdiçi kuş, “cigde şahşak”ka ohşaş. = T. Bir çeşit kuş, “cigde şahşak”a benzer. = T.Diy. ø ? Krş. Far. *ṭūṭī* OTL 1114a

toha purçak = Çimenlik ve çatkalıklarda ösidiğan bir hil ösümlük (“yava kök purçak”mu diyilidu). = T. Çalılık ve fundalıklarda yetişen bir çeşit bitki (“yava kök purçak” da denir). = T.Diy. ø ? = < ?

tohtari yok = *Ku.* Turalğusiz, bıkarar, tutruksiz. = T. Kararsız, sebatsız, değişken. = T.Diy. ø ? *tohta-r+i yok* < Mo. *toğta-* “durmak, beklemek”

tohtalğu = Turalğu. = T. Mesken, oturulan yer. = T.Diy. ø ? = < ?

tohtun = *Ku.* Salmak. Eğir-bésik, özini tutuvalğan. = T. Ağırılık. Ağır, temkinli, kendini tutabilen. = T.Diy. ø ? = < ?

tohçan = T. Hetitek (“yava çilge”mu diyilidu). = T. Bir çeşit kavun (“yava çilge” de denir). = T.Diy. ø ? = < ?

tohu-tuman = Koş söz bolup, tohu-ödek digen menide kélidu. = T. İkileme olup tavuk-ördek anlamına gelir. = T.Diy. ø ? = < ?

tohu közlük kılmak = Kiçik közlük kılmak, şehsiyetçilik kılmak. = T. Bencillik etmek, bireycilik yapmak. = T.Diy. ø ? = < ?

tohonak = H. Tokunak; burunķi zamanda kaskanda yaki tonurda pişurulğan tamaklarni hamanğa apirip satkuçi. = T. Engel, pürüz; eski zamanda ağaçtan yapılmış buhar tenceresinde veya tandırda pişirilen yemekleri harmana götürüp satan kişi. = T.Diy. ø ? = < ?

?

tor = Küç, bésim, tesir. M: *Tori bar palta; uniñ qoliniñ tori bar. Çapini barğa muş atay, cuvisi barğa tor ketsun* (mağal). = T. Güç, basınç, tesir, etki. M: *Etkili balta; onun elinin gücü var. Ceketi olana yumruk atayım, kürkü olana etki etsin* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

torçi = L. Bélikçi. = T. Balıkçı. = T.Diy. *torcu* Der.S.H 3968 = ET *torçı* ED 534a

torķımaķ = Ku. İçi puşmaq, piğan tutmaq. = T. Canı sıkılmak, içinden feryat etmek gelmek. = T.Diy. ø ? = < ?

torķa = Yavakendir talasi. M: *Tavar-torķa*. = T. Yaban keteninin kabuğu. M: *İpek kumaş*. = T.Diy. ø ? = ET *torku* “ipek kumaş” ED 539a

toro = Ku. Toğriğa (toğraq şultisi). = T. Hamuru şişirmek için kullanılan potas, kara kavaktan elde edilir. = T.Diy. ø ? = < ?

toruşin = L. Toñğuzniñ küçiki. = T. Domuzun yavrusu. = T.Diy. ø ? = < ?

torulimaķ = Ku. Aldini tosap turuvalmaq. Koşaqta mundaķ kelgen: *Yar baradu borğilap, aldida turdum torulap. Alti hüp kızni koyup, söydüm séni arzulap*. = T. Önünü kesip durmak. Koşukta bu şekilde gelir: *Yar baradu borğilap, aldida turdum torulap. Alti hüp kızni koyup, söydüm séni arzulap*. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *turul-* “durmak” ED 548a

toz = Ke. Tozunda. *Tozğa köngen it koparğa astida öler* (mağal). = T. Toz. *Toza alıñan it değirmen önünde ölür* (atasözü). = T.Diy. *toz* = ET *toz* (1) ED 570b

tosança = Ke. Tosaq. M: *Kövrükniñ simont tosançisiğa yölinip, etrapķa zeñ saldı* (bu söz Kumulda “tosunça” diyilidu). = T. Baraj, engel, set. M: *Köprüniñ beton setine dayanıp etrafa dikkatlice baktı* (bu kelimeye Kumul’da “tosunça” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

tosun = Ğ. Şaş, asav, şöñ. Koşaqta mundaķ kelgen: *Étiñiz tosun iken, sundurdi igerimni. Anam bolsa alurdum, yarım can-cigerimni*. = T. Dizginsiz, alışmamış, yaramaz, afacan. Koşukta bu şekilde gelir: *Étiñiz tosun iken, sundurdi igerimni. Anam bolsa alurdum,*

yarim can-cigerimni. = T.Diy. *tosun* “haşarı” Tar.S.V 3831 =

ET *tosun (toson)* ED 555b

toşirimağ = *Ke.* Halsirimağ, küçsirimek. = T. Yorulmak, kuvvetsizlenmek. = T.Diy. ø ? = < ?

toşkan tézeklimeydiğan = Hiç nerse ünmeydiğan kaças çöl yerge karitilidu. = T. Hiçbir şey filizlenmeyen çıplak çöl yere atıfta bulunuluyor. = T.Diy. ø ? = < ?

toşkan ot = Tağlarda ösidiğan bir hil ot. = T. Dağlarda yetişen bir çeşit ot. = T.Diy. ø ? = < ?

toşkan yañiği = Kaştan. = T. Bir ağaç türü. = T.Diy. ø ? = < ?

tuğ = *Ku.* Çañ-tozañ. Koşakta mundağ kelgen: *Anda yarim kéledu, tokkuz davanlarni davap. Ay yüziğe tuğ konuptu, yaman atlarni savap.* = T. Toz– duman. Koşukta bu şekilde gelir: *Anda yarim kéledu, tokkuz davanlarni davap. Ay yüziğe tuğ konuptu, yaman atlarni savap.* = T.Diy. ø ? = ET *toğ* (1) ED 463b

toğam = *Katmu-kat*, dokmuş. M: *Ular aça yolniñ toğumiğa kélip qaldı; u töt yolniñ toğimiğa kelgende, şehir tereptin yoçunla kiyingen ikki kişi çıkıp keldi. Koşakta mundağ diyilgen: Qalmaq hannin hétide tutsun didi yaçini. Toğam-toğam yol torap, çirik koydi barçini.* = T. Üst üste, köşe. M: *Onlar çatal yolun köşesine gelip kaldı; o dört yolun köşesine geldiğinde, şehir tarafından yabancı giyimli iki kişi çıkıp geldi. Koşukta böyle denir : Qalmaq hannin hétide tutsun didi yaçini. Toğam-toğam yol torap, çirik koydi barçini.* = T.Diy. ø ? = < ?

toğranda = *Ke.* Toğralğan nerse. M: *Béde toğrandisi.* = T. Kesilen şey. M : *Kesilmiş yonca.* = T.Diy. ø ? = ET *Krş. toğra-* DLT-Dizin 631

toğriğa = *H.* Toğrağtin çıkidiğan şulta (bezi caylarda “toğriğu”mu diyilidu). = T. Kara kavaktan elde edilen doğal karbonat (bazı yerlerde “toğriğu” da denir). = T.Diy. ø ? = ET *Krş. toğrak* “kavak ağacı” DLT-Dizin 632

toğa 1 = *A.* Taraziniñ téşi. = T. Terazinin taşı. = T.Diy. ø ? = < ?

toğa 2 = *H.* Tasma belvağniñ uçidiki halka. = T. Kemerin ucundaki halka. = T.Diy. *toka* = ET *toku* (2) “toka” ED 466b

toḡal = *Ğ.* Taz, münğüzsiz. M: *Toḡal kala* - taz kala; küçük *hotun*; “doḡal”ğa *ḡaraṇ*. = T. Boynuzsuz. M: *Toḡal kala* – boynuzsuz inek; kuma; “doḡal”a bakınız. = T.Diy. ø ? = ET *tokluk* (2)
“saçı dökülmüş insan veya boynuzsuz hayvan” ED 469b

toḡay = *Ğ.* Çatḡallık. M: *Bir tülkiniṇ ṣumluḡidin miṇ toḡayğa ot kétiptu* (maḡal). = T. Çalılık, fundalık. M: *Bir tilkinin uğursuzluḡundan bin ḡalı yanmış* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

toḡtuḡ = *L.* Toktok kuş, tömür tumşuḡ. = T. Ağaçkakan. = T.Diy. ø ? = < ?

toḡşurḡuḡ = *L.* Kösey. = T. Ateş kancası; fırın kancası. = T.Diy. ø ? = < ?

toḡurḡaḡ = *Ḳe.* Öz özidin ḡanaetlenmek. = T. Yetinen. = T.Diy. ø ? = < ?

toḡum tikmek = İlletni başḡılargā artip ḡoyḡanlıkni körsitidu. = T. Suḡu başḡalarına atmayı gösterir. = T.Diy. ø ? = < ?

toḡunaḡ = Tügün; yaḡaç ilmek (ulaḡḡa artilḡan yükni taṇidiḡan ağamḡiniṇ uçıḡa békitilgen yérin halka şekillik yaḡaç ilmek). “Tokunaḡ bala, ilmek ḡaza” digen maḡal muşu sözdin kélip ḡıḡḡan. = T. Düḡüm; ağaç çengel (ḡalıştırılan hayvana yüklenen yükü bağlayan halatın ucuna bağlanan yarım halka şeklindeki ağaç çengel). “Tuḡunaḡ bala, ilmek ḡaza” “düḡüm belaya, ilmek kazaya neden olur” diyen atasözü işte bu kelimedenden gelir. = T.Diy. ø ? = < ?

toḡvasuḡ = *Ḳe.* Köz-ḡarni toḡ. = T. Gözü tok. = T.Diy. ø ? = < ?

toḡi = *L.* Ahlanḡan ḡige, ḡiginiṇ eṇ isili (torḡi-tavardiki torḡi sözi muşuniṇdin kelgen). *Toyḡa barsaṇ toyup bar, toḡi-toniṇni kiyip bar* (maḡal). = T. Ayıklanan kenevirin en kalitelisi (torḡi-tavardaki torḡi kelimesi işte bundan gelir). *Düḡüne gidersen doyup git, güzel giysini giyip git* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

toḡıḡaḡ = *H.* Toktok kuş, caṇḡal dumbaḡḡisi (Kuçarda “toḡıḡeḡ” diyilidu). = T. Ağaçkakan, orman davulcusu (Kuçar’da “toḡıḡeḡ” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

toḡıḡaḡ şaptul = *H.* Yési şaptul. = T. Yassı şeftali. = T.Diy. ø ? = < ?

?

toğra = *Ke*. Paskina, kasmak (bezi caylarda *toğur* diyilidu). = T. Kirli, çok pis (bazı yerlerde *toğur* denir). = T.Diy. ø ? = ET *toğra*
“vücuttaki kir” ED 524a

toğra-kasmak = *Ke*. Paskina, meynet. = T. Kirli, pis. = T.Diy. ø ? = < ?

toğkay çış = *Ke*. Hoğul çış (burtup çıkkan çış). = T. Çıkık diş (dönüp çıkan diş). = T.Diy. ø ? = < ?

toğguz tériği = Sazlıklarda, su tohtap kalğan yerlerde ösidiğan bir hil ot. = T. Bataklıklarda, suyun durup kaldığı yerlerde yetişen bir çeşit ot. = T.Diy. ø ? = < ?

tola-térim = Ançe, köp, tola. M: *Késili yukup kalmisun dep, uniñ yéniğa tola-térim yolimaydiğan boldum.* = T. Çok, birçok. M: *Hastalığı bulaşmasın diye onun yanına çok gitmedim.* = T.Diy. ø ? = < ?

tola yaman = *Ku*. Nahayiti, bek, intayın. M: *Tola yaman ohşaydu* - bek ohşaydu. = T. Pek, aşırı, gayet, çok. M: *Tola yaman ohşaydu* – aşırı benziyor. = T.Diy. ø ? Krş. *tolu* ED 491b ve *yaman*

tombalkı = *Ku*. Kopal, yirik (Ğulcida “tombalka” diyilidu). = T. Kaba, iri, büyük (Ğulca’da “tombalka” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

tombuk = *Ke*. Nağra, dumbak. = T. Davul. = T.Diy. ø ? = < ?

tomnan = *H*. Aknan. = T. Buğday unu ekmeği. = T.Diy. ø ? = < ?

tomuğ = *H*. Dozak, cehennem. = T. Cehennem. = T.Diy. ø ? = ET *tamuğ* ED 503a

tomilimak = *H*. Çanimak. M: *Büğün bir mo yer tomilidim.* = T. Kazmak. M: *Büğün bir mo (ölçü birimi) yer kazdım.* = T.Diy. ø ? = < ?

toyun ürük = *Ke*. Ürükniñ bir hili (başka ürüklerdin kéyin pişidu). = T. Bir çeşit kayısı (başka kayısılardan sonra olgunlaşır). = T.Diy. ø ? = ET *toyun* ve *erük* “šeftali, kayısı, erik gibi meyvalara verilen genel ad” DLT-Dizin 193

tutatku = *Ke*. Köydürüp hid peyda kılidiğan nerse. M: *Mana bu nerse saña tutatku bolsun, béşinğa keyerde kün çüşse şu yerde men hazir.* = T. Yakılıp koku çıkarılan şey (tütsü). M: *İşte bu şey sana*

tütsü olsun, başın nerede sıkışırsa ben oradayım. = T.Diy. ø ? = < ?

tutukmak = Ğ. Renği tutulmak, hapa bolmak. M: *Bu barğanséri bekre tutukup ketti.* = T. Kızmak, rengi değişmek. M: *Bu, gittikçe daha çok kızdı.* = T.Diy. ø ? *tut-uğ-*?

tutikmak = L. Uyalmak. = T. Utanmak. = T.Diy. ø ? = < ?

tuhum koruk = Ğe. Tuhum korimisi. = T. Yumurta kızartması. = T.Diy. ø ? = < ?

tuhum koymak = H. Tuhum tuğmak. = T. Yumurtlamak. = T.Diy. ø ? = < ?

tura = Ku. Korgan, potey, istihkam, minar. Koşakta mundağ kelgen: *Tura başığa çıkip, turup éytay, nahşini tiñşiğili kişi yok, kimge éytay nahşini.* = T. Kale, istihkam, minare. Koşukta bu şekilde gelir: *Tura başığa çıkip, turup éytay, nahşini tiñşiğili kişi yok, kimge éytay nahşini.* = T.Diy. Krş. *tura* (3) “çatı” Der.S.H 3993 = ET *tura* (2) ED 531a

turpi = Ku. Hilmu-hil. Koşakta mundağ kelgen: *Turpi zinneter bilen, keri kişi yaş bolmas. Meydide kuvvet bolmisa, manta-polo aş bolmas.* = T. Çeşitli. Koşukta bu şekilde gelir: *Turpi zinneter bilen, keri kişi yaş bolmas. Meydide kuvvet bolmisa, manta-polo aş bolmas.* = T.Diy. ø ? = < ?

turğuç = Ku. Béket, istansa, punkit. M: *Mepe turğuç.* = T. Durak, istasyon, nokta. M: *Fayton durağı.* = T.Diy. ø ? = ET Krş. *turuk* (1) ED 538b

turğičila = Bir demdila, tosattin. M: *Uniñ turğičila seprayı kozğilip qaldı.* = T. Birdenbire, ansızın, ani olarak. M: *Onun ansızın midesi bulandı.* = T.Diy. ø ? = < ?

turkuluk = Ku. Turhun, koşakta mundağ kelgen: *Yéñi şerniñ bolida, ovañ-duvañ turkuluk. Herla kimniñ yari bolsa, siñira qarap turğuluk.* = T. Baca. Koşukta bu şekilde gelir: *Yéñi şerniñ bolida, ovañ-duvañ turkuluk. Herla kimniñ yari bolsa, siñira qarap turğuluk.* = T.Diy. ø ? = < ?

turlak = Ku. Turulğa (bezi caylarda “turliğa”mu diyilidu). = T. Bir çeşit kuş (bazı yerlerde “turliğa” da denir). = T.Diy. ø ? = < ?

turma = *Ku.* Turup, lobo. = T. Turp. = T.Diy. *turma* (1) Der.S. H 3995
= ET *turma* (2) ED 549b

turum = Tuluk cazisinin tulukka cişlişip (sépilip) turidiğan yeri (u bir cüp bolup tuhum şeklidikisi erkek turum, içi kavigi cişi turum diyilidu). = T. Döven çerçevesinin dövene geçirilip duran yeri (o bir çift olup yumurta şeklinde olanına erkek bağlama yeri; içindeki oyuğa da dişi bağlama yeri denir). = T.Diy. ø ? = < ?

turumçaq = *L.* Tay, tayçaq, kulun. = T. Tay, yaşına doymamış kısarak yavrusu. = T.Diy. ø ? = < ?

turmuze = *Ku.* Tütükniñ içige sancip koyulidiğan yik. = T. Tahta makaranın içine batırılan iğ. = T.Diy. ø ? = < ?

turup = *Ku.* Tosattin, tasadipi. M: *Tuğulup éyip emes, turup éyip* (mağal). = T. Birdenbire, ansızın, beklenmeden. M: *Doğmuş olmak ayıp değil, ani olmak ayıp* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

tuska = *Ku.* Öten, béket, çaza. = T. Konak, durak, ileri karakol. = T.Diy. ø ? = < ?

tuş = *Ku.* Udul, udul terep; ten-baraver, tentuş. M: *Tuş-tuştin çikip keldi; tuş keldim.* Koşakta mundaq kelgen: *Kaşın bilen közüñge, aşna boldum özüñge. Neççe yerde tuş boldi, éytalmadim özüñge.* = T. Karşı, karşı taraf; eşit, yaşı. M: *Karşıdan çikip geldi; denk geldim.* Koşakta bu şekilde gelir: *Kaşın bilen közüñge, aşna boldum özüñge. Neççe yerde tuş boldi, éytalmadim özüñge.* = T.Diy. *tuş* (1) Der.S.H 3996 = ET *tuş* (1) ED 558a

tuğ = Tuğan, tosmā. M: *Tuğ tutti, tuğ basti.* = T. Bend, baraj, su bendi. M: *Suya set vurdu.* = T.Diy. ø ? = ET *toğ* (2) ED 463b

tuğuçek = *Ku.* Hotun-kızlar çaçliriğa ulaydiğan calağa kadilidiğan kümüş tenge (Turpanda “çaçtenge” diyilidu). = T. Kadın ve kızların saçlarına bağladıkları ipe takılan gümüş pul (Turfan’da “çaçtenge” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

tuğuş = *Ku.* Curet, dadillik; dit, pem. M: *Tuğuşi yok* - diti yok; yüreksiz. = T. Cüret, cesurluk; anlayış, akıl. M: *Tuğuşi yok* – anlayışsız; yüreksiz. = T.Diy. ø ? = < ?

tuğuşmak = *Ku.* Mas kelmek, bap kelmek, yaraşmak, epleşmek. M: *Kızıl boyakka sériq boyak tuğuşmaptu; aka-uka ikkisi tuğuşalmaydu.* =

T. Uygun gelmek, uyumlu olmak, yakışmak, anlaşmak. M: *Kızıl boyaya sarı boya uymadı; büyük ve küçük erkek kardeşler anlaşılmadı.* = T.Diy. ø ? = < ?

tugatmaslık = T. Közge iltimaslık, étivarğa almaslık. = T. Hor görmek, değer vermemek. = T.Diy. ø ? = < ?

tugayni yok = T. Étivari yok, abroyi yok. = T. Değeri yok, itibarsız. = T.Diy. ø ? = < ?

tugan = *Ku.* Étivar, kedir-kıymet. M: *Tugani yok* - étivari yok, kedirsiz (Turpanda “tugayni” deydu. M: *Tugayni yok gep, tugayni yok iş*). = T. Değer, kadir-kıymet. M : *Tugani yok* - değeri yok, değersiz (Turfan’da “tugayni” denir. M: *Değersiz söz, değersiz iş*). = T.Diy. ø ? = < ?

tugımak = *Ku.* Étivarğa almak, kedirilmek, közge ilmak, hisapka tutmak. M: *Sen tugimisañ méni, menmu tugimaymen séni.* = T. Değer vermek, hesaba almak. M: *Sen bana değer vermezsen, ben de sana değer vermem.* = T.Diy. ø ? = < ?

tula = Möldür (“tulu”mu diyilidu). = T. Dolu (“tulu” da denir) = T.Diy. *tolu*→*dolu* Tar.S.V 3817 = ET *tolu* ED 491b

tulğa = Kazan asidiğan üç putluk tömür ocağ. = T. Kazan asılan (yemek pişirilen) üç ayaklı demir ocak. = T.Diy. ø ? = < ?

tulu = *L.* Möldür. = T. Dolu. = T.Diy. *tolu*→*dolu* Tar.S.V 3817 = ET *tolu* ED 491b

tulukçi kōḡuz = T. Tézek kōḡuzi tézek-gende yeydiğan bir hıl kōḡuz, u tézek-gendilerni kumilaç kılip, yumulitip élip mañidiğanlığı için, “tulukçi kōḡur” dep atalğan). = T. Tezek böceği, tezek-gübre yiyen bir çeşit böcek (o tezek-gübreleri yuvarlak şekle koyup alıp gittiği için, “tulukçi kōḡur” diye adlandırılır). = T.Diy. ø ? = < ?

tulukçi kōḡuzdek = Sémiz, boyunliri türölüp ketken, düp-dügilek ademlerge karitip éytilidiğan oḡsatma söz. = T. Şişman, semiz, boyunları kıvrılıp giden şişman kişilere söylenen benzetme kelime. = T.Diy. ø ? = < ?

tum = *H.* Soğuk. = T. Soğuk. = T.Diy. ø ? = ET *tum* (1) ED 503a

tumşi = *Ku.* Pitnihor, çekimçi. = T. Fitneci, iftiracı. = T.Diy. ø ? = < ?

?

tuyğun = *Ku.* Ak qarçuğa. Qoşakta mundaq kelgen: *Tuyğun birla kuş, hergiz tüşmes toriğa. Yene nagayi çüşer, şunqar-laçin toriğa.* = T. Bir çeşit kuş. Koşukta bu şekilde gelir: *Tuyğun birla kuş, hergiz tüşmes toriğa. Yene nagayi çüşer, şunqar-laçin toriğa.* = T.Diy. Krş. *toğan* “doğan” = Tar.S.V 3836 = ET Krş. *toğan* “doğan” KB-İndeks 456

tuyuk = T. Bilinip qalmaq. Sézilip qalmaq M: *Bu iş tuyuk bolup képtu* - bu iş sézilip képtu. = T. Bilmek, tanımak. Sezmek. M: *Bu iş tuyuk bolup képtu* – bu iş sezilip kaldı. = T.Diy. ø ? = < ?

töpe = *Ğ.* Bök, tumak. M: *Kol sunsa yeñ içide, baş yérilsa töpe içide* (maqal). = T. Takke, kışlık şapka, kalpak. M: *Kol kırılsa yen içinde, baş yarılsa takke içinde* (atasözü) = T.Diy. ø ? = < ?

töt beldir = *Ku.* Töt koça ağzi, öt koça, koça dokmuş; toğam. = T. Dört cadde ağzı, dört cadde, sokak köşesi; dört yol. = T.Diy. ø ? = ET *tört* ve *beltir* “iki veya daha fazla nehrin veya yolun kesişimi, kavşak” ED 334a

tötö = *Ku.* Kikeç, gaça. = T. Kekeme, dilsiz. = T.Diy. ø ? = < ?

tötötlimek = *Ku.* Duduklımak, kikeçlimek, tilini çaynap sözlimek. = T. Kekelemek, dilini çiğneyip konuşmak. = T.Diy. ø ? = < ?

töreçikarmak = *Ke.* Kusur çıkarmak, éven tapmak, çataç çıkarmak. = T. Kusur çıkarmak, kusur bulmak, kavga çıkarmak. = T.Diy. ø ? = < ?

törel = *Ke.* Dolğun pellisi, dolğun pelliliridin şekillengen igiz-peslik. M: *Derya igiz-igiz törel hasil kılıp heyvetlik akmakta; dehşetlik kelkün törel hasil kılıp, bir örlep, bir iziğa çüşetti.* = T. Dalga yüksekliği, dalganın yükselip alçalması. M: *Nehir yüksek yüksek dalgalar meydana getirip muhteşen akmakta; dehşetli sel dalga oluşturup bir yükselip bir alçaldı.* = T.Diy. ø ? = < ?

törkün = Öz makani, öz éli, öz cemeti (yatlık kılingan kız için öz atasının öyi “törkün” bolidu). = T. Öz mekanı, öz vatani, kendi soyu (evlendirilen kız için kendi anne babasının evi “törkün” olur). = T.Diy. ø ? = < ?

törük = *Ku.* Dügilek, yumilak. M: *Törük şire, törük ay.* = T. Yuvarlak,

daire. M: *Yuvarlak masa, yuvarlak ay (dolunay)*. = T.Diy. ø ? = < ?

törimek = *Ku.* Gañgirap qalmaq, béşi aylanmaq, azğışıp qalmaq, M: *Béşim törep qaldi.* = T. Sersemlemek, aklını şaşırmaq, başı dönmek, yanılmak. M: *Şaşırdım.* = T.Diy. ø ? = < ?

tözmek = *L.* Qanmaq, qoşaqta mundaq kelgen: *Üç yıl boldi körmedim, özgige köñül bölmedim. Meyliñ yoqmu külmeysen, tüzük oynap tözmedim.* = T. Bir şeye doyamamak. Koşukta bu şekilde gelir: *Üç yıl boldi körmedim, özgige köñül bölmedim. Meyliñ yoqmu külmeysen, tüzük oynap tözmedim.* = T.Diy. ø ? = < ?

töşek = *Ku.* Körpe. Qoşaqta mundaq kelgen: *Yukuri békip aynı kördüm, çerhi pelekte. Töven békip yarni kördüm, mehmel töşekte.* = T. Pamuklu döşek. Koşukta bu şekilde gelir: *Yukuri békip aynı kördüm, çerhi pelekte. Töven békip yarni kördüm, mehmel töşekte.* = T.Diy. *töşek* “yatak, döşek” Tar.S.V 3844 = ET *töşek* ED 563b

töşleñ = *L.* Töşlük, töşvağ. = T. Kolon. = T.Diy. ø ? = < ?

töşük = *Kazan,* aş-tamak işliri. M: *Töşükke obdan - aş-tamaqqa usta.* = T. *Kazan,* aş-yemek işleri. M: *Töşükke obdan - yemek yapmada usta olan kişi.* = T.Diy. ø ? = < ?

töge kulaq = Tağ cilğilirida ösidiğan bir hil ot. = T. Dağ çukurlarında yetişen bir çeşit ot. = T.Diy. ø ? = ET *töge ve kulaq*

tögen = *Ku.* Musadire; baş ağrıqığa dava bolidiğan puraklıq ot. = T. Müsadere; baş ağrısına deva olan kokulu ot. = T.Diy. ø ? = < ?

töğini usulğa salmaq = *Ke.* Eñmek kılmak, oynatmaq, koldurlatmaq. = T. Ahmaklaştırmak, oynatmaq, aldatmaq. = T.Diy. ø ? = < ?

töñge = *Ğ.* Tömür halka; dervaziniñ tutquçı. = T. Demir halka; kapının kolu. = T.Diy. ø ? = < ?

töl 1 = Uşşaq mallarniñ baliliri (oğlaq, qoza). M: *Mallarniñ tölleş mevsümi* - mallarniñ qozılaş mevsümi. = T. Küçükbaş hayvanların yavruları (oğlaq, kuzu). M: *Mallarniñ tölleş mevsümi* – hayvanların kuzulama mevsimi. = T.Diy. *döl* = ET *töl* ED 490a

töl 2 = Köçme: Ey, qatar. M: *Divaniçilik kılip bolsimu balılarni öz qolum*

bilen tölge katimen (çoñ kilimen). = T. Mecaz: sıra, dizi. M: *Dilencilik yapsam da çocukları kendi elimle yetiştiririm (büyütürüm).* = T.Diy. ø ? = < ?

töl-bağa = L. “Töl”ge ohşaş. = T. “Töl”e benzer. = T.Diy. ø ? = < ?

tölöç = L. Tölem, kerz. M: *Tölöçümme tölep ber.* = T. Ödeme, borç. M: *Borcunu öde.* = T.Diy. ø ? = ET Krş. *töleç* “bedava” ED 493b

tömürtiken = Ku. Ücme ğorisi; oğritiken. = T. Olgunlaşmamış dut; bir yıllık saman gövdeli bitki. = T.Diy. ø ? = < ?

töve 1 = Ku. Ögze; töpe, töpilik. Koşakta mundağ kelgen: *Tövige çıksam qarurmen, kap-kara saylar sayan. Emdi hergiz qarimasmen, bigupa yarlar sayan.* = T. Çatı; tepe, tepelik. Koşukta bu şekilde gelir: *Tövige çıksam qarurmen, kap-kara saylar sayan. Emdi hergiz qarimasmen, bigupa yarlar sayan.* = T.Diy. *tepe* = ET *töpü (töpö)* ED 436a

töve 2 = L. Tumağ, töpe. M: *Avañniñ tövisi* - dadañniñ tumiği. = T. Kışlık şapka, kalpak. M: *Avañniñ tövisi* – babanın kalpağı. = T.Diy. ø ? = < ?

töven = Ku. Cenup, cenup terap (“töveyni”mu diyilidu) Koşakta mundağ kelgen: *Atni tokunla, kélip bu yerge. Minip kaçayli, töven Hotenge.* = T. Güney, güney tarafı (“töveyni” de denir). Koşukta bu şekilde gelir: *Atni tokunla, kélip bu yerge. Minip kaçayli, töven Hotenge.* = T.Diy. ø ? *töven* < ET *töpün* ED 441b

tövini = Ku. İçkiris (cuñguniñ içki ölkiliri). M: *Tövinige çüşüp çıktım* - içkirisige kirip çıktım. = T. İçerisi (Çin’in iç bölgeleri). M: *Tövinige çüşüp çıktım* – iç bölgeye girip çıktım). = T.Diy. ø ? = < ?

tüpek ulak = Mivilik derehleri ulaş usuliniñ bir türü. Mivilik derehleri ulaş usuliniñ tüpek (tüp) ulak, lépir (neyçe) ulak, oyma (köz) ulak digen türleri bar. = T. Meyveli ağaçları aşılama usulünün bir türü. Meyveli ağaçları aşılama usulünün tüpek (tüp) ulak, lépir (neyçe) ulak, oyma (köz) ulak denen türleri var. = T.Diy. ø ? = < ?

tüpük = Ku. Çopisa (yağaç siliğlaydiğan yirik ikek). = T. Törpü (ağacı

düzgünleştiren büyük törpü). = T.Diy. ø ? = < ?

tütük = *Ku.* Tokumiçılar yip türidiğan küçük yağaç bolup, konak şehi, aptapperest göli, komuş katarlıklardin yasilidu, sekkiz tütük yip bolğanda mataniñ örüşige yaraydu. = T. Dokumacıların ip sardığı küçük tahta olup mısır dalı, ayçiçeği sapı, kamış vb.den yapılıyor, sekiz ağaç ip olduğunda kumaşın örülmesine yarıyor. = T.Diy. ø ? = < ?

tütün yutmaq = *Ğ.* Aççık yutmaq, dili geç bolmaq, hesret çekmek. M: *Aydin tütün yutkandek çoñkur tindi.* = T. Derdini içine atmak, gönlü sıkılmak, hasret çekmek. M: *Aydin, gönlü sıkılmışcasına derince içini çekti.* = T.Diy. ø ? = ET *tütün* ve *yut-*

türpik = “Tüpük”ke oñşaş. = T. “Tüpük”e benzer. = T.Diy. *törpü* = ET *törpig* ED 533b

türteklimek = Türemellimek, yögimek. M: *Keğezni dügilek kılip türteklimek, yögimek.* = T. Sarmak, bürümek (kağıdı yuvarlayıp sarmak). = T.Diy. ø ? = ET *Krş. tür-* ED 530b

türtülme = *Ku.* Dokurup yürmek, bir kimniñ öyige har bolup barmaq. = T. Bir kimsenin evine istenmese de gitmek. = T.Diy. ø ? = < ?

türkük = *Ku.* Tüvrük. = T. Direk, sütun. = T.Diy. ø ? = ET *tirgük* ED 544a

türgek = Türme, türülme, türüm. = T. Rulo. = T.Diy. ø ? = ET *türgek* ED 544b

türgüç = *Ku.* Sirğa. = T. Küpe. = T.Diy. ø ? *tür-güç?*

türgün = *Ku.* Yüreklik, dadıl, cüretlik, korkmas. = T. Yürekli, cesaretli, cesur, cüretli, korkusuz. = T.Diy. ø ? = < ?

türmek = *Ke.* Boldurğan hémirni yağ yaki kaymak bilen türmellep, qorulğan qorminiñ üstige yépip pişurulidiğan bir hil tamak. = T. Mayalanmış hamuru yağ ya da kaymakla yumaklayıp kavrulan sebzenin üstüne koyup pişirilen bir çeşit yemek. = T.Diy. ø ? = < ?

türmel 1 = *Ku.* Arsiğa köktat élip, türmellep, cimbilda pişurulidiğan bir hil hornan. = T. Arasına sebze koyup yumaklayarak buharda pişirilen bir çeşit ekmek. = T.Diy. ø ? = < ?

türmel 2 = Ğ. Bağlam; tosağ (suni kaçuruş için şah-şumbidin yasalğan tosağ). = T. Bağlam, deste, demet; baraj, engel (suyu engellemek için dal–budaktan yapılan engel). = T.Diy. ø ? = < ?

tüzüt = Tekellüp. M: *Tola tüzüt kılmay, kırsığıñni obdan toyğuz.* = T. Tekellüf, özenme. M: *Çok özenme karnını iyi doyur.* = T.Diy. ø ? = < ?

tüzütlük = T. İsketlik, yarışimlik. M: *Bu çapan héli tüzütlük tikiliptu.* = T. Güzel, gösterişli, yakışıklı, uyumlu. M: *Bu palto çok düzgün dikilmiş.* = T.Diy. ø ? = < ?

türmel pahta = Ku. Étip, yığip koyulğan pahta, uç pahta. = T. Atıp toplanıp konulan pamuk, son pamuk. = T.Diy. ø ? = < ?

tüküçe = Ke. Nan çekküç (bezi caylarda *tükküç* diyilidu). = T. Ekmeğin yüzünü çekmek için yuvarlak ağaca çivi çakılarak veya kuş tüylerini kopararak yapılan alet (bazı yerlerde *tükküç* denir). = T.Diy. ø ? = < ?

tügmini çekilmek = Kosiği açmak, iştiyi éçilmek, bir nerse yigüsi kelmek. = T. Karnı acıkmak, iştahı açılmak, bir şeyler yiyesi gelmek. = T.Diy. ø ? = < ?

tügür = T. Biğ. M: *Derehler tügür boptu* - *derehler biğ çıkırıptu.* = T. Tomurcuk, filiz. M: *Derehler tügür boptu* – ağaçlar filizlendi. = T.Diy. ø ? = < ?

tügünmek = Ku. Vazkeçmek, ümit üzme. Koşakta mundağ kelgen: *Güpayıñ barmu dep, çendan yügürdüm. Güpayıñ yoğ iken, emdi tügündüm.* = T. Vazgeçmek, ümidini kesmek. Koşukta bu şekilde gelir: *Güpayıñ barmu dep, çendan yügürdüm. Güpayıñ yoğ iken, emdi tügündüm.* = T.Diy. ø ? = < ?

tügüvaş = Ku. Tügüp étilidiğan tamaklar. M: Manta, cuvava, çöçüre, kazan samissiğa oğşaş tamaklar. = T. Düğölerek yapılan yemekler. Mantı, kazan böreğine benzer yemekler. = T.Diy. ø ? = < ?

tüğkilmek = Ku. Yatmak, uhlimak, cimikmak. = T. Yatmak, uyumak, sakinleşmek. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *tüne-* “gecelemek” KB-İndeks 479

tüğölmek = L. Ümit üzme, koşakta mundağ kelgen: *Biz terepke kelmeysen, birer vakit yat kilip. Tüğüpka kettiñmu, bağıñizni taş*

kılip. = T. Ümidini kesmek. Koşukta bu şekilde gelir: *Biz terepke kelmeysen, birer vakit yat kılip. Tünüpka kettiñmu, bağıñizni taş kılip.* = ET *tünül-* ED 521a =

tümbülük = A. Momiğa kiydürüldiğan çember şekillik yağaç. = T. Direğe giydirilen çember şeklindeki ağaç. = T.Diy. ø ? = < ?

tünnük = Ku. Tünlük, derize. = T. Çatı penceresi, pencere. = T.Diy. ø ? = < ?

tünün = L. Tünügün. = T. Dün. = T.Diy. ø ? = < ?

tüvrük yıķılmaķ = Ke. Tayançsız kalmak, panasız kalmak. = T. Desteksiz kalmak, himayesiz, kimsesiz kalmak. = T.Diy. ø ? = < ?

tépilañ = L. Kıurar at kıli yaķi kıoy yuñida yési kılip toķulidiğan ağamça yaķi kaşa. = T. At kılı ya da kıoyun yününden düzleştirilip dokunan halat ya da yünden dokunan düz urgan. = T.Diy. ø ? = < ?

tépinmaķ = Ku. Bay bolmaķ, pul-mallık bolmaķ. = T. Zengin olmak, paralı mallı olmak. = T.Diy. ø ? = < ?

téni çirķmaķ = Téni şürkünmek, seskenmek, yirkenmek. = T. Bedeni ürpermek, irkilmek. = T.Diy. ø ? = < ?

tépiniş = Ğ. Del, cayiğa, neķ. Kıoşakta mundaķ kelgen: *Düşmen çıktı yépinip, sadir atti tépinip. Dalda kılğan kıara taş, cuvamni aldi yépinip.* = T. Tam, aynen, uygun, yerinde. Koşukta bu şekilde gelir: *Düşmen çıktı yépinip, sadir atti tépinip. Dalda kılğan kıara taş, cuvamni aldi yépinip.* = T.Diy. ø ? = < ?

tétilmek = Tétikleşmek, canlanmaķ, semrimeķ, hallinip kalmak. = T. Dinçleşmek, canlanmak, şişmanlamak, güçlenmek. = T.Diy. ø ? = < ?

tétimey = Ğ. Ölermen, canğa töreydiğan. M: *Maña şu tétimeylerniñ teritini töküş kıalğan* (bu söz Turpanda tétiksiz, kıiliği set meniside kıollinilip, “tetimey” diyilidu). = T. Çok aciz, cansız. M: *Bana şu acizlerin dışkısını dökmek kalmış* (bu kelime Turfan’da tatsız, kıılığı çirkin anlamında kullanılıp “tetimey” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

técimel = Dédek, malay, çakar (Kumulda); héklerniñ öyliride uşşak-
 çüşşek işlerini kılıp bérıp kosaq bakıdığan adem *técimel* diyilidu
 (Turpan, Ğulca katarlıq caylarda); nep bermeydiğan, béhil
 (Keşkerde); bundak adamlarnıñ anlığan, körgenliri köp bolğaça,
 “yolni karvandin sorañ, gepni *técimeldin*” digen maqal kélip
 çıqqan. = T. Bayan ev hizmetçisi, hizmetkar, uşak, işçi
 (Kumul’da); halkların evlerinde ufak tefek işleri yapıp karın
 doyuran kişiye *técimel* denir (Turfan, Ğulca gibi yerlerde); kâr
 vermeyen, cimri (Kaşkar’da); böyle kişilerin duyup gördükleri çok
 olduğundan, “yolu kervandan sorun, sözü avareden” diyen atasözü
 çıkmış. = T.Diy. Krş. *tecimen* “tacir, tüccar” TS = < ?

técimek = *Ķu.* Başkurmak. = T. Yönetmek, idare etmek. = T.Diy. *teci-*
→tece- Der.S.H 3856 = < ?

térikça üçke kıymak = Çiverlik, pem-parasetlik, tedbirlik adamlarnı
 süpetleydiğan birikme. = T. Zeki, atik, akıllı, uyanık ve tedbirli
 kişileri belirten bir deyim. = T.Diy. ø ? = < ?

téz = Kélip. M: *Anidin kıñğır tuğulğanni tézge salsañ tüzelmes* (maqal). =
 T. Kalıp. M: *Anadan eğri doğanı kalıba soksan düzelmez*
 (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

téşirkımak = Ğ. Yarımak, at-ulaqlarnıñ tuviğini taş yalap ketmek. = T.
 İşe yaramak, yararlı olmak, at vb. çalışan hayvanların toynağını
 taşın yalaması, aşındırması. = T.Diy. ø ? = < ?

tékiletmek = *Ķu.* Yıkıtmak, düm çüşermek, domilatmak, ağdurmak. = T.
 Yıktırmak, yüzükoyun indirmek, yuvarlatmak, döndürmek. =
 T.Diy. ø ? = < ?

tékinhor = Parazit, teyyartap. = T. Parazit, asalak. = T.Diy. ø ? = < ?

tégiz = Tüz, silik. Kışakta mundaq kelgen: *Dereh bolsa igiz bolsa, şahlıri*
tigiz bolsa. Dost bolsa adil bolsa, ölgice ayrılmas bolsa. = T. Düz,
 pürüzsüz. Kışukta bu şekilde gelir: *Dereh bolsa igiz bolsa, şahlıri*
tigiz bolsa. Dost bolsa adil bolsa, ölgice ayrılmas bolsa. = T.Diy.
 ø ? = < ?

tégil bolmak = Hisap bolmak, kupaye bolmak. M: *Az bolsimu köpke tégil*
kılmak - az bolsimu, köpke hesaplık. = T. Sayılmak, yeterli olmak.

M: *Az bolsimu köpke tégil kılamak* – az olsa da çok sayılmak. =

T.Diy. ø ? = < ?

tégimek = *Ku.* İge bolmak, erişmek. = T. Sahip olmak, erişmek. = T.Diy.

Krş. *değ-* = ET *teg-* “değmek, ulaşmak” KB-İndeks 431

téliğa tegmek = Zitiğa tegmek. = T. Zıddına gitmek. = T.Diy. ø ? = < ?

ténişmak = *Ğ.* Yatsırmak, yirkenmek, özini kaçurmak (Turpanda *yétirşimak* diyilidu). = T. Yadırgamak, tiksirmek, kendini kaçırarak (Turfan’da *yétirşimak* denir). = T.Diy. ø ? = < ?

tévka = *Ku.* Öy içidiki tamni boylap çıkırılğan uzun tekçe (bu söz Kumulda “kırmızak” diyilidu). = T. Ev içindeki duvarın kenarından çıkarılan uzun duvar gözü (bu kelimeye Kumul’da “kırmızak” denir). = T.Diy. Krş. *taka* Der.S.H 3804 = < ?

tiber = *Ğ.* Belge (kız-yigitler tépişşanda bir birige bérişidiğan belge). Bu sözniñ tiğ, sayman menisimu bar. M: *Tiğ-tiber.* Koşakta mundağ kelgen: *Bağıñğa kirer bolsañ koluñğa tiber alğın. Şeriñge musapir men, halimdin hever alğın.* = T. Belge, işaret (kızların ve delikanlıların buluştukları zaman birbirine verdikleri nişan). Bu kelimenin bıçak, alet anlamları da var. M: *Bıçak.* Koşukta bu şekilde gelir: *Bağıñğa kirer bolsañ koluñğa tiber alğın. Şeriñge musapir men, halimdin hever alğın.* T.Diy. ø ? = < ?

titañ tomur = Köçme: Ecellik yéri, can tomur. = T. Mecaz: Öldürücü yer, can damarı. = T.Diy. ø ? = < ?

titkilimak = *Ahturmak*, koçilimak. M: *Yançuklırini héli uzun titkilap, ahiri bir tiyin, ikki tiyinlik pullarni tépip çıktı.* = T. Aramak, engel olmak, karıştırmak. M: *Ceplerini çok uzun süre karıştırdıktan sonra bir iki kuruşluk parasını bulup çıkardı.* = T.Diy. ø ? = < ?

titma-katañ kılivetmek = *A.* Titma-titma kılivetmek. = T. Yırtmak, parça parça etmek. = T.Diy. ø ? = < ?

tirez = *Ku.* Tétik, timen, canlılık. M: *Tirez momay; tirez at.* = T. Dinç, çevik, sağlam, canlı. M: *Dinç yaşlı kadın; çevik at.* = T.Diy. ø ? = < ?

tirtek = Tersa, aççığı yaman. = T. Harın, ters, dikbaşlı, fazla hiddetli,

sinirli. = T.Diy. ø ? = < ?

tirgen = Étiz kıri. = T. Tarla sınırı. = T.Diy. ø ? = < ?

tirna = L. Kçük béliķ. = T. Küçük balık. = T.Diy. Krş. *turna balığı* = < ?

tizbaskā = Ğ. Çörülme, çörülmilik (toyda kızniñ ata-anisi ve yéķin tukķanliriĝa koyulidiĝan nerse). = T. Düĝünde oĝlan tarafının kız tarafına hediye ettiĝi kumaşlar (düĝünde kızın anne, baba ve yakın akrabalarına konulan eşya). = T.Diy. ø ? = < ?

tizlapça = Ku. Tizlik; kēdimki eskerlerniñ tiziĝa taķivalidiĝan bir hīl koĝdiniş koralı (rehttin işlinidu). = T. Dizi korumak için dize giyilen eşya; eski askerlerin dizlerine taktıkları bir tür koruyucu alet (kumaştan yapılır). = T.Diy. ø ? = < ?

tizlaķ = Ğ. Putķa salidiĝan bir hīl caza koralı. Koşakta mundaķ kelgen: *Zindan témi igiz iken, çörisi çitlaķ. Sen yarimni körey disem, putumda tizlaķ.* = T. Bacaĝa yerleştiren bir çeşit ceza aleti veya mekanizması. Koşukta bu şekilde gelir: *Zindan témi igiz iken, çörisi çitlaķ. Sen yarimni körey disem, putumda tizlaķ.* = T.Diy. ø ? = ET Krş. *tiz* ED 570b

tizlamça = Ğ. Baĝ baĝlıĝanda bir putķa kiyilidiĝan bir puşķaķlık iştan. = T. Baĝ baĝlandığı zaman bir ayaĝa giyilen bir paçalı pantolon. = T.Diy. ø ? = < ?

tişlik = Ku. Atniñ çişi üstige tartip koyulidiĝan koşumçe yügen (yiptin yasilidu). = T. Atın dişinin üstüne konulan ek dizgin (ipten yapılır). = T.Diy. *dişlik* = ET *tış* ED 557b + *lik*

tiktañ = Ke. Valley, gagar (bir hīl balılar oyunçiĝi bolup, yérim métir kēlidiĝan kaltek ve bir ĝiriç kēlidiĝan tayaķçidin terkip tapidu). = T. Çelik çomak oyunu (bir çeşit çocuk oyuncağı olup yarım metre kadar sopa ve bir karış kadar tokmaktan oluşur). = T.Diy. ø ? = < ?

tiken = T. Kırutilidiĝan üzümni asidiĝan uzun badira yaĝaç (bu badira yaĝaçķa nurgun tōşük tēşilip, tōşüklerge çokisiman yaĝaçlar ötküzülide, şunķa “tiken” dep atalĝan); miķdar söz. M: *Bu yıl bu baĝdin 100 tiken üzüm çıktı.* = T. Kurutulan üzümün asıldığı uzun ve düz ağaç (bu ağaca çok delik açılıp deliklere dirseĝimsi ağaçlar

geçirilir, ondan dolayı “tiken” diye adı geçer); nicelik bildiren kelime. M: *Bu yıl bu bağdan yüz tiken üzüm çıktı.* = T.Diy. *diken* = ET *tiken* “diken” ED 483b

tikkeymek = Gideymek, tekebburluk kılmak. = T. Kibirlenmek, mağrurluk yapmak. = T.Diy. \emptyset ? = < ?

tik kélip kalmak = Karşı kélip kalmak. M: *Méniñ soalım sizge tik kélip kalmisun yene.* = T. Zıt gelmek. M: *Benim sualım size zıt gelmesin yine.* = T.Diy. \emptyset ? = < ?

tilğa dezmal salmak = Ğ. Oylišivraq gep kılmak. = T. Düşünüp konuşmak. = T.Diy. Krş. *dilini tutmak* = < ?

tikir = Ku. Dö (omiçükniñ çoñi). = T. Dev (örümceğin büyüğü). = T.Diy. \emptyset ? = < ?

tiñçi = Ku. Paylakçı, marlakçı, çekimçi, işpiyon. Koşakta mundağ kelgen: *Koçılarda mañmanlar, koçılarda tiñçi bar. Siz bizni kiçik körmey, kürsiğimizda biñsi bar.* = T. İstihbaratçı, iftiracı, işpiyoncu. Koşukta bu şekilde gelir: *Koçılarda mañmanlar, koçılarda tiñçi bar. Siz bizni kiçik körmey, kürsiğimizda biñsi bar.* = T.Diy. \emptyset ? = ET tiñçi→savçı “haberci, elçi” ED 785a

tiñgen = Ku. Tügmen. = T. Değirmen. = T.Diy. \emptyset ? = < ?

tiltas = H. Lıkmı-lık, peves. = T. Dolu, ağzına kadar. = T.Diy. \emptyset ? = < ?

til tatık = L. Mahtilidiğan. Koşakta mundağ kelgen: *El ağziğa til tatık, bal şekerim yahşi kal. Yürigimniñ parçisi, can-cigerim yahşi kal.* = T. Övülen, takdir edilen. Koşukta bu şekilde gelir: *El ağziğa til tatık, bal şekerim yahşi kal. Yürigimniñ parçisi, can-cigerim yahşi kal.* = T.Diy. \emptyset ? = < ?

tiltaqlımak = Ret kılmak, baş tartmak, kıbul kılmalık. = T. Reddetmek, istememek, kabul etmemek. = T.Diy. \emptyset ? = < ?

tilisiz yéğa = Su apiti, kelkün. M: *Sumu bir tilsiz yéğa.* = T. Su afeti, sel, taşkın. M: *Su da bir dilsiz bela.* = T.Diy. \emptyset ? = < ?

tilkanat = Saman göllük ösümlük bolup, érik-östen boyıridiki nem caylarda ösidu. = T. Saman gövdeli bir bitki olup, arık-kanal boylarındaki nemli yerlerde yetişir. = T.Diy. \emptyset ? = < ?

timtas = Cimcit, téç. = T. Sakin, sessiz. = T.Diy. \emptyset ? = < ?

timcimek = *Ku.* Atniñ harvini kücep tartışı. *M: Bu at harvini timcep tartivatidu; bu at timcimeyvatidu.* = *T.* Atın arabayı güçlükle çekişi. *M: Bu at arabayı güçlükle çekiyor; bu at zorlanıyor.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

tinta = *Ku.* Çilek. = *T.* Kova. = *T.Diy.* ø ? = < ?

tintimağ = *Ğ.* Ahturmak, oboska kılmak. = *T.* Aramak, gözetlemek. = *T.Diy.* ø ? = < ?

tivezun = *H.* Kçük palta. = *T.* Küçük balta. = *T.Diy.* ø ? = < ?

tiymağ = Birer iş-herkettin tohtimağ, özini tartmağ; perhiz kılmak; öz meylige koyup bermeslik; tizginlimesik, boy sundurmak. *Közün ağrısı koluñni tiy, kosiğñ ağrısı nepsini* (makal). = *T.* Herhangi bir işin hareketin durması, kendini çekmek; perhiz yapmak; başkalarınca kısıtlanmak; dizginlemek; boyun eğdirmek. *Gözün ağrırsa elini durdur, karnın ağrırsa nefsiñi* (atasözü). = *T.Diy.* ø ? = *ET* *ty* → *tid* “engel olmak, kapamak” *ED.* 450a

tiynika = *A.* Ene, ayna. = *T.* İşte; o, işte o. = *T.Diy.* ø ? = < ?

C

ca = *Ke.* Yağaç kurulma, caza-çelle: Gundiya üstige asma kövrüktek turğuzulğan ca suniñ dolğunida yénik tevrep ğıçirlap tursimu, demallıkka örölüp çüşmeytti. = *T.* Ağaçtan yapılan eşya, tahtadan çerçeve: Gundiya¹ üzerine asma köprü gibi yerleştirilen tahtadan yapı suyun dalgalarında hafifçe sallanıp gıcırdayıp dursa da hemen devrilmez. = *T.Diy.* ø ? = < ?

cap –cap = *Ku.* Valaktekkür, kas-kas (*Ğulcida* “cav –cav” diyilidu). = *T.* Çok konuşan, ağzı susmayan (*Ğulca*’da “cav –cav” denir). = *T.Diy.* *Krş.* *cav cav etmek* = < ?

capsa = *Ke.* Çak, yérık, yoçuk. *M: Men işikniñ capsisidin qarap, taladiki hemmini körüp olturdum.* = *T.* Çatlak, yarık, aralık. *M: Ben kapının aralığından bakarak sokaktaki herşeyi görüp oturdum.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

¹ Gunde “a piece of wood which is fiñed in the mill – pond (An Eastern Turki – English Dialect Dictionary By Gunnar Jarring

capsar = *T.* Kısañ (tağniñ capsiri). = *T.* Dağ ve derelerin dar yeri. = *T.Diy.* ø ? = < ?

cadayi = *Ke.* Ehmek, kapaqvaş. *M:* *Bu taza cadayi bir nimiken.* = *T.* Ahmak, kalinkafalı. *M:* *Bu çok ahmak biriymiş.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

cadika = *H.* Salasun, rişatka. = *T.* Korkuluk, parmaklık. = *T.Diy.* ø ? = < ?

car = *Ku.* Alvañ, haşar. Koşakta mundağ kelgen: *Nom digen su ayiği, yulğun, torağniñ sani yok. Hoga issik cari kattık, héklerniñ imkani yok.* = *T.* Vergi, gönüllü yardımlaşma. Koşukta bu şekilde gelir: *Nom digen su ayiği, yulğun, torağniñ sani yok. Hoga issik cari kattık, héklerniñ imkani yok.* = *T.Diy.* Krş. *car* (3) “dilenme, toplama” *Der.S.III* 859 = < ?

cara = *L.* Kirpe. = *T.* Kirpi. = *T.Diy.* ø ? = < ?

carip ketmek = *Ğ.* İşi ilgiri basmak, yalcımaq, yayrap ketmek. = *T.* İşi ilerlemek, yükselmek, özgür olmak. = *T.Diy.* ø ? = < ?

carisliq = *Ku.* Zalimlik, yavuzluk, zorluk, zumigerlik. = *T.* Zalimlik, kötülük, zorluk, güçlük. = *T.Diy.* *carısliq* “terslik, biçimsizlik, uğursuzluk” *Der.S.III* 862 = < ?

casak = *Hanlık* teripidin yerlik tarhan beg (vañ-gun)lerge balisidin balisiğa sorap yiyiş üçün soyurğal kılip bérilgen yer ve pükra; tevelik. *M:* *Bu méniñ casiğimdiki yer.* = *T.* Hanlık tarafından yerli imtiyazlı beylere (prenslere) çocuklarından çocuklarına idare edip menfaat sağlamak için verilen yer ve halk; bağımlılık. *M:* *Bu benim bağımlılığimdiki yer.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

cağ = *Ke.* İnek. *M:* *Cağ söñiki; yukuri cağ, töven cağ.* = *T.* Çene. *M:* *Elmacık kemiği; yukarı elmacık kemiği, aşağı elmacık kemiği.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

cağambay = *Ku.* Cağalvay (karçuğidin kiçikrek bir hil kuş). = *T.* (Aladoğandan küçük bir çeşit kuş). = *T.Diy.* ø ? = < ?

cağcağ ot = Tağ bağırlirida ösidiğan bir hil saman göllük ot. = *T.* Dağ boylarında yetişen bir çeşit saman gövdeli ot. = *T.Diy.* ø ? = < ?

cağil = *Ğ.* Kızguç sérık. *M:* *Cağil öçke.* = *T.* Kırmızımsı sarı. *M:*

Kırmızımsı sarı keçi. = T.Diy. ø ? = < ?

cağa-condak = *Ke.* Ebgar, kiyimliri cul-cul, çaçliri çuvuk, putliri yalan halet. = T. Bakımsız, giysileri delik deşik, saçları dağınık, ayakları çıplak halde olan. = T.Diy. ø ? = < ?

cak = *Ke.* Költük (sapaldin yasilidu). = T. Oturak, lazımlık (çiniden yapılır). = T.Diy. ø ? = < ?

cağdimağ = *Ke.* Tumodimağ, zukam bolmağ. = T. Grip olmak, soğuk almak. = T.Diy. ø ? = < ?

cağğa = *Ke.* Tétik, şö. = T. Dinç, çevik, yaramaz, haylaz. = T.Diy. ø ? = < ?

cağğa ayğır = *Ku.* Başka ayğırlardin özgiçe bolğan, yilkini obdan başkuridiğan ayğır. = T. Başka ayğırlardan farklı olan, yilkını iyi idare eden aygır. = T.Diy. ø ? = < ?

cağgal dumbağçisi = *H.* Toktok kuş, tömür tumşuk. = T. Ağaçkakan. = T.Diy. ø ? = < ?

cala = At-éşeklerin nohtisi, harva cabduqliriğa ve neyzige zinet üçün békitalidiğan kızıl yun pöpük; ayallarnı çéçiğa koşup örüvelinidiğan yalğan çaç. Koşakta mundağ kelgen: *Ağ alma, kızıl alma, calani uzun salma. Emdi séni almaymen, kelgenlerni yandurma.* = T. At ve eşeklerin dizginine, araba aletlerine ve mızrağa süs için bağlanan kızıl yün saçak; kadınların saçlarına bağlanıp örülen sahte saç. Koşukta bu şekilde gelir: *Ağ alma, kızıl alma, calani uzun salma. Emdi séni almaymen, kelgenlerni yandurma.* = T.Diy. ø ? = < ?

calaşlık = *Ku.* Kötirişlik. M: *Bu harva calaşlık harva iken* - bu harva yük kötirişlik harva iken. = T. Dayanıklı. M: *Bu harva calaşlık harva iken* - bu araba yük arabasıymış. = T.Diy. ø ? = < ?

calak = *Ku.* Buyruk, başkuruş. M: *Calakka kirmeydiğan at; calakka kirmeydiğan bala* - sözge kirmeydiğan beravaş bala. = T. Buyruk, emir, yönetme, idare etme. M: *Buyruğa girmeyen at; calakka kirmeydiğan bala* - söz dinlemeyen yaramaz çocuk. = T.Diy. ø ? = < ?

callap = Cuva-tére sodigiri. = T. Kürk-deri tüccarı. = T.Diy. ø ? Ar. *celeb* OTL 130b

- cama** = *T.* Zey suni çıkırvétiş için çépilğan érik, zeykeş. = *T.* Fazla suyu çıkarmak için açılan kanal, nemli, yaş. = *T.Diy.* ø ? = < ?
- camagül** = *Ku.* Yava küde (yava cusey). = *T.* Bir çeşit yabani yeşil sebze. = *T.Diy.* ø ? = < ?
- cambu** = *Ke.* Dasmal. = *T.* Elbezi. = *T.Diy.* ø ? = < ?
- cambilkam dimek** = *Ke.* Hoş bolmak, doppisini asmanğa atmak. = *T.* Sevinmek, takkesini göğe atmak. = *T.Diy.* ø ? = < ?
- can etmek** = Yaşımak, can bakmak, kün keçürmek, öz aldığa turmuş keçürmek. *M:* *Balam, senmu emdi öz céniñni can et.* = *T.* Yaşamak, geçinmek, kendi başına ömür sürmek. *M:* *Çocuğum, sen de şimdi kendi kendine yaşa.* = *T.Diy.* ø ? *Far. cān* OTL 124b ve *et-*
- canni yağığa almak** = Panalanmak. = *T.* Saklanmak, korunmak. = *T.Diy.* ø ? = < ?
- cava** = *L.* Palaz. = *T.* Paspas. = *T.Diy.* ø ? = < ?
- caylimak 1** = Piçak katarlık tiğlarni ittiklitiş için taş katarlık nersilerge sürkimek. = *T.* Bıçak gibi aletleri keskinleştirmek için taş gibi şeylere sürmek. = *T.Diy.* ø ? = < ?
- caylimak 2** = *Ku.* Dacimak, özini çetke almak. = *T.* Caymak, geri çekilmek, kendini kenara almak. = *T.Diy.* ø ? = < ?
- ce 1** = *Ku.* İsit, hey, koyçu, kıoysañçu digendek narazilik tuyğusini bildüridiğan söz aldı kışumçisi; ya, yaki menisini bildüridiğan yardımçi söz. *M:* *Ce, nériçu séni* - hey, kıoysañ çu séni; *ce undak, ce bundak* - ya undak, ya bundak. = *T.* Yazık, boş ver, bırak gibi hoşnutsuzluk duygusunu bildiren kelime önü eki; ya da, veya anlamını bildiren yardımcı kelime. *M:* *Ce, nériçu séni* – hey boş versene (karşıındakinin işe yaramadığını belirtir); *ce undak, ce bundak* – ya öyle, ya böyle. = *T.Diy.* ø ? = < ?
- ce 2** = *Ğ.* Boldi, bolamikin, he, hup digendek menilerni aqlitidiğan yardımçi söz. *M:* *Ce, boldi emdi* - hup, boldi emdi. = *T.* Oldu, evet, iyi olur gibi anlamları belirten yardımcı kelime. *M:* *Ce, boldi emdi* - evet, şimdi oldu. = *T.Diy.* ø ? = < ?
- cedvar** = *Ke.* Parpa. = *T.* Cüce, bodur, bücür. = *T.Diy.* ø ? = < ?
- cerge** = *Ku.* Pasil, çégra, çek. = *T.* Hudut, sınır. = *T.Diy.* ø ? = < ?

- cedide** = *Ke*. Avare, labdur; namrat. M: *Ceride kiyim kiygenlerniñ hemmisi tilemçi bolamdu? Bular nimidigen ceride, nimidigen kembeğel-he!*. = T. Avare, üstü başı pis, düzensiz; yoksul. M: *Pis, düzensiz giysi giyenlerin hepsi dilenci mi olur? Bunlar ne kadar avare, ne kadar fakir!* = T.Diy. ø ? = < ?
- cez 1** = *Ku*. 1. *Hiris*; doğılar *hever* yetküzüp çalidiğan métal esvap. M: *İlan cez kildi* - ilan *hiris* kildi. = T. Hırs, öfke; habercilerin haber ulaştırmada çaldıkları alet. M: *İlan cez kildi* – yılan öfkeyle atılacak gibi oldu. = T.Diy. ø ? = < ?
- cez 2** = *Ke*. *Serik mis*; ok *képi*. = T. Sarı bakır; mermi kabı. = T.Diy. ø ? = < ?
- cezlik** = *İgerniñ içki tokumi* (bezi caylarda “içmek” diyilidu). = T. Eğerin altındaki keçe, yamçı (bazı yerlerde “içmek” denir). = T.Diy. ø ? = < ?
- cejmek** = *A*. *Cilitkiğa ohşapraq kétidiğan kişlik kiyim*. = T. Paltoya benzeyen kışlık giyecek. = T.Diy. ø ? = < ?
- cegren** = *H*. *Ceren*, kiyik. = T. Ceylan, geyik. = T.Diy. ø ? = < ?
- ceñgi eşek** = *Ku*. *Uruşkak eşek*. = T. Geçimsiz eşek. = T.Diy. ø ? Far. *ceng* OTL 133b+gi ve *eşek*
- celdik** = *Ğ*. “Cezlik”ke ohşaş. = T. “Cezlik”e benzer. = T.Diy. ø ? = < ?
- celigür** = *Yançukçi*. = T. Yan kesici. = T.Diy. ø ? = < ?
- cembil** = Bir yıllık *huşbuy köktat*, aşköki. = T. Bir yıllık hoş kokulu sebze, yeşillik. = T.Diy. ø ? = < ?
- cevende** = *Ke*. *Ak un bilen konak unini arılaştırup yakқан nan* (Turpanda *koşuk nan* diyilidu). = T. Beyaz unla mısır ununu karıştırarak pişirilen ekmek (Turfan’da *koşuk nan* da denir). = T.Diy. ø ? = < ?
- cocey** = *Ku*. *Éğizniñ caviğiğa çıkidiğan çaқа, gez*; *éğizduruk* (yügenniñ *éğizdurukı*). = T. Ağız kenarında çıkan uçuk; gem (dizginin gemi). = T.Diy. ø ? = < ?
- coda** = *Ku*. *Séhri*, cadu, köz bağlaş, epsun. M: *Codiger-cadiger*, *séhriçi*, *epsunçi*. = T. Büyücülük, sihirbazlık, büyüleme, büyü. M: *Büyücü*, *sihirbaz*. = T.Diy. Krş. *cadı* = < ?

coruḡ = *Ku.* Horun, ƙaƙaɗ, passip (corup turmisa işni özlüгідin ƙılmaydıǵan adem); hisavat, netice (pulniḡ coruḡini ƙıƙırıḡ). = T. Tambel, haylaz, miskin, pasif (buyrulmadıǵı sürece işi kendiliğinden yapmayan kişi); hesap, sonuç (paranın hesabını ƙıƙarmak). = T.Diy. Krş. *coruk* “gelişmemiş, büyümemiş” Der.S.III 1002 = < ?

coruḡçilik = *Ke.* Buyruḡçilik. = T. Emir vermek. = T.Diy. ø ? = < ?

coruḡƙay = *Ku.* Şecere, nesep tarihi; pilan, usul, tedbir, amal, dit. = T. Soy tarihi; plan, usul, tedbir, çare, metot, kavrayış. = T.Diy. ø ? = < ?

coruḡi yoḡ = *Ku.* Pemsiz, ditsiz, pilansiz, bolumsiz. = T. Akılsız, anlayışsız, plansız, beceriksiz. = T.Diy. ø ? = < ?

corimaḡ = Buyrumaḡ; başƙurmaḡ; işletmek; béğişlimak, bağlimak; şiltmek. M: *Eḡilni corimaḡ* – eḡilni işletmek; *işƙa corimaḡ* - işƙa buyrumaḡ; *ƙolni ḡorimaḡ* - ƙolni şiltmek; *bu utuḡlarni öziniḡ ƙiçenligige coridi* - bu utuḡlarni öziniḡ ƙiçenligige béğişlidi yaki bağlidi. = T. Emretmek; yönetmek; çalıştırmak; armağan etmek, bağlamak; sallamak. M: *Eḡilni corimaḡ* – aklını çalıştırmak; *işƙa corimaḡ* – iş buyurmak; *ƙolni ḡorimaḡ* – elini sallamak; *bu utuḡlarni öziniḡ ƙiçenligige coridi* – bu kazançlarını kendi zekasına bağladı. = T.Diy. ø ? = < ?

cozam = *H.* Maḡav késelligi (“cevzam”mu diyilidu). = T. Cüz zam hastalığı (“cevzam” da denir). = T.Diy. *cüz zam* = < ?

cosun = *L.* Pigora, beden tüzülüşi, turƙ, ƙamet, tüş, şekil, obraz: *Çirayin bölek cosun* – ƙamitin nimidigen kelişken; *cüşüni kelişken ayal* - pigorisi ƙamlaşƙan ayal (bu söz Ğulcida “cüşün” diyilidu). = T. Figür, vücut yapısı, sima, şekil, boy, vücut, görünüm, suret, kılık: *Çirayin bölek cosun* – vücudun ne kadar güzel; *cüşüni kelişken ayal* – vücudu güzel kadın (bu kelimeye Ğulca’da “cüşün” denir). = T.Diy. *cosun* → *cusun* “çeşit, biçim” Der.S.III 1020 = < ?

coğda = Uçar-ƙuş yaki başƙa hayvanların ƙokulisi. = T. Uçan ƙuşların ya da başƙa hayvanların ibiği. = T.Diy. ø ? = < ?

coğdar = *Ke.* Töğiniḡ boyni ve tizidiki uzun tükler (bezi caylarda

“coğday, codar”mu diyilidu). = T. Devenin boynundaki ve dizindeki uzun tüyler (bazı yerlerde “coğday, codar” da denir). = T.Diy. ø ? = ET Krş. *coğdu*→*yoğdu* ED 899a

coğdar baş = *Ke. Pahma baş.* = T. Karışık ve düzensiz saç. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *coğdu* ve *baş*

coğdar tumak = *Ke. Pahma tumak.* = T. Tüyleri karışık ve düzensiz olan şapka. = T.Diy. ø ? = < ?

coğduğunmak = *Ğ. Tonmak, üşşümek.* = T. Donmak, üşümek. = T.Diy. ø ? = < ?

coğdun = *Ku. Tétik, timen, şö, tirez.* M: *Bu hecep coğdun momaylar iken-he!*. = T. Dinç, çevik, sağlam, haylaz. M: *Bu ne dinç bir nineymiş, ya!* = T.Diy. ø ? = < ?

coğula = *Ku. Atniñ kökrigige takilidiğan kızıl popuk. Koşakta munda kelgen: At boynida coğula, bésida yügen-nuhta. Aççığıñ tola kelse, sevri kıl bize tohta.* = T. Atın göğsüne takılan kızıl ponpon. Koşukta bu şekilde gelir: *At boynida coğula, bésida yügen-nuhta. Aççığıñ tola kelse, sevri kıl bize tohta.* = T.Diy. ø ? = < ?

cogina = *H. Çişi kepter; bir hil dora ösümlüğü.* = T. Dişi güvercin; bir çeşit şifalı bitki. = T.Diy. ø ? = < ?

conğkurmak = Başkürmak, idare kılmak; icra kılmak (*conğkuruş komitétı* - icraiye komitétı). = T. Yönetmek, idare etmek; icra etmek (*conğkuruş komitétı* – icra komitesi). = T.Diy. ø ? = < ?

colo = *Ku. Kısa ağamça, çulu (çulvur), tizgin.* = T. Kısa halat, dizgin. = T.Diy. ø ? = < ?

colokok = *Ku. Dervaza, taşkarkı ışık.* = T. Kapı, dış kapı. = T.Diy. ø ? = < ?

con = *Ku. Niyet.* M: *Coni yaman* - niyiti yaman, içi yaman; *conı yamanniñ kazini töşük* (mağal). Bu söz Ğulcida “cön” diyilidu ve “körünüş, kıyapet” meniside kollinilidu. M: *Cöni pes* - yaman körünüşlük. = T. Niyet. M: *Coni yaman* – niyeti kötü, içi kötü; *Niyeti kötü olanın kazanı delik olur* (atasözü). Bu kelimeye Ğulca’da “cön” denir ve görünüş, kıyafet anlamında kullanılır. M: *Cöni pes* – kötü görünüşlü. = T.Diy. ø ? = < ?

conimak = Bégiz kolini türtmek. M: *Ular bir birini conup setleşti;*

ķoluņni conima - bégiz ķoluņni teņlime. = T. İşaret parmağını sallamak. M: *Onlar birbirine işaret parmağını sallayıp kabalaştı; ķoluņni conima* – işaret parmağını sallama. = T.Diy. ø ? = < ?

covatmaķ = Avare ķilmaķ, halsiratmaķ. = T. Zahmetlendirmek, yormak, kuvvetsizlendirmek. = T.Diy. ø ? = < ?

covalģu = Avariçilik, bésiramcanlık, ğeşlik. M: *Yol covalģusi* - yol avariçiliği; *köñül covalģusi* - köñül ğeşligi. = T. Zahmet, huzursuzluk. M: *Yol covalģusi* – yol yorgunluğu; *köñül covalģusi* – gönül huzursuzluğu. = T.Diy. ø ? = < ?

covitalmasliķ = *Ku.* Başķuralmasliķ. M: *Bu atni covitalmidim.* = T. Yönetememek, idare edememek. M: *Bu atı idare edemedim.* = T.Diy. ø ? = < ?

covizir = *Ku.* Gep aņlimas, gep ötmes. M: *Bu bek covizir baliken.* = T. Söz anlamaz, söz geçmez. M: *Bu hiç söz anlamaz bir çocukmuş.* = T.Diy. ø ? = < ?

covimaķ = Avare bolmaķ, halsirimaķ. M: *Özliri köp covapla, rehmet.* = T. Zahmet etmek, yorulmak, kuvvetsizlenmek. M: *Kendileri çok yoruldular, teşekkürler.* = T.Diy. ø ? = < ?

coy = *ķu.* Capa-muşekķet (*coy-capa*). = T. Cefa ve meşakkat (*coy – cefa*). = T.Diy. ø ? = < ?

cupa-cuppaņ = *ķe.* Çip-çip. M: *Yüzidin cupa-cuppaņ ter aķmaķta idi.* = T. Taklidi ses (buzun çözülmesi, karın erimesi gibi sıvı şeyler için kullanılır). M: *Yüzünden şıp şıp ter akıyordu.* = T.Diy. = yansıma

cuppaņlimaķ = *ķe.* Çipildimaķ. M: *Şişidin cuppaņlap haraķ aķķili turdi.* = T. Taklidi ses (dalga ve damlaların şırıltısı). M: *Şışeden şır şır rakı akıp durdu.* = T.Diy. ø ? = ET *cuppaņ+li-*

cucuņ = *ķu.* Suņguç. = T. Kırılğan, çabuk kırılır, dayanıksız. = T.Diy. ø ? = < ?

cudunlimaķ = *ķu.* Aççiğlanmaķ, ğezeplenmek. = T. Kızmak, öfkelenmek. = T.Diy. ø ? = < ?

cugan = *ķu.* Çokan. Koşakta mundaķ kelgen: *Taşar yoli taşliķken, cuganlari kaşliķken. Taşarniņ cuganlari, ķumulluķķa aşıķken.* = T. Yeni evlenmiş bayan. Koşukta bu şekilde gelir: *Taşar yoli*

taşlıkken, cuganlari kaşlıkken. Taşarniñ cuganlari, Kumulluğa aşıkkken. = T.Diy. ø ? = < ?

cul = At yopuğı. = T. At haşası, çulu. = T.Diy. *çul* Ar. *cüll* (?) OTL 147a

culak = L. Neyreñ, hile, koşakta mundağ kelgen: *Liñirçaq toqumasañ, yağir çıkadur ulağın. Men séni koşmavidim, u bizge kılğan culağın.* = T. Hile, dalavere, oyun. Koşukta bu şekilde gelir: *Liñirçaq toqumasañ, yağir çıkadur ulağın. Men séni koşmavidim, u bizge kılğan culağın.* = T.Diy. ø ? = < ?

culda ketken = Ğ. Üginip kılğan. M: *Culda ketken késel* - üginip kılğan adet (késel). = T. Alışılan. M: *Culda ketken késel* – alışılan (hastalık haline gelen). = T.Diy. ø ? = < ?

culdi-casak = “Casak”ka oħşaş. = T. “Casak”a benzer. = T.Diy. ø ? = < ?

culkunmak = Yulkunmak, silkinmek. M: *At taza bir culkunualdi.* = T. Sallanmak, ırganmak. M: *At şiddetle sallandı, silkindi.* = T.Diy. ø ? = < ?

culuk = L. Çem. M: *Téşilse culuk salıp yamaymen* - ayak kiyim téşilse çem sélip yamaymen (bu söz başka caylarda “kona, eski, hérip, çarçaş” digen köçme menilerde kollinilidu). M: *Hérip culukum çıktı; culuki çıkip ketken çapan.* = T. Kösele, ayakkabının altı. M: *Téşilse culuk salıp yamaymen* – ayakkabı delinse kösele yerleştirip yamarım. (Bu kelime başka yerlerde “eski, yorulmak” gibi mecaz anlamlarda kullanılır). M: *Çok yoruldum; çok eskimiş palto.* = T.Diy. ø ? = < ?

cumbu = Ke. Boğa (atniñ boynığa salidiğan). = T. Atın boynuna yerleştirilen kumaştan yapılmış eşya, alet. = T.Diy. ø ? = < ?

cumkulimak = Ku. Teyyarlimak, hazirlimak. M: *İş-küşlerni cumkulap koyduñmu?* = T. Hazırlamak. M: *İşini gücünü hazırladın mı?* = T.Diy. ø ? = < ?

cöcile = Ke. Arılaşmak, iştirak kılmak. = T. Karışmak, katılmak. = T.Diy. ø ? = < ?

cöntimek = Ku. Kapsımak, valakşımak, oylmay gep kılmak. = T. Çene

çalmak, gevezelik etmek, düşünmeden konuşmak. = T.Diy. ø ?
= < ?

cöndek = *H.* Kona, cul-cul, yırtık. M: *Cöndek çapan* - yırtık çapan (Keşkerde “condak” diyilidu). = T. Eski, yıpranmış, yırtık. M: *Cöndek çapan* – yırtık palto (Kaşkar’da “condak” denir). = T.Diy. ø ?
= < ?

cövende = *Ke.* “Cevende”ge ohşaş. = T. “Cevende” ye benzer. = T.Diy. ø ?
= < ?

cütireñçilik = *Ke.* Cütçilik, kehetçilik, kişçilik. Etiyaz künliri ozuk-tülük kişlişip, yimek-içmek ğorigillişip ketse, “cütireñçilik bolup ketti” diyilidu. = T. Açlık, yoksulluk, kıtlık. İlkbahar günleri erzak kısılup yeme içme azalırsa “cütireñçilik bolup ketti” denir. = T.Diy. ø ? = < ?

cücek = *Ku.* Çüce. = T. Cıvcıv. = T.Diy. *cücük* Tar.S.II 780 = < ?

cücem = Ücme. Koşakta mundağ kelgen: *Kök kepter oturadu, aq cücemniñ başida. Bizniñ yarla oturadu, igiz tağniñ başida.* = T. Üzüm. Koşukta bu şekilde gelir: *Kök kepter oturadu, aq cücemniñ başida. Bizniñ yarla oturadu, igiz tağniñ başida.* = T.Diy. ø ? = < ?

cüznek = Derya boyılırda ve orman etraplırıda ösidiğan bir hil ot. = T. Nehir boylarında ve orman kenarlarında yetişen bir çeşit ot. = T.Diy. ø ? = < ?

cüsünlimek = *Ğ.* Zeñ kıymak, bir nersiniñ turkini, şeklini éniñ bilivalmak. = T. Dikkat etmek, bir şeyin durumunu, şeklini net olarak bilmek. = T.Diy. ø ? = < ?

cüktü = *Ke.* Béhil, pihsik. = T. Cimri, hasis, pinti. = T.Diy. ø ? = < ?

cün = *Ku.* Nem (yağaç), höl bilen kuruğniñ ariliğidiki nerse. = T. Nem (tahta), yaşla kuru arasındaki şey. = T.Diy. ø ? = < ?

céme = *L.* Tapa-tene, ğeyvet-şikayet, söz-çöcek (bu söz başka caylarda “tapa-céme, tapa-tene” digen cüp söz terkivide kélidu). Lopnur koşaklırıda mundağ kelgen: *Barsaqlar salam deqlar, bizni surağan yarğa. Atini çıkarmanlar, köñlüm tuğmaydu aňña. Halu yer bilen össün, cémesi bolur maňña.* = T. Serzeniş ve ayıplama,

gıybet–şikayet, başkaları hakkında söylenti (bu kelime başka yerlerde “tapa-céme, tapa-tene” denen ikileme şeklinde gelir). Lopnur koşuklarında bu şekilde gelir: *Barsaŋlar salam deŋlar, bizni surağan yarğa. Atini çıkarmaŋlar, köŋlüm tuğmaydu aŋŋa. Halu yer bilen össün, cémesi bolur maŋŋa.* = T.Diy. ø ? = < ?

ci = *H.* Vesike, höccet, tilhet. M: *Tilidin ci aptu* - tilidin het aptu. = T. Vesika, belge, evrak, makbuz, senet. M: *Tilidin ci aptu* – (ondan) söz aldı. = T.Diy. ø ? = < ?

cipsa = Yapsa; mas, muvapiķ. M: *Cipsa kelmek* - mas kelmek, layiķ kelmek. = T. Uyumlu, uygun, münasip. M: *Cipsa kelmek* – uyumlu olmak, uygun gelmek. = T.Diy. ø ? = < ?

cice = *L.* Moma, çoŋ ana. M: *Cicem keldi* - momam keldi. = T. Anneanne, büyükanne. M: *Cicem keldi* – Anneannem geldi. = T.Diy. *cice* Der.S.III 957 = < ?

cicvuy = *Ĝ.* Tétik, canliķ. = T. Dinç, çevik, canlı. = T.Diy. ø ? = < ?

cicilak = *Ĝ.* Cidelhor, yiğlaŋġu. = T. Sulu göz, çok ağlayan. = T.Diy. ø ? = < ?

cirġilak = *H.* Balilar oynaydiġan tömür çembirek. = T. Çocukların oynadıġı demir çember. = T.Diy. ø ? = < ?

ciris = Çala taşkalġan un (ķélin eglekte taşkap yumşıġı ayrivélinġandin kéyin, şalaŋ eglekte taşkap, yirik képigı ayrivétilgen yumşak képeklik un). = T. Yarı elenmiş un (kalın elekte elenip yumuşaġı alındıktan sonra, seyrek elekte elenip iri kepeġi ayrılan yumuşak kepeklik un). = T.Diy. ø ? = < ?

cirim baġlimak = *Ĝ.* Muz tutmak. M: *Sular cirim baġliġanda.* = T. Buz tutmak M: *Sular buz tuttuġunda.* = T.Diy. ø ? = < ?

cirim-cirim = *Ķe.* Tal-tal, yol-yol. M: *Alķinidiki cirim-cirim siziklar.* = T. Dal dal, çizgili. M: *Avuçtaki hat hat çizgiler.* = T.Diy. Krş. *cirim cirim→cırım cırım* “dik dik, parça parça” Der.S.III 930 = < ?

cis = *Ķe.* Hilvet, korkunçluk, soġuk çiray, yirginişlik. M: *Cis çiray adem; cis yer; ciskimek-yirkenmek, korkmak, hezer kılmak.* = T.

Belirsiz, korkunç, soğuk yüzlü, irkiltici. M: *Korkunç yüzlü kişi; korkunç yer; ciskimek*–irkilmek, korkmak, dikkat etmek. = T.Diy.
Krş. *cis* “cin” Der.S.III 986 = < ?

ciğa = *Ke*. Cırğa, çirğa. = T. Üstüne saçak veya çiçek yerleştirilen şapka.
= T.Diy. ø ? = < ?

ciğimak = *Ke*. Taşlamak, çörimek. M: *Erkin cilitisini ögzige ciğivétip, bazarğa çapti*. = T. Atmak, bırakmak. M: *Erkin, yeleşini dama atıp pazara koştı*. = T.Diy. ø ? = < ?

cigde şahşak = *Ke*. “Cigdiçi kuş”ka ohşaş. = T. “Cigdiçi kuş”a benzer. = T.Diy. ø ? = < ?

ciğdiçük = *Ğ*. Cigdiçi kuş (bezi caylarda “tuti kağa” diyilidu). = T. Bir çeşit kuş, vücudu küçük, tüyleri siyah olup başında ibiği var (bazı yerlerde “tuti kağa” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

ciñ basmak = *Ğ*. Salmiği bolmak, tutamğa çıkmak, esaslık. M: *Ciñ basmaydığan gepler* - tutamğa çıkmaydığan asassız gepler; *otturiğa koyulğan pakitlar ciñ basidu*. = T. Ağır olmak, asılsız; esaslı, temele ait. M: *Ciñ basmaydığan gepler* – asılsız sözler; *ortaya konan deliller ağırlık kazanıyor*. = T.Diy. ø ? = < ?

ciñgil = *Ke*. Büdre, buciğur. = T. Sarılı, kıvrık. = T.Diy. ø ? = < ?

ciñ mollek = *Ke*. Konağ unini pom kılip, içige koy yéği, yañağ méğizi katarlık nersilerni sélip pişurulidiğan bir hil nan. = T. Mısır ununu yığıp içine koyun yağı, ceviz içi gibi şeyler koyup pişirilen bir çeşit ekmek. = T.Diy. ø ? = < ?

cila 1 = *H*. Salasun, rişatka. = T. Hapishane. = T.Diy. ø ? = < ?

cila 2 = *Ku*. Cula, yaltırağ. M: *Bu cilalix tagar (tavar) igen*. = T. Parıldama, cila, parlaklık. M: *Bu parlak ipektir*. = T.Diy. *cila* = < ?

cile = *Ğ*. Kıltağ. = T. Tuzak, kapan. = T.Diy. ø ? = < ?

cilta = *Ğ*. Bohça; cuvava yaki mantiniñ ciltisi (“cilde”mu diyilidu). = T. Bohça; mantının ince hamuru (“cilde” de denir). = T.Diy. ø ? = < ?

civcil = *Ğ*. Epçil, çakқан; çiraylık. M: *Civcil yigit iken* - çiraylık yigit iken. = T. Becerikli, çevik; güzel. M: *Civcil yigit iken* – yakışıklı delikanlıymış. = T.Diy. ø ? = < ?

cildimak = *Ke*. Tipçeklirmek, tépirlimak, tatlimak, M: *Kéyik yerni cildap, aval aldi putini, andin arka putini püküp, boynini sozğiniçe cim yétip kaldı.* = T. Ayaklarını yere vurmak, çırpınmak, çabalamak. M: *Geyik ayaklarını yere vurup önce ön ayağını, sonra arka ayağını büküp boynunu uzatarak sessizce yatıp kaldı.* = T.Diy. ø ? = < ?

cilmaymak = *Ğ*. Külümsirimek. M: *Yultuzluk asman cilmıyıp yüz açtı.* = T. Gülümsemek. M: *Yıldızlı gökyüzü gülümseyip yüz açtı.* = T.Diy. ø ? = < ?

cimirlimak = Mevc urmak. M: *Cimirlap ékıvatkan deryanıñ süyi.* = T. Parıldamak, ışıldamak. M: *Işıldayıp akan nehrin suyu.* = T.Diy. ø ? = < ?

cin tamakisi = “Yer tozğigi” niñ ikinci bir atilişi, otlaklarda bolidu. = T. Sazlıkta büyüyen kamışa benzer bir bitkinin ikinci adlandırılışı, otlaklarda olur. = T.Diy. ø ? = < ?

cintek = Kiçik balılarnıñ ekiletme nami (karañ, mavu cintekni!). = T. Küçük çocukların şımartılma adı. = T.Diy. ø ? = < ?

cindek = *Ke*. Biraz, kiçikkine. M: *Cindek oturup turuñ.* = T. Biraz, küçücük. M: *Biraz oturun.* = T.Diy. ø ? = < ?

cin şöhlisi = “İt üzümü”niñ başkiçe atilişi bolup, étizlarda, érik boyılırıda ösidu. = T. “İt üzümü”nin farklı bir söylenişi olup tarlalarda, kanal boylarında yetişir. = T.Diy. ø ? Ar. *cin* OTL 143a ve Ç? *şuğlu* ED 867b

cin çatkali = Tağlarda ösidiğan bir *hil* çatkal. = T. Dağlarda yetişen bir çeşit çalı, funda. = T.Diy. ø ? = < ?

Ç

çapançi = *Ke*. Yalakçi, tehşikeş, hoşametçi, kötermiçi. = T. Yağcı, dalkavuk, yordakçı. = T.Diy. ø ? = < ?

çapan kötermek = Kötemiçilik kılman, tehşiçilik kılmaq, hoşamet kılmaq. = T. Dalkavukluk yapmak, yaltaklanmak. = T.Diy. ø ? = < ?

çapan yapmak = *Ke.* Yoşurmak, yanbasmak, éyivini yapmak. = T.
Gizlemek, tarafını tutmak. = T.Diy. ø ? = < ?

çappuş = *L.* Kulakça, olpak. = T. Kışlık baş giysisi, kalpak. = T.Diy. ø ?
= < ?

çaptikeş = *Şoh,* kepsiz; çépilgak. M: *Çaptikeş müşük* - hemme nersige
çépilidiğan müşük. = T. Yaramaz, söz dinlemeyen; sebepsiz yere
çıkışan. M: *Çaptikeş müşük* - her şeye karışan kedi. = T.Diy. ø ?
= < ?

çapça = *H*aman işlirida işlilitidiğan bir *hil* sayman, yağaç çişliği yağaç
çapça, tömür çişliği tömür çapça diyilidu (bezi caylarda “ara”
diyilidu). = T. Harman işlerinde kullanılan bir çeşit alet, tahta
dişlisine tahta kürek, demir dişlisine demir kürek denir (bazı
yerlerde “ara” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

çapçıl kaynımak = *Ku.* Aldıraşçılık bolmak. = T. Aceleci olmak. =
T.Diy. ø ? = < ?

çapras = Çemberçes, gireleşken, ötüşken; M: *Çapras kılip bağlimak* -
gireleştürüp bağlimak; çasa, M: *Çapras siziklik kegez* - ketekçe
siziklik kegez. = T. Koparılmaz, birbirinin içine giren, geçişen. M:
Çapras kılip bağlimak – birbirinin içine geçirip bağlamak; kare.
M: *Çapras siziklik kegez* - kareli çizgili kağıt. = T.Diy. *çapraz*
= < ?

çapsa = *H.* Küçük kürek. = T. Küçük kürek. = T.Diy. ø ? = < ?

çapkağ = *Oğri.* M: *Çapkağ müşük* - oğri müşük. = T. Hırsız. M: *Çapkağ*
müşük – hırsız kedi. = T.Diy. ø ? = < ?

çapkıdımak = *Ğ.* Boran-şivirğanniñ aylinip uruşı. M: *Boran çapkıdap*
urğili turdi. = T. Fırtına, kar fırtınasının dönüp vuruşu. M: *Fırtına*
dönüp vurmaya başladı. = T.Diy. ø ? = < ?

çapma = *H.* Pütöy çıkırılğan, pütün oyulğan. M: *Çapma ulak* - pütün
oyulğan yağaç okur; *çapma kényik* - pütün oyup yasalğan kényik. =
T. Kapalı çıkarılan, bütün oyulan. M: *Çapma ulak* – bütün oyulan
tahta yalak; *çapma kényik* – bütün oyulup yapılan kayık. = T.Diy. ø
? = < ?

çapmu-çap = *T.* Yüzmu-yüz. M: *Bazarda çapmu-çap uçrişip qaldim.* = T.
Yüz yüze. M: *Pazarda yüz yüze karşılaştım.* = T.Diy. ø ? = <

?

çapi = H. Şadilik koş karvat. = T. Parmaklıklı çift karyola. = T.Diy. ø ?
= < ?

çat = Ĝ. Açal, éğiz (tağ ağzi). M: *İkki teripi igiz tağlar bilen oralğan keñ çatka caylaşkan tağ yézisi.* = T. Yolun ayrılan yeri, ağız (dağ ağzi). M: *İki tarafı yüksek dağlarla çevrilen geniş aralığa yerleşen dağ köyü.* = T.Diy. *çat* “iki yolun veya iki derenin birleştiği yer, kavşak” TS = < ?

çatak = Putak, şah. M: *Çatimak-putimak.* = T. Budak, dal. M: *Çatimak – budamak.* = T.Diy. ø ? = < ?

çatır = Ku. Nöşüdür. = T. Nışadır. = T.Diy. ø ? = ET *çatır* (2) ED 403b

çaca = Ku. Salca. M: *Atta öt yok, çacida köt* (mağal). = T. Yengeç. M: *Atta öd yok, yengeçte göt* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

çacup = Ĝ. Cinaziğa ölüknü salidiğan tahtay. = T. Cenazede ölünün konduğu tahta. = T.Diy. ø ? = < ?

çaycöş = Çögün (tuştta sokülğan aptuvisiman çay çögünü). = T. Çaydanlık (çelikten arta kalanla dövülen ibriksi çaydanlık). = T.Diy. *çaycoş→çaynık* Der.S.III 1098 = < ?

çaça = Ku. Popuk, çuça. M: *Çaçilik yağlık (çuçilik yağlık).* = T. Saçak. M: *Çaçilik yağlık (saçaklı başörtüsü).* = T.Diy. ø ? = ET Krş. *saçgak* ED 796a

çaçap ketmek = Ku. Seskinip ketmek, bir nersini tola yevérip, yigüsi kelmes bolup qalmaq. M: *Göşni tola yep, göştin çaçap kétiptimen* (bu söz Ğulcida “çaçap kétiptimen” diyilidu). = T. Tiksinmek, bir şeyi çok yediğinden artık yiyesi gelmemek. M: *Eti çok yediğimden etten tiksindim* (bu kelimeye Ğulca’da “çaçap kétiptimen” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

çaçka = Toy-tökünde kelinin beşidin çéçilidiğan, cesetni kömüş aldida camaetke tarkitip bérilidiğan ken-gézek yaki pul. = T. Düğünde gelinin başından atılan, cesedi gömme sırasında cemaate dağıtılıp verilen şeker veya para. = T.Diy. ø ? = < ?

çaçlık bala = T. Kız bala (yatlık kılinmiğan kız). = T. Kız çocuk (evlenmeyen kız). = T.Diy. ø ? = ET Krş. *saçlığ* ED 797a ve

bala

çaç göyek = *Ku.* Çaça takilidiğan bézeklik. Koşakta mundağ kelgen: *Ƙara yağaç ƙašta bolur, çaç göyek çaçta bolur. Yarniñ derdi herƙačan, yürek bilen başta bolur.* = T. Saça takılan süs. Koşukta bu şekilde gelir: *Ƙara yağaç ƙašta bolur, çaç göyek çaçta bolur. Yarniñ derdi herƙačan, yürek bilen başta bolur.* = T.Diy. ø ? = < ?

çar = *Ƙe.* Eyip, éven, alilik. M: *Çar çıkarmak* - éven tapmak; *çar kalmak* - ala kalmak, çüşüp kalmak. = T. Ayıp, eksiklik. M: *Çar çıkarmak* - kusur bulmak; *çar kalmak* - eksik kalmak. = T.Diy. ø ? = < ?

çara = Telenğisiman yumılak yağaç tavağ (buniñda hémir yuğurğilimu, aş uskilimu bolidu). Koşakta mundağ kelgen: *Aş kildi ƙap-ƙara, özi içti bir çara.* = T. Kasemsi yuvarlak tahta tabak (bunda hamur da yoğrulur, yemek de alınır). Koşukta bu şekilde gelir: *Aş kildi ƙap-ƙara, özi içti bir çara.* = T.Diy. çara (4) “testi” Der.S.III 1080 = < ?

çare = *Ƙe.* Üstün, artuğ. M: *Gülsümhan aça uni öz oğlidinmu çare köretti.* = T. Üstün, fazla, çok. M: *Gülsümhan abla onu öz oğlundan da üstün gördü.* = T.Diy. ø ? = < ?

çartmak = *Ƙu.* Piçen (ot), “çégirtmak”mu diyilidu. = T. Çayır (ot). “çégirtmak” da denir. = T.Diy. ø ? = < ?

çarçap 1 = *Ƙe.* Üstige koza, küp yaki telenğ, das koyulidiğan, yağaçtin yasalğan, üç yaki töt putluğ pakar şirege ohşaş kurulma. = T. Üstüne tepsi, küp, kase veya tas konulan, ağaçtan yapılan, üç ya da dört ayaklı kısa, masaya benzer yapı. = T.Diy. ø ? = < ?

çarçap 2 = *H.* Şadilik küçük karvat. = T. Pamuk sapından yapılan küçük yatak. = T.Diy. ø ? = < ?

çarçaң = *Ƙu.* Ƙirtak, yékimsiz, ƙańsık; ƙopal. M: *Bu bek çarçaң haraƙ iken; u çarçaң nahşa éytidiken; u bek çarçaң adem iken.* = T. Ekşi, acı, tatsız; kaba. M: *Bu pek acı rakıymış; o kötü şarkı söylemiş; o, çok kaba adammış.* = T.Diy. ø ? = < ?

çarçay = Ƙarikat. = T. Siyah frenküzümü. = T.Diy. ø ? = < ?

çar çöp = *Ku.* “Çaçap”ka ohşaş. = T. “Çaçap”a benzer. = T.Diy. ø ? = < ?

?

çasamétir = *Ke.* Kuvadirat métir. = T. Metrekare. = T.Diy. ø ? = <

?

çarsu = *Ke.* Töt koça ağzi. = T. Dört cadde ağzı. = T.Diy. *çarşı* Far. *çār-sū* OTL 153b

ça méğiz = *H.* Yaňak méğizi bilen ürük méğiziniň arilaşmisi; ala méğiz. = T. Ceviz çekirdeği ile erik çekirdeğinin karışması; alaca çekirdek. = T.Diy. ø ? = < ?

çar ot = *Ke.* Süt ot. = T. Süt ot (bir çeşit ot). = T.Diy. ø ? = < ?

çarvağ = *Ğ.* Deryalarda bélik tutuş üçün, yağaçlarnı bir birige çetip kórşam kılıp koyulğan daire, bir uçığa küncüt bağlap koyulidu. Béliqlar küncütni purap, çar bağniň içige kirip tutulidu. = T. Nehirlerde balık tutmak için tahtaları birbirine bağlanarak konulan halka, bir ucuna da susam bağlanıp konur. Balıklar susamı koklayıp alaca bağın içine girince yakalanır. = T.Diy. ø ? = < ?

ça saraň = *Ke.* Ciň saraň . = T. Deli. = T.Diy. ø ? *ça(?)* ve *saran* ED 853b

çaşenbe = *Ke.* Saraň kėtiş, bésida zağuni bar. = T. Delidolu. = T.Diy. ø ? = < ?

çağ = Vakit, devr, peyt (u çağda, u zamanlarda); mölçer, éhtimal (bu işni özen çağlap kıl, hekkini özen çağlap ber, . . . kelgen çéğikelgendu); hal, küç-kuvvet (çéğini çağlap - halıñğa qarap iş kıl); teyyar, hazir (*çağ bolup turunlar* - teyyar bolup turunlar); *hursen*, şad (*kağilar* “kak” *étidu*, *öz vaktini çağ étidu*-mağal). = T. Zaman, devir, fırsat, vakit (o çağda, o zamanlarda); tahmin, ihtimal (bu işi kendin ayarla, hakkını kendin ayarlayıp ver, ...herhalde gelmiştir); hal, güç, kuvvet (zamanını ayarlayıp haline bakıp çalış); hazır (*çağ bolup turunlar* – hazır olup durun); memnun, sevinçli (*kargalar* “kak” *etti, kendi vaktini ayarladı*- atasözü). = T.Diy. çağ = ET çağ / çak (1) ED 403b

çağanağ = *Ku.* Tehse muzika (“çağınak”mu diyilidu). = T. Pikap, müzik aleti (“çağınak” da denir). = T.Diy. ø ? = < ?

çağanay = *Ku.* Kõmuş sunay (“çağına”mu diyilidu). = T. Kamış, üflemeli

çalgı (“çağına” da denir). = T.Diy. ø ? çağ+Far. *nāy* OTL 811a
çağva = *Ku*. Éhtimal, belki (başka caylarda “çéğiva” diyilidu. M: *Kelgen çéğiva* - kelgen ohşaydu. Esli-çéği bar). Koşakta mundağ kelgen: *Karlık tağlar yékinçun, havaliri soğ çağva. Cuganliri biçare, yigitliri yok çağva.* = T. İhtimal, belki (başka yerlerde “çéğiva” denir. M: *Kelgen çéğiva* – herhalde gelmiştir. Gelme ihtimali var. Koşukta bu şekilde gelir: *Karlık tağlar yékinçun, havaliri soğ çağva. Cuganliri biçare, yigitliri yok çağva.* = T.Diy. ø ? = < ?

çağırçay = Besey türidiki bir hil ösümlük (köktat). = T. Lahana türündeki bir çeşit bitki (sebze). = T.Diy. ø ? = < ?

çağa = *Ke*. Pul, akça, tenge. M: *Unıñ nerki on çağa.* = T. Para, para birimi, lira. M: *Onun fiyatı on lira.* = T.Diy. ø ? = < ?

çaқаңди = *Ke*. Oңda. M: *Çaқаң disığa çüşti* - oңdisığa çüşti. = T. Sağda. M: *Çaқаңdisığa çüşti* – sağına düştü. = T.Diy. ø ? = < ?

çaқам-чақам = Suğa baş çökürüştin burun éytidiğan balılar sözi. M: *Çaқам-чақам, ilan paқам.* = T. Suya baş daldırmadan önce söylenen çocukarın sözü. M: *Çakam çakam, yılan kurbağam.* = T.Diy. ø ? = < ?

çaқаймақ = *Ke*. Nurnıñ tesiridin közniñ çekilişi. M: *Çirak yoruğida közler çaқıyıp yolni ilğa kılğili bolmaytti.* = T. Işığın etkisinden gözün kırılması. M: *Kandil ışığında gözler kırıldığından yolu seçemedi.* = T.Diy. ø ? = < ?

çaқпéлек болуп кетmek = *Ke*. Hoşallığı içige patmay ketmek; yayrap ketmek. = T. Sevinçten içi içine sığmamak; havalara uçmak. = T.Diy. ø ? = < ?

çaқça = *Ğ*. Nasval kutisi. = T. Çiğnemek için özel yapılmış tütünün kutusu. = T.Diy. ø ? = < ?

çaқчук 1 = *Ku*. Örük yaki şuniñğa ohşaş yemişlerniñ üçkisi, urukça. = T. Erik veya ona benzer meyvelerin kemikli çekirdeği, çekirdek. = T.Diy. ø ? = < ?

çaқчук 2 = *Ke*. Sapal kaçа. M: *Çaқчук çine* - sapal çine (bezi caylarda far-for kaçılarnıñ sunuqlirimu “çaқчук” diyilidu). = T. Çini kutu. M: *Çaқчук çine* – çini porselen (bazı yerlerde porselen kapların

kırıklarına da “çakçuk” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

çakçilkay = *Ku.* Aldıraş, aldıraşçılık; aldırañğu; bésik. *M:* *Çakçilkay künler; çakçilkay adem.* *Qoşakta mundağ kelgen: Atni mindim igersiz, başi-közi yügensiz. Çiraylık méniñ yarım, çakçilkayda kékapsiz.* = T. Acele, acelecilik; aceleci, yoğun. *M:* *Yoğun günler; aceleci adam.* Koşukta bu şekilde gelir: *Atni mindim igersiz, başi-közi yügensiz. Çiraylık méniñ yarım, çakçilkayda kékapsiz.* = T.Diy. ø ? = < ?

çakşa = *Ku.* Şadilik yağaç kovuk, dervaza. = T. Şehir kaleleri, ocak, büyük avlu vb. yerlerin kapıları, kapı. = T.Diy. ø ? = < ?

çakşu = *L.* Çuçun kurut. = T. Bir çeşit böcek. = T.Diy. ø ? = < ?

çakma kava = Kaviniñ bir türü (bezi caylarda “encan kavisi” diyildi). = T. Bir tür kabak (bazı yerlerde “encan kavisi” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

çakılay = *Ku.* Yüzge çıkidiğan bir hil dağ (tolarak etiyaz künliri çıkıp, keyin yoqap kétidu). = T. Yüzde çıkan bir çeşit leke (genelde ilkbahar günleri çıkıp sonra yok olur). = T.Diy. ø ? = < ?

çakan yağlık = *Ke.* Belvağ, romal. *Qoşakta mundağ kelgen: Aksuniñ yoli bağlık, béliimde çakan yağlık. Men köysem saña köydüm, séniñ köyginiñ çağlık.* = T. Kemer, kuşak, başörtüsü. Koşukta bu şekilde gelir: *Aksuniñ yoli bağlık, béliimde çakan yağlık. Men köysem saña köydüm, séniñ köyginiñ çağlık.* = T.Diy. ø ? = < ?

çaksa = *Ke.* Eğirlik ölçimi, bir ciñ eğirlikka tenj. = T. Ağırlık ölçüsü, 500 gr ağırlığa denk. = T.Diy. ø ? = < ?

çakimuh = Tağ ve orman boyıridiki otlaklarda ösidiğan bir hil ot. = T. Dağ ve orman boylarındaki otlaklarda yetişen bir çeşit ot. = T.Diy. ø ? = < ?

çañ = Çanğal, kıl. *M:* *Kişiniñ hekkige çañ salmaq; sar çücige çañ saldı.* = T. Avuç, el. *M:* *Kişinin hakkına el uzatmaq; aladoğan civcive el koydu.* = T.Diy. ø ? = < ?

çañkağa = *Ke.* Tonkağa. = T. Bir tür karga. = T.Diy. ø ? = < ?

çañkurun = *Ğ.* Aldıraşçılık; bésik. *M:* *İşim tolimu çañkurun bolup kėtip kėlelmedim.* = T. Acelecilik; yoğun. *M:* *İşim çok yoğun olduğundan gidip geledim.* = T.Diy. ø ? = < ?

çaŋga saķal = Bombur saķal. = T. Bir sakal űekli. = T.Diy. ø ? = < ?

çaŋgak = Őoű kollaru ara; b lik tutidiĝan t t  iűlik ara. = T.  ift destekli (kollaru) yer; balık tutan d rt diűli yer. = T.Diy. ø ? = < ?

 ala- ota = * e*.  ala-bula. = T. Tam deĝil, biraz, yarım yamalak. = T.Diy. ø ? = < ?

 ala-  űte = * e*.  ala-bula,  ala-pu uk. = T. Yarım yamalak, biraz, tam deĝil. = T.Diy. ø ? = < ?

 alĝitmak = * *.  liűturmak, burimak, ka urmak. M: *Gepni  alĝitmak* - gepni burimak; *u iűni  alĝitmay iűleydu* - u iűni  liűturmey iűleydu; *pikrim  alĝip ketti* - pikrim k  ip ketti. = T. Deĝiűtirmek,  evirmek, d nd rmek, ka ırmak. M: *Gepni  alĝitmak* – s z   evirmek; *u iűni  alĝitmay iűleydu* – o iűi deĝiűtirmeden yapar; *pikrim  alĝip ketti* – fikrim ka ıp gitti. = T.Diy. ø ? = < ?

 alma 1 = *L*. Unni suĝa   lip  tilidiĝan uma . M: *Buĝday  almisi* - buĝday umi i. = T. Unu suya katıp yapılan koyu  orba. M: *Buĝday  almisi* – buĝday  orbası. = T.Diy. ø ? = < ?

 alma 2 = Mal kiĝiniĝ k sigi. = T. Hayvan g bresinin tezeĝi. = T.Diy. ø ? = ET * alma* ED 420b

 am = * e*. Orundaűka t ĝiűlik hesse, b lek. M: * am b l p bermek* - orundaűka t ĝiűlik hessisini b l p bermek (k pin e orma,  rik    piűlarda iűlitilidu). = T. Yerine getirilmesi gerekli pay, baűka, ayrı. M: * am b l p bermek* – yerine getirilmesi gereken hissesini b l p vermek ( oĝu zaman bi im, kanal a mada kullanılır). = T.Diy. ø ? = < ?

 ama = * u*. Uma , yarma. = T. Koyu  orba, yarma bulgur. = T.Diy. ø ? = < ?

 amolla  = *H*. Tik molla   tiű. = T. Dik takla atıű. = T.Diy. ø ? = < ?

 ambul  űek = Ala  űek. = T. Ala  űek. = T.Diy. ø ? = < ?

 am a 1 = * u*. Yektektin uzunrak k lidiĝan yalan  uzun  apan (yazlık). Őoűa ta munda  kelgen: * giz azĝan boyida,  am a ni sen m re ge al. Ő   ine ayla cuĝanni, almid k yani  a sal.* = T. G mlekten daha uzun gelen yalın uzun c ppe (yazlık). Őoűukta bu

şekilde gelir: *İgiz azğan boyida, çamçañni sen mürenge al. Şüğine ayla cuğanni, almidek yaniğğa sal.* = T.Diy. ø ? = < ?

çamça 2 = T. Köñlek. = T. Gömlek. = T.Diy. ø ? *çamça* ile kökeni aynı olmalı

çanaç = Tére halta (tulum), torsuq. M: *Bir çanaç kêmiz.* = T. Deri torba (tulum). M: *Bir tulum kıımız.* = T.Diy. ø ? = ET *çanaç* ED 425a

çanak 1 = H. Tügmenniñ dan çüşidiğan yéri. = T. Değirmende tanelerin düştüğü yer. = T.Diy. Krş. *çanak* = ET Krş. *çanak* ED 425b

çanak 2 = A. Kivez gözisi (başka caylarda buğdayniñ hanisi, képi meniside kollinilidu. M: *Buğday çaniği; pahta çaniği*). = T. Pamuk kozası (başka yerlerde buğdayın başağı, kabı anlamında kullanılır. M: *Buğday başağı; pamuk kozası*). = T.Diy. Krş. *çanak* “çiçeğin en dışta kalan yeşil yapraklarının tümü” TS = < ?

çandir = Sinir; oruq. M: *Çandir adem* - oruq adem; *göşniñ çandiri* - göşniñ sinir arılaş kelgen, bıçak ötmeydiğan yéri. = T. Kiriş, damar; zayıf. M: *Çandir adem* – zayıf adam; *göşniñ çandiri* – etin damar karışık, bıçak geçmeyen yeri. = T.Diy. *çendir* “sinirli et” Der.S.III 1135 = < ?

çava 1 = Ösümlükleriñ kuruq şaķ-şadiliri, yopurmaqliriniñ uvaqliri. M: *Ehlet-çava, çava-çatkal* (bezi caylarda “çova”mu diyilidu). = T. Bitkilerin kuru dal–budakları, yapraklarının ufakları. M: *Çöp, dal budak gibi şeyler* (bazı yerlerde “çova” da denir). = T.Diy. ø ? = < ?

çava 2 = Hayvanlarniñ iç yéği. M: *Çavayağ* (bezi caylarda “çarvi” diyilidu). = T. Hayvanların iç yağı. M: *İç yağı* (bazı yerlerde “çarvi” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

çavat = L. Açmanan, kakçanan, çovat. Koşakta mundaq kelgen: *Şilpe nanni yakmanlar, köyüp kétedur çavat. Méni içimni köydürgen, mellendeki aq navat.* = T. İnce pide. Koşukta bu şekilde gelir: *Şilpe nanni yakmanlar, köyüp kétedur çavat. Méni içimni köydürgen, mellendeki aq navat.* = T.Diy. ø ? = < ?

çavartmak = L. Çavarmak. M: *Cavağayim çavurtup képtu* - caviğiym çavurup képtu. = T. Kızarmak. M: *Cavağayim çavurtup képtu* –

dudağımın kenarı kızarmış. = T.Diy. ø ? = < ?

çavka = Ğ. Sağrısı çipar at. = T. Sağrısı benekli at. = T.Diy. ø ? = < ?

çavup ketmek = Tégip ketmek, éğir ketmek, tesir kılmak. Şeirda mundak kelgen: *Sözleversem gépim yine avup kéter, emel tutқан canaplarğa çavup kéter.* = T. Değip gitmek, ağır gitmek, tesir etmek. Şiirde bu şekilde gelir: *Sözleversem gépim yine avup kéter, emel tutқан canaplarğa çavup kéter.* = T.Diy. ø ? = < ?

çaypeş = Ğ. Çay orap koyidiğan tüğüç. = T. Çaydanlık örtüsü. = T.Diy. ø ? = < ?

çaydam = Ku. Çöllerde su yığılip kalidiğan kölçekler. = T. Çöllerde su biriken küçük göller. = T.Diy. ø ? = < ?

çaydut = L. Mehsus çay demlep içidiğan tuvaqlık çögün. = T. Özel çay demlenip içilen çaydanlık. = T.Diy. ø ? = < ?

çaykaş = L. Dolğun. M: *Su çaykaşı* - su dolğunı. = T. Dalga. M: *Su çaykaşı* – su dalgası. = T.Diy. ø ? = < ?

çaylimak = Ke. Ösümlüklerinñ taza baraḥsan bolğan vakti. M: *Buğday çaylaptu*; köktatlar çaylaptu. = T. Bitkilerin yeni gürleşme vakti. M: *Buğday gürleşmiş; sebzeler gürleşmiş.* = T.Diy. ø ? = < ?

çep = Sol, tetür (köçme menide kelişmeslik, onuşsızlık, palaketlik, nes, kac digen uqumlarni bildüridu). = T. Sol, ters, yanlış (mecaz anlamda aksilik, felaketli, uğursuz, kötü denilen anlamları bildirir). = T.Diy. ø ? = < ?

çepek = Ku. Çelpek, poşkal, kuymak. = T. Yağda pişirilen çörek, pide, gözleme. = T.Diy. ø ? = < ?

çeçek = Ke. Çögünniñ teşilip ketmesligi üçün tégi teripide mehsus yerge koyuşka yasalğan kısmi. *Çögün alsañ çeçeklikni al, hotun alsañ emçeklikni* (maḳal). = T. Çaydanlığın delinmemesi için alt tarafındaki, özel, yere koymaya yarayan kısmı. *Çaydanlık alırsan çift tabanlısını al, kadın alırsan memelisini* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

çepi-gelet = Ke. Azdurmak, köz aldurmak. M: *Nazaretçilerinñ közini her hil yollar bilen çepi-gelet kılip, işni cöndeyttuk.* = T. Azdırmak,

kandırmak. M: *Gözcünün gözünü her çeşit yolla kandırıp işi hallededeceğiz.* = T.Diy. ø ? = < ?

çetme = *Ku.* Meşut yip: bir hil çıkırıışmak kılıp oynaydığan oyun. = T.

İpek ip: bir çeşit iple oynanan oyun. = T.Diy. ø ? = < ?

çetmek = *A.* Kara kuşkaç tutidiğın yağaç tozak. = T. Kara serçe tutan tahta tuzak. = T.Diy. ø ? = < ?

çetnep ketmek = Ölüp ketmek. M: *Çöcileriñ oni çetnep ketti, oni ey boldi* (bu söz köpinçe adem ve hayvanların balilirinin ölüşige karitilidu). = T. Ölüp gitmek. M: *Civcivlerin onu öldü, onu iyileşti* (bu kelime çok sayıda insan ve hayvan yavrusunun ölümünde söylenir). = T.Diy. ø ? = < ?

çekçe = *H.* Bözçiniñ yip tağığı. = T. Dokumacının ip tarağı. = T.Diy. ø ? = < ?

çertmek = *Ku.* Çekmek, çalmak, koşakta mundağ kelgen: *Dépin çertse bolur, çekip, soğup çertse bolur. Dépin çertelmise, çertküçige berse bolur.* = T. Def çalmak. Koşukta bu şekilde gelir: *Dépin çertse bolur, çekip, soğup çertse bolur. Dépin çertelmise, çertküçige berse bolur.* = T.Diy. ø ? = ET Krş. *çert-* “bir şeyler olurken gürültü yapmak” ED 428a

çerçin = *Ke.* Uşşak, her hil. M: *Çerçin mal* - uşşak mal. = T. Ufak, her çeşit. M: *Çerçin mal* – ufak mal. = T.Diy. Krş. *çerçi* “ufak tefek satılık eşya” TS = < ?

çeşme = *Ku.* Keşte. M: *Çeşme tikiş* - keşte béşiş. = T. İşleme. M: *Çeşme tikiş* – İşleme basma. = T.Diy. ø ? = < ?

çek basmaslık = Yık basmaslık, kamlaşmaslık. M: *Bu gépiñ çek basmaydu.* = T. Yakışmamak, uymamak. M: *Bu sözün yakışmadı.* = T.Diy. ø ? = < ?

çekmek = *Ke.* Kéşini kaçmak, koşakta mundağ kelgen: *Endi méni kétidu dep, çekme kéşini. Ğorilayniñ balisidek tökme yéşini.* = T. Kaşını çatmak. Koşukta bu şekilde gelir: *Endi méni kétidu dep, çekme kéşini. Ğorilayniñ balisidek tökme yéşini.* = T.Diy. Krş. *çek-* “germek” TS = < ?

çelengüç = *Ku.* Arılaş, arılaş-kuraş. = T. Karışık, türlü türlü. = T.Diy. ø ? = < ?

çelgimek = Yéği örlep turmak, leylimek. M: *Aşniñ yéği çelgip turuptu.* = T. Yağı yükselmek, suya batmamak, su üstünde durmak. M: *Yemeğin yağı üstte kaldı.* = T.Diy. ø ? = < ?

çelle = Üzüm şahlırını artılduridiğan çelle, barañ. = T. Üzüm dallarını artıran kamış, bağ. = T.Diy. ø ? = < ?

çellide at çapturidiğan = Poçi, zañ menilirini bildüridiğan birikme. = T. Yalancı, züppe anlamlarını belirten birleşik kelime. = T.Diy. ø ? = < ?

çemek = H. Aça yağaç, yip égiridiğan çakñiñ aça yağıçı. M: *Darvaz bala badirilar çemikidin ötüp, téhimu tik tartılğan dar üstige köturülüşke başlidi.* Koşakta mundağ kelgen: *Béğimdiki alminiñ, şahlıri ceynekçe bar. Méni köydürgen hénimniñ belliri çemekçe bar.* = T. Çatal ağaç, ip eğrilen tekerleğin çatal ağacı. M: *İp cambazı çatal ağaçtan geçip daha da dikleştirilen ip üstünde yükselmeye başladı.* Koşukta bu şekilde gelir: *Béğimdiki alminiñ, şahlıri ceynekçe bar. Méni köydürgen hénimniñ belliri çemekçe bar.* = T.Diy. ø ? = < ?

çenevre = H. Çevre, evriniñ balisi. = T. Torun çocuğu. = T.Diy. ø ? çe ve nevre Krş. çäwrä “torun oğlu” Li 220

çendan = Nahayiti, bek; köp ketime M: *Men çendan éyttim.* = T. Pek, aşırı; çok defa. M: *Ben çok kez söyledim.* = T.Diy. ø ? Far. çendān OTL 155a

çendekçi = A. Ürükniñ bir türü. = T. Eriğin bir türü. = T.Diy. ø ? = < ?

çopa-çopañ = Ke. Çip-çip, çilik-çilik. M: *Çopa-çopañ ter* - çip-çip ter (“copa-copañ”ğa ohşaş). = T. Taklidi ses (buzun çözülmesi, karın erimesi gibi sıvı şeyler için kullanılır), sırsıklam olmak. M: *Çopa-çopañ ter* – çip çip ter (“copa-copañ”a benzer). = T.Diy. yansima Krş. şıp şıp = yansima

çota = Ku. Çoñ ata (tağlıklar sözi, kıskartma söz). = T. Büyük baba (dağlıların kelimesi, kısaltma kelime). = T.Diy. ø ? = ET Krş. çoñ ata “dede” Li 95-96

çot paypak = A. Pima. = T. Keçe çizme. = T.Diy. ø ? = < ?

çocalmak = H. Kérilmek, sozulmak. = T. Gerinmek, uzanmak. = T.Diy. ø
? = < ?

çoçımakçi = Ku. Tosattın, tuyuksız. = T. Birdenbire, ansızın. = T.Diy. ø ?
= < ?

çohça = Ku. Döve; deste. M: *Çohça-çohça nan* - deste-deste nan. = T.
Miktar bildirir; tutam. M: *Çohça-çohça nan* – dilim dilim ekmek.
= T.Diy. *çokça* = < ?

çohçilimak = Ku. Çohçaytmak. = T. Dimdik durdurmak, çıkıntı yapmak.
= T.Diy. ø ? = < ?

çor = T. Séğiz laydın yasalğan üstek. = T. Sakız çamurdan yapılan düdük.
= T.Diy. ø ? = < ?

çorup = Ke. Ayallarnıñ ayak kiyimi. M: *Putığa çiraylık ala-yéşil güller
tikilgen koncılık kızıl çorup kiygen.* = T. Kadınların ayakkabısı. M:
Ayağına güzel al yeşil güller dikilen konçlu kızıl ayakkabı giymiş.
= T.Diy. *çorap* = < ?

çoruk 1 = T. Çigit ayriydiğan çiğirik (“çiruk”mu diyilidu). = T. Pamuk
çekirdeğini ayıran çark (“çiruk” da denir). = T.Diy. Krş. *çırık* TS
= < ?

çoruk 2 = Kala térisidin işlengen addı ayak kiyim. *Körgen küniñni
unutma, şire çorukıñni kurutma* (makal). = T. İnek derisinden
yapılan basit ayakkabı. *Gördüğün gününü unutma, deri çarığını
kurutma* (atasözü). = T.Diy. *çarık* = ET *çaruk* ED 428b

çoş = T. Bir yerdin ikinci bir yerge su ötküzidiğan yağaç no; bir çönektin
ikkinçi çönekke su çüşüridiğan igizlik; ögzidin yamğur süyi ékip
çüşidiğan no; tügmen süyiniñ yukuridin su çüşüridiğan
şakıratmisi. = T. Bir yerden ikinci bir yere su geçiren ağaç oluk;
bir evlekten ikinci evleğe su akıtan yükseklik; çatıdan yağmur
suyunun akıp indiği oluk; değirmen suyunun yukarıdan su akıtan
şelalesi. = T.Diy. ø ? = < ?

çoğ = H. Koyuk, nurğun, ziç, köcüm, top. M: *Çuğ mele* - top mehelle. =
T. Koyu, çok, sıkı, yoğun, toplu. M: *Çuğ mele* – yoğun mahalle. =
T.Diy. *çok* TS = ET *çok* ED 405b

çoğa = H. Reste, nurğun adem toplanğan cay. = T. Pazar, çok kişinin
toplandığı yer. = T.Diy. Krş. *çoğa* “çok, çok bulunur” Tar.S.II 929

= < ?

çoğay 1 = *Ku.* Miras bölgüçi, teğsim kılğuçi. = T. Miras bölen, taksim eden. = T.Diy. ø ? = < ?

çoğay 2 = *Ke.* Harviniñ çoği. M: *Harviniñ çoğayliriğa kızıl tuğ kaditip. . . . U harviniñ çoğiğiğe mekkem yépişip olturatti.* = T. At arabasının oturulan kısmı. M: *Arabanın oturulan yerine kızıl bayrak takıp....O arabanın oturulan yerine sağlamca yapışıp oturdu.* = T.Diy. ø ? = < ?

çokan = Cuvan-yatlık kılingan yaş ayal (bezi caylarda “çöken” diyilidu); sögetniñ yéni kökergen yaş notisi. = T. Genç, evlenmemiş bayan (bazı yerlerde “çöken” denir); söğüdün yeni göğeren yaş dalı. = T.Diy. ø ? = < ?

çokantal = Pesil mevsümliriniñ biri bolup, sögetler çokanlığan mezigilge toğra kélidu. = T. Mevsimlerden biri olup söğütlerin göğerdigi zamana denk gelir. = T.Diy. ø ? = < ?

çokilañ = *Ke.* Çokilañ tağlar-pakar tağlar. = T. *Çokilañ tağlar* – alçak dağlar. = T.Diy. ø ? = < ?

çoñdada = *Ke.* Bova (dadisiniñ dadisi). = T. Dede (babanın babası). = T.Diy. ø ? = ET *çoñ dada* “dede” Li 95

çoñron = *H.* Tügiçek. = T. Bohça. = T.Diy. ø ? = < ?

çoñne = *Ku.* Çoñ ana (anisiniñ yaki atisiniñ açisi). = T. Annesinin veya babasının ablası. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *çoñ ana* “hala, teyze” (babanın veya annenin ablası) Li 147

çolampay = *Ke.* Tokur, çolak. *Bar bolamlık, yok çolampay* (mağal). = T. Aksayıp yürüyen, bir ayağı kısa veya sakat, çolak. *Elinde imkanı olan her şeyi yapabilirken yok olan sakat gibidir* (atasözü). = T.Diy. ø ? *çoluk* (*çolak*) ED 419b ve Far. *pāy* OTL 854b

çoltağ = Çolta. = T. Eksik, kusur, kısa, tam değil. = T.Diy. ø ? = < ?

çoldur = *Ku.* Kçük oğul balılarniñ cinsi ezasi (bezi caylarda “ücük” diyilidu). = T. Küçük erkek çocukların cinsel organı (bazı yerlerde “ücük” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

çolimağ = *Rehniñ* késilgen yerini yip-yiñne bilen yaki mehsus esvap bilen torlimak, yömimek. = T. Kumaşın kesilen yerini ip ve iğne

ile veya özel bir aletle örmek, dikmek. = T.Diy. ø ? = < ?

çomak = *Ku.* Kötek; umut (bir uci kallek kaltek). = T. Çomak (bir ucu iri ve toparlak sopa). = T.Diy. *çomak* = ET *çomak* ED 422b

çovañ = *H.* Béği yok sivet. = T. Bağı olmayan sepet. = T.Diy. ø ? = < ?

çovru = *Ku.* Çiğir yol, gilañlardiki tar, kıyın çiğir yol, bundak yollarda hayvanlar mañalaydu, ikki kişi mañalmaydu. = T. Çığır, dar patika, dik kayalardaki dar, güç patika, böyle yollarda hayvanlar yürür, iki kişi yürüyemez. = T.Diy. ø ? = < ?

çupur = Öçke yuñi. = T. Keçi yünü. = T.Diy. ø ? = ET *çöpür* ED 398a

çucir = *Ke.* Yügenniñ eğizdurukı. M: *Ciren kaşka yügenniñ çucirini eplep çişlep aldı-de, boyun bermey apkaçtı.* = T. Dizginin gemi. M: *Al donlu benekli at dizginin gemini ısırıp aldı ve boyun eğmeden kaçtı.* = T.Diy. ø ? = < ?

çuça = Popuk, gilemniñ çörisidiki popukçe yiplar. = T. Saçak, kilimin çevresindeki saçak ipler. = T.Diy. ø ? = < ?

çuçulimağ 1 = Sayrimağ. M: *Turğay çuçulidi* - turğay sayridi. = T. Ötmek. M: *Turğay çuçulidi* – çayır kuşu ötüyor. = T.Diy. ø ? = < ?

çuçulimağ 2 = *Ku.* Kiyimni salmak, yeşmek. M: *Çapiniñni çuçulivet* - çapiniñni sélivet. = T. Elbisesini çıkarmak, çözmek. M: *Çapiniñni çuçulivet* – paltonu çıkar. = T.Diy. ø ? = < ?

çurap = Des, derhal. M: *Çurap ornidin turup zaldin çıktı.* = T. Sıkı, sabit, derhal, hemen. M: *Hemen yerinden kalkıp salondan çıktı.* = T.Diy. ø ? = < ?

çurañ = *H.* İgiz, soğa sivet. = T. Yüksek, derin sepet. = T.Diy. ø ? = < ?

çurkuç = *Ku.* Büdre. M: *Çurkuç çaç* - büdre çaç. = T. Kıvrıcık. M: *Çurkuç çaç* – kıvrıcık saç. = T.Diy. ø ? = < ?

çuruñkay = *Ğ.* Térikke. = T. Çabuk kızan, çabuk öfkelenen. = T.Diy. ø ? = < ?

çuruyol = *Ku.* Tağ-davanlardiki heterlik yol (“çuriyol”mu diyilidu). = T. Dağ boğazlarındaki tehlikeli yol (“çuriyol” da denir). = T.Diy. ø ?

= < ?

çuğluk = *Ğ*. Mudenniñ yavisi. Koşakta mundağ kelgen: *Tağda éçilip kıaptu, sériğ sebde bilen çuğluk.* = T. Bir çeşit yabani çiçek. Koşukta bu şekilde gelir: *Tağda éçilip kıaptu, sériğ sebde bilen çuğluk.* = T.Diy. ø ? = < ?

çuğuntek = Bir *hıl* küçük kuş. = T. Bir çeşit küçük kuş. = T.Diy. ø ? = < ?

çuğundan = *É*tiz yağılırı, yol boyıdırda ösidiğan bir *hıl* ot. = T. Tarla kenarlarında, yol boylarında yetişen bir çeşit ot. = T.Diy. ø ? = < ?

çuğap ketmek = *Ku*. Yağısırap ketmek; göş, yağ yigüsi kélip ketmek. = T. Etli yemek yiyesi gelmek; et, yağ yiyesi gelmek. = T.Diy. ø ? = < ?

çul-çul = Küküm-talkan bolup ketken, parçe-parçe bolup ketken. M: *İgiz kötirip atқан şışe yerge caraññide çüşüp, çul-çul bolup ketti.* = T. Toz duman olup giden, parça parça olan. M: *Yukarı kaldırılıp atılan şışe yere seslice düşüp parça parça oldu.* = T.Diy. ø ? = < ?

çulğaşmak = *H*. Yığılışmak, toplinişmak, olaşmak. = T. Yığılmak, toplanmak, çevrelemek. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *çulğa→çuğla-* ED 407b

çuluk = *L*. Köp, mol, mij-mij, miğ-miğ. M: *Bélik çuluk, kıosağ tok - bélik köp bolsa, kıosağ tok bolidu.* = T. Çok, bol, pek çok. M: *Bélik çuluk, kıosağ tok* – balık çok olursa karın tok olur. = T.Diy. ø ? = < ?

çuluk tavuz = *H*. Pişip ötüp kétép, uruğı bilen éti arılışıp ketken tavuz. = T. Pişip geçen, tohumu ile eti karışan karpuz. = T.Diy. ø ? = < ?

çumğuk = *H*. Kağa tipidiki kuş. M: *Avu çumğukni kıoruvétiña* (bezi caylarda “çümgek”mu diyilidu). = T. Karga cinsindeki kuş. M: *İşte o kargayı kov* (bazı yerlerde “çümgek” de denir). = T.Diy. ø ? = ET *çomğuk* ED 423a

çuvadan = *Ke*. Kepterniñ bir *hılı*. = T. Bir tür güvercin. = T.Diy. ø ? = < ?

çöpçül *Ke.* Ğorigil, addi, kıattık-kuruık. M: *Dastihinimiz çöpçülrek bolup kaldı, keçürüşsile.* = T. Yoksul, sade, basit, kuru. M: *Soframız fakir kaldı, bağışla.* = T. Yoksul, sade, basit, kuru. M: *Soframız fakir kaldı, bağışla.* = T.Diy. ø ? = < ?

çöpgez = *Ke.* Tamniñ kırğak-burceklirige suvak bergende sélik ve tüz çıkiriş üçün koyulidiğan uzun yağaç. = T. Duvarın köşe bucaklarını sıvarken sıvayı pürüzsüz ve düz çıkarmak için konulan uzun tahta. = T.Diy. ø ? = < ?

çöp-çöp = Çilik-çilik. M: *Kiyimliriñ çöp-çöp hól bolup kėtiptu.* = T. İliklerine kadar ıslanmak; sırlıklam olmak. M: *Giysilerim sırlıklam oldu.* = T.Diy. ø ? = < ?

çöçek = *H.* Taklanğan pille kurutlirini alidiğan tevenj. = T. Seyrekleşen ipekböceğı kurtlarını alan sepet. = T.Diy. ø ? = < ?

çörülme = Toyda oğul terep kudılarğa soğa kılidigan kiyimlikler. = T. Düğünde erkek tarafının dünürlerine hediye ettiğı kumaşlar. = T.Diy. ø ? = < ?

çörisi yok = *Ku.* Ebgar, çapini tizidin aşmaydigan. = T. Düzensiz, paltosu dizinden aşmayan (tutumsuz). = T.Diy. ø ? = < ?

çok = *Ku.* Tağlarda hañ taşlar üstidiki süpe taş, tüp-tüz taş. = T. Dağlardaki büyük taşlar üstündeki taş, dümdüz taş. = T.Diy. ø ? = < ?

çöke purçaq = *Ku.* Purçaqniñ bir türi (suyuk aşka sélinidu). = T. Bir çeşit tahıl (sulu yemeğe konur). = T.Diy. ø ? = < ?

çöküç = *Ku.* Çoka. = T. Yemek çubuğı (çatal yerine kullanılan Çin mutfak aleti). = T.Diy. ø ? = < ?

çögen = *Ke.* Topuk topni urup oynaydigan tayaq. M: *Çögen oyuni, çögen bilen topukni urup oynaydigan oyun.* = T. Topuk topunu vurarak oynanan sopa. M: *Çögen oyuni, sopa ile topuğı vurup oynanan oyun (bir çeşit oyun).* = T.Diy. Krş. çögen “ucu eğri baston” Der.S.III 1279 = ET çögen ED 416a

çögüngül = Buğdaylık ve yol boylırida ösidiğan bir hil ot. = T. Buğday ekininde ve yol boylarında yetişen bir çeşit ot. = T.Diy. ø ? = < ?

çögimek = *Ku.* Yögimek, orimak. = T. Sarmak, bürümek. = T.Diy. ø ?

= < ?

çölmög = *L.* Kölçek. = *T.* Su birikintisi, küçük göl. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çömeç = *T.* Çögilimeç, baştiki çögilimeç yer. *M:* *Uniñ béşida ikki çömiçi bar; yip igiridiğan çakni aylanduridiğan çoka yağaç.* = *T.* İnsanların kafasının üzerindeki dairesel bölüm, bingıldak. *M:* *Onun başında iki bingıladağı var; ip eğiren tekerleği döndüren dirsek ağaç.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

çömgüç = *A.* Çömüç. = *T.* Kepçe. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çömüç = *Ke.* Saplık. *M:* *Kazanniñ guvaçisi çömüç* (mağal). = *T.* Kepçe. *M:* *Tencerenin şahidi kepçe* (atasözü). = *T.Diy.* çömüş→çömçe “kepçe” *Der.S.III* 1288 = *ET* çümüç *ED* 422b

çömümek = *Ku.* Üzmek (suni). = *T.* Kesmek (suyu). = *T.Diy.* ø ? = < ?

çürpe = *A.* Yava toğuzniñ küçiki. = *T.* Yaban domuzunun yavrusu. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çüçülimek = *Ku.* Üzmek (konak kıtarlık ziraetlerniñ beşini üzmek). = *T.* Koparmak, kesmek (mısır gibi ekinlerin başını kesmek). = *T.Diy.* ø ? = < ?

çüçün = *Ğ.* Çüçün kuru. Kışakta mundağ kelgen: *Epyün tartқан callatlar, döñ yamulda yatidu. Çüçünlük, penlik öyde, nazuk cuvan yatidu.* = *T.* Tahtakurusu böceğı. Kışakta bu şekilde gelir: *Epyün tartқан callatlar, döñ yamulda yatidu. Çüçünlük, penlik öyde, nazuk cuvan yatidu.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

çüşek = Körpe. = *T.* Pamuklu döşek. = *T.Diy.* ø ? = *ET* Krş. *töşek* *ED* 563b

çüşkine = Bir hil tikenlik dereh. = *T.* Bir çeşit dikenli ağaç. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çüşlimek = *T.* Çüşlük aram almak. *M:* *Bizniñ öyde çüşliğin.* = *T.* Öğlen dinlenmek. *M:* *Bizim evde dinlenin.* = *T.Diy.* ø ? *ET* *tüş* *ED* 559a+le-

çüşük = Bala taşlaş. *M:* *On tuğuttin bir çüşük yaman* (mağal). = *T.* Düşük yapmak. *M:* *On doğumdansa bir düşük kötü* (atasözü). = *T.Diy.* Krş. *düşük* = *ET* Krş. *tüşük* *ED* 563b

çükünem = *T.* Vicik, körümsüz, isketsiz, addi. = *T.* Çirkin, şekilsiz, gösterişsiz, basit. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çüle = *Ke.* Güle-kağ süyi, köçme: Micezi boş ademler çüle adem diyilidu. = *T.* Kurutulmuş meyve yemiş suyu, mecaz: Karakteri boş kişiler için “çüle adem” ahmak denir. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çümbet = *Ku.* Çümperde. = *T.* Perde, örtü, peçe. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çümgek = Kağa tipidiki bir hil kuş. = *T.* Kargaya benzeyen bir çeşit kuş. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çünçe = *T.* Üzüm kurutidiğan mehsus öy. = *T.* Üzüm kurutulan özel ev. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çüyge = *H.* Çüşürge (tügmen ériğiniñ süyini çüşürüvétidiğan éğiz). = *T.* Arık, kanal (değirmen kanalının suyunu akıtan ağız). = *T.Diy.* ø ? = < ?

çétin = *Ğ.* Kıızıl kırıgay. = *T.* Kızıl çam. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çéçirap ketmek = Kızık bovaqlarınñ ölüp kėtişi. = *T.* Küçük bebeklerin ölmesi. = *T.Diy.* ø ? *çeçira-p ket-*

çéçireñ = *Ku.* Çeşreñ, havareñ. = *T.* Gök rengi, mavi. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çéçirmağ = *Ku.* Sekrimek; çaçrimağ. = *T.* Sıçramak, atlamak. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çéçiki çay bolmağ = *Ke.* Hoşal bolup gül-kekeliri éçilip ketmek. *M: Bu hoşheverni anlap, uniñ çéçigi çay bolup ketti.* = *T.* Çok sevinmeyi belirtir. *M: Bu hoş haberi duyunca sevinçten havalara uçtu.* = *T.Diy.* ø ? *çéçik+i çay bol-*

çéçilğak = *A.* Çakmak, çekin. = *T.* Yıldırım, şimşek. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çédir = *Ku.* Ehlet, lava. = *T.* Çöp, süprüntü. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çéğice = *Ku.* Köñüldikidek. Koşakta mundağ kelgen: *Çip-kızıl bökni kiyip, sen özeñni bilmidiñ. Çéğice yarni körüp, bizni közge ilmidiñ.* = *T.* Gönüldeki gibi. Koşukta bu şekilde gelir: *Çip-kızıl bökni kiyip, sen özeñni bilmidiñ. Çéğice yarni körüp, bizni közge ilmidiñ.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

çékitnimağ = *Ke.* Çékilmağ, çaçaymağ, çaçnimağ. *M: Aptaptin közliri*

çékitnap ketti. = T. Kırılmak, parçalanmak, parlamak. M: *Güneşten gözleri parladı.* = T.Diy. ø ? = < ?

çékiş = *Ku.* Bir birige mas kelmeydiğan yimekliklerni köp yivétiş arkisida, aşkazannın buzuluşı (Turpanda “çékil” diyilidu). M: *Udul kelgenla nersilerni yevérip çékil bolup qaptimen.* = T. Birbiriyle uyumlu olmayan yemekleri çok yedikten sonra midenin bozulması (Turfan’da “çékil” denir). M: *Rastgele şeyler yiyip midemi bozdum.* = T.Diy. ø ? = < ?

çékişmak = Çakçak kılışmak, çakçak kılmak. = T. Şakalaşmak, şaka etmek. = T.Diy. Krş. *çekiş-* “ağız kavgası etmek” TS = < ?

çékil-çukul = Turmuşnıñ yétip-kopuş, tamak kıatarlık cehetlerde bir hil bolmasıliğı. M: *Turmuştı çékil-çukul bolup qalimidim* - Turmuştı ğorigillik tartmidim. = T. Hayatın düzenli olmaması. M: *Turmuştı çékil-çukul bolup qalimidim* – hayatta yoksulluk çekmedim. = T.Diy. ø ? = < ?

çékindurğuç = Tügmennın çékindurğuçı. M: *Tügmen téşı men bolsam, çikildurğuçı sen bol* (mağal). = T. Değirmenin tahıl dökmeye yarayan hareketli tokmağı. M: *Değirmen taşı ben olsam, tokmağı sen ol* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

çékin = *H.* Tağ kıyalırı. = T. Dağ kayaları. = T.Diy. ø ? = < ?

çéki leleñ = *Ğ.* Lağaylap yürmek. M: *U çéki leleñ bolup yüridu.* = T. Boş gezmek; anlamsız dolaşmak. M: *O boş gezdi.* = T.Diy. ø ? = < ?

çékilik = *Ke.* Şepkinin aldı; at, eşekler nohtisinin çékige toğra kélidiğan yéri. M: *Nohtinin çékiligi, çékilik nohta.* = T. Şapkanın önü; at ve eşeklerin yularının şakağa doğru gelen yeri. M: *Yuların şakağa doğru gelen yeri.* = T.Diy. ø ? = < ?

çégelek = *L.* Lop kendiri, yava kendir. = T. Yaban keneviri. = T.Diy. ø ? = < ?

çének = Kórolğa élip atidiğan nişan, belge. = T. Nişan alıp atılan hedef, işaret. = T.Diy. ø ? = < ?

çénimek = Kórolğa almak, çamilimak, mólçerlimek. = T. Nişan almak, ölçmek, kıyaslamak, tahmin etmek. = T.Diy. ø ? = < ?

çévirkay = *Ğ.* Térikke. = T. Çabuk kızan, çabuk öfkelenen. = T.Diy. ø ?

= < ?

çevikiğa almaslık = Nezirige almaslık, hesapka tutmaslık. M: *U bu geplerni çevikiğa almayvatkandek, negidu tikilgini tikilgen.* = T. Dikkate almama, hesaba almama. M: *O bu sözleri dikkate almadığı gibi, başka yere odaklanıyor.* = T.Diy. ø ? = < ?

çip = “Derhal, üzülsün” meniliride kélidiğan halet imliki. M: *Muellim sözlevatқан dersni çip tohtitipla.* . . . = T. “Derhal, hemen, kopma, kesilme” anlamlarına gelen durum ünlemi. M: *Öğretmen anlattığı dersi derhal durdurup...* = T.Diy. ø ? = < ?

çiperçi = H. Poçtiçi, poçtaliyon. = T. Postacı. = T.Diy. ø ? = < ?

çiperhane = H. Poçtihana. = T. Postane. = T.Diy. ø ? = < ?

çipta = H. Kıp, kendir tağar. = T. Kıp, çuval, keten çuval. = T.Diy. ø ? = < ?

çipça = H. Cuvazniñ yağ çıkidiğan töşüğe tikip koyidiğan yağaç. = T. Yağ çıkarma tezgahının yağ çıkan deliğine konulan tahta. = T.Diy. ø ? = < ?

çipçap = *T.* Toyğuçe emes, yéter-yetmes; tamakniñ toyğuçe bolmaslığını bildüridiğan söz. M: *Tamak çipçap bolup qaldı* - tamak toyğuçe bolmıdı. *İkki eğiz kap-kaptın, bir eğiz çip-çap yahşı* (mağal). = T. Doyacak kadar değil, yeter yetmez; yemeğin doyulacak kadar olmadığını belirten kelime. M: *Tamak çipçap bolup qaldı* – yemek yetmedi. *İki ağız kap-kaptan, bir ağız çip-çap daha iyi* (atasözü) = T.Diy. ø ? = < ?

çipit = *A.* Yupka katlıma. = T. İnce tabaka. = T.Diy. ø ? = < ?

çipiç = H. Yéşiğa toşmiğan çışı öçke (başka caylarda “çiviç” diylidu). = T. Yaşını doldurmamış dişi keçi (başka yerlerde “çiviç” denir). = T.Diy. ø ? = ET *çepiç* → *çepiş* ED 399a

çit = *L.* Kıp. = T. Duvar, tahta perde, çit. = T.Diy. *çit* = ET *çit* ED 401b

çiten = Ğ. Harviniñ çörisige koyidiğan tosak; saman kaçılardığan çon bora kıp, badıñ (harviğa ornitidu). = T. At arabasının çevresine konulan set; saman doldurulan büyük hasır kıp (arabaya yerleştiriliyor). = T.Diy. *çiten* TS = < ?

çitimhana = *T.* Terethana (*çökürüş* meniside kélidu). = T. Tuvalet (batırmak anlamına gelir). = T.Diy. ø ? *sıç-tım* ve Far. *hâne* OTL

324b

çiçil = *Ku. Çuçula.* = T. Yarım yanan odun. = T.Diy. ø ? = < ?

çir = *H. Pir. M: Baliliri huddi ténep kalğandek, öyni çir aylinip yügürüşüp yüretti.* = T. Taklidi ses. M: *Çocukları tıpkı sersemlemiş gibi evi fır dönüp koşturup yürüdü.* = T.Diy. ø ? =

ET *çır* (1) “yansıma sözcük” ED 427b

çirmuh = *L. Kılmak.* = T. Şerbetçiotu. = T.Diy. ø ? = < ?

çirmiğut = *Çingilek (ot).* = T. Yaban keteni, şeytan saç , aktimon. = T.Diy. ø ? = < ?

çirvek = *L. Külüle, külüle kēpi.* = T. Salyangoz, sedef kabı. = T.Diy. ø ? = < ?

çirimdan = *Ğ. Yēji kātқан népiz muz.* = T. Yeni donan ince buz. = T.Diy. ø ? = < ?

çişi gez-gez bolmak = *Çeksiz aççiği kelmek.* = T. Çok öfkelenmek. = T.Diy. ø ? = < ?

çişimek = *Çişi çıkmak. M: Bu koy çişseptu - bu koyınin çişi çıktıtu.* = T. Dişi çıkmak. M: *Bu koy çişseptu - bu koyunun dişi çıkmış (yaşını doldurmuş).* = T.Diy. ø ? = < ?

çiş yarmak = *Ğ. Égiz écip gep kılmak, bir nerse demek. M: Abağ kançilik yüzslilik kılsimu, Aydın unıñğa çiş yérip bir nerse dimidi.* = T. Ağız açıp söz söylemek, bir şey demek. M: *Bak, ne kadar yüzslüklük yapsa da Aydın ona ağız açıp bir şey demedi.* = T.Diy. ø ? = < ?

çiğçi = *Şahsaniğuç (kuş).* = T. Bir kuş türü. = T.Diy. ø ? = < ?

çiğdan = *Çiğ perde.* = T. Hasır. = T.Diy. ø ? = < ?

çıkar = *L. Çıkar yer, éğiz, menbe.* = T. Çıkan yer, ağız, menba, kaynak. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *çık-* ED 405b

çikağdımak = *L. Çık-çık kılup avaz çıkarmak, tamikini kaçmak. M: Su yakınsağan çaķi bar, bürküt çikağdap turadu.* = T. Tik-tak ses çıkarmak, damağını kakmak. M: *Su çarkının tekerleği var, (ise) şahinin de tik tak sesi var.* = T.Diy. ø ? = < ?

çıkan = *Bedenge çıkidiğan bir hil yara (bezi caylarda “kötiyoğan” mu diyilidu).* = T. Vücutta çıkan bir çeşit yara (çıban) (bazı yerlerde “kötiyoğan” da denir). = T.Diy. ø ? = ET Krş. *çıban→çibikan*

ED 396a

çikuk = *L.* Sérík et yériği. = *T.* Sarı et yarığı. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çikiş kılmalı = *Ku.* Payda bermeslik, yetmey kéliš, paydisi ziyinini köti relmeslik, paydisi yok. = *T.* Fayda vermeme, yetmeme, faydası zararını karşılamamak, faydasız. = *T.Diy.* ø ? = ET Krş. *çıkış kıl*- “menfaat, çıkar” KB-İndeks 130

çikişip ketmek = *T.* Nikadin acrişip ketmek. = *T.* Nikahtan boşanmak. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çikankilimak = *Ku.* Kévezniñ uçini üzmetk. = *T.* Pamuğun ucunu kesmek. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çiker = *Ku.* Çakar, malay, hizmetçi. = *T.* İşçi, uşak, hizmetçi. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çigilenmek = *Ğ.* Çigişleşmek, çirmaşmak. = *T.* Karışmak, dolaşmak, çetrefil bir hale gelmek. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çingiriş = *Ku.* Çidamlık, puhta; sevriçan. = *T.* Dayanıklı, sağlam; sabırlı. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çingiz = *Ku.* Tağda ösidiğan bir hil dereh. = *T.* Dağda yetişen bir çeşit ağaç. = *T.Diy.* Krş. *çingiş* “bir çeşit ot” Der.S.III 1228 = < ?

çil = *H.* Höl temretke. = *T.* Ekzama (tıp). = *T.Diy.* Krş. *çil* = ET *çil* “çil” ED 417a

çil kağa = *T.* Ala boynak küçük kağa. = *T.* Ala boyunlu küçük karga. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çilapçin = *H.* Çilapça. = *T.* Tekne, leğen. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çilak = *Ke.* Çillak (toy bolup 15 kün ötkendin kéyin, kız terep yigit terepniñ ata-anisi, yékin tukқанliri ve dost-ağınilirini çakirip méhman kılidiğan kün). = *T.* Düğün sonrası akrabalar arasındaki karşılıklı konukluk. (Düğün olup 15 gün geçtikten sonra, kız tarafının erkek tarafının anne babasını, yakın akrabalarını, dost ve arkadaşlarını çağırıp misafir ettiği gün). = *T.Diy.* ø ? = < ?

çile = *H.* Kığ (Ğulcida malniñ pok, süydükinin arılaşmisi “çile” diyilidu). = *T.* Gübre (Ğulca’da hayvanın dışkısıyla sidiğinin karışmasına “çile” denir). = *T.Diy.* ø ? = ET *çila* ED 418a

çilge alma = *Ğ.* Baldur pişidiğan alma. = *T.* İlk olgunlaşan elma. = *T.Diy.* ø ? = < ?

çille = *Ke.* Bez ağrığı. = T. Sıraca. = T.Diy. ø ? = < ?

çimalta = *L.* Paçakka oraydiğan gocey. = T. Bacağa sarılan sargı. = T.Diy. ø ? = < ?

çimeltek = *Ğ.* Çimçılak. = T. Küçük parmak, serçe parmağı. = T.Diy. ø ? = < ?

çimitmek = *T.* Kemsitmek, çökürmek. = T. Aşağılamak, hor görmek, batırmak. = T.Diy. ø ? = < ?

çim-çak = *Ke.* Kızların cüp-cüp boluşup, çim-çak tépişip oynayıdğan oyuni. = T. Kızların eş eş olup buluşup oynadıkları oyun. = T.Diy. ø ? = < ?

çimçimağ = Çimdimak, az-azdin. M: *Bérişimizni çimçip tügettük* - bérişimizni az-azdin bérıp tügettük. = T. Çimdiklemek, azar azardan. M: *Bérişimizni çimçip tügettük* - vergimizi azar azar verip bitirdik. = T.Diy. ø ? = < ?

çimdik = *Ku.* Halka. = T. Halka, çember. = T.Diy. ø ? = < ?

çimger = *H.* Çemçi, çem yasıguçı. = T. Köselecı, kösele yapan. = T.Diy. ø ? *çerm(?)* OTL 156a + Far. *ger* OTL 285a

çimit = *H.* Çimçılak. = T. Elin veya ayağın en küçük beşinci parmağı. = T.Diy. ø ? = < ?

çimigen = *Ku.* Titrek. = T. Titrek. = T.Diy. ø ? = < ?

çin-pişşik = *H.* Rast, cezmen, çokum, şübhisiz. = T. Gerçek, mutlaka, kesinlikle, şüphesiz. = T.Diy. ø ? = ET *çin* “gerçek, doğru” ED 424a

çintaş = *Ku.* İsil taş, yakut, ünçe-mervayit. = T. Değerli taş, yakut, inci. = T.Diy. ø ? = ET *çin* ED 424a+ *taş*

çindan = *L.* Sendel. = T. Sandal. = T.Diy. ø ? = < ?

çin kıçkırış = *Ğ.* Toy oyuni (toy küni töt akbaş hotunniñ gilemniñ töt uçini tutup, kızni gilemge olturğuzup, koşak éytip, yigitniñ öyige élip méñşi). = T. Düğün oyunu (düğün günü dört evli kadının kilimin dört ucunu tutup kızı kilime oturtup şarkı söyleyip yiğidin evine yürümleri). = T.Diy. ø ? = < ?

çeva = Yirik, tékim. M: *Baliniñ çivisi pişlak bolup képtu, azrak upa bésip koyunlar.* = T. Kasık, but. M: *Çocuğun kasığı pişik oldu biraz pudra basıp koysunlar.* = T.Diy. ø ? = < ?

çivillaşmak = *Ke*. Piçirleşmak, şivirleşmak. M: *Kulağ tüvidiki çivillişştin başka avaz aňlanmaytti.* = T. Fısıldaşmak. M: *Kulak arkasındaki fısıldaşmadan başka ses duyulmadı.* = T.Diy. ø ? = < ?

çivin = *L*. Paşa. = T. Sivrisinek. = T.Diy. ø ? = ET *çibun→sinek* ED 838b

çivinkimak = *Ğ*. Malniñ bəşini, putini midirlitip çivinni koğlişi. = T. Hayvanın başını, ayağını kımıldatıp sineği kovması. = T.Diy. ø ? = < ?

çiylimek = *Ku*. Çeylimek. M: *Hémirni çeylep téhimu ölük kılamak.* = T. Çiğnemek, yoğurmak. M: *Hamuru yoğurup daha da çiğnemek.* = T.Diy. ø ? = < ?

H

ha = *H*. Lim, lim yağaç. = T. Kiriş, kalas. = T.Diy. ø ? = < ?

ha almak = *A*. Har almak, éğir kelmek. = T. Utanmak, ağır gelmek. = T.Diy. ø ? = < ?

hapa bolmak = *H*. İza tartmak, hicil bolmak. M: *Gep sorğili hapa butken adem - gep soriğili adem hicil bolidiken.* = T. Utanmak. M: *Gep sorğili hapa butken adem* – kişi soru sormaya utanmış. = T.Diy. ø ? = < ?

hapan = *H*. Taraziniñ nerse salidiğan tehsisi. = T. Terazinin eşya tartılan tabağı. = T.Diy. ø ? = ET *kapan* “büyük tabak veya tepsi” ED 585a

hapanbaş = Yoğan baş. M: *İlanbaş kıziñdin hapanbaş kəliniñ yahşi* (mağal). = T. Büyükbaş. M: *Yılan başlı kızındansa büyükbaş gelinin iyi* (atasözü). = T.Diy. ø ? = ET *kapan* ED 585a ve baş

hapan kalla = *H*. “Hapanbaş”ka ohşaş. = T. “Hapanbaş”a benzer. = T.Diy. ø ? *kapan* ED 585a ve Far. *kelle* OTL 505a

hada kıyun = *Ke*. Tik kıyun. M: *Say tereptin ikki hada kıyun kötirilip, asmanğa burğa koyğandek pikirap-pikirap ötüp ketti.* = T. Dik kasırğa, hortum. M: *Dere tarafından iki hortum yükselip, göğe*

burgu koyar gibi parıldayıp geçiverdi. = T.Diy. ø ? = < ?

haravan = H. Heyvetlik, çoñ. M: *Bu, haravan térek iken!.* = T. Muhteşem, görkemli, büyük. M: *Bu, (ne) görkemli kavak ağacıymış.* = T.Diy. ø ? = < ?

haraylimak = L. Tallimak. M: *Şunçılarniñ içide, haraylap tuttum seni.* = T. Seçmek. M: *Şunların içinden seçip tuttum seni.* = T.Diy. ø ? = < ?

haret = H. Yağaççi, mucañ. = T. Marangoz, doğramacı. = T.Diy. ø ? = < ?

harsaŋtaş = H. Giranit taş. = T. Granit taşı. = T.Diy. ø ? Far. *her-seng ve taş*

has = L. Düşmen. Koşakta mundağ kelgen: *Yürgüzmeydu telgeşip, öz tukқанlar has bolup. Köñlinü bölüp ketti, qarındaştar yat bolup.* = T. Düşman. Koşukta böyle gelir: *Yürgüzmeydu telgeşip, öz tukқанlar has bolup. Köñlinü bölüp ketti, qarındaştar yat bolup.* = T.Diy. ø ? = < ?

haş kapağ = H. Yapma kapağ. = T. Sarkık göz kapağı. = T.Diy. ø ? = < ?

hak = H. Topa. = T. Toz, toprak. = T.Diy. *hāk* Far. *hāk* OTL 312b

hañhoñ = Dimiğida gep kilediğan, hakruk. = T. Burnundan konuşan. = T.Diy. ø ? = < ?

hal = Meñ. = T. Ben. = T.Diy. ø ? Far. *hāl* OTL 315a

hala = Ke. Hacethana, taharethana. = T. Tuvalet. = T.Diy. *helâ* Krş. Ar. *halâ* OTL 315b

halaylimak = H. “Haraylimak”ka ohşaş. = T. “Haraylimak”a benzer. = T.Diy. ø ? = < ?

halo = Ku. Noğuç. = T. Merdane, silindir. = T.Diy. ø ? = < ?

halvap = H. Gilemçi, gilem tokuğuçi. = T. Halıcı, kilimci, kilim dokuyan. = T.Diy. ø ? = < ?

hamar = Burun. M: *Hamiriñni yetçivétimen.* = T. Evvel, önce. M: Erkenden uyuyorum. = T.Diy. ø ? = < ?

hampa = H. Tügmenniñ un çüşidiğan yeri. M: *Çorukni salmay hampiğa kirme* (mağal). = T. Değirmenin un inen yeri. M: *Çarığını çıkarmadan değirmene girme* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

ham pahta = *Ku.* Çigittin ayrip çıkırılğan, téhi étılmığan pahta. = T. Çekirdeğinden ayrılıp çıkarılan daha olmamış pamuk. = T.Diy. ø ?
Far. *hām* OTL 320a ve *pahta*

hamtasma = *Ğ.* Tillašta işltilidiğan söz. = T. Hakaret etmede kullanılan kelime. = T.Diy. ø ? = < ?

ham tama = *Ku.* Ham teme, köçme: Sınak. Koşakta mundağ kelgen: *Kelsile hénim disem, qarimay ketken yarim. Ham tamada daňgal atsam, aççığı kelgen yarim.* = T. Ham tamah, mecaz: Sınav, deneme. Koşukta bu şekilde gelir: *Kelsile hénim disem, qarimay ketken yarim. Ham tamada daňgal atsam, aççığı kelgen yarim.* = T.Diy. ø ? Far. *hām* OTL 320a ve Ar. *řama* OTL 1030b

hamut = *Ğ.* Atniñ boynığa sélinidiğan harva cabduğı (boğa). = T. Atın boynuna takılan araba aleti (koşum). = T.Diy. *hamut* = < ?

hamiskirmek = *Ku.* Çala pişip qalmaq. M: *Nan hamiskirip képtu* - nan hamsuk bolup képtu. = T. Yarım yamalak pişmek. M: *Nan hamiskirip képtu* – ekmek yarım yamalak pişti. = T.Diy. ø ? = < ?

hanaça = *Ke.* Kélinler kéyinanisini yaqı kiçikler akisiniñ hotunini hanaça dep çaqırıdu. = T. Gelinler kaynanalarını veya küçükler ağabeylerinin hanımlarını “hanaça” diye çağırır. = T.Diy. ø ? Far. *hān* OTL 323b +eçe ED 20a

han ağıça = *Ke.* Hanniñ hotuni, haniş; yaşanğan, hörmetlik ayallarığa qollinilidiğan hörmet nam (Kumulniñ “appaq” digen sözige toğra kélidu). = T. Hanın eşi, padişah ve prenslerin eşi; yaşlanmış saygıdeğér kadınlar için kullanılan hürmet adı (Kumul’un “appaq” denen kelimesine denk gelir). = T.Diy. ø ? Far. *hān* OTL 323b ve *ağaç* “kadın; yaşlı hanım” Li 256

hanakımaq = *Ğ.* Derguman, ikkiliniş, bihutliş. M: *Hanıkıp képtimen* - bihutlişip képtimen. = T. Tereddüt, sarsılma, bilinçsizlik. M: *Hanıkıp képtimen* – bilinçsizleşip kaldım. = T.Diy. ø ? = < ?

han etles = *H.* Zeytun hem aq arılaş etles. = T. Yeşil ve ak karışık ipek kumaş. = T.Diy. ø ? = < ?

han bélik = *L.* Bélikniñ bir türü. = T. Bir tür balık. = T.Diy. ø ? = < ?

?

hançe = *L.* *Hannin hotuni.* = *T.* Hanın eşi. = *T.Diy.* ø ? *Far.* *hān* OTL 323b +*çe*

hangül = *Képinekgül.* = *T.* Bir çiçek adı. = *T.Diy.* ø ? *Far.* *hān* OTL 323b ve *Far.* *gül* OTL 297a

hanike = *Melike.* = *T.* Melike, kraliçe. = *T.Diy.* ø ? = < ?

hetinek = *Ku.* Çilgige ohşaydığan bir hil yava koğun (yigili bolmaydu). = *T.* Bir çeşit yaban kavunu (yenmiyor). = *T.Diy.* ø ? = < ?

hedden = *Ku.* Yoğan-yalpa, bestlik. = *T.* Büyük, sağlam, güçlü, boylu boslu. = *T.Diy.* ø ? = < ?

hes = *Ku.* Etey, kesten; hupsenlik. *M:* *Hes kılmak* - hupsenlik kılmak. = *T.* İsteyerek, kasıtlı olarak; aldırmama, önemsememe. *M:* *Hes kılmak* – aldırmamak. = *T.Diy.* ø ? = < ?

heşek ürük = *Tüklük ürük.* = *T.* Tüylü erik. = *T.Diy.* ø ? = < ?

hekiş = *Cidelhor*, balılarnın cidelhorluğu. *M:* *Bu bala hekiş bala iken* - bu bala cidelhor bala iken. = *T.* Kavgacı, çocukların kavgacılığı. *M:* *Bu bala hekiş bala iken* – bu çocuk kavgacı çocukmuş. = *T.Diy.* ø ? = < ?

helden = *Ku.* Çiş koliğuç. Koşakta mundağ kelgen: *Sokman méni belden bilen, çiş koliğuç helden bilen.* = *T.* Kürdan. Koşukta böyle gelir: *Sokman méni belden bilen, çiş koliğuç helden bilen.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

hendilek = *T.* “Hetinek”ke ohşaş. = *T.* “Hetinek”e benzer. = *T.Diy.* ø ? = < ?

hevedaş = *L.* Agah, pehes. *M:* *Özenge hevedaş bul* -özenge agah bol. = *T.* Uyarı, dikkat etme, ihtiyatlı olma. *M:* *Özenge hevedaş bul* – kendine dikkat et. = *T.Diy.* ø ? = < ?

hotuk = *Ku.* Tehey, hotek, koşakta mundağ kelgen: *Arpidiyan içkenler, emdi içer çay. Kotur hotuk mingenler, emdi miner tay.* = *T.* Sıpa. Koşukta böyle gelir: *Arpidiyan içkenler, emdi içer çay. Kotur hotuk mingenler, emdi miner tay.* *T.Diy.* ø ? ET ø ?

hoha = *Ku.* Yantakğa ohşaydığan bir hil ösümlük. *M:* *Hoha*-yantak. = *T.* Dulavrat otuna benzer bir çeşit bitki. *M:* *Hoha* – dulavrat otu, kelotu. = *T.Diy.* ø ? = < ?

horda = Şovigürüç. = T. Suyu uygun miktarda pirinç, kıyma, soğan, maydanoz ve kuru meyveler katılarak kaynatılıp hazırlanan sulu yemek. = T.Diy. ø ? = < ?

horda bolmak = Humar bolmak, adetlinip ketmek, üginip ketmek, kınığa sınıp ketmek. M: *Adem öltürüşke horda bolup ketken.* = T. Tutulmak, alışmak, öğrenmek, kılıfı kılıfına uymak. M: *Adam öldürmeye alışmış.* = T.Diy. ø ? = < ?

horda kılmak = Azaplamak, kıynımak, harlamak. M: *Sen meni horda kılivettiñ.* = T. Azap çektirmek, eziyet etmek, hor görmek. M: *Sen beni hor gördün.* = T.Diy. ø ? = < ?

horlık = Ku. Azlık, kemlik. = T. Azlık, eksiklik. = T.Diy. Krş. *horluk* “zillet” Tar.S.III 1922 = ET Krş. *korluğ* “kaybeden, hor görülen” ED 658b

horuşçi = Ku. Şoh, kepsiz (balılara karitilidu). = T. Yaramaz, afacan, söz dinlemeyen (çocuklara söylenir). = T.Diy. ø ? = < ?

horuşluk = Ku. Şohluk: Horuşluk kıhma - şohluk kıhma. = T. Yaramazlık. *Horuşluk kıhma* – yaramazlık yapma. = T.Diy. ø ? = < ?

hoca béke = Hocayin ayal; hocayinnin hotuni. = T. Patronun eşi; sahibinin hanımı. = T.Diy. ø ? Far. *hōca* OTL 375a ve ?

hola = Ku. Retlenmigen yoğan yağaç, hola yağaç. = T. Düzenlenmeyen büyük ağaç. = T.Diy. ø ? = < ?

holgir = Ku. Bom, kopal, yirik, gada-guru (“holagir”mu deydu). = T. Kaba, iri, büyük, yoksul. (“holagir” de denir). = T.Diy. ø ? = < ?

holup aş = Ke. Hémirni yoğan-yoğan taşlap étidiğan suyuq aş (bezi caylarda “halap aş” diyilidu). = T. Hamuru büyük büyük bırakıp yapılan sulu yemek (bazı yerlerde “halap aş” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

hon = Ke. Çay tehşisi, petnus. = T. Çay tabağı, tepsi. = T.Diy. ø ? Far. *hān* OTL 323b

honça = Kiçik çine tehse. = T. Küçük porselen tabak. = T.Diy. ø ? Far. *hānçe* OTL 324a

husti = Ğ. Hörmityi, izzityi, abroyi. M: *Sultan padişaniñ hustini biz kılmay kim kılsun.* = T. Hürmet, saygı, itibar, saygınlık. M: *Sultan*

padişahın hürmetini biz yapmayalım da kim yapsın. = T.Diy. ø ?
= < ?

huşbuyluk = Etre, ipar oħşaş huşpurak nersiler. = T. Itır, misk gibi hoş kokulu şeyler. = T.Diy. ø ? Far. *hoş* OTL 376a ve Far. *būy* OTL 115b+*luk*

huşpiçim = Kélişken, çiraylık. = T. Boylu boslu, güzel, yakışıklı. = T.Diy. ø ? Far. *hoş* OTL 376a ve *biçim*

huşkürem = *Ke*. Huşhuy, çiraylık. M: *Huşkürem yigit*. = T. Neşeli, sevinçli, güzel. M: *Yakışıklı yigit*. = T.Diy. ø ? = < ?

huvalaşmak = Hemnepes bolmak, hemdem bolmak; yékinlişiş. M : *Munever bilen Barat huvalışiptu* (bu, *halaşmak* - bir birini yahşı körüp qalmak digen sözniñ özgergen türü). = T. Arkadaş olmak, dost, ahbap olmak; yakınlaşma. M : *Munever ile Barat arkadaş olmuş* (bu isteme, birbirini iyi görme, beğenme denilen kelimelerin değışen şekli). = T.Diy. ø ? = < ?

héni = *Ke*. Bide-saman séliğı. = T. Yonca, saman vergisi. = T.Diy. ø ?
= < ?

hipça = *H*. Etlesniñ yipiğa gire salidiğan yağaç; gilemniñ arka teripidiki yiplarğa bağlinidiğan yağaç. = T. İpek kumaşın ipine kıskaç olarak konulan tahta; kilimin arka tarafındaki iplere bağlanan tahta. = T.Diy. ø ? = < ?

hidir = *Ğ*. Hed, çek. M: *Hidiridin eşip ketti* - heddidin eşip ketti. = T. Hudut, sınır. M: *Hidiridin eşip ketti* – sınırı aşip gitti. = T.Diy. ø ?
= < ?

hidiñ = *Ku*. Yağaç kuşkun (eşek, *héçirlarniñ*). = T. Ağaç tasma (eşek, katırların). = T.Diy. ø ? = < ?

hir = *Ku*. Kélin, uyatmas. M: *Taza hir nimiken*. = T. Kalın, yoğun, utanmaz. M: *Pek kalın eşyaymış*. = T.Diy. ø ? = < ?

hirace = *H*. Sürge. = T. Müshil, iç sürdürücü. = T.Diy. ø ? = < ?

hirdek = *Ku*. Kékirtek, boğuz. = T. Boğaz. = T.Diy. ø ? = < ?

hiqok = *Ku*. Dervaza, taşkırıki işik. = T. Kapı, dış kapı. = T.Diy. ø ? = < ?

hiñ = *H*. Bir tersini bilsimu, bilmeske salidiğan adem. M: *Sen tola hiñlik kılma*. = T. Bir cahilliğini bildiğinde bilmezliğe vuran adam. M:

Sen çok hinlik yapma. = T.Diy. *hin* = < ?

himham kılmak = *Ku.* Duduklamak; hodukmak. = T. Kekelemek; telaşlanmak, heyecanlanmak. = T.Diy. *ø* ? = < ?

hina = *Ku.* Ayallar kılığa yakıdığına *hina*; toy sovğisi. M: *Kızlar kılığa hina yekivaptu; bu toyğa hina köp çüşüptu.* = T. Kadınların eline yakılan kına; düğün hediyesi. M: *Kızlar ellerine kına yakmış; bu düğüne çok hediye gelmiş.* = T.Diy. *hina*→*kına* TS I 987 Ar. *hina* OTL 362b

hinilik = *Ku.* “Hina”ğa ohşaş. = T. “Hina”ya benzer. = T.Diy. *ø* ? Ar. *hina+lik*

hiveyni = *A.* Ürükniñ bir türü. = T. Bir tür erik. = T.Diy. *ø* ? = < ?

D

dabaya = *T.* Baya, bayatin, hili, hilirak. M: *U dabaya ketti.* - U hili ketti. = T. Demin, deminden beri, biraz önce. M: *U dabaya ketti.* - O, biraz önce gitti. = T.Diy. *ø* ? = < ?

dapendi = *H.* Oruk, aciz (hayvanlarğa karitilidu). M: *Pu dise uçup kêtidiğan dapendi nimiken; peri oyunida dap çélip bergüçi.* = T. Zayıf, güçsüz, dayanıksız (hayvanlara söylenir). M: *Püf desen uçup giden dayanıksız şeymiş; pire oyununda def çalan.* = T.Diy. *ø* ? = < ?

dapşak = *T.* Yuzi kelin, yuzsiz. = T. Yüzü kalın, yüzüz. = T.Diy. *ø* ? = < ?

dapşaymak = *T.* Yüzi kelinlik kılmak. = T. Yüzü kalınlık etmek. = T.Diy. *ø* ? = < ?

dapkur = Növet, kêtım. = T. Defa, kere, sıra. = T.Diy. *ø* ? = < ?

daplimak = *Ke.* Çiñdimak, yerni çiñdap tüzlimek; ketmenge bis çıkarmak. = T. Basarak sıkıştırmak, yeri basarak düzeltmek; çapayı yontmak, bilemek. = T.Diy. *ø* ? = < ?

datho = *Ke.* Datlıgak, kaşışgak. = T. Şikayet eden, perişan olmuş, zayıflamış. = T.Diy. *ø* ? Far. *derd(?)* OTL 175a ve Far. – *hōr(?)* OTL 375b

dacimak = *L.* Egimek, çekinmek, kaytmak (bu söz başka caylarda çetleş, yiraklaşış, kemiş menileride kélip, Lopnur dialéktidin sel perķ kílidu). = *T.* Caymak, dönmek (bu kelime başka yerlerde bir yana çekilme, uzaklaşma, kaçma anlamlarına gelip, Lopnur dialektiğinden biraz farklılaşır). = *T.Diy.* ø ? = < ?

dahan = *Ku.* Dañkan. = *T.* Otçu, üfürükçü, efsuncu. = *T.Diy.* ø ? *Ar. duā* ‘OTL 190b + *Far. -hān(?)* OTL 323b

dahşalmak = *Ku.* Silkinmek, kékilmek. *M: Tola yötülip bedenlirim dahşilip ketti.* = *T.* Sallanmak, itilmek. *M: Çok öksürdüğümünden vücudum sarsıldı.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

dadika = *H.* Dada, ata (méhri yékinlik, hörmət meniside éytilidu). = *T.* Baba, ata (sevgi, yakınlık, saygı anlamında söylenir). = *T.Diy.* ø ? = ET *dada+ka*

dara = Ékin, cira, ikki tağniñ arisidiki su akıdığan cılğa. *M: At çapsa gümbürler tağniñ darasi, uruşta biliner mertniñ sadasi.* = *T.* Akım, çukurluk, iki dağın arasındaki su akan çukurluk. *M: At koşsa gümbürder dağın deresi, dövüşte bilinir merdin yankısı.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

darattiğ = *L.* Saltañ. *M: Darattiğ adem - saltañ adem.* = *T.* Yalnız, bekar. *M: Darattiğ adem – bekar adam.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

daranga = *Ğ.* “Tarañga”ğa karanj. = *T.* “Tarañga” ya bakınız. = *T.Diy.* ø ? = < ?

dardar = *T.* Talaş-tartış. *M: Bu nahayiti ciķ dardar bilen hel bolğan iş.* = *T.* Münakaşa ve tartışma. *M: Bu pek çok tartışmayla hallolan iş.* = *T.Diy.* *dırdır* = < ? =

dardañ = *Ğ.* Kérilgen, yéyilğan. *M: Dardañ kulak adem - kuliği kérilip turidiğan adem.* = *T.* Gerilen, yayılan. *M: Dardañ kulak adem – kepçe kulaklı adam.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

dardaymak = *Ğ.* Éçilmek, kérilmek, yéyilmek *M: Dardiyip yatmak - put-kolini kérip yatmak; tére dardaytmak - térini yaymak, kermek.* = *T.* Açılmak, gerilmek, yayılmak. *M: Dardiyip yatmak – ayağını elini gerip yatmak; tére dardaytmak – deriyi yaymak, açmak.* = *T.Diy.* ø ? = ET *Krş. tart-* ED 534b

darımağ = *Ku.* Tartmak, celp kılmak, meptun kılmak. Béyitte mundağ kelgen: *Ak-akğine çısliri, dilni daradu, kaşliri kazı bolup, yurtni soradu.* = T. Çekmek, cezbetmek, büyülemek. Beyitte böyle gelir: *Ak-akğine çısliri, dilni daradu, kaşliri kazı bolup, yurtni soradu.* = T.Diy. ø ? = < ?

daman = *H.* Tonur daphininiñ içki etrapı. M: *Damanğa yaqqan nan* - tonurğa deslep kılip yaqqan nan. = T. Tandırın iç çevresi. M: *Damanğa yaqqan nan* – tandıra bastırılarak pişirilen ekmeğ. = T.Diy. ø ? Krş. Far. *dāmān* OTL 163b “dağın veya elbisenin eteği”

das = *H.* Cavur. = T. Tekne, leğen. = T.Diy. ø ? Ar. *ṭas* OTL 1035b

daşnağ = *T.* Aşundağ. M: *Daşnağ gep kılmisañçu!* - aşundağ gep kılmisañçu!. = T. İşte şöyle. M: *Daşnağ gep kılmisañçu!* – işte böyle konuşma! = T.Diy. ø ? = < ?

daşu = *T.* Aşu, aşu. M: *Daşu adem* - aşu adem. = T. Şu, işte şu. M: *Daşu adem* – şu adam. = T.Diy. ø ? = < ?

dasti = *L.* Suniñ ayiği çıkmaydığan sésik köl. = T. Suyu ayağı geçmeyen pis kokulu çamur. = T.Diy. ø ? = < ?

dağal = *Kopal*, yirik. M: *Dağal kol* - yirik kol. = T. Kaba, pürüzlü, pürtüklü. M: *Dağal kol* –nasırlaşmış, sert el. = T.Diy. ø ? = < ?

dağdirimağ = Holukmak, alakzade bolmak, teslikte kalmak, ikkilenmek; çarçımak; kêtıp kalmak (“dağdarmak”mu diyilidu). = T. Telaşlanmak, korkmak, zorda kalmak, sarsılmak; yorulmak; donmak, korkudan dona kalmak (“dağdarmak” da denir). = T.Diy. ø ? = < ?

dağul = Hiliger, kuv, mekkar. = T. Hilekar, hileci, kurnaz. = T.Diy. ø ? = < ?

daği = *L.* Kaşşal, kırup ketken dereh. = T. Yaşlanmış, kuruyup giden ağaç. = T.Diy. ø ? = < ?

dağ = Kıruk, kattık, yalañ. *Dağ yer* - hiçnime sélınmığan kıruk yer. = T. Kuru, katı, sert, yalın, tek. *Dağ yer* – hiçbir şey yetişmeyen kuru yer. = T.Diy. ø ? = < ?

dağkalçı = Çapançı, tehşiçi. = T. Dalkavuk, yaltak. = T.Diy. ø ? = < ?

?

daķi = *Ku.* Oruķ, etsiz. M: *Daķi koy.* = T. Zayıf, arık. M: *Zayıf koyun.* = T.Diy. ø ? = < ?

daķiratma = *Ė.* Leglekniņ daķiratmisi. M: *Daķiratmiliķ leglek.* = T. Uçurtmanın çıtası. = T.Diy. ø ? = < ?

dagur = *Ė.* İlmek. = T. Çengel. = T.Diy. ø ? = < ?

daņgal = *H.* Ehlet; buğdayniņ, şalniņ yançılmay ķalğan kötüçiği. *Tohu daņgal çüşeydu, öçke caņgal* (maķal). = T. Çöp; buğdayın, çeltiğın ezilmeden kalan dibi. *Tavuğa çöp düştü, keçiye orman* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

dalan = *Ė.* Taşķırķi öy, arılık, karidor (bu söz her cayda her hil işlitilidu. M: *Bezi caylarda mēhmanhana ķilinidiğan çoņ öyler yaki töre öyler dalan diyilidu*). = T. Dışardaki ev, aralık, koridor (bu kelime her yerde her çeşit kullanılır. M: *Bazı yerlerde misafirhane yapılan büyük evlere veya soylu evlere dalan denir*). = T.Diy. *dalan* “lobi” TS = < ?

daltek = *Ke.* Gep toşuğuçi; aksaķal, koşuķ salğuçi, gepke arılaşķaķ. = T. Laf taşıyan; aksaķal, yaşı, karışıklık çıkaran, lafa karışan. = T.Diy. ø ? = < ?

dam = *H.* Sirtmaķ, tuzak. = T. Kement, tuzak, pusu. = T.Diy. ø ? = < ?

damlimaķ = Köz-köz ķilmaķ, mahtanmaķ. = T. Övünmek. = T.Diy. ø ? = < ?

damdalimaķ = *Ke.* Ehmek tapmaķ, koldurlatmaķ, mazahlimaķ. = T. Ahmak bulmak, aldatmak. = T.Diy. ø ? = < ?

danikar = Tömür ulaşıta (kepşeleşte) işlitilidiğan bir hil dora. M: *Mavu bir nime danikardek yēpişivēlip keynimge kirivaldi*. = T. Demir eklemede (lehimlemede) kullanılan bir çeşit ilaç. M: *İşte bu şey lehim gibi yapışıp arkama girdi*. = T.Diy. ø ? = < ?

dava 1 = T. Giriķ, sériķ etniņ yırtılıp kētişi bilen üçeyniņ börek haltisiğa çüşüp ķēlişi. = T. Sarı etin yırtılmasıyla bağırsağın böbrek torbasına inip kalışı. = T.Diy. ø ? = < ?

dava 2 = Til, dekke. M: *Hili davaņni iştisen! Davisini bermek* - edivini bermek, dekkisini bermek. = T. Dil ,azar, darbe. M: *Türlü cezanı*

istiyorsun! Davisini bermek - cezalandırmak, cezasını vermek. =

T.Diy. ø ? = < ?

davan = *Ku.* Cigde kaçidiğan tayak. = T. İğde dövülen tokmak. = T.Diy.

ø ? = < ?

davdirimak = “Dağdirimak”ka ohşaş. = T. “Dağdirimak”a benzer. =

T.Diy. ø ? = < ?

davu = *T.* Avu. *M:* *Davu adem.* = T. O, işte o. *M:* *İşte o adam.* = T.Diy. ø

? = < ?

daviho(r) = *Ke.* Kelin, tillap yaki edivini béríp turmisa iş kılğili

unimaydiğan. *M:* *Taza davihor birnimiken, davisini béríp turmisa*

mañmaydiğan. = T. Sıkı azarlanmasa veya cezalandırılmasa iş

yapmayı kabul etmeyen. *M:* *Çok davihor biriymiş,*

cezalandırılmasa hareket etmeyecek (yürümeyecek). = T.Diy. ø ?

Ar. da ‘vā OTL 169b ve *Far. hōr* OTL 375b

davimak = *Ku.* Davan aşmak. Koşakta mundağ kelgen: *Baradurmiz,*

turadurmiz, yahşi kéliñlar. İgiz davan davadurmiz, şota koyuñlar.

= T. Dağ boğazını geçmek; yokuşu geçmek. Koşukta bu şekilde

gelir: *Baradurmiz, turadurmiz, yahşi kéliñlar. İgiz davan*

davadurmiz, şota koyuñlar. = T.Diy. ø ? = < ?

dayimak = *Ğ.* Teminleş, kamaş. *M:* *Özini özi dayaydu* - özini özi

kamdaydu. = T. Temin etme, sağlama, garantileme. *M:* *Özini özi*

dayaydu – kendi kendine temin etti. = T.Diy. Krş. *daya-* “bir

kimseden güç almak, bir şeyden yararlanmak” = ET Krş. *taya-*

ED 567b

deptin = *H.* Tokuluvatқан etlesniñ yipini çinıtidiğan sayman. = T.

Dokunan ipekli kumaşın ipini sıkılaştıran alet. = T.Diy. ø ? = <

?

depsetmek = *T.* Uruklanduruş üçün malni malğa çapturmak. = T.

Döllendirmek için hayvanı hayvana çiftleştirmek. = T.Diy. ø ?

= < ?

depsek = *Ku.* Tağ üstidiki tüzleñ yer. = T. Dağ üzerindeki vadi. = T.Diy.

ø ? = < ?

depsen = *H.* Kısa konicilik piyma. = T. Kısa, konçlu kışlık ayakkabı. =

T.Diy. ø ? = < ?

depsiniş = Yer tepmek, yer tépip aççığı bilen vakırsak. M: *Melike depsinip callatka vakıraptu.* = T. Tepinmek, tepinip öfkesiyle bağırarak. M: *Kraliçe tepinip cellata bağırmuş.* = T.Diy. ø ? = ET Krş. *tep-* ED 435b

depsimek = Divitmek (at yaki eşek mingende, téz mañduruş üçün ikki bikiniğa tepmek). = T. Dehlemek (at veya eşeğe binildiği zaman hızlı yürütmek için iki böğrüne tepmek). = T.Diy. ø ? = < ?

depişigüç = Atlık askerlerinin atni divitiş üçün ötüğünün ökçisige békitidiğan métal ğildurğuç. = T. Atlı askerlerin atı dehlemek için çizmelerinin ökçelerine bağlanan metal yuvarlak. = T.Diy. ø ? = < ?

dette-dette = T. Bir varaķi, bara-bara, peydin-pey (başka caylarda “det-det” diyilidu). = T. Git gide, peyderpey (başka yerlerde “det-det” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

decgüşlimek = *Ke.* İtermek, noķımak, silkişlimek, (“deşküşlimek” mu diyilidu). = T. İtmek, dürtmek, sallamak, silkmek, (“deşküşlimek” de denir). = T.Diy. ø ? = < ?

dehviçi = *H.* Ağlakçi, heverçi; gepke arılaşkuçi. = T. İftiracı, haberci; söze karışan. = T.Diy. ø ? = < ?

der = *Ku.* Şarik, saķa. = T. Çelikten yuvarlak şekilde yapılan makine parçası. = T.Diy. ø ? = < ?

derebzun = *H.* Derizige yağaçtin çıkırılğan gül, neķiş. = T. Pencereye ağaçtan yapılan gül, nakış. = T.Diy. ø ? = < ?

derepçe = *L.* Béniz (“derepşe”, “dereş” depmu atilidu). = T. Eyer, yamçı gibi şeyleri dikmek için kullanılan büyük alet (“derepşe”, “dereş” diye de adlandırılır). = T.Diy. ø ? = < ?

dereñge 1 = *Ğ.* Kaliniñ kécip ketmesligi üçün boyniğa ésip koyulidiğan kaltek. = T. İneğin kaçıp gitmemesi için boynuna asılan sopa. = T.Diy. ø ? = < ?

dereñge 2 = *H.* Üjme kaçidiğan hada. = T. Duta vurulan sarık. = T.Diy. ø ? = < ?

derbider = *Ku.* Halak, veyran, sersan koşakta mundaķ kelgen: *Bu ölüm yalğuz ölüm, barçiğa kelgen ölüm. Hezriti adem atani, derbider kılğan ölüm.* = T. Ölüm, yıkım, viran, şaşkın, sersem. Koşukta

böyle gelir: *Bu ölüm yalğuz ölüm, barçığa kelgen ölüm. Hezriti adem atani, derbider kılğan ölüm.* = T.Diy. *derbeder* Far. *derbeder* OTL 175a

derven *H.* İşik. = T. Kapı. = T. Kapı. = < ? =

deryayi = *H.* Seynak yıptin tokulğan reh. = T. Gereksiz ipek ipten dokunan kumaş. = T.Diy. ø ? = < ?

deke-dürüm = *Ke.* Dekke-dükke. = T. Endişe. = T.Diy. ø ? = < ?

dekçe-dekçek = *H.* Üç putluk küçük kazan. = T. Üç ayaklı küçük kazan. = T.Diy. ø ? = < ?

degdek = *Ku.* Endişe, teşviş, sarasime, korkunç. = T. Endişe, tereddüt, şaşkın, korkunç. = T.Diy. ø ? = < ?

denđep kalmak = *Ku.* Kérip-munup, es-huşini bilelmeydiğan bolup kalmak. = T. Yaşlanıp bunayıp şuurunu bilmez olmak. = T.Diy. ø ? = < ?

denğirek = *H.* Poçi, pahta atkuçi. = T. Yalancı, kendini öven. = T.Diy. ø ? = < ?

delte = *Kapakvaş*, gomuş, kalva, döt. = T. Ahmak, kalın kafalı, mıymıntı, inek. = T.Diy. ø ? = < ?

delden = Tik, uçluk. M: *Delden kulak* - uçluk kulak. = T. Dik, sivri. M: *Delden kulak* – kepçe kulak. = T.Diy. ø ? = < ?

deldüş = *Ğ.* Saraj kėtiş, lekva. = T. Deli, beceriksiz, hantal. = T.Diy. ø ? = < ?

deldüğünmek = *Ğ.* Deldenşimek, sentürülmek. M: *Aldi, keynige deldüğünmek.* = T. Sallanmak, sarsılmak. M: *Önüine, arkasına sallanmak.* = T.Diy. ø ? = < ?

dem = İşikniñ içidin tirep koyidiğan tirigüç. M: *Saņa karap men, işikke karap dem* (mağal). = T. Kapının iç tarafına konan tahta. M: *Sana bakan ben, kapıya bakan dem* (tahta) (atasözü). = T.Diy. ø ? = ET *tam* (2) “kol demiri, çubuk” ED 503a

dembi = *Ku.* Kosağ köpüp dem sıkılış. = T. Karın şişmesiyle oluşan nefes darlığı. = T.Diy. ø ? = < ?

demşelmek = *Ku.* Ümtülmek, temşelmek. = T. Atılmak, sıçramak, yeltenmek. = T.Diy. ø ? = < ?

demlik = *Ku.* Tirik, canlı, tinivatқан. Kosağta mundağ kelgen: *Alla*

yarim sen bu yerde, barikenduksen. Demlikmikin, demsizmikin, barikenduksen. = T. Diri, canlı, dinlenmiş, sakın. Koşukta böyle gelir: *Alla yarim sen bu yerde, barikenduksen. Demlikmikin, demsizmikin, barikenduksen.* = T.Diy. ø ? = < ?

demzek = *Ku.* Yardemçi, yar-yölek. M: *Demzek bolidu* - yardımçı bolidu. = T. Yardımcı, yardım, destek . M: *Demzek bolidu* – yardımcı olur. = T.Diy. ø ? = < ?

dene = T. Ene, ayna. = T. İşte o. = T.Diy. ø ? = < ?

dendimek = Üginip kalmak, adetlinip kalmak. M: *Dendep képtu* - üginip képtu; *séni dendigen kariğucidek, kolumda bir danlitimenğu!*. = T. Öğrenmek, alışmak. M: *Dendep képtu* – alıştı; *sana alışan sığircık gibi elimde yem veririm !* = T.Diy. ø ? = < ?

devrep kelmek = Yépilip kelmek, étilip kelmek, heyvet bilen kelmek. = T. Yapmak, etmek, muhteşem olmak. = T.Diy. ø ? = < ?

devrimek = Yamrimak, taşmak; kimrimak. M: *Derya süyi devrep ketti* - derya süyi téşip ketti? *Ademler devrep ketti* - ademler kimrap ketti. = T. Su basmak, taşmak; kımıldamak. M: *Derya süyi devrep ketti* – nehir suyu taşıtı. *Ademler devrep ketti* – adamlar kımıldadı. = T.Diy. ø ? = ET Krş. *tepre-* ED 443b

dey-dey = Küşkürtüş. M: *Dey-deyge salmak* - küşkürtmek, kútratmak. = T. Kışkırtma. M: *Dey-deyge salmak* - kışkırtmak. = T.Diy. ø ? yansıma

dobdulmak = *Ku.* Diveylimek, tumsuğini sozup közge kirivalmak, kadilivalmak. M: *Maņa nime dobdulisen?*. = T. Tehdit etmek, burnunu uzatıp göze girmek, sokmak, saplamak. M: *Beni niye tehdit ediyorsun ?* = T.Diy. ø ? = < ?

dop salmak = *Ku.* Davraş salmak. = T. Duyurmak; çağırarak, isteyerek sesli konuşmak. = T.Diy. ø ? = < ?

dohulur = *Ku.* Tuğur, kıyruk sönigi. = T. Kuyruk kemiği. = T.Diy. ø ? = < ?

doda = *Ku.* Döt, möñ (tağlıklar sözi). = T. İnek, mıymıntı (dağlıların kelimesi). = T.Diy. ø ? = < ?

dorday = Dordak. M: *Dorday kalpuk*. = T. Kalın, tok. M: Kalın dudak. = T.Diy. ø ? = < ?

dorayçisiğa = *Ķu.* Tehminen, kıyasen. *M:* *Dorayçisiğa gep kıılma!.* = *T.* Tahminen, kıyasen. *M:* *Tahminen konuşma!* = *T.Diy.* ø ? = < ?

dorayıçı = *Ķu.* Tehmin, mölçer. = *T.* Tahmin, tasarı. = *T.Diy.* ø ? = < ?

dorğilik kıılmağ = *Ķu.* Gep toşumak; aksakallık kıılmağ. = *T.* Laf taşımak; büyüklük yapmak. = *T.Diy.* ø ? = < ?

dozole bolmağ = Veyran bolmağ, ziyan tartip desmayisini yokitip kıoymağ. = *T.* Viran olmak, zarar edip sermayesini kaybetmek. = *T.Diy.* ø ? = < ?

doşap = *Ķu.* Tavuz uruğı. = *T.* Karpuz çekirdeğı. = *T.Diy.* ø ? = < ?

doğunğa = *L.* Özini tohtatmay, üskendekla, palak-puluk kıilip kıirmek. Kıoşakta mundağ kelgen: *Doğunğa kıireverdiñ, méniñ barimni bilmey.....* = *T.* Kendini durdurmadan, paldır küldür kıirmek. Kıoşukta böyle gelir : *Doğunğa kıireverdiñ, méniñ barimni bilmey.....* = *T.Diy.* ø ? = < ?

doğula = *Ķu.* Çékimçi, gep toşuğuçı; kıuv, hiliger; casus, işpiyun. = *T.* İftiracı, laf taşıyıcı; kurnaz, hileci; casus, ispiyoncu. = *T.Diy.* ø ? = < ?

doğal = *Ğ.* Tokunuş, pesil almişiş vakti, pesil almişişida bolidiğan hava tokunuşi yaki cudun-çapkıun. *M:* *Aldirimayli seylige, aldimizda doğal bar.* = *T.* Dokunuş, ayrılma vakti, ayrılınca olan hava dokunuşu veya yağışlı hava. *M:* *Acele etmeden gezelim önümüzde ayrılık var.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

dokuslatmağ = Sançimağ, nokımağ. *M:* *Bégiz kıoli bilen uniñ kıoliğığa dokuslattı.* = *T.* Dokunmak, dürtmek. *M:* *İşaret parmağı ile onun kıulağına dokundu.* = *T.Diy.* ø ? = < ?

dok-dok = Salmağ emes. = *T.* Ağır olmayan, yerinde durmaz. = *T.Diy.* ø ? = < ?

doksa = *H.* Bir éğız gep azlık, ikki éğız gep ciklık kıilidiğan adem. = *T.* Deveyi pire pireyi deve yapan kışi. = *T.Diy.* ø ? = < ?

doğurçağ = *Ķu.* Doğalçağ (at-éşeklerniñ doğalçağ étişi). = *T.* Arka iki

ayağını yükseltip tepinme durumu (at ve eşeklerin tepinmesi). =
T.Diy. ø ? = < ?

dolana = Tağda bolidiğan taş almiğa ohşaş bir hil yava mive. = T. Dağda
bulunan taş elmaya benzer bir çeşit yabani meyve. = T.Diy. ø ?
= < ?

dolhay = Ğ. Gecge, patan, şille. M: *Dolhiyiğa birni koyuvidim, tik çüştü.* =
T. Ense, omuz. M: *Omuzuna bir tokat attım, yığıldı.* = T.Diy. ø ?
= < ?

domba = T. Bakılaşka, sudan. = T. Metalden yapılan, yanına alıp
yürümeye uygun su kabı, termos. = T.Diy. ø ? = < ?

domsak = Ke. Yüzi dombulak, séviz. = T. Yüzü yuvarlak, şişman. =
T.Diy. ø ? = < ?

dombur = T. “Domba”ğa ohşaş. = T. “Domba”ya benzer. = T.Diy. ø ?
= < ?

domsimak = Ke. Domlimak, türtmek, tenlirmek. M: *U mélini u yerge
domsap, bu yerge domsap, ahiri satalmidi.* = T. Dürtmek,
sallamak. M: *O, malını o yere sallayıp, bu yere sallayıp sonunda
satamadı.* = T.Diy. ø ? = < ?

domlimak = Tenlirmek, bir nersini bermekçi bolup tenlep, bermey
tartivalmak. M: *Kuruğ emçekni domliğandek ademni gollaydiğan
nimikensen!.* = T. Sallamak, bir şeyi verecek olup sallayıp
vermeden çekmek. M: *Kuru memeyi salları gibi adamı
ahmaklaştıran şeymişsin!.* = T.Diy. ø ? = < ?

donay = Ğ. Egri. M: *Donay tokmak* - egri tokmak. *Egri kızukğa donay
tokmak* (mağal). = T. Eğri. M: *Donay tokmak* – eğri tokmak. *Eğri
kazığa eğri tokmak* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

donıkay = A. Tokay, yarıñ dokmuşını egip ötidigan yer. = T. Eğri,
düzgün olmayan, uçurumun köşesini eğip geçen yer. = T.Diy. ø ?
= < ?

dovsuk çapan = İçige mamuk sélip, çoñ-çoñ şirip tikilgen çapan -
köptürme çapan. = T. İçine pamuk konup büyük büyük dikilen
palto – şişirme palto. = T.Diy. ø ? = < ?

dovsak = Dovusun, süydüklük. = T. Sidik torbası, kavuk. = T.Diy. ø ?
= < ?

dup = Ötükke nahal kékışta işlitilidiğan kélip. = T. Çizmeye topuk demiri çakarken kullanılan kalıp. = T.Diy. ø ? = < ?

duduk = Duduklap sözlüğü. *Duduk sözge yarimas, oğri küzetke* (makal). = T. Kekeleyerek konuşan. *Kekeme söze yaramaz, hırsız korumaya* (atasözü). = T.Diy. ø ? = ET *tutuk* “dili tutulmuş” ED 453a

duruşlimak = *Ku*. Gep talaşmak; eyiplimek, sökmek, silkişlimek. = T. Tartışmak; suçlamak, azarlamak, ırgalamak. = T.Diy. ø ? = < ?

duz = *Ku*. Kızıkçı, heyyar. = T. Soyтары, riyakar, ikiyüzlü. = T.Diy. ø ? = < ?

duşkar = *Ku*. Kıyın, müşkül. Koşakta mundağ kelgen: *Kelem kaşlık iken, canniñ piraki. Hecep duşkar iken, yolniñ yiraki.* = T. Zor, güç, karmaşık. Koşukta böyle gelir: *Kelem kaşlık iken, canniñ piraki. Hecep duşkar iken, yolniñ yiraki.* = T.Diy. ø ? = < ?

duğdur = *H*. Kot-kot, ğodunşığak. = T. Fitneci, bir işten hoşnut olmayıp kendi kendine söylenen. = T.Diy. ø ? = < ?

dukan paçığı = *H*. Gilem dukini gundisiniñ yan tereptiki yağıçı. = T. Kilim dükkanının alt ve üst tarafına yerleştirilen tahtanın yan tarafındaki tahta. = T.Diy. ø ? Ar. *dükkān* OTL 193b ve *baçak*

dukan kıliçi = *H*. Gilem dukinini çoñlitidiğan ve kiçiklitidiğan yağaç. = T. Kilim dükkanını büyültlen ve küçültlen tahta. = T.Diy. ø ? Ar. *dükkān* ve *kılıç+i*

dukan gundisi = *H*. Gilem dukininiñ asti teripidiki yağaç. = T. Kilim dükkanının alt tarafındaki tahta. = T.Diy. ø ? = < ?

duğdur = *H*. Ğodirançuk, ğuduraydiğan. = T. Homurdanan, söylenen, mırıldanan. = T.Diy. ø ? = < ?

dumbul 1 = *T*. İdişsiman çoyun teştekniñ ağzını kala şirisi bilen yépip yasalğan, nağriğa tenkeş kılıp çélinidiğan yoğan dumbak. = T. Bidon gibi demir çanağın ağzını inek derisi ile kapatıp yapılan, davula akord edilip çalınan büyük davul. = T.Diy. ø ? = < ?

dumbul 2 = *Ke*. Hamrak, çala pişkan; nadan. M: *Bu buğdayniñ mayéri sel dumbulrağken; bu bala téhi dumbulken, dumbul nan.* = T. Ham, olgunlaşmamış, yarım pişen; cahil. M: *Bu buğdayın burası biraz*

çiğmiş; bu çocuk daha olgunlaşmamış; yarım pişmiş ekmek. =
T.Diy. ø ? = < ?

dumbiği yérilmağ = Yaman niyetniñ berbat bolğanlığını bildüridiğan
birikme. = T. Kötü niyetin bozulmasını belirten birleşik kelime. =
T.Diy. ø ? = < ?

dörülme = *Ku.* Öydin-öyge kézip yürüp kün ötküzgüçi, sayak (Turpanda
“törelme” diyilidu). M: *Nede törilip yürüdün?* = T. Evden eve
gezip gün geçiren, boşgezen, avare (Turfan’da “törelme” denir).
M: *Nerede boş gezip yürüdün?* = T.Diy. ø ? = < ?

döri = *H.* Etlesniñ yiplirini yığidiğan çakpilek. = T. İpek kumaşın iplerini
toplayan iğ. = T.Diy. ø ? = < ?

döş = *H.* Eğiz; yerniñ dön cayliri. M: *Yerniñ döşini élip tüzlimek.* = T.
Yüksek; yerin tepelik yerleri. M: *Yerin yükseltisini düzeltmek.* =
T.Diy. *döş* (2) “yamaç, bayır” Der.S. IV.1588 = < ?

döşe = Göş çanaydiğan kötek. = T. Et tahtası. = T.Diy. ø ? = < ?

döñgey = *T.* Dümbe, uça. M: *Döñgiyi kıçışkan eşek tügmene baridu*
(mağal). = T. Arka, sırt. M: *Sırtı kaşınan eşek değirmene gider*
(atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

döñgürçek = *Ku.* Yantak kötigi. = T. Dulavrat otu. = T.Diy. ø ? = < ?

döñgülük = *Ku.* Kéleñsiz ayak. = T. Ağır kase. = T.Diy. ø ? = < ?

dömbel = *L.* Töpe, töpilik yer. = T. Tepe, doruk, tepelik yer. = T.Diy. ø ? = < ?

döveskel = *Ku.* Qélin körpe, payandaz (Lopnurda “deveske” diyilidu). =
T. Kalın pamuklu döşek, çok değerli olan konukların yoluna
serilen kilim, halı (Lopnur’da “deveske” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

dövezin = *H.* Ciris un. = T. Kepekli un. = T.Diy. ø ? = < ?

dürt koymağ = *Ku.* Tikivetmek, kécip ketmek. = T. Gözden kaybolmak,
kaçıp gitmek. = T.Diy. ø ? = < ?

dürkun = Keyni-keynidin, top, nurğun. M: *Dürkun étilğan miltiñniñ uni.*
Birinçi dürkun - birinçi top. = T. Arka arkaya, ardarda, top, çok.
M: Arka arkaya atılan tüfeğin sesi. *Birinçi dürkun* – birinci grup.
= T.Diy. ø ? = < ?

düşkellik = *Ko*. Pişkellik. = T. Talihsizlik. = T.Diy. ø ? = < ?

dügcimek = *H*. Aldığa müdürölüp ketmek. M: *Aldığa ikki kedom dügcüp kêtîp yıķılıp çüştî*. = T. Sarsılmak. M: *Öne iki adım atıp yıķılıp düştü*. = T.Diy. ø ? = < ?

dügdek = *Ğ*ujmek, tügölmek. = T. Yıgın, kalabalık, büzölmek, yuvarlaklanmak. = T.Diy. ø ? = < ?

dügölçek = *Ku*. Ğaltek; çember (oyunçuk). = T. Tekerlek; çember (oyuncak). = T.Diy. ø ? = < ?

dümçe = *Ku*. Kuyruk söñigi arılığidiki ikki tal omurtķa söñigi. = T. Kuyruk kemiğî aralığındaki iki tane omurga kemiğî. = T.Diy. ø ? = < ?

dümçe tumaķ = *Ke*. Tom kaskanlıķ, duħava taşlıķ kara körpe tumaķ (erençe). = T. Kalın buhar tenceresi, kadife kumaşlı kara kuzu kürkü kalpak (erkeklerle). = T.Diy. ø ? = < ?

débaya = *Ku*. Abaya, hiliraķta, yénıla, bayatin. = T. Daha önce, yeni, deminden beri. = T.Diy. *debayak* “biraz evvel, demin” Der.S. IV. 1391 = < ?

débu = *Ku*. Avu, evu. = T. O, işte o. = T.Diy. ø ? = < ?

débüt = *Ku*. Avu yer. = T. O yer. = T.Diy. ø ? = < ?

déçu = *Ku*. Avuçu. = T. O şey. = T.Diy. ø ? = < ?

dédiķturmaķ = *T*. Kızıķturmaķ, intildörmek. = T. İlgisini uyandırmak, hamle, hız. = T.Diy. ø ? = < ?

dérepta = *H*. Teñ, tepmu-teñ, birdek. = T. Eşit, aynen, denk. = T.Diy. ø ? = < ?

déreklimek = *Dérigini* almak, *hevirini* almak, *uķuşmaķ*. = T. İşaretini almak, haberini almak, anlaşmak. = T.Diy. ø ? = < ?

déşnaķ = *Ku*. Aşundak. = T. İşte şöyle. = T.Diy. ø ? = < ?

déşu = *Ko*. Eşu, aşu. = T. Şu, işte şu. = T.Diy. ø ? = < ?

dékiliñ = *Béri kéliñ*, *meyerge kéliñ* (küçük balılarni erkilitip éytilidiğan söz). = T. Bu yana gelin, buraya gelin (küçük çocukları şımartıp söylenen kelime). = T.Diy. ø ? = < ?

dékinmek = *Ke*. Dévinmek, ornida turup aççığlap dévinmek, boynini uşlap gep kılmak. M: *Dékinmey gep kı!* = T. Sallanmak, yerinde durup öfkeyle sallanmak, boynunu tutup konuşmak. M:

- Sallanmadan konuş!* = T.Diy. ø ? = < ?
- dégine** = *Ku.* Ene. = T. İşte, o. = T.Diy. ø ? = < ?
- déligey kılmak** = *Ğ.* Koza-kozañ kılmak, bazarğa salmak. = T. Kışkırtmak, pazara çıkarmak. = T.Diy. ø ? = < ?
- déven** = *H.* Komşa, döt. = T. İnek. = T.Diy. ø ? = < ?
- diħmarlimak** = *Ku.* Düşkelimek. = T. İtmek, dışlamak. = T.Diy. ø ? = < ?
- didañ** = *Ku.* Tétik, timen, çebdes, küçlük. M: *Harviniñ atliri bek didañiken* = T. Dinç, çevik, sağlam, güçlü. M: *Arabanın atları pek çevikmiş.* = T.Diy. ø ? = < ?
- dir** = Desmaye, anapul, tégi. = T. Sermaye, anapara, temel. = T.Diy. ø ? = < ?
- diraymak** = *Ku.* Tartışmak (beden). = T. Çekişmek, tartışmak (vücut). = T.Diy. ø ? = < ?
- dérenşiz** = Kéçikmey, turmayla, hayal kılmayla. = T. Geçitsiz, durmaksızın, hayal ederek. = T.Diy. ø ? = < ?
- diriyp kalmak** = *Ku.* Huşidin kétip kétip kalmak. = T. Bayılıp katılıp kalmak. = T.Diy. ø ? = < ?
- diste** = *H.* Paşına, ayak kiyimniñ paşnisi. = T. Ökçe, ayakkabının ökçesi. = T.Diy. ø ? = < ?
- dislimak** = Tizlimak, tiziğa bésip niķtimak. = T. Diz çökmek, dizine basıp dürtmek. = T.Diy. ø ? = < ?
- diğ** = *Ku.* Rasa semrip tulum bolup ketken. M: *Bu eşek diğ bop kėtiptu.* = T. Çok şişmanlayıp tulum gibi olmak. M: *Bu eşek tulum gibi olmuş.* = T.Diy. ø ? = < ?
- diğirimak** = *T.* Yayrimak, yayrap ketmek (iş hayvanliriniñ uzakķiçe obdan béķilğan, uniñ üstige işlitilmigen ehvalda canlinip, rohlinip ketken halitini bildüridu). = T. Özgür olmak, rahatlamak (iş hayvanlarının uzun süre iyi bakılıp, çalıştırılmayıp, canlanıp ruhlanma durumunu belirtir). = T.Diy. ø ? = < ?
- diğir-diğir** = *Ku.* Ğiçir-ğiçir. Koşakta mundaķ kelgen: *Tağlar yoli topuluk, harvaliri diğir-diğir. Yéñi yarni yar dimeñla, kona yar yürek-béğir.* = T. Gıcır gıcır. Koşakta böyle gelir: *Tağlar yoli topuluk, harvaliri diğir-diğir. Yéñi yarni yar dimeñla, kona yar*

yürek-béğir. = T.Diy. ø ? = < ?

digeleş = *A.* Hisaplaş, hulasılap çıkış. = T. Hesaplama, sonuç çıkarma. = T.Diy. ø ? = < ?

dingus = *Ke.* Dinguk, aksak. M: *Şirenin puti dinguslap képtu.* = T. Topal, aksak. M: *İneğin ayağı aksadı.* = T.Diy. ø ? = < ?

dingıl kaş = *Ke.* Tik kaş, uçlima kaş. = T. Dik kaş, çatık kaş. = T.Diy. ø ? = < ?

dim-dam = *Çala* uykuluk halet. M: *Séni kaçan kirerkin dep dim –dam bolup uhliyalmidim; ağriķ dim –dam uhlaydiķan boldi.* = T. Yarı uykulu durum. M: *Sen ne zaman girersin diye yarım uykulu olup uyuyamadım; hasta yarım yamalak uyudu.* = T.Diy. ø ? = < ?

dim-diray = *Ku.* Dem. M: *Dim-dirayi içige kirip ketti* - dimi içige çüşüp ketti. = T. Nefes. M: *Dim-dirayi içige kirip ketti* – nefesi kısılp konuşamadı. = T.Diy. ø ? = < ?

demiğiza kılmak = *Kosakniñ açlığını baskıdek az-tola bir nerse yiyiş.* = T. Karın açlığını bastırmak için az çok bir şeyler yeme. = T.Diy. ø ? = < ?

dimiğini kaçmak = *Ğ.* “Hén! hih!” dep narazilik bildürmek. = T. “Hén! hih!” deyip hoşnutsuzluk bildirmek. = T.Diy. ø ? Ar. *dimāğ* OTL 187b ve *kaç-*

dive piçek = *Étizlik* ve otlaklarda yöğişip ösidiğan bir hil ot. = T. Tarla ve otlaklarda sarılıp yetişen bir çeşit ot. = T.Diy. ø ? = < ?

diyek = *Ke.* Tirek. M: *İşikni diyep koy* - işikni tirep koy. = T. Direk. M: *İşikni diyep koy* – kapıyı direk koy. = T.Diy. ø ? = < ?

R

rahap = *H.* Muzğa şırna koşup yasalğan içimlik. = T. Buza meyve suyu vb. ekleyip yapılan içecek. = T.Diy. ø ? = < ?

rahapçi = *H.* Rahap yasığuçi; rahap satkuçi. = T. Ayran yapan; ayran satan. = T.Diy. ø ? = < ?

ragaza = *A.* Ötken-keçken gep-sözni tegeş. = T. Geçmiş konuşmaya

değirmek. = T.Diy. ø ? = < ?

ralaşmak = *A.* Kélişip iş kılmak, bameslihet iş kılmak, kénişip iş kılmak, epleşmek. = T. Anlaşip iş yapmak, anlaşarak çalışmak, danışip çalışmak, anlaşmak. = T.Diy. ø ? = < ?

ralimak = *Ku.* Bozek kılmak, deysende kılmak, ayak asti kılmak; paskina kılivetmek. = T. Hakaret etmek, aşağılamak, çiğnemek; kirletmek. = T.Diy. ø ? = < ?

ram bolmak = Boy sunmak, itaet kılmak. = T. Boy eğmek, itaat etmek. = T.Diy. *ram ol-* TS II. 1844 Far. *rām* OTL 876b ve *bol-*

ravat = *Ku.* Öten, çüşkün. *Qoşakta mundağ kelgen: Qarisam körünmeydu, dunyaniñ uçı. Dunyadigen eski ravat, men yol ötkünçi.* = T. Mola verilen saray (avlu). *Qoşakta böyle gelir: Qarisam körünmeydu, dunyaniñ uçı. Dunyadigen eski ravat, men yol ötkünçi.* = T.Diy. ø ? = < ?

ravite = *Ke.* Kéliş-bériş, alake, munasivet. M: *Biz ikkimiz ravite kılişmaymiz; meniñ uniñ bilen ravitim yok.* = T. Geliş gidiş, alaka, bağlantı, ilişki. M: *Biz ikimiz gidip gelmiyoruz; benim onunla ilişkim yok.* = T.Diy. ø ? = < ?

rayış = Yuvaş, kuliği yumşak. M: *Rayış bala - yuvaş bala.* = T. Sakin, uslu, kulağı yumuşak. M: *Rayış bala – uslu çocuk.* = T.Diy. ø ? = < ?

rec = *Ke.* Uşşuk. M: *Hey rec, kim saña nas devasini kıptu?! = T. Utanmaz. M: Hey utanmaz, kim sana tütün için dava açtı?! = T.Diy. ø ? = < ?*

relle = İçi puşmak, kayğurmak. = T. Canı sıkılmak, kaygılanmak. = T.Diy. ø ? = < ?

rem kılivalmak = *T.* Özige karitivalmak. = T. Kendine bakmak. = T.Diy. ø ? = < ?

revet = Çidam, tağet, riğbet. = T. Tahammül, dayanma gücü, takat, rağbet. = T.Diy. ø ? = < ?

revende = *H.* Aşlık sodigiri. = T. Tahıl tüccarı. = T.Diy. ø ? Krş. Far. *revende* OTL 889b

roçivin = *Ku.* Çivinniñ bir *hili*: *Qoşakta mundağ kelgen: Roçivin bolsa kişi, kanat tağap uça kişi. Dunyani bir çörülüp, öz hilini tapsa*

kişi. = T. Bir tür sinek. Koşukta böyle gelir: *Roçivin bolsa kişi, kanat takap uçsa kişi. Dunyani bir çörülüp, öz hilini tapsa kişi.* = T.Diy. ø ? = < ?

roda = *Ke.* Gaday, namrat, yoksul, hiç nersisi yok, turmuşu eğir (başka caylarda “rodo” diyilidu). = T. Yoksul, fakir, hiçbir şeyi olmayan, geçimi zor (başka yerlerde “rodo” denir). = T.Diy. ø ? = < ?

rozane = *Ke.* Turmuş, tirikçilik. M: *Çiriğ öylük ezaniñ rozanisi nediki kimavaz lükçekniñ koliğa kalğini körmemsile!* = T. Hayat, yaşam mücadelesi. M: *Kırk evli üyenin yaşamının neredeki kumarbaz ahlaksızın eline kaldığını görmezsiniz!* = T.Diy. ø ? = < ?

rokuldimak = *Ke.* Tohunıñ “rok-rok” kilişi. M: *Kateklerden tohular başlırini çıkırıp rokuldişatti.* = T. Tavuğun “rok-rok” yapışı. M: *Kafeslerden tavuklar başlarını çıkarıp gıdıkladı.* = T.Diy. ø ? yansımadan türeme

roya = *A.* Adaletsizlik, adil bolmiğan iş, uvalçılık. = T. Adaletsizlik, adil olmayan iş, haksızlık. = T.Diy. ø ? Ar. *riyā*‘ OTL 895a

royapka çıkmak = *Ke.* Emelge aşmak, emelde körülmek. = T. Gerçekleşmek, becerilmek. = T.Diy. ø ? = < ?

royaçılık = *A.* “Roya”ğa ohşaş. = T. “Roya”ya benzer. = T.Diy. ø ? = < ?

rézende = *Ğ.* Kigizçi arisi. = T. Hasıra yün koymak için ağaçtan yapılan yedi ilikli alet. = T.Diy. ø ? = < ?

répide = *Ke.* Nan yakqanda kolğa sépivalidiğan kolkap. = T. Ekmek pişirirken ele geçirilen eldiven. = T.Diy. ø ? = < ?

rize = *H.* Nazuk, népiz; capa kötirelmeydiğan. = T. Nazik, zarif, narin; cefa kaldırmayan. = T.Diy. ø ? = < ?

ril almak = *A.* Kayıl bolmak, ten almak. = T. Boyun eğmek, razı olmak. = T.Diy. ø ? = < ?

rep-rep = Kona, burulğan, culiği çıkıp ketken, rezgi. = T. Eski, eskimiş, harap olmuş, zayıf, güçsüz. = T.Diy. ø ? = < ?

Z

zaḥa = Tégiş, çékiliş. M: *Bizge zaḥa kılmidi* - bizge çékilmidi, tegmidi. = T. Değme, kırılma, parçalanma. M: *Bizge zaḥa kılmidi* – bize değmedi. = T.Diy. ø ? = < ?

zağ = H. Karga. = T. Karga. = T.Diy. *zağ* (9) “bir yaşındaki kara karga”
Der.S. HI. 4341 Far. *zāg* OTL 1164b

zakavet = Zerek, ötkür (köprek küçük balılara karitilidu). = T. Zirek, uyanık, keskin (çok küçük çocuklara söylenir). = T.Diy. ø ? = < ?

zalalet = Gañgirap kalmak, kaymukup kalmak, temtirep kalmak, ézip kalmak. M: *Nime kılişimni bilmey, zalalette kaldım.* = T. Sersemlemek, aklını şaşırma, şaşırma, sapıp kalmak. M: *Ne yapacağımı bilmeden şaşkınlıkta kaldım.* = T.Diy. ø ? Ar. *dalālet* OTL 163a

zaḳa = A. Azar, dilni ağritiş. = T. Cefa, eziyet, gönlünü incitme. = T.Diy. ø ? = < ?

zañ = H. Umaçni koyukrak étip, öpisiğe qoruma sey kıuyup yeydiğan tamak. M: *Halvini köp yisenñ zañ tétur* (maḳal). = T. Çorbayı yoğunlaştırıp üstüne kavrulmuş sebze koyup yenen yemek. M: *Helvayı çok yesen zañ tat* (atasözü). = T.Diy. ø ? = < ?

zañka basmak = Ke. Bir cayda uzak yıllar yötkelmey turup ḳalğan nersini yaḳı er çıḳmay turup ḳalğan kızlarnı “zañka bastı” deydu. = T. Bir yerde uzun yıllar yerini değıştirmeden kalan eşyaya veya evleneceğı erkek çıḳmadan durup kalan kızlara “zañka bastı” denir. = T.Diy. ø ? = < ?

zañkar = T. Paskina, meynet, kir. = T. Kirli, pis, çamurlu. = T.Diy. ø ? = < ?

zañgul-zuñgul = Ke. Uşşak-çüşşek, ikir - çikir işlar. M: *Öy digende zañgul-zuñgul işlar bolup turidu.* = T. Ufak tefek. M: *Ev denilende ufak tefek işlar olur.* = T.Diy. ø ? = < ?

zal = H. Gep ötnes. = T. Söz geçmez, utanmaz. = T.Diy. *Krş. zal* “deli”
Der.S. HI. 4345 = < ?

zanane = T. Nazuk, nepis. M: *Bu tolimu zanane kız boptu* (bu söz başḳa

caylarda “hezilek micez” meniside kollinilidu). = T. Nazik, nefis, güzel. M: *Bu aşırı nazik kız* (bu kelime başka yerlerde “şakacı mizaç” anlamında kullanılır). = T.Diy. ø ? = < ?

zavut = T. Kattık kol, réjimi kattık. M: *Bu adem baliliriğa nahayiti zavut adem.* = T. Merhametsiz, acımasız. M: *Bu adam çocuklarına karşı çok acımasızdır.* = T.Diy. ø ? = < ?

zer = H. Altun. = T. Altın. = T.Diy. *zer* Far. *zer* OTL 1180a

zerdar = Bay, pulluk. = T. Zengin, paralı. = T.Diy. ø ? Far. *zer* OTL 1180a

+ Far. *-dār* OTL 165b

zerdek = Sevze. = T. Sebze. = T.Diy. Krş. *zerdek* “havuç” Der.S. HI.4361 Far. *zerdek*

zegünde = Tamniñ ulığa, supiniñ kırğığığa, oçak aldığa ornitılğan yağaç. = T. Duvarın dibine, kaldırımın kenarına, ocak önüne yerleştirilen ağaç. = T.Diy. ø ? = < ?

zelle = *Ke.* Méhmandarçılık ya da nezir-çirağın kötirip kélingen aş. = T. Misafirlik (amacıyla) veya ölü gömüldükten sonra götürülüp getirilen yemek. = T.Diy. ø ? = < ?

zembaki = *Ku.* Kök bilen yeşil arılığidiki reñ. = T. Mavi ile yeşil arasındaki renk. = T.Diy. ø ? = < ?

zen = H. Hotun. = T. Hatun, kadın. = T.Diy. *zen* Far. *zen* OTL 1178a

zeher haltisi = *Ku.* Aççığı yaman, cilihor. = T. Fazla hiddetli, sinirli, çabuk öfkelenen. = T.Diy. ø ? = < ?

zey 1 = *Ke.* Okyanıñ ya da pahta atidiğan dukanniñ kiriçi. = T. Yay ve okun veya pamuk atan dükkanın kalın pamuk ipliği. = T.Diy. ø ? = < ?

zey 2 = H. Kiriç, öçke térisidin tilip işlengen şoyna. M: *Zey kamça* - zeydin yasalğan kamça. = T. Keçi derisinden kesilip işlenen kalın keten veya pamuk ipliği. M: *Zey kamça* – kalın keten veya pamuk ipliğinden yapılan kamçı. = T.Diy. ø ? = < ?

zeypane = Ayallarağa has bolğan, ayalçe. M: *Zeypane mese, zeypane ötü.* = T. Kadınlara has olan, kadınlara özgü. M: *Kadınlara has çizme.* = T.Diy. ø ? = < ?

zey rende = H. İşik-derizilerge gül çıkırışka işlitilidiğan rende. = T. Kapı

ve pencerelere çiçek çıkarmak için kullanılan rende. = T.Diy. ø ?
= < ?

zor = *T.* Çelişçi, palvan. = *T.* Savaşçı, pehlivan, bahadır. = T.Diy. Krş.

zor (1) “saygınlık” Der.S.HI.4395 Krş. Far. *zōr* OTL 1190a

zor çıkmak = *Ku.* Yenmek, galip kelmek. = *T.* Yenmek, galip gelmek. =
T.Diy. ø ? Far. *zōr* OTL 1190a ve *çık-*

zorķil = *Ĝ.* Çelişçılar sözi (ķeni, sen zor ķil dise, sen zor ķil dep çelişni
başlap kētidu). = *T.* Savaşçıların kelimesi (haydi, sen güç ver dese,
sen güç ver diye savaşı başlatır). = T.Diy. ø ? = < ?

zulpuņ = *T.* Here, boğun. *M:* *Uniņ ķolini zulpuņ çekivaptu.* = *T.* Arı. *M:*
Onun elini arı soktu. = T.Diy. ø ? = < ?

zulpikeş = *H.* Ayallargā mehsus çaç salģuçi ayal (kesp éti). = *T.*
Kadınlara mahsus saç yapan kadın (meslek adı). = T.Diy. ø ? = <
?

zédikimak = *Ķe.* Zérikmek, yalçımak. *M:* *Deva toğrisida tola yol ménip
zédikap ketken sadik çekedi miņisidin ézip ala-coķa sözleydiğān
bolup képtu.* = *T.* Usanmak, bıkmak, sıkılmak. *M:* *Dava
doğrultusunda çok yol yürüyüp (uğraşıp) usanıp giden Sadik
aklından azıp ürkerek delidolu söylenir oldu.* = T.Diy. ø ? = <
?

zérıp = İnçike iş (yiğne işi) ķilidiğān adem, tikuçi. = *T.* İnce iş (iğne işi)
yapan kişi, terzi, dikişçi. = T.Diy. ø ? Krş. Ar. *zarīf* OTL 1169a

zib-zib = *T.* Bir cayda turalmaydiğān (bala). = *T.* Bir yerde duramayan
(çocuk). = T.Diy. *zıp zıp* = yansıma

zibiz = *Ĝ.* Peķet, zadila: U zibiz unimidi. = *T.* Ancak, yalnız, hiçbir
zaman: *O hiç kabul etmedi.* = T.Diy. ø ? = < ?

zibildimak = *T.* Bir cayda cim turmay sekrepla yürmek. = *T.* Bir yerde
sakin durmadan sıçrayarak yürümek. = T.Diy. ø ? = < ?

zizilmek = *Ku.* Ekilimek. = *T.* Şıarmak. = T.Diy. ø ? = < ?

zim-ziya = *Ķe.* Tum. *M:* *Zim-ziya ķaraņģu kéçide hiçnimini kōrgili
bolmaytti.* = *T.* Pek, aşırı, tamamen. *M:* *Aşırı karanlık gecede
hiçbir şey görünmüyordu.* = T.Diy. ø ? = < ?

DİZİN

Anadolu Diyalektleri – Uygur Diyalektleri

T.Diy. *ad çayı* = **at çéyi**

T.Diy. *ağ-* = **ağmak**

T.Diy. *ağa* = **Ağa**

T.Diy. krş. *akgün* Der.S.I 150 = **aķ kün**

T.Diy. krş. *akla-* TS I 61 = **aķlimak**

T.Diy. *ak yıldız* TS I 69 = **aķyultuz**

T.Diy. *albastı* = **alvasti köleñgüsi**

T.Diy. *alçı* Tar.S.I 92 = **alçi**

T.Diy. krş. *amaç* = **amaç**

T.Diy. *anka* Der.S.I 262 = **añķa**

T.Diy. *anney* Der.S.I 278 = **annay**

T.Diy. *apa*→*aba* Der.S.I 282 = **apa**

T.Diy. *ara* TS I 122 = **ara**

T.Diy. *ara sıra* = **ara-sıra**

T.Diy. krş. *aracı* TS 124a= **ariçi**

T.Diy. krş. *arada kalmak* = **araşta ķalmak**

T.Diy. krş. *aralarından kara kedi geçmek* = **arisdin ala müşük ötüp ketmek**

T.Diy. *aralık* = **arilik 2**

T.Diy. krş. *aran* Der.S.I 298 = **aran**

T.Diy. krş. *ardak* TS I 128 = **ardak**

T.Diy. *arkın*→*arık* Der.S.I 327 = **arķin**

T.Diy. krş. *asku* Der.S.I 345 = **asķa 1**

T.Diy. *assı*→*ası* III Der.S.I 342 = **assiğ**

T.Diy. *atkulak* Der.S.I 370 = **at ķulak**

T.Diy. krş. *atlak* Der.S.I 370 = **atlaķ**

T.Diy. *ava* Der.S.I 374 = **ava**

T.Diy. *avlak* Der.S.I 388 = **avlaķ**

T.Diy. krş. *avula-* Der.S.I 395= **avulimak**

T.Diy. *avut-* = **avutmak**

T.Diy. *ayak* Der.S.I 399 = **ayaķ**

T.Diy. *azgun* Der.S.I 434= **azğun**

T.Diy. krş. *bağlak* Der.S.II 481 = **bağlaķ**

T.Diy. krş. *bağrına basmak* = **béğir basmak**

T.Diy. *bakım* TS = **béķim**

T.Diy. *bardak* = **bardaķ**

T.Diy. krş. *basık* = **bésik**

T.Diy. krş. *baş komak (bir yola)* = **Béşini berkeş, yelkisini epkeş ķılmak**

T.Diy. *baş ve burnu* = **baş burni**

T.Diy. krş. *baş yi-* Der.S. II 567 = **baş yédi**

T.Diy. krş. *başı bağlı olmak* = **béşi bağlaķlik**

T.Diy. krş. *başı dönmek* = **béşi törimek**

T.Diy. *başıboş* TS = **béşi boş**

- T.Diy. krş. *başına dolamak* (yıkamak) = **béşiğa çağa tizmak**
T.Diy. krş. *başına iş (dert) açmak* (çıkarmak). = **béşiğa sirke kuyuvalmak**
T.Diy. krş. *başında ceviz kırmak* = **béşida yañaq çaçmak**
T.Diy. krş. *başını yemek* = **béşini oçaq kılivetmek**
T.Diy. krş. *becermek* = **bacimak**
T.Diy. *belçe* Der.S.II 607 = **belçe 2**
T.Diy. krş. *bellemek* Der.S.II 615 = **bellimek**
T.Diy. *berdange* Der.S.II 631 = **berdenği**
T.Diy. krş. *beştaş* = **baş termek**
T.Diy. *bezci* = **bözçi**
T.Diy. *béllik* (1)→*belbağı* Der.S.II 623 = **bellik 1**
T.Diy. *béllik* (2)→*belbağı* Der.S.II 623 = **bellik 2**
T.Diy. *bézek* Der.S.II 650 = **bézek**
T.Diy. *bicik* Tar.S.I 544 = **biciq**
T.Diy. krş. *biçil-* = **biçilmek**
T.Diy. krş. *biçim* = **biçim**
T.Diy. *biçim* TS = **biçim**
T.Diy. krş. *(bir konuyu, olayı) masaya yatırmak* = **tahtığa yatquzmak**
T.Diy. krş. *(bir yere) başını sokmak* = **baş sukmak**
T.Diy. krş. *boğunak* Der.S.II 731 = **boğunak**
T.Diy. *bohça* = **boğça**
T.Diy. *bokluk*→*boklağı* Der.S. II 733 = **poqlak**
T.Diy. krş. *bokuyla kavga etmek* = **poqini boğuzlimak**
T.Diy. krş. *bolluk* = **boluq**
T.Diy. *bota*→*boduk* Der.S.II 743 = **boto**
T.Diy. *boy aynası* = **boy aynek**
T.Diy. *boylaş-* Tar.S.I 648 = **boylaşmak**
T.Diy. *boyuncak* Der.S.II 747 = **boyunçaq**
T.Diy. *bozluk*→*bozlak* Der.S.II 752 = **bozluq**
T.Diy. *bozula-*→*bozla-* Der.S.II 752 = **bozlimak**
T.Diy. *böbek* Der.S.II 754 = **bövek**
T.Diy. *bölek* Der.S.II 768 = **bölek**
T.Diy. krş. *burnu büyümek* = **burni köpmek**
T.Diy. krş. *burnunun dikine (veya doğrusuna) gitmek* = **burniniq töpisige élip koymak**
T.Diy. *burunduk* Tar.S. II 714 = **burunduk**
T.Diy. krş. *bük-* = **bökmek**
T.Diy. krş. *cadı* = **coda**
T.Diy. krş. *car* (3) Der.S.III 859 = **car**
T.Diy. *carıslık* Der.S.III 862 = **carıslıq**
T.Diy. krş. *cav cav etmek* = **cap –cap**
T.Diy. *cice* Der.S.III 957 = **cice**
T.Diy. *cila* = **cila 2**
T.Diy. krş. *cirim cirim*→*cırım cırım* Der.S.III 930 = **cirim-cirim**
T.Diy. krş. *cis* Der.S.III 986 = **cis**

- T.Diy. krş. *coruk* Der.S.III 1002 = **coruk**
T.Diy. *cosun*→*cusun* Der.S.III 1020 = **cosun**
T.Diy. *cüçük* Tar.S.II 780 = **cücek**
T.Diy. *cüzzam* = **cozam**
T.Diy. *çağ* = **çağ**
T.Diy. krş. *çanak* = **çanak 1**
T.Diy. krş. *çanak* TS = **çanak 2**
T.Diy. *çapraz* = **çapras**
T.Diy. *çara* (4) Der.S.III 1080 = **çara**
T.Diy. *çarık* = **çoruk 2**
T.Diy. *çarşı* = **çarsu**
T.Diy. *çat* TS = **çat**
T.Diy. *çaycoş*→*çaynık* Der.S.III 1098 = **çaycöş**
T.Diy. krş. *çek-* TS = **çekmek**
T.Diy. krş. *çekiş-* TS = **çékişmak**
T.Diy. *çendir* Der.S.III 1135 = **çandır**
T.Diy. krş. *çerçi* TS = **çerçin**
T.Diy. krş. *çıkırık* TS = **çoruk 1**
T.Diy. krş. *çil* = **çil**
T.Diy. krş. *çingiş* Der.S.III 1228 = **çingiz**
T.Diy. *çit* = **çit**
T.Diy. *çiten* TS = **çiten**
T.Diy. krş. *çoğa* Tar.S.II 929 = **çoğa**
T.Diy. *çok* TS = **çoğ**
T.Diy. *çokça* = **çohça**
T.Diy. *çomak* = **çomak**
T.Diy. *çorap* = **çorup**
T.Diy. krş. *çögen* Der.S.III 1279 = **çögen**
T.Diy. *çömüş*→*çömçe* Der.S.III 1288 = **çömüç**
T.Diy. *çul* = **cul**
T.Diy. *dağcı* = **tağçi**
T.Diy. *dağcılık* = **tağçilik**
T.Diy. *dalan* TS = **dalan**
T.Diy. krş. *dañ değil (tañ değil)* = **tañ yok**
T.Diy. *dañgör-* (*tañgör-*) Tar.S.II 995 = **tañkörmek**
T.Diy. krş. *daya-* = **dayimak**
T.Diy. *debayak* Der.S. IV. 1391 = **débaya**
T.Diy. krş. *değ-* = **tégimek**
T.Diy. *derbeder* = **derbider**
T.Diy. *dırdır* = **dardar**
T.Diy. *diken* = **tiken**
T.Diy. krş. *dilini tutmak* = **tilğa dezmal salmak**
T.Diy. *dişlik* = **tişlik**
T.Diy. *döl* = **töl 1**
T.Diy. *döş* (2) Der.S. IV.1588 = **döş**
T.Diy. krş. *düşük* = **çüşük**

- T.Diy. *ek-* = **ekmek**
T.Diy. *el gün* TS = **elkün**
T.Diy. *em* TS = **em**
T.Diy. *emçi*→*emci* Der.S.V 1731 = **emçi**
T.Diy. *emek* = **emgek**
T.Diy. *emekli* = **emgeklilik**
T.Diy. *emlemek* = **emlilmek**
T.Diy. *emzik* = **emzek**
T.Diy. *endik-* Tar.S.III 1466 = **endikmek**
T.Diy. *engiteng ol*→*engi bengi ol* Der.S.V 1754 = **engi-tenği**
T.Diy. *enlik* Der.S.V 1759 = **enlik ot**
T.Diy. *er* = **er**
T.Diy. *erdem* = **erdem**
T.Diy. *erin* Der.S.V 1770 = **erin**
T.Diy. krş. *erte* TS 724a = **erte**
T.Diy. krş. *ev-* Der.S.V 1811 = **evmek**
T.Diy. *fırıldak* = **pirildak**
T.Diy. krş. *fırtına kopmak* = **boran kıpti**
T.Diy. *hamut* = **hamut**
T.Diy. krş. *hazan* = **pasan 2**
T.Diy. *hāk* = **hak**
T.Diy. *helā* = **hala**
T.Diy. *huna*→*kına* TS I 987 = **hina**
T.Diy. *hin* = **hiñ**
T.Diy. krş. *horluk* Tar.S.III 1922 = **horlik**
T.Diy. krş. *kafası şişmek* = **béşi işşip kıalmak**
T.Diy. krş. *kokusu çıkmak* = **posini kıoyup bermek**
T.Diy. *palak* Der.S.IH 3382 = **palak**
T.Diy. krş. *palan* Der.S.IH 3383 = **palan**
T.Diy. *palçıh* Der.S.IH 3385 = **palçıık**
T.Diy. krş. *parla-* TS = **parlimak**
T.Diy. krş. *patlak göz* = **Bbadrañ köz**
T.Diy. krş. *pençe* = **pence**
T.Diy. krş. *peyke* TS = **peyku**
T.Diy. *piçen* Der.S.IH 3451 = **piçen**
T.Diy. *potuk* Der.S. IH 3474 = **podak**
T.Diy. krş. *pus* ve *bulanık* = **bus-bulğunaık**
T.Diy. krş. *puta* (1) Der.S.IH 3492 = **puta**
T.Diy. *ram ol-* TS II. 1844 = **ram bolmak**
T.Diy. krş. *tabanı delik* = **tapini töşük**
T.Diy. krş. *taka* Der.S.H 3804 = **tévka**
T.Diy. krş. *takke* = **teki**
T.Diy. *tamak* Tar.S.V 3709 = **tamğak**
T.Diy. *tansık* TS = **tañsük**
T.Diy. *tañla* Tar.S.V 3730 = **tañla**
T.Diy. *tartım* TS = **tartım**

- T.Diy. krş. *tat* = **tatağ**
T.Diy. krş. *tatlı* = **taltık**
T.Diy. krş. *tay* TS = **tay**
T.Diy. *teci*→*tece*- Der.S.H 3856 = **técimek**
T.Diy. krş. *tecimen* TS = **técimel**
T.Diy. krş. *ten biçimi* = **ten piçimi**
T.Diy. *tepe* = **töve 1**
T.Diy. krş. *terk etmek* = **terkin eylimek**
T.Diy. *teskin* = **teskin**
T.Diy. krş. *toğan* = Tar.S.V 3836 = **tuyğun**
T.Diy. *toka* = **toğa 2**
T.Diy. *tolu*→*dolu* Tar.S.V 3817 = **tula**
T.Diy. *tolu*→*dolu* Tar.S.V 3817 = **tulu**
T.Diy. *torcu* Der.S.H 3968 = **torçi**
T.Diy. *tosun* Tar.S.V 3831 = **tosun**
T.Diy. *toz* = **toz**
T.Diy. *törpü* = **türpik**
T.Diy. *töşek* Tar.S.V 3844 = **töşek**
T.Diy. krş. *tura* (3) Der.S.H 3993 = **tura**
T.Diy. *turma* (1) Der.S. H 3995 = **turma**
T.Diy. krş. *turna balığı* = **tirna**
T.Diy. *tuş* (1) Der.S.H 3996 = **tuş**
T.Diy. ünlem = **e-e**
T.Diy. *varlıklı* = **barlık**
T.Diy. *yansıma* = **ağıl-tağıl**
T.Diy. *yansıma* = **cupa-cuppañ**
T.Diy. *yansıma* = **poğur-poğur**
T.Diy. *yansıma* = **poldañ-soldañ**
T.Diy. *yansıma* krş. *şıp şıp* = **çopa-çopañ**
T.Diy. krş. *yıldırım la vurulmuş a dönmek* = **bésida çékilğan çağmak**
T.Diy. *zağ* (9) Der.S. HI. 4341 = **zağ**
T.Diy. krş. *zal* Der.S. HI. 4345 = **zal**
T.Diy. *zen* = **zen**
T.Diy. *zer* = **zer**
T.Diy. krş. *zerdek* Der.S. HI.4361 = **zerdek**
T.Diy. *zıp zıp* = **zib-zib**
T.Diy. krş. *zor* (1) Der.S.HI.4395 = **zor**

Kökenlerine Göre Dizin

Arapça

- Ar. krş. *‘alāmet* = **almet**
Ar. *celeb* = **callap**
Ar. *cüll* (?) = **cul**
Ar. *ḍalālet* = **zalalet**

Ar.	<i>hına</i> = hına
Ar.	<i>hına+lik</i> = hinilik
Ar.	<i>halā</i> = hala
Ar.	<i>riyā</i> = roya
Ar.	krş. <i>temāšā</i> (?) = tamaşa
Ar.	<i>taş</i> = das
Ar.	<i>teskīn</i> = teskin
Ar.	<i>vīrān</i> = bayran
Ar.	krş. <i>zarīf</i> = zérif

Birleşik veya İki Dilli Biçimler

Krş.	<i>ağız+i</i> ve Far. <i>pehlevān</i> (?) = ağzi palvan
Krş.	Çağ. <i>aldı</i> ve Far. <i>pīš</i> = aldi peş
Krş.	<i>aş</i> ve Far. <i>hōr</i> = aş kıora
Krş.	T. <i>bala</i> + R. <i>-ka</i> (küçültme, sevimlilik bildiren ek) = balika
Krş.	T. <i>bala</i> ve Far. <i>cān</i> = balıcan
Krş.	<i>becin</i> ve Far. <i>göl</i> < <i>becin</i> ED 295b = becingöl
Krş.	<i>bel</i> + Far. <i>-çe</i> = belçe 3
Krş.	T. <i>bel</i> +Far. <i>-çek</i> = belçek
Krş.	Ar. <i>belā</i> ve Far. <i>hōr</i> = balahor
Krş.	Far. <i>bī</i> +çağ ED 403b = biçağ
Krş.	Far. <i>bī-</i> ve Ar. <i>ṭāil</i> = bétaldi
Krş.	<i>bod</i> ve Far. <i>āyine</i> = boy aynek
Krş.	<i>boy</i> ET < <i>bod</i> ve <i>tasma</i> < <i>tasam-a</i> Mo-TS 1208 = boytasma
Krş.	Far. <i>buy</i> ve <i>sal-</i> = buy salmak
Krş.	Far. <i>buy</i> ve <i>su</i> = buysu
Krş.	<i>buz</i> < Krş. <i>buz-</i> ve Ar. <i>ādem</i> = buz adem
Krş.	Far. <i>cān</i> ve <i>et-</i> = can etmek
Krş.	Far. <i>ceng+gi</i> ve <i>eşek</i> = ceñgi eşek
Krş.	Ar. <i>cin</i> ve Ç? <i>şuğlu</i> = cin şöhlisi
Krş.	<i>ça(?)</i> ve <i>saran</i> ED 853b = ça sarañ
Krş.	<i>çağa</i> ve Far. <i>nāy</i> = çağanay
Krş.	<i>çoluk</i> (<i>çolak</i>) ED 419b ve Far. <i>pāy</i> = çolampay
Krş.	Ar. <i>da</i> 'vā ve Far. <i>hōr</i> = daviho(r)
Krş.	Ar. <i>dimāğ</i> ve <i>kağ-</i> = dimiğini kağmak
Krş.	Ar. <i>duā</i> ' + Far. <i>-hān(?)</i> = dahan
Krş.	Ar. <i>dükkān</i> ve <i>kılıç+i</i> = dukan kiliçi
Krş.	Ar. <i>dükkān</i> ve <i>paçak</i> = dukan paçığı
Krş.	<i>emliğ</i> ve Ar. <i>māl</i> = emlik mal
Krş.	Ar. <i>ervāh</i> ve <i>aş</i> ED 253b = ervaéşi
Krş.	Far. <i>her-seng</i> ve <i>taş</i> = harsantaş
Krş.	Far. <i>hoş</i> ve <i>biçim</i> = huşpiçim
Krş.	Far. <i>hām</i> ve Ar. <i>ṭama</i> ' = ham tama
Krş.	Far. <i>hān</i> ve <i>ağaç</i> Li 256 = han ağıça
Krş.	Far. <i>hān+eçe</i> ED 20a = hanaça

- Krş. Far. *hōca* ve ? = **hoca béke**
 Krş. *kapan* ED 585a ve Far. *kelle* = **hapan kalla**
 Krş. Far. *pest*+ ? = **pestevet**
 Krş. Far. *pīr* + Far. *hār* ve *bol-* = **pirhar bolmak**
 Krş. *por*+ Far. *nān* = **pornan**
 Krş. Far. *rām* ve *bol-* = **ram bolmak**
 Krş. *sıç-tım* ve Far. *hāne* = **çıçtimhana**
 Krş. *tar* ve Far. *kūçe* = **tar koça**
 Krş. Far. *ten*+Far. *nāz*+T. *-lik* = **tennazlık**
 Krş. Ar. *terk*+*in* ve *eyli-* = **terkin eylimek**
 Krş. *tohta-r+i yok* < Mo. *toğta-*
 Krş. Far. *ḫūfī* ve *tağa* = **toti tağa**
 Krş. Ar. *vak* 'a (?) ve Far. *niyāz* (?) = **bakaniyaz**

Eski Türkçe

- ET *abuška*→*aviçğa* ED 16b = **avuşka**
 ET krş. *aç-* ED 18b = **açmak**
 ET *aça* Li 125 = **açaka**
 ET *ağ-* (1) ED 77a = **ağmak**
 ET *ağa* Li 107 = **ağa**
 ET *ağa+ça* < *ağa* Li 107 = **ağıça**
 ET *ağa+ça* < *ağa-ağa* Li 148 = **akiça**
 ET *ağaça* Li 256 = **ağaça**
 ET *ağlak yer* ED 84b = **ağlak yer**
 ET *ağla-kçi* < *ığla*-ED 85b = **ağlakçi**
 ET *ağrikçi+lik* < *ağriğ* ED 90a = **ağrikçilik**
 ET krş. *ağtar-* / *ahtar-* ED 81 = **ağdarma**
 ET *ahşam* DLT-Dizin 14 ve *ara* DLT-Dizin 30 = **ahşimara**
 ET *ak* ve *turma* DLT-Dizin 42 = **ahturma**
 ET *altın* “*alt* maddesi içinde geçiyor” KB-İndeks 18 = **altın**
 ET *altun+çi* < *altun* ED 131a = **altunçi**
 ET *amaç* ED 156a = **amaç**
 ET *ana+ka* < *ana-ene* Li 118 = **anika 2**
 ET *ana+ka* < *ana-ene* Li 98 = **anika 1**
 ET < ?*anıy* *üçün* ? = **aņvaçün**
 ET *apa* DLT-Dizin 30, *apa-aba* Li 167 = **apa**
 ET *apa* ED 5a, *apa-aba* Li 108 = **aba**
 ET *aķ* ve *kün* = **aķ kün**
 ET *aķ* ve *leglek* = **aķ leglek**
 ET *aķ* ve *öpke* = **aķ öpke**
 ET *aķ* ve *ķar* = **aķ ķar**
 ET *aķ* ve *ķarak* DLT-Dizin 266 = **aķķarak**
 ET *aķ* ve *sançı-* DLT-Dizin 487 = **aķ sancimak**
 ET *aķ+la-* = **aķlimak**
 ET *ara* KB-İndeks 22 = **ara**

- ET *ara* ve *tur-mak* = **ara turmak**
 ET *ara+çı* = **arıçı**
 ET *aralık* ED 230b = **arılık 2**
 ET *aran* ED 232b = **aran**
 ET *arıçı+la-* = **arıçilimak**
 ET krş. *ark* ED 214a = **arķin**
 ET *arkalık* < *arka+lık* = **arķilik**
 ET *arkan* DLT-Dizin 34, *üz-* DLT-Dizin 720 = **arķan üzer**
 ET *arkun* (1) ED 216b = **arğun**
 ET *arpa+teke* DLT-Dizin 228 = **arpa teksi**
 ET *artak* ED 204b = **ardak**
 ET *arta-mas* DLT-Dizin 37 = **ardimas**
 ET *artığ* ED 204b = **artık**
 ET *artığ* ve *yığaç* = **artık yağaç**
 ET krş. *arva-* ED 199a = **alvun**
 ET krş. *arva-* ED 199a = **arvak**
 ET *arvış* ED 199a = **erveş**
 ET *asığ* +? = **asığdimak**
 ET *asığ* ED 244b = **assiğ**
 ET *aş* DLT-Dizin 42 ve *suv* ED 783a = **aşsu**
 ET *aşuk-* DLT-Dizin 44 = **asikmak**
 ET *at* ve *yarat-* ED 959b = **at yaritiş**
 ET *ata* = **atiğa**
 ET *ata* ve *kaz* = **atiğaz**
 ET krş. *avinçu* ED 13a = **avunçuk**
 ET krş. *avla-* ED 10b = **avlak**
 ET *avut-* ED 7a = **avutmak**
 ET *ay hal* (ünlem) ve *sal-* ED 824b = **ay-hay salmak**
 ET *ay+ğa bak+ar* = **ayğa bakār**
 ET *ayak* (1) ED 270a = **ayak**
 ET *ayak* ve *sal-* = **ayak salmak**
 ET *ayak+i suyulup kalmak* = **ayiki suyulup kalmak**
 ET *azğun* ED 283b = **azğun**
 ET *badan?* ve *kosak* < *kuruğsak* DLT-Dizin 385 = **badan ķosak**
 ET *bağırsak* ED 319b = **béğırsak**
 ET krş. *bağla-* DLT-Dizin 60 = **bağlak**
 ET *balçık* ED 333a = **palçık**
 ET krş. *balık* DLT-Dizin 65 = **bazar-oça**
 ET krş. *balık* DLT-Dizin 65 = **bazar-vélik**
 ET krş. *barak* ED360a = **barķa**
 ET krş. *barkın* KB-İndeks 60 = **barğindi**
 ET *barlığ* ED 365b = **barlık**
 ET krş. *bart* ED 358a = **bardak**
 ET krş. *bas-* DLT-Dizin 71 = **baskak**
 ET *basığ* ED 373a = **bésik**
 ET krş. *basığ* ED 373a, Krş. *bas-* DLT-Dizin 71 = **bosuk 1**

- ET krş. *basınçak* ED 374a, *basunçuk er* DLT-Dizin 72 = **bosunçuk**
 ET *bas-mak* = **basmak 1**
 ET *bas-mak* = **basmak 2**
 ET *basmak+da-* = **basmakdimak**
 ET krş. *basut* ED 372a = **bosut**
 ET *baş ve ağız* = **beşégiz**
 ET *baş ve bak-ış-* = **baş békıřmak**
 ET *baş ve sığ-dur-* = **baş siğdurmak**
 ET *baş ve soķ-* DLT-Dizin 528 = **baş suķmak**
 ET *baş ve suw* = **baş su**
 ET *baş ve un* = **baş un**
 ET *baş yi-* KB-İndeks 62 = **baş yédi**
 ET krş. *başak* (1) ED 378b = **başak**
 ET krş. *başlağ* ED 381a = **başlak**
 ET krş. *başlığ* ED 381a = **başlık**
 ET *bel ve köynek* = **belköynek**
 ET *bel+lik* = **bellik 1**
 ET krş. *belgü* DLT-Dizin 82 = **bellimek**
 ET *beltir* ED 334a = **beldir**
 ET *bezek* ED 391a = **bézek**
 ET *béleg* ED 338b = **bölek**
 ET *bıçıl-* ED 295b = **piçilmak**
 ET krş. *bıçım* ED 295b = **biçim**
 ET *bıçım* ED 295b = **piçim**
 ET *bıçım+çi* = **piçimçi**
 ET *bir ve kel-tür-* = **bir keltürmek**
 ET krş. *boğ-* DLT-Dizin 98 = **boğmak 2**
 ET krş. *boğ* ED 311a = **boğça**
 ET krş. *boğım* DLT-Dizin 99 = **boğmak 1**
 ET *boğ-un-aķ* = **boğunak**
 ET *botu* ED 299a = **boto**
 ET *boy+la-* = **boylimak**
 ET *boz+kıya* DLT-Dizin 324 = **bozķiya**
 ET *boz-ğun ve tülek* DLT-Dizin 669 = **bozğun tülek**
 ET *bozla-* ED 392a = **bozlimak**
 ET *bozla-p yığla-* < *bozla-* DLT-Dizin 106, *yığla-* DLT-Dizin 781 = **bozlap yığlimak**
 ET *böri tere+si+ni key-* = **böre térisini keymek**
 ET *böri* ED 356a ve *beg* ED 322 b = **böre bégi**
 ET *bözçi* ED 390a = **bözçi**
 ET *bu* (2) ED 292a = **po**
 ET *bulğa-* ED 337a = **bulğimak**
 ET *burun+i köp-* = **burni köpmek**
 ET *burunduk* ED 368a = **burunduk**
 ET *bus ve bulanık* = **bus-bulğunak**
 ET krş. *bük-* ED 324a = **bökeymek**

- ET krş. *bük*- ED 324a = **bökmek**
 ET krş. *bük*- ED 324a = **böksi bolmak**
 ET *büt*- KB-İndeks 120 = **pütmek**
 ET krş. *coğdu* ve *baş* = **coğdar baş**
 ET krş. *coğdu*→*yoğdu* ED 899a = **coğdar**
 ET *çağ* / *çak* (1) ED 403b = **çağ**
 ET *çalma* ED 420b = **çalma 2**
 ET *çanaç* ED 425a = **çanaç**
 ET krş. *çanak* ED 425b = **çanak 1**
 ET *çaruk* ED 428b = **çoruk 2**
 ET *çatır* (2) ED 403b = **çatır**
 ET *çäwrä* Li 220 = **çenevre**
 ET *çepiç*→*çepiş* ED 399a = **çipiç**
 ET krş. *çert*- ED 428a = **çertmek**
 ET krş. *çiban*→*çibikan* ED 396a = **çıkan**
 ET *çibun*→*sişek* ED 838b = **çivin**
 ET krş. *çık*- ED 405b = **çıkar**
 ET krş. *çıkış kıl*- KB-İndeks 130 = **çikiş kılmalık**
 ET *čila* ED 418a = **çile**
 ET *çır* (1) ED 427b = **çir**
 ET *çıt* ED 401b = **çit**
 ET *çil* ED 417a = **çil**
 ET *çin* ED 424a + *taş* = **çintaş**
 ET *çin* ED 424a = **çin-pişşik**
 ET *çomak* ED 422b = **çomak**
 ET *çomğuk* ED 423a = **çumğuk**
 ET krş. *çoñ ana* Li 147 = **çoñne**
 ET krş. *çoñ ata* Li 95-96 = **çota**
 ET *çoñ dada* Li 95 = **çoñdada**
 ET *çögen* ED 416a = **çögen**
 ET *çöpür* ED 398a = **çupur**
 ET krş. *çulğa*-→*çuğla*- ED 407b = **çulğaşmak**
 ET *çümüç* ED 422b = **çömüç**
 ET krş. *egrim* ED 113a = **egrüm**
 ET *ek*- ED 100a = **ekmek**
 ET *el* ED 121b = **el**
 ET *em* ED 155a = **em**
 ET krş. *em*- ED 155b = **emsörül**
 ET *emçi* ED 156b = **emçi**
 ET *emge*- KB-İndeks 147 = **emgimek**
 ET *emgek* ED 159a = **emgek**
 ET *emgek*+*i kayış*- = **emgigi kėyişmak**
 ET *emgek*+*şa* = **emgekşa**
 ET *emgeklig* ED 160a = **emgeklik**
 ET *emle*- ED 161a = **emlirmek**
 ET krş. *en salmak* = **ensep yiğlimak**

- ET krş. *endek* ED 177b = **endek**
 ET *er* (1) ED192a = **er**
 ET *erdem* ED 206b = **erdem**
 ET krş. *erü-* ED 198a = **egüz**
 ET *et* ED 33b ve *tiken* ED 483b = **ettiken**
 ET *él* (1) (*élgün*) ED 121b = **elkün**
 ET *él* ED 121b ve *kez-* ED 757a = **elkézer**
 ET *él* ED 121b ve *yat-* ED 884a = **elyatku**
 ET krş. *én* DLT-Dizin 182 ve *tart-* DLT-Dizin 580 = **en tartku**
 ET *érin* ED 232b = **erin**
 ET *érte* ED 202b = **erte**
 ET *év-* ED 4b = **evmek**
 ET krş. *hazan* KB-İndeks 177 = **pasan 2**
 ET *inğa* ED 183a = **aṅka**
 ET *kapan* ED 585a = **hapan**
 ET *kapan* ED 585a ve *baş* = **hapanbaş**
 ET krş. *korluğ* ED 658b = **horliḳ**
 ET krş. Li 108–109 = **ava**
 ET krş. *öles* ED 151b = **eles**
 ET krş. *päy nāwra* Li = **peynevre**
 ET krş. *pezlen-*→*bezen-* KB-İndeks 76 = **pezlenmek**
 ET *poḳ* ve *paçak* = **poḳ paçak**
 ET krş. *saçğak* ED 796a = **çaça**
 ET krş. *saçlığ* ED 797a ve *bala* = **çaçlıḳ bala**
 ET *tağ+çi* = **tağçi**
 ET *tağ+çi+lik* = **tağçilik**
 ET *tağı* ED 466a = **taka**
 ET krş. *takaḡu* DLT-Dizin 562 = **taḡu**
 ET *tal bodluğ* ED 489a (*tal* maddesi altında) = **tal boyluḡ**
 ET krş. *talka* DLT-Dizin 564 = **talkalilik**
 ET *tam* (2) ED 503a = **dem**
 ET *tamğak* ED 505a = **tamğak**
 ET *tamuğ* ED 503a = **tomuğ**
 ET krş. *tança-* DLT-Dizin 569 = **tanmak**
 ET *taṅ* KB-İndeks 421 = **taṅla**
 ET krş. *taṅ* KB-İndeks 421 ve *erte* ED 202b = **taṅnete**
 ET krş. *taṅ* KB-İndeks 421 ve *kör-* = **taṅkörmek**
 ET *taṅsuk* ED 525b = **taṅsük**
 ET krş. *tarlağ*→*tariğlağ* ED 541b = **tarlaḡ**
 ET *tarmak* ED 549b = **tarmak**
 ET krş. *tart-* ED 534b = **dardaymak**
 ET *tartil-* ED 536b = **tartilmak**
 ET *taş* ve *çeçek+i* = **taş çéçigi**
 ET *taş* ve *ter-* = **taş termek**
 ET *tat* (2) ED 449b = **tat**
 ET *tatiğ* ED 452a = **tataḡ**

- ET *tavar* DLT-Dizin 586 ve *torku* DLT-Dizin 641 = **tavar-torka**
 ET krş. *taya-* ED 567b = **dayımak**
 ET *taz* ED 570b = **tenge taz**
 ET *teg-* KB-İndeks 431 = **tégimek**
 ET krş. *tep-* ED 435b = **depsiniş**
 ET krş. *tepre-* ED 443b = **devrimek**
 ET *ter* ve *bol-* = **ter bolmak**
 ET *ters+lik* ve *tart-* = **terslik tartmak**
 ET *tış* ED 557b + *lık* = **tışlık**
 ET *tıy*→*tıd* ED 450a = **tiymak**
 ET *tiken* ED 483b = **tiken**
 ET *tiñci*→*savcı* ED 785a = **tiñçi**
 ET *tirgük* ED 544a = **türkük**
 ET krş. *tiz* ED 570b = **tizlak**
 ET *toğ* (1) ED 463b = **tuğ**
 ET *toğ* (2) ED 463b = **tuğ**
 ET krş. *toğan* KB-İndeks 456 = **tuyğun**
 ET krş. *toğra-* DLT-Dizin 631 = **toğranda**
 ET krş. *toğrak* DLT-Dizin 632 = **toğriğa**
 ET *tokluk* (2) ED 469b = **tokal**
 ET *toku* (2) ED 466b = **toğa 2**
 ET *tolu* ED 491b = **tula**
 ET *tolu* ED 491b = **tulu**
 ET krş. *tolu* ED 491b ve *yaman* = **tola yaman**
 ET *tonra* ED 524a = **tonra**
 ET *torçı* ED 534a = **torçi**
 ET *torku* ED 539a = **torka**
 ET *tosun* (*toson*) ED 555b = **tosun**
 ET *toyun* ve *erük* DLT-Dizin 193 = **toyun ürük**
 ET *toz* (1) ED 570b = **toz**
 ET *töge* ve *kulak* = **töge kulak**
 ET *töl* ED 490a = **töl 1**
 ET krş. *töleç* ED 493b = **tölöç**
 ET *töpü* (*töpö*) ED 436a = **töve 1**
 ET *törpig* ED 533b = **türpik**
 ET *tört* ve *beltir* ED 334a = **töt beldir**
 ET krş. *töşek* ED 563b = **çüşek**
 ET *töşek* ED 563b = **töşek**
 ET *töven* < ET *töpün* ED 441b = **töven**
 ET *tum* (1) ED 503a = **tum**
 ET *tura* (2) ED 531a = **tura**
 ET *turma* (2) ED 549b = **turma**
 ET krş. *turuk* (1) ED 538b = **turğuç**
 ET krş. *turul-* ED 548a = **torulimak**
 ET *tuş* (1) ED 558a = **tuş**
 ET *tutuk* ED 453a = **duduk**

ET krş. *tüne-* KB-İndeks 479 = **tünkelmek**
 ET krş. *tür-* ED 530b = **türteklimek**
 ET *türgek* ED 544b = **türgek**
 ET *tüş* ED 559a+le- = **çüşlimek**
 ET krş. *tüşük* ED 563b = **çüşük**
 ET *tütün* ve *yut-* = **tütün yutmak**
 ET krş. *una* ve *kara-* ED 645b = **enekey**
 ET *us* ED 240a = **es**
 ET yansıma = **ağil-tağil**

Farsça

Far. *āb-ı rū(y)* = **aviy**
 Far. *çār-sū* = **çarsu**
 Far. *çerm(?)* + Far. *ger* = **çimger**
 Far. *çendān* = **çendan**
 Far. krş. *dāmān* = **daman**
 Far. *derbeder* = **derbider**
 Far. *derd(?)* ve Far. *-hōr(?)* = **datho**
 Far. *hāk* = **hak**
 Far. *hoş* ve Far. *būy+luḡ* = **huşbuyluḡ**
 Far. *hāl* = **hal**
 Far. *hām* ve *pahta* = **ham pahta**
 Far. *hān* = **hon**
 Far. *hānçe* = **honça**
 Far. *hān+çe* = **hançe**
 Far. *hān* ve Far. *gūl* = **hangül**
 Far. krş. *pāy* + Far. (küçültme eki) *-çek* = **payçek**
 Far. krş. *pence* = **pence**
 Far. krş. *revende* = **revende**
 Far. *tahte* ve Far. *gügüt* = **tahta gügüt**
 Far. *tahte* ve Far. *per (?)* = **tahta pere**
 Far. *yek+çe* = **ekçe**
 Far. *zāg* = **zağ**
 Far. *zen* = **zen**
 Far. *zer* = **zer**
 Far. *zerdek* = **zerdek**
 Far. *zer* + Far. *-dār* = **zerdar**
 Far. krş. *zōr* = **zor**

Moğolca

Krş. *alag* Mo-TS 43a = **alaḡ**
 Krş. *atan* ED 60a, *ata(n)* Mo-TS I92b = **atan**
 Krş. *aymag* Mo-TS 43a = **aymak**

- Krş. *barda-* Mo-TS 135a = **batçı**
 Krş. *bardamçı* Mo-TS 135b = **bardamçı**
 Krş. *belçir* Mo-TS 155a = **belçir**
 Krş. *boda* Mo-TS 173a = **boda**

Türkçe Karşılıklarına Göre Dizin

- T. Abla. = **açaka**
 T. Abla. = **ayla**
 T. Abla, büyük kız kardeş. = **apa**
 T. Acele, acelecilik; aceleci, yoğun. = **çaķçılķay**
 T. Acele etmek. = **aldıraşķap**
 T. Acele etmek, şaşırmaq, ciddileşmek, telaşlı olmak; endişelenmek, ürmek. = **asikmak**
 T. Aceleci, kendini tutamayan. = **aliģelep**
 T. Aceleci olmak. = **çapçil ķaynımak**
 T. Acelecilik; yoğun. = **çanķkurun**
 T. Acınacak duruma düşmek, zorluklar içinde kalmak (*taşķaķçilik tartip ķalmak* – cefa çekmek). = **taşķaķçilik**
 T. Aç kalmak; yorulmak, güçsüzleşmek. = **alañģirımak**
 T. Açgözlü, doymaz. = **aşoriģi**
 T. Açık–seçik. = **ayķin-yayķin**
 T. Açılmak, gerilmek, yayılmak. = **dardaymak**
 T. Açlık, yoksulluk, kıtlık. İlkbahar günleri erzak kısılıp yeme içme azalırsa “cütireñçilik bolup ketti” denir. = **cütireñçilik**
 T. Ad, kurtulma kelimelerinin şımartma amacıyla söylenişı. = **atķune**
 T. Adaletsizlik, adil olmayan iş, haksızlık. = **roya**
 T. “Adap”a benzer. = **ardap**
 T. Ağabey. = **alaka**
 T. Ağaç çanak. = **ayak**
 T. Ağaç kütüģü. = **bolca 1**
 T. Ağaç tasma (eşek, katırların). = **ħidin**
 T. Ağaçkakan. = **toktutķ**
 T. Ağaçkakan. = **cañgal dumbaķçisi**
 T. Ağaçkakan, orman davulcusu (Kuçar’da “tokiçek” denir). = **tokiçek**
 T. Ağaçtan yapılan eşya, tahtadan çerçeve = **ca**
 T. Ağaçtan yapılan yağ kutusu. = **pürüm**
 T. Ağır kase. = **döñgölük**
 T. Ağır olmak, asılsız; esaslı, temele ait. = **ciñ basmak**
 T. Ağır olmayan, yerinde durmaz. = **dok-dok**
 T. Ağır; sinmek. = **bésik**
 T. Ağırlık. Ağır, temkinli, kendini tutabilen. = **toħtun**
 T. Ağırlık ölçüsü, 500 gr ağırlığa denk. = **çaksa**
 T. Ağız açıp söz söylemek, bir şey demek. = **çiş yarmak**
 T. Ağız kenarında çıkan uçuk; gem (dizginin gemi). = **cocey**
 T. Ağız kapanıp kalmak, söz söyleyememek. = **aģziģa inek tepmek**

- T. Ahır, ağıl. = **aran**
- T. Ahır, at ağılı. = **atkötan**
- T. Ahmak bulmak, aldatmak. = **damdalimak**
- T. Ahmak, kalinkafalı. = **cadayi**
- T. Ahmak, kalın kafalı, mıymıntı, inek. = **delte**
- T. Ahmaklaştırmak, oynatmak, aldatmak. = **tögini usulğa salmak**
- T. Ak deriye şerit-çizgi çıkarılarak dikilen kalpak, şapka. = **aķ tumaķ**
- T. Ak ipek kumaşı bağlayıp ak kalan yerini tekrar renge batırınca yine bir çeşit renk alır. İşte böyle yapılan başörtüsü “ağvana yağlık” diye adlandırılır. = **ağvana yağlık**
- T. “Ak” kelimesinin sevimlileştirilip söylenişi. = **aķķine**
- T. Akciğer baloncuğu. = **püvekçe**
- T. Akılsız, anlayışsız, plansız, beceriksiz. = **coruķi yok**
- T. Akım, çukurluk, iki dağın arasındaki su akan çukurluk. = **dara**
- T. Akmayan su, durgun su. = **terkin su**
- T. Akşam çiçeği ailesindeki bir ya da çok yıllık, saman gövdeli bitki.
Akşam açılan bir çeşit gül. = **aķşimara**
- T. Aksayıp yürüyen, bir ayağı kısa veya sakat, çolak. = **çolampay**
- T. Akturna. = **aķ leglek**
- T. “Aķ posmilak”a bakın. = **posmilak**
- T. Ala boyunlu küçük karga. = **čil қаға**
- T. Ala eşek. = **çambul éşek**
- T. Alaca bulacalı, çeşitli renkli; seyrek. = **alañ**
- T. Aladoğan. = **taskara**
- T. (Aladoğandan küçük bir çeşit kuş). = **cağambay**
- T. Aladoğanın kursağını temizlemek için şekere batırılıp verilen yem. = **aķyem**
- T. Alakasını kesin olarak kesmek, ilgisini koparmak. = **aķ tağlık, қара тағлық boluşup ketmek**
- T. Alçak, aşağı, düşük. = **bökse**
- T. Alçak, namert. = **pestevet**
- T. Aldatıcı. = **avap**
- T. Aldatmak (Turfan’da *bürda* denir, *burda* *ķilmaq*– aldatmak, kandırmak, hile yapmak). = **burdu**
- T. Aldatmak, ahmaklaştırmak, sıkıntıya koymak. = **béşığa қаңға tizmak**
- T. Aldığı tüm hanımları ölen erkekler veya gittiği tüm kocaları ölen hanımlar bu şekilde dile getirilir. = **baş yédi**
- T. Aldırmamazlık, önemsememe ve değer vermemeyi belirtir. = **burniniñ töpisiğe élip қоymaķ**
- T. “Aldi peş”e benzer. = **aldi yoğam**
- T. Alinyazısı kötü olan, talihsiz, cefakeş. = **emgeklik**
- T. Alışılan. = **culda ketken**
- T. Alıştırılmayan hayvan. = **emlik mal**
- T. Altın. = **zer**
- T. “Ana” kelimesinin küçültme biçimi. = **anika 2**

- T. Ancak, yalnız, hiçbir zaman = **zibiz**
- T. Anlaşıp iş yapmak, anlaşarak çalışmak, danışıp çalışmak, anlaşmak. = **ralaşmak**
- T. Anlaşmak. = **békişmek**
- T. Anlaşmak, ikna etmek, düzeltmek, ayarlamak, uygun hale getirmek. = **tahtiğa yatkuzmak**
- T. Anne ve babalardan kalmış eski eşyalar, eskiyip giden şeyler (“adasku” da denir). = **adaska**
- T. Anneanne (annenin veya babanın annesi). = **anika 1**
- T. Anneanne, büyükanne. = **cice**
- T. Annesinin veya babasının ablası. = **çoñne**
- T. Ansızın, aniden, birdenbire. = **posokkite**
- T. Ara sıra, kah, bazen. = **ara-sira**
- T. Ara sıra, seyrek, bazen, zaman zaman. = **biren-siren**
- T. Arabanın okuna yerleştirilen uzun tahta. = **terte**
- T. Arabaya koşulan atın boynuna yerleştirilen, kumaştan yapılmış bir tür hamut. = **boğa**
- T. Arabaya koşulan atın uzun dizgini. = **boca 2**
- T. Arada kalmak, arada kalan iş, belirsiz iş. = **ara sélindi**
- T. Arada kalmak, kesin bir fikre varamamak. = **araşta kılamak**
- T. Aramak, engel olmak, karıştırmak. = **titkilimak**
- T. Aramak, gözetlemek. = **tintimak**
- T. Arasına sebze koyup yumaklayarak buharda pişirilen bir çeşit ekmek. = **türmel 1**
- T. Arı. = **zulpuñ**
- T. Arı (bal arısı). = **boğun 2**
- T. Arı yuvası. = **boğun yatiği**
- T. Arık ağzı, su yolu, arık ve kanalların ağzı. = **açmak**
- T. Arık, kanal (değirmen kanalının suyunu akıtan ağız). = **çüyge**
- T. “Arilik”a benzer. = **allik**
- T. Arka arkaya, ardarda, top, çok. = **dürkun**
- T. Arka iki ayağını yükseltip tepinme durumu (at ve eşeklerin tepinmesi). = **doğğurçak**
- T. Arka, sırt. = **döñgey**
- T. Arkadaş olmak, dost, ahbap olmak; yakınlaşma. = **huvalaşmak**
- T. Arpanın olgunlaşma zamanında olgunlaşan bir çeşit şeftali (“teke” de denir). = **arpa teksi**
- T. Arzu edilen, itibarlı, değerli. = **azluk**
- T. Arzu, istek, gaye, talep. = **avariz**
- T. Asılı duran şey. Mecaz: Peşinden giden (bir kimse nereye gitse arkasından aynen yürüyen). = **polduruñ**
- T. Asi, hiyanet eden, azan kişi. = **azğun**
- T. Aşağılamak, hor görmek, batırmak. = **çimitmek**
- T. Aşçı (sarayda aşçılara *pareş* denir). = **pareş**
- T. Aşığın oyuk tarafı. = **alçi**
- T. At arabasının çevresine konulan set; saman doldurulan büyük hasır

- kap (arabaya yerleştiriliyor). = **çiten**
- T. At arabasının kemeri. = **bellik 2**
- T. At arabasının oturulan kısmı. = **çokay 2**
- T. At haşası, çulu. = **cul**
- T. At kılı ya da koyun yününden düzleştirilip dokunan halat ya da yünden dokunan düz urgan. = **tépilañ**
- T. At ve eşeklerin dizginine, araba aletlerine ve mızrağa süs için bağlanan kızıl yün saçak; kadınların saçlarına bağlanıp örülen sahte saç. = **cala**
- T. At ve onun gibi çalışma hayvanlarının ayağının kısılp yürüyemediği taşlık yer. = **aska 2**
- T. Ata, baba. = **ava**
- T. Ateş kancası; fırın kancası. = **tokşurğuç**
- T. Atı otlağa çıkarıp, bir ayağını uzun kalın iple bağlayıp besleme şekli. = **at arkanlımak**
- T. Atı yarışa salmaya hazırlama. = **at yaritiş**
- T. Atılmak. = **avurmak**
- T. Atılmak, sıçramak, yeltenmek. = **demşelmek**
- T. Atın arabayı güçlkle çekişi. = **timcimek**
- T. Atın boynuna takılan araba aleti (koşum). = **hamut**
- T. Atın boynuna yerleştirilen kumaştan yapılmış eşya, alet. = **cumbu**
- T. Atın dişinin üstüne konulan ek dizgin (ipten yapılır). = **tişlik**
- T. Atın göğsüne takılan kızıl ponpon. = **coğula**
- T. Atın homurtusu. = **purkımak**
- T. Atın kişneyişi. = **aznımak**
- T. Atıp toplanıp konulan pamuk, son pamuk. = **türmel pahta**
- T. Atlı askerlerin atı dehlemek için çizmelerinin ökçelerine bağlanan metal yuvarlak. = **depişigüç**
- T. Atmak, bırakmak. = **ciğimək**
- T. “Ava”ya bakınız. = **aba**
- T. Avare, üstü başı pis, düzensiz; yoksul. = **cedide**
- T. Avuç, el. = **çañ**
- T. “Ay” kelimesinin sevgi bildirerek söylenişi, ay gibi güzelim, sevgilim. = **ayğinem**
- T. Ayak ucu ile aynı hizaya getirilerek dikilen kadınlara göre cüppe. = **aķ péce**
- T. Ayakkabıcının ayakkabı tabanını kesmek için kullandığı alet. = **belçe**
- 1**
- T. Ayakkabının arkasına yerleştirilen kalay, teneke parçası. = **palkan**
- T. Ayaklarını yere vurmak, çırpınmak, çabalamak. = **cildimək**
- T. Ayçiçeği. = **ayğa baķar**
- T. Ayıbını açmak, onun hakkında kötü söz söylemek, yarasını açmak. = **posini kıoyup bermek**
- T. Ayıklanan kenevirin en kalitelisi (torķi-tavardaki torķi kelimesi işte bundan gelir). = **toķi**
- T. Ayıklanmadan basılan kenevir. = **pahmaķige**

- T. Ayıp, eksiklik. = **çar**
- T. Ayran yapan; ayran satan. = **rahapçi**
- T. Az, biraz. = **arun**
- T. Az, eksik. = **tam**
- T. Azap çektirmek, çile çektirmek. = **tetür kıynımağ**
- T. Azap çektirmek, eziyet etmek, hor görmek. = **horda kılmak**
- T. Azdırmak, kandırmak. = **çepi-ğelet**
- T. Azık, erzak. = **aşut**
- T. Azlık, eksiklik. = **horlık**
- T. Azmak, yoldan çıkmak, bozulmak. = **tanmağ**
- T. Baba, ata (sevgi, yakınlık, saygı anlamında söylenir). = **dadika**
- T. Baca. = **turkuluk**
- T. Bacağa sarılan sargı. = **çimalta**
- T. Bacağa yerleştirilen bir çeşit ceza aleti veya mekanizması. = **tizlağ**
- T. Bacak, ayak. = **payçek**
- T. “Bacımağ”a benzer. = **başımağ**
- T. Bağ bağlandığı zaman bir ayağa giyilen bir paçalı pantolon. = **tizlamça**
- T. Bağ, saçak. = **boğuç**
- T. Bağ şenliği ziyafeti. = **baravet**
- T. Bağlı olmayan sepet. = **çovağ**
- T. Bağırıp ağlamak. = **ensep yiğlimak**
- T. Bağırmak, yaygara etmek. = **en salmak**
- T. Bağlam, deste, demet. = **boğmağ 1**
- T. Bağlam, deste, demet; baraj, engel (suyu engellemek için dalbudaktan yapılan engel). = **türmel 2**
- T. Bağlamak (sallanan başı bağlamak). = **tenlimek**
- T. Bağlantı, eklem. = **beldem**
- T. Bahane etmek, işi birşeyler yapıp geçiştirmek. = **puypulimağ 2**
- T. Bahane, sebep, neden; koruma, himaye etme (“ağı” da denir). = **ağı**
- T. Bak (hayret etme, şaşırma, hoşnutsuzluk duygularını belirten ünlem). = **enekey**
- T. Bakımsız, giysileri delik deşik, saçları dağınık, ayakları çıplak halde olan. = **cağa-condak**
- T. Balık torbası (balığın içindeki torbamsı köpük, baloncuk). = **püvek**
- T. Balıkçı. = **torçi**
- T. Baraj, engel, set. = **tosança**
- T. Barınak bulmak. = **baş siğdurmağ**
- T. Bariştirmek, uzlaştırmak, aracı olmak. = **ariçilimağ**
- T. Basarak sıkıştırmak, yeri basarak düzeltmek; çapayı yontmak, bilemek. = **daplimağ**
- T. Basit, normal, çok değil. = **tez**
- T. Basmak, ayağıyla basmak (ağızda “basmadimağ” denir). = **basmağdimağ**
- T. Basmak, öğütmek, ayakları altında çiğnemek: aşığılamak, ihlal etmek, hakkını yemek, zarar vermek: (“Pağnanlimağ” da denir). =

paymal kılmak

- T. “Baş” kelimesinin küçültülüp söylenişi. = **başkine**
- T. Baş dönmek, şaşırmak. = **béşi törimek**
- T. Baş dönmek, şaşırmak, sersemlemek. = **endörimek**
- T. Başına bela açmak, kendine iş çıkarmak. = **béşiğa sirke kuyuvalmak**
- T. Başka aygırlardan farklı olan, yolkını iyi idare eden aygır. = **caŋğa ayğır**
- T. Başka, değişik, karışık, düzensiz, yakışmayan. = **emsörül**
- T. Başkalarına karşı gelemeyen, karşı koyma yeteneği eksik kişi, başkalarının hor gördüğü. = **bosunçuk**
- T. Baştan çıkaran, şeytan, iblis; alev. = **elengü**
- T. Baştan çıkaran, şeytan, serap (bu kelimeye Lopnur’da “alvin” denilir.) = **alvun**
- T. Bataklıklarda, suyun durup kaldığı yerlerde yetişen bir çeşit ot. = **tonguz tériği**
- T. “Batçı” ya benzer. = **bathor**
- T. Batmak, dalmak. = **burukmak**
- T. Bayan ev hizmetçisi, hizmetkar, uşak, işçi (Kumul’da); halkların evlerinde ufak tefek işleri yapıp karın doyuran kişiye *técimel* denir (Turfan, Gülca gibi yerlerde); kâr vermeyen, cimri (Kaşkar’da); böyle kişilerin duyup gördükleri çok olduğundan, “yolu kervandan sorun, sözü avareden” diyen atasözü çıkmış. = **técimel**
- T. “Bayhan” ın fiil şekli. = **bayhandimak**
- T. Bayılıp katılıp kalmak. = **diriyip kılmak**
- T. “Bazar-oça” ya benzer. = **bazar-vélik**
- T. Bazen, kah, ara sıra. = **ara-tura**
- T. Bebek. = **bövek**
- T. Bebeklere ad koyma şerefine verilen ziyafet. = **at çéyi**
- T. Bebekleri beşiğe bağlayan bağ. = **bizinde**
- T. Bebeklerin başına giydirilen bere vb. giysiler, beyaz bere. = **posma**
- T. Becerikli, çevik; güzel. = **civcil**
- T. Beceriksiz, elinden iş gelmeyen, mıymıntı. = **biçkim**
- T. Beceriksiz, hantal, elinden iş gelmeyen kişi. = **poğ paçağ**
- T. Bedeni ürpermek, irkilmek. = **téni çirkmak**
- T. Bekar, dul. = **boy**
- T. Bekçi, muhafız; gözetici, nöbetçi. = **taktakçi**
- T. “Belçe 2” ye benzer. = **belgürcek**
- T. Belge, işaret (kızların ve delikanlıların buluştukları zaman birbirine verdikleri nişan). Bu kelimenin bıçak, alet anlamları da var. = **tiber**
- T. Belirsiz, korkunç, soğuk yüzlü, irkiltici. = **cis**
- T. Belli bir yere ya da sınır yerine yerleştirilen işaret ya da tepe. = **pöge**
- T. “Bemel” e benzer. = **bemelçek**
- T. Ben. = **hal**
- T. Bencillik etmek, bireycilik yapmak. = **tohu közlük kılmak**
- T. Bend, baraj, su bendi. = **tuğ**

- T. Benekli, alaca. = **bağdal**
- T. Benimsemek, alışmak. = **béğir basmak**
- T. Benli (benekli, alaca). Demir kırnı at. = **borul**
- T. Bey çocuğu, beyefendi; kel. = **begçek**
- T. Beyaz mısırın ezildikten sonra kalan tanesinin kabuğu. = **patak**
- T. Beyaz tenli ve dolgun. = **aķ pusmilak**
- T. Beyaz unla mısır ununu karıştırarak pişirilen ekmek (Turfan'da *koşuk nan* da denir). = **cevende**
- T. Bez dokuma tezgahının örülen ipleri kaldırıp indiren kısmı. = **en tartķu şanisi**
- T. "Béşi boş"a benzer. = **béşi oçuk**
- T. Bıçak gibi aletleri keskinleştirmek için taş gibi şeylere sürmek. = **caylimak 1**
- T. Biçilip kurutulan ot; çok yıllık, saman gövdeli bir bitki. = **piçen**
- T. Bidon gibi demir çanağın ağzını inek derisi ile kapatıp yapılan, davula akord edilip çalınan büyük davul. = **dumbul 1**
- T. Bilmek, tanımak. Sezmek. = **tuyuk**
- T. Bir ağaç türü. = **toşkan yañiki**
- T. Bir böcek türü. = **alikulük**
- T. Bir cahilliğini bildiğinde bilmezliğe vuran adam. = **hiñ**
- T. Bir çeşit bitki. = **bésilğak**
- T. Bir çeşit böcek. = **çakķu**
- T. Bir çeşit dikenli ağaç. = **çüşkine**
- T. Bir çeşit kavun (Kumul'da "kelpigon" denir). = **böre soymisi**
- T. Bir çeşit kavun ("yava çilge" de denir). = **toħčan**
- T. Bir çeşit kayısı (başka kayıılardan sonra olgunlaşır). = **toyun ürük**
- T. Bir çeşit kışlık şapka. = **telpek**
- T. Bir çeşit kuş. = **tuyğun**
- T. Bir çeşit kuş (bazı yerlerde "turliğa" da denir). = **turlak**
- T. Bir çeşit kuş, "cigde şahşak"a benzer. = **toti tağa**
- T. Bir çeşit kuş, vücudu küçük, tüyleri siyah olup başında ibiği var (bazı yerlerde "tuti kağa" denir). = **ciñdiçük**
- T. Bir çeşit küçük kuş. = **çuğuntek**
- T. Bir çeşit ot. = **barğira**
- T. Bir çeşit otun adı; çimen, otlak anlamlarına da gelir ("ecrik" de denir). = **acrik**
- T. Bir çeşit saman gövdeli bitki. = **aķ çanğak**
- T. Bir çeşit sebze. = **aķ buğdaç**
- T. Bir çeşit sebze. = **boğdaş**
- T. Bir çeşit semiz, asalak ot. = **böre samsiği**
- T. Bir çeşit tahıl (sulu yemeğe konur). = **çöke purçak**
- T. Bir çeşit yabani çiçek. = **çuğluk**
- T. Bir çeşit yaban kavunu (yenmiyor). = **hetinek**
- T. Bir çeşit yabani yeşil sebze. = **camagül**
- T. Bir çiçek adı. = **hangül**
- T. Bir defalık. = **bir pasatlık**

- T. Bir iş üstünde ahmaklık yapmayı belirtir (bir işte yanılma). = **béşi işşip kalmak**
- T. Bir işe öfkelenip kendi kendine bağırıp çağırmayı bildirir. = **poķini boğuzlimak**
- T. Bir kadının bebeğini doğuracağı gün. = **aķ kūn**
- T. Bir kimse birinin eşyasını ödünç alıp kullanıp bozarsa sahibinin geri almamasına “tavan taşlidi” denir. = **tavan taşlimak**
- T. Bir kimsenin evine istenmese de gitmek. = **türtülme**
- T. Bir kişinin ayaklarıyla ellerini tutup kımıldamamasını sağlamak, ayakları altına almak, altına alarak yere sıkıştırmak (kişiyi); basarak sıkıştırmak (örtülen gübreyi). = **popilimak**
- T. Bir kuş türü. = **çiğçi**
- T. “Bir kılmak”a benzer. = **bir keltürmek**
- T. Bir sakal şekli. = **çaŋga saķal**
- T. Bir şeye doyamamak. = **tözmek**
- T. Bir şeyi kertik kertik yapmak, sütunun ip bağlanan yerine kertik açmak. = **beldimek**
- T. Bir şeyleri üstünkörü yapmak, elinin ucuyla çalışmak = **pomlap-somlap**
- T. Bir tür balık. = **han bélik**
- T. Bir tür böcek. = **bösük tevretke**
- T. Bir çeşit böcek. Gövdesi ince uzunca, göğüs kısmının arka tarafında iki çift zar şeklinde kanadı bulunur, yüksekte uçabilir, suda yaşar. = **at béşi**
- T. Bir tür çiçek (goncası düğme kadar yuvarlak olan bir çeşit gül). = **topçigül**
- T. Bir tür çörek. = **aķ toğaç**
- T. Bir tür erik. = **hiveyni**
- T. Bir tür güvercin. = **çuvadan**
- T. Bir tür kabak (bazı yerlerde “encan kavisı” denir). = **çaķma kava**
- T. Bir tür karga. = **çaŋķaķa**
- T. Bir tür kavun. (Bu kelime erlere de ad olur). = **aķçi**
- T. Bir tür kavun (“micigen”de denir). = **bicigen**
- T. Bir tür kavun (rengi kabaķa benzer). = **aķ postek**
- T. Bir tür sinek. = **roçivin**
- T. Bir tür üzüm. = **bicaķi**
- T. Bir tür yağlı bitki. = **boyak**
- T. Bir yerde duramayan (çocuk). = **zib-zib**
- T. Bir yerde oturamayan, daldan dala konan insanları belirtmek için kullanılır. = **bir toğram**
- T. Bir yerde sakin durmadan sıçrayarak yürümek. = **zibildimak**
- T. Bir yerde uzun yıllar yerini değiştirmeden kalan eşyaya veya evleneceği erkek çıkmadan durup kalan kızlara “zaŋķa bastı” denir. = **zaŋķa basmak**
- T. Bir yerden ikinci bir yere su geçiren ağaç oluk; bir evlekten ikinci evleğe su akıtan yükseklik; çatıdan yağmur suyunun akıp indiği

- oluk; değirmen suyunun yukarıdan su akıtan şelalesi. = **çoş**
- T. Bir yerlere çok gidip gelmek. = **posurlimak**
- T. Bir yıllık hoş kokulu sebze, yeşillik. = **cembil**
- T. Biraz. = **bize**
- T. Biraz, azıcık. = **bizir**
- T. Biraz (bazı yerlerde “pitki” denir). = **pişki**
- T. Biraz, bir an, azıcık. = **endek**
- T. Biraz büyük ağaç takoz. = **pana**
- T. Biraz, çok değil. = **bizezir**
- T. Biraz, küçücük. = **cindek**
- T. Biraz, küçücük, çok az. = **bizik**
- T. Biraz sonra. = **bizman**
- T. Birbiriyle uyumlu olmayan yemekleri çok yedikten sonra midenin bozulması (Turfan’da “çékil” denir). = **çékiş**
- T. Birçok. = **bir tokay**
- T. Birçok kişinin o tarafa, bu tarafa düzensizce gidip gelmelerini belirten ünlem. = **poşur-poşur**
- T. Birdenbire, ansızın. = **çoçimakçı**
- T. Birdenbire, ansızın, ani olarak. = **turğčila**
- T. Birdenbire, ansızın, beklenmeden. = **turup**
- T. Birdenbire, ansızın (“parisoğ” da denir). = **paysok**
- T. Birinci dereceli beyaz un. = **baş un**
- T. Birinciliği almak, birinci olmak, en öne çıkmak. = **beyge almak**
- T. Birine bağlanmayan, sözlü olmayan (kız), sevdiği olmayan, anlaşılmayan. = **béşi boş**
- T. Birini arkasından gözetleyip yürümek, takip etmek, izlemek. = **tapiniğa dessep yürmek**
- T. Birini canını çıkarıncaya kadar çalıştırmak, bıktırmak. = **anikam kaç digüzüvetmek**
- T. Birini horlamak, incitmek veya ahmaklaştırmak. = **béşida çékilğan çaçmak**
- T. Birinin eline bakmak (geçim açısından). = **bişoruçilik**
- T. Biriyle evlenmek için anlaşılan kıza başı bağlı kız (sözlü kız) denir. = **béşi bağlaklık**
- T. (Biriyle) gidiş gelişi kesmek, küsmek, aralarının açılması. = **bireptat bolmak**
- T. Birşeyin altı, temeli. = **altin**
- T. Bitkilerin yeni gürleşme vakti. = **çaylimak**
- T. Bitkilerin kuru dal–budakları, yapraklarının ufakları. = **çava 1**
- T. Boğaz. = **hirdek**
- T. Boğaz; bir çeşit ot. = **buğdiyek**
- T. Boğmak; tuzak, kapan (ufak canlıları tutmak için konulan bir çeşit tuzak). = **boğmak 2**
- T. Bohça. = **boğcima**
- T. Bohça. = **çoğron**
- T. Bohça; mantının ince hamuru (“cilde” de denir). = **cilta**

- T. Bol, çok, mamurluk. = **elvek**
- T. “Borul”a benzer. = **buğul**
- T. Boş gezmek; anlamsız dolaşmak. = **çeki lelen**
- T. Boş, serbest. = **ariste**
- T. Boş yer. = **ahlak yer**
- T. Boy eğmek, boyun eğmek, teslim olmak; mütevazı olmak. = **bökmek**
- T. Boy eğmek, itaat etmek. = **ram bolmak**
- T. Boy sırasına göre, boyuna bakarak. = **boysüre**
- T. Boy uzunluğunu karşılaştırmak. = **boylaşmak**
- T. Boy, vücut, boy-şekil (boylu, yapılı). = **tembel**
- T. Boylu boslu, güzel, yakışıklı. = **huşpiçim**
- T. Boynunu uzatıp bakmak. = **boyandimak**
- T. Boynunu uzatıp bakmak; değmek, ulaşmak. = **boylimak**
- T. Boynuzsuz. = **toğal**
- T. Boyun eğmek, razı olmak. = **ril almak**
- T. “Bozkiya” ya benzer. = **büvikapak**
- T. Bozulan, çürüyen. = **ardak**
- T. Bozulan, pis kokan, küflen. = **palak**
- T. Böbrek şeklindeki küpe. = **börekçe halka**
- T. Bu, çok kızmayı belirtmek için kullanılan bir deyimdir. = **aççığı tüvidin kelmek**
- T. Bu, insanların fazla olduğunu bildiren bir ibaredir. = **ademniñ tükini adem yimek**
- T. Bu kelimenin iki anlamı var: Biri avlanılan yer, av hayvanlarının yaşadığı yer. Biri de sedef hastalığı. = **avlak**
- T. Bu, kırılıp küsmeyi belirten bir deyimdir. = **arisdin ala müşük ötüp ketmek**
- T. Bu yana gelin, buraya gelin (küçük çocukları şımartıp söylenen kelime). = **dékiliñ**
- T. Bu yerde, burada. = **buğunutte**
- T. Budak, dal. = **çatak**
- T. Buğday ekininde ve yol boylarında yetişen bir çeşit ot. = **çögüngül**
- T. Buğday unu ekmeği. = **tomnan**
- T. Buğday unu ile iğde ununu karıştırarak yapılan bir çeşit koyu çorba yemeği. = **atila**
- T. Buğday ununu biraz ıslatıp avuçta küçük küçük şekiller vererek yapılan çorba. = **buğday umiçi**
- T. Buğdayı tepmek için harmanın ortasına buğday destesini daire şeklinde yayıp koymak. = **ayağ salmak**
- T. Buğdayı üçüncü defa sulamak (buğdayın başak çıkarması için konur). = **baş su**
- T. Buhar, duman, pus. = **po**
- T. Buharda pişirilen ekmek. = **pornan**
- T. Buharda pişirilmiş ekmek. = **pom**
- T. Buram buram, kıvrılıp kıvrılıp. = **buluğturma**
- T. Burnundan konuşan. = **hañhoñ**

- T. Burun deliğinin arasındaki kıkırdak kemik. = **perek**
- T. Buyruk, emir, yönetme, idare etme. = **calak**
- T. Buz tutmak = **cirim bağlimak**
- T. Buza meyve suyu vb. ekleyip yapılan içecek. = **rahap**
- T. Bükülü, kıvrıkcık. = **pirğay**
- T. Büsbütün, tamamiyle; mutlak, kesin. = **temmet**
- T. Büyü, sihir. = **erveş**
- T. Büyücülük, sihirbazlık, büyüleme, büyü. = **coda**
- T. Büyük ağacı oyup yapılan kase ya da kap. = **tenle**
- T. Büyük baba (dağlıların kelimesi, kısaltma kelime). = **çota**
- T. Büyük çini, porselen, kase. = **aş kora**
- T. Büyük, sağlam, güçlü, boylu boslu. = **hedden**
- T. Büyük sözler eden ama bu sözleri yerine getiremeyen kişi. = **ağzi palvan**
- T. Büyük yaşlı kadınlara saygı gösterilerek bu şekilde çağrılır. = **ağ hede**
- T. Büyükbaş. = **hapanbaş**
- T. Büyükbaş hayvan. = **boda**
- T. Canı sıkılmak. = **puşukanmak**
- T. Canı sıkılmak, içinden feryat etmek gelmek. = **torķimak**
- T. Canı sıkılmak, kaygılanmak. = **relle**
- T. Cansız, durgun, bir işi acele etmeden yapan, hareketi yavaş. = **pisi pok**
- T. Cansız, uyuşuk, zayıf, cılız. = **boş meyse**
- T. “Casak”a benzer. = **culdi-casak**
- T. Caymak, dönmek (bu kelime başka yerlerde bir yana çekilme, uzaklaşma, kaçma anlamlarına gelip, Lopnur dialektiğinden biraz farklılaşır). = **dacimak**
- T. Caymak, geri çekilmek, kendini kenara almak. = **caylimak 2**
- T. Cefa, eziyet, gönlünü incitme. = **zaķa**
- T. Cefa ve meşakkat (*coy* – cefa). = **coy**
- T. Cefakeş, cevir ve cefa çeken. = **emgekşa**
- T. Cehennem. = **tomuğ**
- T. Cenaze yemeği (dışarıda verilir). = **ervaéşi**
- T. Cenazede ölünün konduğu tahta. = **çacup**
- T. “Cevende” ye benzer. = **cövende**
- T. Ceviz çekirdeği ile erik çekirdeğinin karışması; alaca çekirdek. = **ça méğiz**
- T. Ceylan, geyik. = **cegren**
- T. “Cezlik”e benzer. = **celdik**
- T. Cibinlik (sivrisinek ve sinekten korunmak için döşeğe yerleştirilen ağ perde.) = **paşilik**
- T. “Cigdiçi kuş”a benzer. = **cigde şahşak**
- T. Cimri, hasis, pinti. = **cüktü**
- T. Cimri, hasis, pinti, değersiz. = **pit köz**
- T. Cin, kötü ruh (küçük çocukları korkutmak için kullanılan kelime). =

bücü

- T. Cıvıv. = **cücek**
- T. Cüce, bodur, bücür. = **cedvar**
- T. Cüret, cesurluk; anlayış, akıl. = **tuğuş**
- T. Cüruf, dışık. = **egüş**
- T. Cüzam hastalığı (“cevzam” da denir). = **cozam**
- T. Çabuk, hızlı, çevik; kahraman, bahadır. = **alman**
- T. Çabuk kızan, çabuk öfkelenen. = **çévirķay**
- T. Çabuk kızan, çabuk öfkelenen. = **çurunķay**
- T. Çabuk öfkelenen, hassas, nazik gönüllü. = **tervaz**
- T. Çabuk öfkelenen karakterde olan huysuz kişileri belirtmek için kullanılan birleşik kelime. = **arķan üzer**
- T. “Çaçap” a benzer. = **çar çöp**
- T. Çakıllı kuru yerlerde yetişen çalı şeklindeki bitki. = **taş bürgün**
- T. Çalılık, fundalık. = **tokay**
- T. Çalılık ve fundalıklarda yetişen bir çeşit bitki (“yava kök purçak” da denir). = **toħa purçak**
- T. Çalıştırılan hayvana çiğnetip yumuşatmak için harmana yuvarlak şekilde düzenli ve eşit olarak yığılan buğday başağı (bazı yerlerde “payħan” denir). = **bayħan**
- T. Çalıştırılan hayvana yüklenen yük, eşya. = **artık**
- T. Çare, tedbir, ilaç. = **elence**
- T. Çatal ağaç, ip eğrilen tekerleğin çatal ağacı. = **çemek**
- T. Çatı penceresi, pencere. = **tünnük**
- T. Çatı; tepe, tepelik. = **töve 1**
- T. Çatlak, yarık, aralık. = **capsa**
- T. Çay tabağı, tepsi. = **ħon**
- T. Çaydanlığın delinmemesi için alt tarafındaki, özel, yere koymaya yarayan kısmı. = **çepçek**
- T. Çaydanlık (çelikten arta kalanla dövülen ibriksi çaydanlık). = **çaycöş**
- T. Çaydanlık örtüsü. = **çaypeş**
- T. Çayır (ot). “çéğirtmak” da denir. = **çartmak**
- T. Çayırın biçilip kurutulmasıyla yığılan ot, kamış ve benzeri bitkiler. = **basık**
- T. Çekiç. = **baluķa**
- T. Çekinmek, utanmak. = **tatıkmaq**
- T. Çekirdeğinden ayrılıp çıkarılan daha olmamış pamuk. = **ħam paħta**
- T. Çekişmek, tartışmak (vücut). = **diraymak**
- T. Çekmece; kurutmak için yayılıp konulan tahılı dövmek için kullanılan tahta alet (“tatķu” da denir). = **tatķu**
- T. Çekmek, cezbetmek, büyülemek. = **darimak**
- T. Çelik çomak oyunu (bir çeşit çocuk oyuncağı olup yarım metre kadar sopa ve bir karış kadar tokmaktan oluşur). = **tiktaņ**
- T. Çelikten yuvarlak şekilde yapılan makine parçası. = **der**
- T. Çene. = **cağ**
- T. Çene çalmak, gevezelik etmek, düşünmeden konuşmak. = **cöntimek**

- T. Çengel. = **dagur**
- T. Çeşitli. = **turpi**
- T. Çeşitli renklerde olan, alaca. = **ala-kura**
- T. Çeşitli renklerdeki şeylerden oluşan. = **alıklarak**
- T. Çığır, dar patika, dik kayalardaki dar, güç patika, böyle yollarda hayvanlar yürür, iki kişi yürüyemez. = **çovru**
- T. Çıkan yer, ağız, menba, kaynak. = **çikar**
- T. Çıkık diş (dönüp çıkan diş). = **tonkay çış**
- T. Çıtçıt (düğme). = **pispis**
- T. Çift destekli (kollu) yer; balık tutan dört dişli yer. = **çangak**
- T. Çiğnemek, basmak, öğütmek, ayakları altında ezmek. = **payhanlimak**
- T. Çiğnemek, hor görmek; ekinleri çiğneyip yatırır vermek. = **puypulimak 1**
- T. Çiğnemek için özel yapılmış tütünün kutusu. = **çakça**
- T. Çiğnemek, yoğurmak. = **çiylimek**
- T. Çimdiklemek, azar azardan. = **çimçimak**
- T. Çini kutu. = **çakçuk 2**
- T. Çirkin, şekilsiz, gösterişsiz, basit. = **çükünem**
- T. Çizmeye topuk demiri çakarken kullanılan kalıp. = **dup**
- T. Çocuk bakımı, yetiştirmek, şefkat göstermek. = **békim**
- T. Çocuk (okşama, şımartma sözü). = **balika**
- T. Çocukları çok seven kişi. = **balıcan**
- T. Çocukların oynadığı demir çember. = **cirgilak**
- T. Çoğaltmak; yatıştırmak, dindirmek. = **avutmak**
- T. Çoğunluk. = **topkal**
- T. Çok aciz, cansız. = **tétimay**
- T. Çok ağlayan bebek, boş yere huysuzlanan çocuk. = **engiz bala**
- T. Çok, birçok. = **tola-térım**
- T. Çok, bol. = **arvun**
- T. Çok, bol, pek çok. = **çuluk**
- T. Çok kaba. = **böskek**
- T. Çok konuşan, ağzı susmayan (Ğulca'da "cav-cav" denir). = **cap-cap**
- T. Çok öfkelenmek. = **çışı gez-gez bolmak**
- T. Çok sevinmeyi belirtir. = **çéçiki çay bolmak**
- T. Çok sıcak, yakıcı güneş, yakacak gibi olan sıcaklık. = **pijğirim**
- T. Çok şişmanlayıp iri yapılı olmak. Şişmanlamak. = **panparimak**
- T. Çok şişmanlayıp tulum gibi olmak. = **diğ**
- T. Çok yaşlanmak. = **pirhar bolmak**
- T. Çok yıllık saman gövdeli bitkilere benzeyen bir çeşit ot ("sozunçak" da denir). = **tamşak**
- T. Çok yoğun olmayı belirtir. = **burnini tartalmay kalmak**
- T. Çokilan taşlar – alçak dağlar. = **çokilan**
- T. Çoktan, epey zaman önce. = **agilişturu**
- T. Çomak (bir ucu iri ve toparlak sopa). = **çomak**
- T. Çorbayı yoğunlaştırıp üstüne kavrulmuş sebze koyup yenen yemek. =

zağ

- T. Çöllerde su biriken küçük göller. = **çaydam**
T. Çöp; buğdayın, çeltiğin ezilmeden kalan dibi. = **dağgal**
T. Çöp, süprüntü. = **çédır**
T. Çukur, suyun birikip kaldığı yer. = **egrüm**
T. Dağ boğazını geçmek; yokuşu geçmek. = **davımağ**
T. Dağ boğazlarındaki tehlikeli yol (“çuriyol” da denir). = **çuruyol**
T. Dağ boylarında yetişen bir çeşit saman gövdeli ot. = **cağcağ ot**
T. Dağ çukurlarında yetişen bir çeşit ot. = **töge kulağ**
T. Dağ kayaları. = **çékin**
T. Dağ sırtı, dağ yamacı. = **atlağ**
T. Dağ tepelerinde yetişen bir çeşit ot olup, yeni doğum yapmış kadınların vücudunu yumak, yıkamak için kullanılır. = **ahvişot**
T. Dağ tüccarlığı= **tağçilik**
T. Dağ üzerindeki vadi. = **depsek**
T. Dağ ve derelerin dar yeri. = **capsar**
T. Dağ ve orman boylarındaki otlaklarda yetişen bir çeşit ot. = **çakimuh**
T. Dağ yamacı. = **belçe 3**
T. Dağ yamaçlarında yetişen bir çeşit saman gövdeli ot. = **tağ hohisi**
T. Dağda bulunan taş elmaya benzer bir çeşit yabani meyve. = **dolana**
T. Dağda yetişen bir çeşit ağaç. = **çingiz**
T. “Dağdirimak”a benzer. = **davdirimak**
T. Dağın yüksek yerlerinde yetişen köknarsı bitki. = **baytasun**
T. Dağınık, dikkatsiz, dalgın. = **pitirağgu**
T. Dağıtmak, yaymak. = **talkitmak**
T. Dağlardaki büyük taşlar üstündeki taş, dümdüz taş. = **çök**
T. Dağlarda yetişen bir çeşit çalı, funda. = **cin çatkili**
T. Dağlarda yetişen bir çeşit ot. = **toşkan ot**
T. Dağlarda yetişen bir tür şifalı ot. = **enlik ot**
T. Dağlı kişi; dağa mal alıp çıkıp yün ve deriyle değiştirip gelen satıcı. = **tağçi**
T. Dağlılarla alış veriş yapan kişi, dağlı. = **taği**
T. Daha önce, yeni, deminden beri. = **débaya**
T. Daima acele eden, aceleci. = **bétemtira**
T. Dal dal, çizgili. = **cirim-cirim**
T. Dalga. = **çaykağ**
T. Dalga yüksekliği, dalganın yükselip alçalması. = **törel**
T. Dalkavuk, yaltak. = **dağkalçi**
T. Dalkavukluk yapmak, yaltaklanmak. = **çapan kötermek**
T. Damak, boğaz. = **tamğak**
T. Damperli eşek arabası. = **ağdarma**
T. Dar giden ova, geçit (çukurluk dağlar arasındaki). = **tarlağ**
T. Davul. = **tombuk**
T. Dayanıklı. = **calaşlık**
T. Dayanıklı, sağlam; sabırlı. = **çinğiriş**
T. Dayanıksız. = **pay bermeslik**

- T. Dayanıksız, sabırsız. = **paylimas**
T. Dayanıksız, takatsiz. = **paylamsiz**
T. Dayının hanımı. = **tağaça**
T. Dede (babanın babası). = **çoñdada**
T. Def çalmak. = **çertmek**
T. Defa, kere, sıra. = **dapkur**
T. Değer, aziz, güven, itimat. = **arvu**
T. Değer, kadir–kıymet. = **tugan**
T. Değer vermek, hesaba almak. = **tuğımak**
T. Değeri yok, itibarsız. = **tugayni yok**
T. Değerli taş, yakut, inci. = **çintaş**
T. Değip gitmek, ağır gitmek, tesir etmek. = **çavup ketmek**
T. Değirmen. = **tiñgen**
T. Değirmen hakkı; deri süpürge (değirmende un süpürülen deri süpürge). = **postek 1**
T. Değirmen sırasını beklemek için konulan azca tahıl. = **béğış**
T. Değirmen taşının üstünde takırdayıp duran tahta (bazı yerlerde *çéķildurğuç* da denir). = **taķildıđuç**
T. Değirmenci. = **postekçi**
T. Değirmenin tahıl dökmeye yarayan hareketli tokmağı. = **çéķildurğuç**
T. Değirmende tanelerin düştüğü yer. = **çanaķ 1**
T. Değirmenin un inen yeri = **hampa**
T. Değişken, kararsız. = **altivarim**
T. Değişken, tutarsız, ihmalkar. = **alaboyak**
T. Değiştirmek, çevirmek, döndürmek, kaçırmak. = **çalģitmak**
T. Değme, kırılma, parçalanma. = **zaha**
T. Dehlemek (at veya eşeğe binildiği zaman hızlı yürütmek için iki böğrüne tepmek). = **depşimek**
T. Deli. = **ça sarañ**
T. Deli, beceriksiz, hantal. = **deldüş**
T. Delidolu. = **çaşenbe**
T. Demin, deminden beri, biraz önce. = **dabaya**
T. Demir eklemede (lehimlemede) kullanılan bir çeşit ilaç. = **danıkar**
T. Demir halka; kapının kolu. = **töñge**
T. Denk görmek. = **tavımak**
T. Derdini içine atmak, gönlü sıkılmak, hasret çekmek. = **tütün yutmak**
T. “Derhal, hemen, kopma, kesilme” anlamlarına gelen durum ünlemi. = **çip**
T. Deri, kabuk, ufak. = **pine**
T. Deri torba (tulum). = **çanaç**
T. Deste, buğday destesi. = **bésiklik**
T. Destek, kolon. = **puştañ**
T. Destek olmak, sığınak olmak, kefil olmak, yardımcı olmak, kurtarmak. = **ara turmak**
T. Destek olmak, yardımcı olmak, yerine geçmek, işine yaramak. = **ara bolmak**

- T. Desteksiz kalmak, himayesiz, kimsesiz kalmak. = **tüvrük yıķılmak**
- T. Dev (örümceğin büyüğü). = **tikir**
- T. Devenin boynundaki ve dizindeki uzun tüyler (bazı yerlerde “coğday, codar” da denir). = **coğdar**
- T. Devenin burnundan geçirilerek dizgin bağlamak için yapılan dirseğimsi ağaç. = **burunduk**
- T. Deveyi pire pireyi deve yapan kişi. = **doksa**
- T. Dışardaki ev, aralık, koridor (bu kelime her yerde her çeşit kullanılır.) = **dalan**
- T. Dışarı çıkık olmak. = **pultaymak**
- T. Dik kasırğa, hortum. = **hada kıyun**
- T. Dik kaş, çatık kaş. = **dingıl kaş**
- T. Dik, sivri. = **delden**
- T. Dik takla atış. = **çamollaķ**
- T. Dikkat etmek, bir şeyin durumunu, şeklini net olarak bilmek. = **cüsünlirmek**
- T. Dikkate almama, hesaba almama. = **çevikiķa almasıķ**
- T. Dil, azar, darbe. = **dava 2**
- T. Dilde çıkan bir çeşit kabarcık= **tesken**
- T. Dilsiz, mıymıntı, aptal, beyinsiz, kalınkafalı. = **pöşülü**
- T. Dimdik durdurmak, çıkıntı yapmak. = **coħçilimak**
- T. Dinç, çevik, canlı. = **cicvuy**
- T. Dinç, çevik, sağlam, canlı. = **tirez**
- T. Dinç, çevik, sağlam, güçlü. = **didan**
- T. Dinç, çevik, sağlam, haylaz. = **coğdun**
- T. Dinç, çevik, yaramaz, haylaz. = **canğa**
- T. Dinçleşmek, canlanmak, şişmanlamak, güçlenmek. = **tétilmek**
- T. Direğe giydirilen çember şeklindeki ağaç. = **tümbülük**
- T. Direk.= **diyek**
- T. Direk, sütun. = **türkük**
- T. Diri, canlı, dinlenmiş, sakin. = **demlik**
- T. Dirsekten yukarı omuza kadar olan aralık. = **boķtuğ**
- T. Disiplinsizlik, düzensizlik, kargaşalık, başına buyrukluķ. = **baştuğluķ**
- T. Dişi çıkmak. = **çişimek**
- T. Dişi güvercin; bir çeşit şifalı bitki. = **cogina**
- T. Dişi kaz. = **aniğaz**
- T. Diz çökmek, dizine basıp dürtmek. = **dislimak**
- T. Dizginin gemi. = **çucir**
- T. Dizginsiz, alışmamış, yaramaz, afacan. = **tosun**
- T. Dizi korumak için dize giyilen eşya; eski askerlerin dizlerine taktıkları bir tür koruyucu alet (kumaştan yapılır). = **tizlapça**
- T. Dokumacı. = **bözçi**
- T. Dokumacıların ip sardığı küçük tahta olup mısır dalı, ayçiçeği sapı, kamyş vb.den yapılıyor, sekiz ağaç ip olduğunda kumaşın örülmesine yarıyor. = **tütük**
- T. Dokumacının ip tarağı. = **çekçe**

- T. Dokunan ipekli kumaşın ipini sıkılaştıran alet. = **deptin**
- T. Dokunmak, dürtmek. = **doğuslatmak**
- T. Dokunuş, ayrılma vakti, ayrılınca olan hava dokunuşu veya yağışlı hava. = **doğal**
- T. Dolaylı olarak sormak. = **asmağçılmağ**
- T. Dolu. = **tulu**
- T. Dolu, ağzına kadar. = **tiltas**
- T. Dolu, tam, tüm, pek çok. = **pirdes**
- T. Dolu ("tulu" da denir) = **tula**
- T. "Domba"ya benzer. = **dombur**
- T. Domuzun yavrusu. = **toruşin**
- T. Dondurma konan küçük porselen kase. = **piliçek**
- T. Donmak, üşümek. = **coğduğunmak**
- T. Doruğuna erişmek, ağırlaşmak. = **erdeşmek**
- T. Doyacak kadar değil, yeter yetmez; yemeğin doyulacak kadar olmadığını belirten kelime. = **çipçap**
- T. Döllendirmek için hayvanı hayvana çiftleştirmek. = **depsetmek**
- T. Dört ayağı beyaz at. = **alayağ**
- T. Dört ayaklı uzun sandalye. = **pelten**
- T. Dört cadde ağzı. = **çarsu**
- T. Dört cadde ağzı, dört cadde, sokak köşesi; dörtyol. = **töt beldir**
- T. Dört cadde ağzı, köşe, kavşak. = **beldir**
- T. Döven çerçevesinin dövene geçirilip duran yeri (o bir çift olup yumurta şeklinde olanına erkek bağlama yeri; içindeki oyuğa da dişi bağlama yeri denir). = **turum**
- T. Dudak. = **erin**
- T. Duman (sis) kırağısı. (Sisli kış günlerinde ağaç dallarına veya elektirik direklerine yapışan kara benzer kırağı). = **bozkiya**
- T. Durak, istasyon, nokta. = **turguç**
- T. Durumu, ayrıntısı. Bir yerin, şeyin veya eşyanın genel durumu, usulü, metodu. = **elmi-telmi**
- T. Duta vurulan sarık. = **dereñge 2**
- T. Dulavrat otu. = **döngürçek**
- T. Dulavrat otuna benzer bir çeşit bitki. = **hoha**
- T. Duvar aynası (duvara dayandırılıp konulan dik ayna). = **boy aynek**
- T. Duvar, tahta perde, çit. = **çit**
- T. Duvara yerleştirilen küçük tahta dolap. = **tahayla**
- T. Duvarın dibine, kaldırımın kenarına, ocak önüne yerleştirilen ağaç. = **zegünde**
- T. Duvarın köşe bucaklarını sıvarken sıvayı pürüzsüz ve düz çıkarmak için konulan uzun tahta. = **çöpgez**
- T. Duyurmak; çağırmak, isteyerek sesli konuşmak. = **dop salmak**
- T. Duyurmamak, gizli tutmak. = **posini çıkarmaslık**
- T. Düğme. = **topça 1**
- T. Düğülerek yapılan yemekler. Manti, kazan böreğine benzer yemekler. = **tügüvaş**

- T. Düğüm; ağaç çengel (çalıştırılan hayvana yüklenen yükü bağlayan halatın ucuna bağlanan yarım halka şeklindeki ağaç çengel). = **toğunak**
- T. Düğün için gereken şeyler; bohça. = **boğça**
- T. Düğün işinde kız tarafı olumlu cevap verdikten sonra, erkek tarafının teşekkür edip kız tarafına gereken şeyleri alıp verme resmiyeti (gelenek). = **tazimğa barmak**
- T. Düğün oyunu (düğün günü dört evli kadının kilimin dört ucunu tutup kızı kilime oturtup şarkı söyleyip yiğidin evine yürümeleri). = **çin kıçkırış**
- T. Düğün sonrası akrabalar arasındaki karşılıklı konukluk. (Düğün olup 15 gün geçtikten sonra, kız tarafının erkek tarafının anne babasını, yakın akrabalarını, dost ve arkadaşlarını çağırıp misafir ettiği gün). = **çilak**
- T. Düğünde erkek tarafının dünürlerine hediye ettiği kumaşlar. = **çörülme**
- T. Düğünde gelinin başından atılan, cesedi gömme sırasında cemaate dağıtılıp verilen şeker veya para. = **çaçça**
- T. Düğünde kız tarafına verilen koyun, yağ, pirinç, odun gibi şeyler. = **aşsu**
- T. Düğünde kişilerin yardımlaşma amacıyla koydukları hediye, armağan. = **bosut**
- T. Düğünde oğlan tarafının kız tarafına hediye ettiği kumaşlar (düğünde kızın anne, baba ve yakın akrabalarına konulan eşya). = **tizbaskâ**
- T. Dün. = **tünün**
- T. Dürtmek, sallamak. = **domsimak**
- T. Dürüst olmayan; simsiyah. = **pudeste**
- T. Dürüst olmayan, vefasız. = **alabağır**
- T. Düşman. = **has**
- T. Düşük yapmak. = **çüşük**
- T. Düşünüp konuşmak. = **tilğa dezmal salmak**
- T. Düz, pürüzsüz. = **tégiz**
- T. Düzenlenmeyen büyük ağaç. = **hola**
- T. Düzenli, tertipli, yerli yerinde. = **başlık**
- T. Düzensiz. (birçok şeyi düzensizce kaldırmayı belirten ikileme, “tangır tungur”). = **artuñ-sartuñ**
- T. Düzensiz, dağınık, şekilsiz. = **arvañ-sarvañ**
- T. Düzensiz, paltosu dizinden aşmayan (tutumsuz). = **çörisi yok**
- T. Edep–ahlak. = **erdem**
- T. Edilmek, tamamlanmak, bütünlenmek. = **pütüçimek**
- T. Eğin altındaki keçe, yamçı (bazı yerlerde “içmek” denir). = **cezlik**
- T. Eğilmek. = **bökeymek**
- T. Eğilmek. = **puskaymak**
- T. Eğilmek, bükülmek, alçalmak. = **böksi bolmak**
- T. Eğlence, oyuncak. = **emek**
- T. Eğri. = **donay**

- T. Eğri, düzgün olmayan, uçurumun köşesini eğip geçen yer. = **donıkay**
- T. Ekinlerin gür ama tanesiz olması; kuru, boş. = **pahpak**
- T. Eklem. = **bemel**
- T. Ekmeğin yüzünü çekmek için yuvarlak ağaca çivi çakılarak veya kuş tüylerini kopararak yapılan alet (bazı yerlerde *tükküç* denir). = **tüküçe**
- T. Ekmek, dikmek. = **ekmek**
- T. Ekmek pişirirken ele geçirilen eldiven. = **répide**
- T. Eksik, kusur, kısa, tam değil. = **çoltağ**
- T. Ekşi, acı, tatsız; kaba. = **çarçağ**
- T. Ekzama (tıp). = **çil**
- T. Elbezi. = **cambu**
- T. Elbisesini çıkarmak, çözmek. = **çuçulimağ 2**
- T. Ele karışan, çekinmeyen, utanmayan. = **eltek**
- T. Elin veya ayağın en küçük beşinci parmağı. = **çimit**
- T. Elinden iş gelmeyen kişi. = **pepilkuş**
- T. Emeklemek (Kumul’da “öpülimek” denir). = **papilimağ**
- T. Emir vermek. = **corukçilik**
- T. Emretmek; yönetmek; çalıştırmak; armağan etmek, bağlamak; sallamak. = **corimağ**
- T. Endişe. = **deke-dürüm**
- T. Endişe, tereddüt, şaşkın, korkunç. = **degdek**
- T. Endişelenmek, telaşlanmak. Kederlenmek. = **evmek**
- T. Endişelenmek, ürkmek, korkmak. = **endirmek**
- T. Engel olmak. = **putğa çetiğ bolmağ**
- T. Engel, pürüz; eski zamanda ağaçtan yapılmış buhar tenceresinde veya tandırda pişirilen yemekleri harmana götürüp satan kişi. = **tohonak**
- T. Engel, talihsizlik. = **putlağ**
- T. Ense, omuz. = **dolhay**
- T. *Eñgi-tenği bolmağ* – başı dönmek, kendini kaybetmek. = **eñgi-tenği**
- T. Eriğin bir türü. = **çendekçi**
- T. Erik veya ona benzer meyvelerin kemikli çekirdeği, çekirdek. = **çağçuk 1**
- T. Erkek kaz. = **atiğaz**
- T. Erken, ilk, önce, daha önce. = **erte**
- T. Eski, eskimiş, harap olmuş, zayıf, güçsüz. = **rep-rep**
- T. Eski, yıpranmış, yırtık. = **cöndek**
- T. Eşek rengindeki at. = **börte at**
- T. Eşiğin yan tarafı, ayakkabı konulan yer. = **paltuk**
- T. Eşik taşı. = **bosuk 1**
- T. Eşit, aynen, denk. = **dérepta**
- T. Eşit olabilmek, karşı durmak. = **beva kelmek**
- T. Et asılan çengel (“asku” da denir). = **aska 1**
- T. Et tahtası. = **döşe**
- T. Etek (yeniden türeyen kelime). = **belköynek**

- T. Etin yağını sıyııp almak. = **peşlimek**
- T. Etli yemek yiyesi gelmek; et, yağ yiyesi gelmek. = **çuşap ketmek**
- T. Ev hayvanlarına yemeğin suyu ile kepek, ekmek ufaklarını katıp sıvılaştırıp karıştırarak verilen yem, bir tür yal. = **adap**
- T. Ev içindeki duvarın kenarından çıkarılan uzun duvar gözü (bu kelimeye Kumul'da "kırmızak" denir). = **tévka**
- T. Ev işlerini yöneten kişi, işleri yöneten, kahya. = **barto**
- T. Ev yapımında tavanda kullanılmak amacıyla kesilmiş ince çam ağaçları. = **badarğa**
- T. Evdeki eşyaları isteyerek saklayıp çoluk çocuklarına veya gelip giden akrabalarına vermeyi veya giyim kuşam olsa giydirmeyi seven kişi. = **bardamçi**
- T. Evden eve gezip gün geçiren, boşgezen, avare (Turfan'da "törelme" denir). = **dörülme**
- T. Evi ayırıp çıkmak. = **bölek çıkmak**
- T. Evin eşiğinin sonu, ayakkabı çıkarılıp konulan yeri. = **pega**
- T. Evin kapıya yakın olan yeri. Evin eşik ile yatılacak yer arasındaki bölümü. = **tapsa**
- T. Evlilik cüzdanı. = **pette**
- T. Evre (torunun çocuğu). = **peynevre**
- T. Evvel, önce= **hamar**
- T. Eyer, yamçı gibi şeyleri dikmek için kullanılan büyük alet ("derepşe", "dereş" diye de adlandırılır). = **derepçe**
- T. Eyerin arkasına yük bağlamak. = **bökterlimek**
- T. Eymeli avlu kapısı. = **egon**
- T. Fayda, kâr, menfaat. = **assiğ**
- T. Fayda vermeme, yetmeme, faydası zararını karşılamamak, faydasız. = **çikiş kılmalık**
- T. Fazla, çok; iyi, üstün. = **aşkunçe**
- T. Fazla hiddetli, sinirli, çabuk öfkelenen. = **zeher haltisi**
- T. Fazla suyu çıkarmak için açılan kanal, nemli, yaş. = **cama**
- T. Felakete uğramak, talihi kaçmak. = **paytimisini tetür orimak**
- T. Felç; ayağı takılmak. = **palopa**
- T. Fesleğen. = **pinne**
- T. Fırsat, boş vakit. = **ara**
- T. Fırsat, vakit, imkan, boş zaman. = **ara-çula**
- T. Fırsat, zaman, boşzaman (Lopnur'da "purce" denir). = **purca**
- T. Fırtına çıktı. = **boran kıopti**
- T. Fırtına, kar fırtınasının dönüp vuruşu. = **çapkidimak**
- T. Fısıldaşmak. = **çivillaşmak**
- T. Figür, vücut yapısı, sima, şekil, boy, vücut, görünüm, suret, kılık. (bu kelimeye Gülca'da "cüsün" denir). = **cosun**
- T. Fino (hiç büyümeyen cinsten olan köpek). = **piste**
- T. Fitneci, bir işten hoşnut olmayıp kendi kendine söylenen. = **duğdur**
- T. Fitneci, iftiracı. = **tumşi**
- T. Geceleyin şarkı söyleyip kişileri zorla uyandırmak. = **alla éytmak**

- T. Geçimsiz eşek. = **cenği eşek**
- T. Geçitsiz, durmaksızın, hayal ederek. = **dérensiz**
- T. Geçmiş konuşmaya değinmek. = **ragaza**
- T. Gelinler kaynanalarını veya küçükler ağabeylerinin hanımlarını “hanaça” diye çağırır. = **hanaça**
- T. Geliş gidiş, alaka, bağlantı, ilişki. = **ravite**
- T. Genç, evlenmemiş bayan (bazı yerlerde “çöken” denir); söğüdün yeni göğeren yaş dalı. = **çokan**
- T. Gerçek, mutlaka, kesinlikle, şüphesiz. = **çin-pişşik**
- T. Gerçekleşmek, becerilmek. = **royapka çıkmak**
- T. Gereksiz ipek ipten dokunan kumaş. = **deryayi**
- T. Gerilen, yayılan. = **dardağ**
- T. Gerinmek, uzanmak. = **çocalmak**
- T. Gerizekalı, ağzı açık, mıymıntı. = **pañkuş**
- T. Gevşek, cansız, bir işi acele etmeden yapan. = **pisir**
- T. Gevşek, cansız, uyuşuk, gayretsiz. = **bécimboş**
- T. Gıcır gıcır. = **diğir-diğir**
- T. Gıybet etmek, kötülemek. = **avulimak**
- T. Gider, masraf. = **taza**
- T. Gidiş gelişi (ilişkisi) artmak, ayağı hızlanmak. = **ayiki suyulup kalmak**
- T. Git gide, peyderpey (başka yerlerde “det-det” denir). = **dette-dette**
- T. Giyeceklere takılan çitçitli düğme. = **baskak**
- T. Giysi ve kumaşların suyla çekip küçülmesi; ağaçtan yapılan şeylerin kuruyarak kısılp küçülmesi. = **apçirimak**
- T. Gizlemek, tarafını tutmak. = **çapan yapmak**
- T. Gizlice bakmak, izine düşmek. = **paylimak**
- T. Göbekli kişi. = **badan kosağ**
- T. Gök rengi, mavi. = **çéçiren**
- T. Göl kıyılarında yetişen saman gövdeli bitki. = **at kulak**
- T. Gömlek. = **çamça 2**
- T. Gömlek, palto gibi giyeceklere takılan düğme ve ilik rolünü oynayan şeyler. = **paspas 1**
- T. Gömlek ya da başörtüsünün çevresini içine çevirip dikmek. (Bazı yerlerde “perlimek” denir). = **pirlimak**
- T. Gömlekten daha uzun gelen yalın uzun cüppe (yazlık). = **çamça 1**
- T. Gönül rahatsızlığı, gönlün endişelenmesi. = **birimak**
- T. Gönüldeki gibi. = **çéğice**
- T. Görünen yere koşarak giden kişileri belirtmek için kullanılan bir deyim. = **tapini töşük**
- T. Gösteriş yapmak, minnet etmek. = **bat kılmak**
- T. Göz akı. = **akkarak**
- T. Gözden kaybolmak, kaçıp gitmek. = **dürt kıymak**
- T. Göze düşen akı tedavi etmek için kullanılan bir çeşit basit usul. = **buruğdimak**
- T. Gözetici, iftiracı, haberci. = **aygakçi**

- T. Gözkulak olma. = **aylu**
- T. Gözleri oynamak. = **eles-büles**
- T. Gözü tok. = **tokvasuq**
- T. Granit taşı. = **harsaŋtaş**
- T. Grip olmak, soğuk almak. = **caŋdimaq**
- T. Gurbetçi, yolcu, başka ülkeden gelip kalan, kapı kapı dolaşan (“buralkı” de denir). = **buralka**
- T. Gübre (Ğulca’da hayvanın dışkısıyla sidiğinin karışmasına “çile” denir). = **çile**
- T. Gübre torbası. = **poldaq**
- T. Güç, basınç, tesir, etki. = **tor**
- T. Güçlü. = **tecilik**
- T. Güçsüz, cılız, dayanıksız; fakir. = **agri**
- T. Gülümsemek. = **cilmaymaq**
- T. Güney, güneşin battığı taraf. = **böver**
- T. Güney, güney tarafı (“töveyni” de denir). = **töven**
- T. Gürültü çıkarıp, serzeniş ile, başını beynini yemek, sersemletmek. = **béşini ocaq kılivetmek**
- T. Güvercin tüneği. = **peğez**
- T. Güzel, gösterişli, yakışıklı, uyumlu. = **tüzütlük**
- T. Haber yetiştirmek, ihbar etmek. = **ayğaq**
- T. Hakaret etmede kullanılan kelime. = **hamtasma**
- T. Hakaret etmek, aşağılamak, çiğnemek; kirletmek. = **ralimaq**
- T. Hala, teyze. = **tağana**
- T. Halat, urgan. = **bağlançi**
- T. Halı dokurken geçirilen yün ipi sağlamlaştıran, sıkı hale getiren alet. = **pence**
- T. Halıcı, kilimci, kilim dokuyan. = **halvap**
- T. Halk, toplum. = **elkün**
- T. Halka, çember. = **çimdik**
- T. Ham, olgunlaşmamış, yarım pişen; cahil. = **dumbul 2**
- T. Ham tamah, mecaz: Sınav, deneme. = **ham tama**
- T. Hamile kadınların doğumlarına az kalınca anne olmalarını kutlamak amacıyla verdikleri çay. = **anilar çéyi**
- T. Hamuru büyük büyük bırakıp yapılan sulu yemek (bazı yerlerde “halap aş” denir). = **holup aş**
- T. Hamuru şişirmek için kullanılan potas, kara kavaktan elde edilir. = **toro**
- T. Hamut, koşum (ineği araba veya karasabana koşarken boynuna yerleştirilen dirseğimsi ağaçtan alet). = **boyunçaq**
- T. Hanım, bayan. = **ağaça**
- T. Hanım, bayan (bu kelime aslında prens ve prens soyundan olanların, vezir ve asilzadelerin hanımlarına verilen saygı adı olup sonraki zamanlarda büyük ve yaşlı kadınlara duyulan saygı işte bu adla dile getirilmiştir). = **appaq**
- T. Hanın eşi. = **hançe**

- T. Hanın eşi, padişah ve prenslerin eşi; yaşlanmış saygıdeğer kadınlar için kullanılan hürmet adı (Kumul'un "appağ" denen kelimesine denk gelir). = **han ağıça**
- T. Hanlık tarafından yerli imtiyazlı beylere (prenslere) çocuklarından çocuklarına idare edip menfaat sağlamak için verilen yer ve halk; bağımlılık. = **casak**
- T. Hapis, hapishane ("avahta" da denir). = **abahta**
- T. Hapishane. = **cila 1**
- T. Haram olan hayvanı tepip hareketlendirip ondan sonra boğazını keserek helal etmek, mecaz: Zor güç. = **tepme halal**
- T. Hareketlenmek, sallanmak, silkinmek. = **putrimak**
- T. Harın, ters, dikbaşı, fazla hiddetli, sinirli. = **tirtek**
- T. Harman işlerinde kullanılan bir çeşit alet, tahta dişlisine tahta kürek, demir dişlisine demir kürek denir (bazı yerlerde "ara" denir). = **çapça**
- T. Hasır. = **çiğdan**
- T. Hasıra yün koymak için ağaçtan yapılan yedi ilikli alet. = **rézende**
- T. Hasta yoklamak, hal hatır sorup gelmek, görüşüp gelmek. = **egimek**
- T. Haşhaş, esrar. = **pinek**
- T. Hatun, kadın. = **zen**
- T. Havan taşı (bazı yerlerde "böte" denir). = **bota**
- T. Havanın tutulmasını ya da insanın öfkelenmesini belirtir. = **böre**
térisini keymek
- T. Hayat, yaşam mücadelesi. = **rozane**
- T. Hayatın düzenli olmaması. = **çékil-çukul**
- T. Hayvan gübresinin tezeği. = **çalma 2**
- T. Hayvanın bağlanıp konulduğu yer. = **bağlak**
- T. Hayvanın başını, ayağını kımıldatıp sineği kovması. = **çivinkımak**
- T. Hayvanlarda olan bir çeşit hastalık. = **alıkarak**
- T. Hayvanların iç yağı. = **çava 2**
- T. Hazım, sindirim. = **ezmide**
- T. Hazır. = **teğ**
- T. Hazırlamak. = **cumkulimak**
- T. Hediye, hediye paketi. = **bölge**
- T. Her çeşit, her tür, sağı solu belli olmayan. = **ereñ-seren**
- T. Her işte kendini öne atan. = **aldi peş**
- T. Herhangi bir işi can feda ederek, cefadan korkmadan gayret edip yapmayı belirtmek için kullanılan deyim. = **béşini berkeş,**
yelkisini epkeş kılmak
- T. Herhangi bir işin hareketin durması, kendini çekmek; perhiz yapmak; başkalarınca kısıtlanmak; dizginlemek; boyun eğdirmek. = **tiymak**
- T. Hesaplama, sonuç çıkarma. = **digeleş**
- T. Heyecanlanmak, telaşlanmak, acele etmek. = **arzułmak**
- T. Hırs, öfke; habercilerin haber ulaştırmada çaldıkları alet. = **cez 1**
- T. Hırsız. = **çapkak**

- T. Hıyar, salatalık. = **terhemek**
- T. Hiçbir şey filizlenmeyen çıplak çöl yere atıfta bulunuluyor. = **toşkan tézeklimeydiğan**
- T. Hile, çare, dalavere, oyun. = **pet**
- T. Hile, dalavere, oyun. = **culak**
- T. Hile, kurnazlık yaptığını belirtir. = **béşida denşan yolimak**
- T. Hilekar, hileci, kurnaz. = **dağul**
- T. Hilekar, kurnaz. = **tadan**
- T. Homurdanan, söylenen, mırıldanan. = **duğdur**
- T. Hor görmek, değer vermemek. = **tugatmaslık**
- T. Horlamak, küçümsemek, eziyet etmek. = **béşida yanak çakmak**
- T. Horozun tavuğu basması. = **pépekdivetmet**
- T. Hudut, sınır. = **cerge**
- T. Hudut, sınır. = **hidir**
- T. Huni (şişeye benzer ağzı küçük mutfak kaplarına yağ ve diğer sıvı şeyleri koymak için kullanılan alet); pergel (yuvarlak daire çizmek için kullanılan alet). = **perka**
- T. Hüngür hüngür ağlamak, çok ağlamak, deve gibi inleyip ağlamak. = **bozlap yiğlimak**
- T. Hürmet, saygı, itibar, saygınlık. = **husti**
- T. “Hapanbaş”a benzer. = **hapan kalla**
- T. “Haraylimak”a benzer. = **halaylimak**
- T. “Hetinek”e benzer. = **hendilek**
- T. “Hén! hih!” deyip hoşnutsuzluk bildirmek. = **dimiğini kaçmak**
- T. “Hına”ya benzer. = **hinilik**
- T. Ilgın ağacı. = **puta**
- T. Isırmak, ısırıp çekmek, silkmek. = **purlimak**
- T. Ispanak. = **başak**
- T. Işığın etkisinden gözün kırılması. = **çakaymak**
- T. Itır, misk gibi hoş kokulu şeyler. = **huşbuyluk**
- T. İç donu, don. = **peycembi**
- T. İçerisi (Çin’in iç bölgeleri). = **tövini**
- T. İçine pamuk konup büyük büyük dikilen palto – şişirme palto. = **dovsuk çapan**
- T. İçine sebze konarak tencere veya tavada pişirilen börek görünümündeki yemek (gözleme). = **pöre**
- T. İftiracı, haberci; söze karışan. = **dehviçi**
- T. İftiracı, laf taşıyıcı; kurnaz, hileci; casus, ispiyoncu. = **doğula**
- T. İğde dövülen tokmak. = **davan**
- T. İğdiş edilen deve. = **atan**
- T. İhtimal, belki. = **esti**
- T. İhtimal, belki (başka yerlerde “çéğiva” denir. = **çağva**
- T. İhtimal, belki böyle olmalı, belki şöyle anlamlarını bildirip cümle önüne ya da sonuna gelen ek kelime. = **as**
- T. İki duvar veya iki sütun arasına doğru konulan ağaç, kiriş. = **artık yağaç**

- T. İki suyun birleştiği yer. = **belçir**
- T. İki ucunda askısı bulunan, iki tarafında kova ile su taşımak için kullanılan alet. = **belden**
- T. İki ucunda askısı olan, iki kova ile su taşımak için kullanılan alet. = **baldak**
- T. İki üç yıllık fidan. = **bonca**
- T. İkileme olup tavuk-ördek anlamına gelir. = **tohu-tuman**
- T. İlgisini uyandırmak, hamle, hız. = **dédikturmak**
- T. İlik (ceketin iliği). = **petle**
- T. İliklerine kadar ıslanmak; sıırıslıklam olmak. = **çöp-çöp**
- T. İlk olgunlaşan elma. = **çilge alma**
- T. İlk olgunlaşan şeftali. = **teke**
- T. İlk öncesi, evveli. = **baş burni**
- T. İmkan, usul, metot. = **el**
- T. İnanç, güven, kefalet, tasarı. = **boca 1**
- T. İnanmak, güvenmek; yazmak; deliği kapanmak. = **pütmek**
- T. İnce iş (iğne işi) yapan kişi, terzi, dikişçi. = **zéríp**
- T. İnce iş, yetenek – sanat işi, zor iş. = **akış**
- T. İnce pide. = **çavat**
- T. İnce tabaka. = **çipit**
- T. İneğin kaçıp gitmemesi için boynuna asılan sopa. = **derenge 1**
- T. İnek. = **déveñ**
- T. İnek derisinden yapılan basit ayakkabı. = **çoruk 2**
- T. İnek, mıymıntı (dağlıların kelimesi). = **doda**
- T. İnlemek, böğürmek (devenin bağırması, inlemesi). = **bozlimak**
- T. İnsanlara karışmadan, yalnız yaşamayı belirtmek için kullanılan deyim. = **béşini ğacap olturmak**
- T. İnsanların kafasının üzerindeki dairesel bölüm, bingıldak. = **çömeç**
- T. İpek ip: bir çeşit iple oynanan oyun. = **çetme**
- T. İpek kumaş. = **tavar-torka**
- T. İpek kumaşın ipine kısaç olarak konulan tahta; kilimin arka tarafındaki iplere bağlanan tahta. = **hipça**
- T. İpek kumaşın iplerini toplayan iğ. = **döri**
- T. İsraf etmek; kesmek. = **püpülivetmek**
- T. İsraf etmek, savurmak. = **béşiğa su kuymak**
- T. İsteyerek, kasıtlı olarak; aldırmama, önemsememe. = **hes**
- T. İstihbaratçı, iftiracı, ispiyoncu. = **tiñçi**
- T. İşaret, nişan; tehdit, gözdağı. = **baran**
- T. İşaret parmağını sallamak. = **conimak**
- T. İşaretini almak, haberini almak, anlaşımak. = **déreklimek**
- T. İşçi, uşak, hizmetçi. = **çiker**
- T. İşe yaramak, yararlı olmak, at vb. çalışan hayvanların toynağını taşın yalaması, aşındırması. = **téşirkimak**
- T. İşe yaramaz = **añka**
- T. İş bozan, işi karıştıran. = **buz adem**
- T. İş gerçekleştirmek, yüzünü ak çıkarmak. = **aklimak**

- T. İşi ilerlemek, yükselmek, özgür olmak. = **carip ketmek**
- T. İşi karıştıran, kavgacı, olay çıkaran. = **balahor**
- T. İşi yaver gitmeyen, talihsiz. = **burni burodiğan**
- T. İşi yürümez, sözü geçmez olup kalmak. = **telpigi suğa çılaşmak**
- T. İşinin yürümesini, şansının gelip kalmasını belirten bir deyim. = **pahtigi oñda uçmak**
- T. İşleme. = **çeşme**
- T. İşte o. = **dene**
- T. İşte, o. = **dégine**
- T. İşte; o, işte o. = **tiynika**
- T. İşte şöyle. = **daşnağ**
- T. İşte şöyle. = **déşnağ**
- T. “İt üzümü”nin farklı bir söylenişi olup tarlalarda, kanal boylarında yetişir. = **cin şöhlisi**
- T. İten, kışkırtan, sıkıştıran; gözetici (“iftiracı, dedikoducu” anlamlarına da gelir.) = **ağlakçi**
- T. İtibar, saygınlık, hürmet. = **aviy**
- T. İtiraz, darbe. = **peçme**
- T. İtmek, dışlamak. = **dihmarlimak**
- T. İtmek, dürtmek, sallamak, silkmek, (“deşküşlirmek” de denir). = **decgüşlirmek**
- T. İyi yemek yiyesi gelmek, yağa ve ete ihtiyacı olmak. = **aşsirimak**
- T. İzine düşmek. = **tapandimak**
- T. İzine düşmek, gizlice takip etmek. = **eñdip yürmek**
- T. Kaba, iri, büyük (Çulca’da “tombalka” denir). = **tombalki**
- T. Kaba, iri, büyük, yoksul. (“holagir” de denir). = **holgir**
- T. Kaba iş yapan kişi. = **takan adem**
- T. Kaba, pürüzlü, pürtüklü. = **dağal**
- T. Kabartılan. = **bolak**
- T. Kabartma. *Börtmegül* – kabartma desen; *börtme şal* - kabartma desen çıkarılıp işlenen başörtüsü. = **börtme**
- T. Kabir, mezar. = **agay**
- T. Kadın ve kızların saçlarına bağladıkları ipe takılan gümüş pul (Turfan’da “çaçtenge” denir). = **tuğuçek**
- T. Kadınla erkeğin birbirinden hoşlanması, ilgi duyması. = **tatlık tomuri sélişmak**
- T. Kadınlara has olan, kadınlara özgü. = **zeypane**
- T. Kadınlara mahsus saç yapan kadın (meslek adı). = **zulpikeş**
- T. Kadınların ayakkabısı. = **çorup**
- T. Kadınların doğum zamanının yakınlaşıp karınlarının şişip çok ağırlaşmaları zaman *piķirap kétiptu* denir. = **piķirap ketmek**
- T. Kadınların eline yakılan kına; düğün hediyesi= **hina**
- T. Kafası karışmak. = **béşiğa issitma çüşmek**
- T. Kalastan ince, ev yapımında kullanılan ağaçtan daha kalın olan ağaç. = **tana**
- T. Kale, istihkam, minare. = **tura**

- T. Kalın buhar tenceresi, kadife kumaşlı kara kuzu kürkü kalpak (erkeklerle). = **dümçe tumak**
- T. Kalın pamuklu döşek, çok değerli olan konukların yoluna serilen kilim, halı (Lopnur'da "deveske" denir). = **döveskel**
- T. Kalın, tok. = **dorday**
- T. Kalın, yoğun, utanmaz. = **hir**
- T. Kalın zencefilin kurutulmuşu. = **aķ çeşke**
- T. Kalıp. = **téz**
- T. Kalp kırıklığı, üzüntü. = **ağriķçilik**
- T. Kamçının şaklayan ucu; kurşunun ucu. = **büldürge**
- T. Kamış, üflemlî çalgı ("çağina" da denir). = **çağanay**
- T. Kanat sürüklemek. = **bazlimak**
- T. Kandilin fitilini çıkarmak; başörtüsünün çevresini dikmek. = **perlimek**
- T. Kandırmak. = **pellimek**
- T. Kandırmak, bahane etmek, teskin etmek, yatıştırmak. = **bultulmak**
- T. Kap, çuval, keten çuval. = **çipta**
- T. Kapalı çıkarılan, bütün oyulan. = **çapma**
- T. Kapalı, deliksiz, açılmayan. = **pütey**
- T. Kapı. = **derveñ**
- T. Kapı, dış kapı. = **coloķok**
- T. Kapı, dış kapı. = **hiķok**
- T. Kapı, pencere kanatlarına takılan açılıp kapanmaya yarayan metal alet. = **topça 2**
- T. Kapı, pencere kanatlarına takılarak açıp kapamaya yarayan metal alet. = **pisinça**
- T. Kapı ve pencerelere çiçek çıkarmak için kullanılan rende. = **zey rende**
- T. Kapının iç tarafına konan tahta. = **dem**
- T. Kapının üstündeki tahta. = **tahta pere**
- T. Kara kandilin fitilini çıkaran tahta (bazı yerlerde "pelküş" denir). = **perligüç**
- T. Kara kavaktan elde edilen doğal karbonat (bazı yerlerde "toğriğü" da denir). = **toğriğa**
- T. Kara serçe tutan tahta tuzak. = **çetmek**
- T. Kara ve karaya benzer renkteki, kara görünen. = **alipasak**
- T. Karaağaç kabuğu. = **postek 2**
- T. Kararsız, sebatsız, değişken. = **tohtari yok**
- T. Kareler halinde boyanan pamuklu kumaş. = **aliça**
- T. Karga. = **zağ**
- T. Karga cinsindeki kuş. = **çumğuk**
- T. Kargaya benzeyen bir çeşit kuş. = **çümgek**
- T. Karın şişmesiyle oluşan nefes darlığı. = **dembi**
- T. Karışık, düzensiz çıkan sesi belirten kelime. = **ağil-tağil**
- T. Karışık, türlü türlü. = **çelengüç**
- T. Karışık ve düzensiz saç. = **coğdar baş**

- T. Karışık ve kabarık saç; çingirak. = **paḥma**
- T. Karışıklık, telaşlanma, kışkırtma, düzensizlik. = **alaṇliḳ**
- T. Karışmak, dolaşmak, çetrefil bir hale gelmek. = **çigilenmek**
- T. Karışmak, katılmak. = **cöcile**
- T. Karnı acıkmak, iştahı açılmak, bir şeyler yiyesi gelmek. = **tügmini çekilmek**
- T. Karın açlığını bastırmak için az çok bir şeyler yeme. = **démiğiza kılmak**
- T. Karpuz çekirdeği. = **doşap**
- T. Karşı, karşı taraf; eşit, yaşıtlı. = **tuş**
- T. Karşılıklı yardım, işbirliği, yardımlaşma. = **teşkü**
- T. Karsuyu. = **egüz**
- T. Kasap. = **pokañci**
- T. Kase. = **pilele**
- T. Kasemsi yuvarlak tahta tabak (bunda hamur da yoğrulur, yemek de alınır). = **çara**
- T. Kasık, but. = **çéva**
- T. Kasık, iki bacağın aralığı. = **açara**
- T. Kaşını çatmak. = **çekmek**
- T. Kat kat açılan yüksek gövdeli çiçek. = **becingül**
- T. Katlamak, düzleştirip katlamak. = **teylimek**
- T. Kavga çıkarmak. = **porpañ çıkarmak**
- T. Kavgacı, çocukların kavgacılığı. = **hekiş**
- T. Kavgacı horoz gibi dikleşmek. = **bazğışmak**
- T. Kavgayı ayırmak için araya giren kişi. = **ariçi**
- T. Kavrulmuş tahıl (buğday, mısır, darı). = **pasıldak**
- T. Kavun, karpuz, kabak gibi bitkilerin sapı (bazı yerlerde “pelez” denir). = **pelek**
- T. Kazan asılan (yemek pişirilen) üç ayaklı demir ocak. = **tuḷga**
- T. Kazan, aş-yemek işleri. = **töşük**
- T. Kazanda kavrularak pişirilen mısır, kavrulmuş tahıl. = **aḳbaldaḳ**
- T. Kazmak. = **tomilimak**
- T. Keçe çizme. = **çot paypak**
- T. Keçe ev. = **aḳ öy**
- T. Keçi derisinden kesilip işlenen kalın keten veya pamuk ipliği. = **zey 2**
- T. Keçi yünü. = **çupur**
- T. Kekelemek, dilini çiğneyip konuşmak. = **tötötlimek**
- T. Kekelemek; telaşlanmak, heyecanlanmak. = **himham kılmak**
- T. Kekeleyerek konuşan. = **duduḳ**
- T. Kekeme, dilsiz. = **tötö**
- T. Kemale ermek, erginleşmek (olumsuz anlamda kullanılır: şımarmak, kendini büyük görmek). = **burni köpmek**
- T. Kement, tuzak, pusu. = **dam**
- T. Kemer, kuşak. = **beltartma**
- T. Kemer, kuşak. = **pota**
- T. Kemer, kuşak, başörtüsü. = **çakan yağliḳ**

- T. Kemerin ucundaki halka. = **toğa 2**
- T. Kendi ağabeyi veya kendinden büyükler: Kaynatanın erkek kardeşi. = **akiça**
- T. Kendi aralarında, kendi içlerinde denk olmak. = **bodolğo**
- T. Kendi bildiğince, kendi istediği gibi; boşuna. = **bétaldi**
- T. Kendine bakmak. = **rem kılivalmak**
- T. Kendini büyük tutan, nazlı. = **tennazlık**
- T. Kendini durdurmadan, paldır küldür girmek. = **doğunğa**
- T. Kendini sırtüstü bırakıp yatmak. = **taltaymak**
- T. Kendisinin işlediği günaha başka birini ortak etmek. = **putiğa çétivalmak**
- T. Kepçe. = **çömgüç**
- T. Kepçe. = **çömüç**
- T. Kepekli un. = **dövezin**
- T. Kesilen şey. = **toğranda**
- T. Kesim, fiyat; takdir; vücut şekli, vücut yapısı. = **piçim**
- T. Kesmek (suyu). = **çömümek**
- T. Kımıldanmak, hareketlenmek, sallanmak. = **bulcimak**
- T. Kıp kızıl kor gibi açılan bir çeşit gül (şafak çiçeğine benzer). = **adargül**
- T. Kırılan, bozulan, çabuk kırılan, kırık. = **pahşe**
- T. Kırılğan, çabuk kırılır, dayanıksız. = **cucuğ**
- T. Kırılğan (kişi), çabuk küsen. = **batnihor**
- T. Kırılmak, parçalanmak, parlamak. = **çékitnimak**
- T. Kırmızımsı sarı. = **cağil**
- T. Kırpma vaktine gelen kuzu veya oğlak derisi. = **bara**
- T. Kırpma vaktine gelen kuzunun derisi. = **barğa**
- T. Kısa, alçak, basık. = **petek**
- T. Kısa halat, dizgin. = **colo**
- T. Kısa, konçlu kışlık ayakkabı. = **depsen**
- T. Kısılmak, azar işitmek, aşağılanmak. = **bédirimak**
- T. Kıskançlık, çekememezlik, haset, rekabet. = **tarlık**
- T. Kış mevsimlerinden biri olup, yeni 12. ayın 7., 8. günlerinden başlar.
Bu mevsim “sarı kar” mevsimi ile “kara kış” mevsimlerinin arasında gelir. = **ağ kar**
- T. Kış yaz göğeren bir ağaç çeşidi (gövdesi esmer kızıl, ağacı sağlam olur). = **beğem**
- T. Kışkırtma. = **dey-dey**
- T. Kışkırtmak, pazara çıkarmak. = **déligey kılmak**
- T. Kışlık baş giysisi, kalpak. = **çappuş**
- T. Kışlık şapka, kalpak. = **töve 2**
- T. Kışlık veya yazlık kalpağın bir türü. = **bosurma telpek**
- T. Kıvırcık. = **bağcar**
- T. Kıvırcık. = **bice**
- T. Kıvırcık. = **çurkuç**
- T. Kıyas, tasarı, tahmin. = **bodak**

- T. Kız çocuk (evlenmeyen kız). = **çaçlık bala**
- T. Kızarmak. = **çavartmak**
- T. Kızdırmak, öfkelenmek, rahatsız etmek, sinirlendirmek. = **toturmak**
- T. Kızıl çam. = **çétin**
- T. Kızların eş eş olup buluşup oynadıkları oyun. = **çim-çak**
- T. Kızların taş oyunu (Gulca'da "beştaş" denir. Kumul, Turfan gibi yerlerde "oktaş" denir). = **taş termek**
- T. Kızmak. = **ter bolmak**
- T. Kızmak, öfkelenmek. = **boğunukmak**
- T. Kızmak, öfkelenmek. = **burda bolmak**
- T. Kızmak, öfkelenmek. = **cudunlimak**
- T. Kızmak, rengi değişmek. = **tutukmak**
- T. Kibirlenmek, mağrurluk yapmak. = **tikkeymek**
- T. Kilerin içindeki eşya konulan duvar gözü. = **bicik**
- T. Kilim dokuma kamışının sütunu. = **pacak**
- T. Kilim dükkanını büyüten ve küçülten tahta. = **dukan kiliçi**
- T. Kilim dükkanının alt tarafındaki tahta. = **dukan gundisi**
- T. Kilim dükkanının alt ve üst tarafına yerleştirilen tahtanın yan tarafındaki tahta. = **dukan paçığı**
- T. Kilim tezgahının yan tarafındaki tahta. = **aça kulak**
- T. Kilimin en tarafını çeken sopa. = **en tartku**
- T. Kilimin en tarafını çeken sopanın ipinin bağlandığı kanca. = **en tartkusihi**
- T. Kilimin (halının) ortasına yerleştirilen gül. = **aygül**
- T. Kimyasal gübre. = **aķ oğut**
- T. Kiriş, damar; zayıf. = **çandır**
- T. Kiriş, kalas. = **ha**
- T. Kirli, çok pis (bazı yerlerde *toğur* denir). = **toğra**
- T. Kirli, pis. = **toğra-ķasmak**
- T. Kirli, pis, çamurlu. = **zaņkar**
- T. Kirpi. = **cara**
- T. Kolon. = **töşleņ**
- T. Konak, durak, ileri karakol. = **tusķa**
- T. Koparılmaz, birbirinin içine giren, geçişen. = **çapras**
- T. Koparmak, kesmek (mısır gibi ekinlerin başını kesmek). = **çüçülemek**
- T. Koridor, giriş. = **arilik 2**
- T. Koridor, iki dağ arasındaki uzun aralık. = **tarlak**
- T. Korkuluk, parmaklık. = **cadika**
- T. Korkuyla, korka korka, korkudan gözleri fırlamak. = **aliķakmak**
- T. Kova. = **tinta**
- T. Koymamak, bırakmamak, bitirmek (paraya atıfta bulunuluyor). = **topisini turpanģa uķurmak**
- T. Koyu, çok, sıkı, yoğun, toplu. = **çoğ**
- T. Koyu çorba, yarma bulgur. = **çama**
- T. Koyu kızıl. = **pereņ**

- T. Koyu yeşil. = **temkiren**
- T. Kökünden filizlenip çıkan kavak ağacı. = **bolca térek**
- T. Kösele, ayakkabının altı. = **culuk**
- T. Köseleci, kösele yapan. = **çimger**
- T. Köselesi ince, ökçesiz bir çeşit yazlık ayakkabı, sandalet. = **basmağ 2**
- T. Köşek, deve yavrusu, taylak. = **boto**
- T. Kötü, eski, zayıf. = **pelket**
- T. Kötü, işe yaramaz. = **paspas 2**
- T. Kötü niyetin bozulmasını belirten birleşik kelime. = **dumbiği yérilmak**
- T. Kötü niyetli, niyeti bozuk; bir şey çalmayı alışkanlık haline getiren. = **alikhöl**
- T. Kötü söz söylemek, hakaret etmek, küfür etmek, azarlamak (ağzını en kötü şekilde bozmak). = **ağzidin ak it kirip, kök it çıkmak**
- T. Kötü yol, yanlış yol. = **tar koça**
- T. Köylü, çiftçi. = **ak öpke**
- T. Kullanılmak için kesilmiş ince çam ağaçları. = **tağak yağaç**
- T. Kumaş. = **arçimbel**
- T. Kumaş kesen. = **piçimçi**
- T. Kumaşın kesilen yerini ip ve iğne ile veya özel bir aletle örmek, dikmek. = **çolimak**
- T. Kuru, katı, sert, yalın, tek. = **dağ**
- T. Kurumuş çamur parçası. = **palpañ**
- T. Kurutulan et. = **boça**
- T. Kurutulan üzümün asıldığı uzun ve düz ağaç (bu ağaca çok delik açılıp deliklere dirseğimsi ağaçlar geçirilir, ondan dolayı “tiken” diye adı geçer); nicelik bildiren kelime. = **tiken**
- T. Kurutulmuş meyve yemiş suyu, mecaz: Karakteri boş kişiler için “çüle adem” ahmak denir. = **çüle**
- T. Kusur çıkarmak, kusur bulmak, kavga çıkarmak. = **töreçikarmak**
- T. Kuş tutma aleti (bazı yerlerde serçe tutan alete “basmağ” denir). = **basmağ 1**
- T. Kuşların ilk kez tüy bırakması, eski tüylerini atması (ikinci kez tüy dökmesine “kök tülek”, üçüncü kez tüy dökmesine “kara tülek” denir). = **boğun tülek**
- T. Kuyruk kemiği. = **dohulur**
- T. Kuyruk kemiği aralığındaki iki tane omurga kemiği. = **dümçe**
- T. Kuyumcu. = **altunçi**
- T. Küçük balık. = **tirna**
- T. Küçük balta. = **tivezun**
- T. Küçük bebeklerin ölmesi. = **çéçirap ketmek**
- T. Küçük bebeklerin saçının iki yanından dökülmesi. = **bicik kirmek**
- T. Küçük çocukların karınlarının büyüyüp boyunlarının büyümediği zamanlar *pitige olup kaldı* denir. = **pitige**
- T. Küçük çocukların şımartılma adı. = **cintek**
- T. Küçük erkek çocukların cinsel organı (bazı yerlerde “üçük” denir). =

çoldur

- T. Küçük erkek kardeşim, kız kardeşim. = **boğum**
- T. Küçük hortum (bisikletin tekerleğine hava vermek için kullanılan küçük lastik borucuk). = **pipi 1**
- T. Küçük kürek. = **belçek**
- T. Küçük kürek. = **çapsa**
- T. Küçük parmak, serçe parmağı. = **çimelte**
- T. Küçük porselen tabak. = **honça**
- T. Küçük sepet. = **puluğ**
- T. Küçük yokuş veya dik yamaç. = **boğtak**
- T. Küçükbaş hayvanların yavruları (oğlak, kuzu). = **töl 1**
- T. Küflenip kalmak, çürüyüp kalmak (bazı yerlerde “nihsimak” da denir). = **bihsimak**
- T. Kibrit. = **tahta güğüt**
- T. Küpe. = **türgüç**
- T. Kürdan. = **helden**
- T. Kürk–deri tüccarı. = **callap**
- T. Küsme, kızma, darılma. = **butnaş**
- T. Küsmek. = **ağidimak**
- T. Kütük; at arabasının basamaklarının ön ve arka iki tarafını birleştiren yuvarlak tahta. = **pasan 1**
- T. Laf taşımak; büyüklük yapmak. = **dorğilik kılmak**
- T. Laf taşıyan; aksakal, yaşlı, karışıklık çıkaran, lafa karışan. = **daltek**
- T. Lafi döndürmek, kararsızlığa düşmek. = **ezmisini ezmek**
- T. Lahana türündeki bir çeşit bitki (sebze). = **çağırçay**
- T. Lokma gözlü, gözleri fırlak, dışarı doğru çıkık olan göz. = **pultuköz**
- T. Mahalle, köy. = **aymak**
- T. Makara (ip makarası). = **pécek**
- T. Mantar. = **ağunbaş**
- T. Marangoz, doğramacı. = **haret**
- T. Marul. = **ağ sey**
- T. Marul. = **ağvélek**
- T. Mavi göz. = **piroza köz**
- T. Mavi ile yeşil arasındaki renk. = **zembaki**
- T. Mavi pamuklu kumaş. = **tegvaz**
- T. Maya, hamur mayası. = **pagi**
- T. Mayalanmış hamuru yağ ya da kaymakla yumaklayıp kavrulan sebzenin üstüne koyup pişirilen bir çeşit yemek. = **türmek**
- T. Mecaz: aldatıcı. = **eynola**
- T. Mecaz: cefa, zorluk, güçlük. = **emgek**
- T. Mecaz: Dedikodu yapmak. = **baş békişmak**
- T. Mecaz: Dersini vermek. = **burutini yékende almak**
- T. Mecaz: Metal para, para. = **pinnas**
- T. Mecaz: Öldürücü yer, can damarı. = **titağ tomur**
- T. Mecaz: sıra, dizi. = **töl 2**
- T. Mecaz: Zayıf kişi. = **peytari**

- T. Mecazi: Kahraman, bahadır, mert. = **er**
- T. Melez, yak ile ineğin birleşmesinden doğan inek, hamster. = **arğun**
- T. Melike, kraliçe. = **hanike**
- T. Meme (kadınların). = **biciğ**
- T. Memenin düğmesi; emzik. = **emzek**
- T. Mensup, ait, gerekli, tabi; hesap. = **ten**
- T. Merdane, silindir. = **halo**
- T. Merdiven (“baskuç” da denir). = **basku**
- T. Merhametsiz, acımasız. = **zavut**
- T. Mermi kovanı (kabı). = **püget 2**
- T. Mesken, oturulan yer. = **tohtalğu**
- T. Metalden yapılan, yanına alıp yürümeye uygun su kabı, termos. = **domba**
- T. Metrekare. = **çasamétir**
- T. Mevsimlerden biri olup söğütlerin göğerdığı zamana denk gelir. = **çokantal**
- T. Meyveli ağaçları aşılama usulünün bir türü. Meyveli ağaçları aşılama usulünün *tüpek (tüp) ulak*, *lépir (neyçe) ulak*, *oyma (köz) ulak* denen türleri var. = **tüpek ulak**
- T. Mısır unu. = **porek**
- T. Mısır ununu iğdegillerden bir meyve şeklinde yuvarlayarak pişirilen bir çeşit yemek. = **pildir pelek**
- T. Mısır ununu yığıp içine koyun yağı, ceviz içi gibi şeyler koyup pişirilen bir çeşit ekmek. = **ciğ mollek**
- T. Mısırın dalı. = **pasar**
- T. Mikdar bildiren kelime. = **taskam**
- T. Miktar belirten kelime. = **tay**
- T. Miktar bildiren kelime (bir tartım et). = **tartim**
- T. Miktar bildirir; tutam. = **çohça**
- T. Miras. = **tegmiş**
- T. Miras bölen, taksim eden. = **çokay 1**
- T. Misafirlik (amacıyla) veya ölü gömüldükten sonra götürülüp getirilen yemek. = **zelle**
- T. Mola verilen saray (avlu). = **ravat**
- T. Muhteşem, görkemli, büyük. = **haravan**
- T. Münakaşa ve tartışma. = **dardar**
- T. Müsadere; baş ağrısına deva olan kokulu ot. = **tögen**
- T. Müshil, iç sürdürücü. = **hirace**
- T. Müşterisi olan; pazardan alınan hediyeler. = **bazarlık**
- T. Nazik, nefis, güzel. = **zanane**
- T. Nazik, zarif, narin; cefa kaldırmayan. = **rize**
- T. Ne yapacağını tam olarak bilmeyen, sersem halde, ürkek, korkak halde. = **alak-palak**
- T. Nefes. = **dim-diray**
- T. Nehir boylarında ve orman kenarlarında yetişen bir çeşit ot. = **cüznek**
- T. Nehirlerde balık tutmak için tahtaları birbirine bağlanarak konulan

- halka, bir ucuna da susam bağlanıp konur. Balıklar susamı koklayıp alaca bağına içine girince yakalanır. = **çarvağ**
- T. Nem (tahta), yaşla kuru arasındaki şey. = **cün**
- T. Neredeyse, az kalsın. = **temen kalmak**
- T. Neşeli, sevinçli, güzel. = **huşkürem**
- T. Nışadır. = **çatır**
- T. Nicelik, miktar belirten kelime (bir sıklımdan daha az). = **bir setel**
- T. Nikahtan boşanmak. = **çikışip ketmek**
- T. Nineciğim. = **ay cicem**
- T. Ninni söyleyerek uyutmak (çocuğu ninni söyleyerek uyutmak); küçük çocuğun emekleyip yürümesi. = **pöpülimek**
- T. Nişan alıp atılan hedef, işaret. = **çenek**
- T. Nişan almak, ölçmek, kıyaslamak, tahmin etmek. = **çenimek**
- T. Nişan almak; tüfeğe mermi koymak (*betlimek* de denir). = **bellimek**
- T. Nişan, hedef, (ok, kurşun) atma denemesinde kullanılan nişan tahtası. = **amaç**
- T. Niyet. = **con**
- T. Nokta nokta; biraz, çok değil, ara sıra. = **tem-tem**
- T. O, işte o. = **davu**
- T. O, işte o. = **débu**
- T. O, işte o (gösterme zamiri). = **tegu**
- T. O şey. = **déçu**
- T. O yer. = **débüt**
- T. Oldu, evet, iyi olur gibi anlamları belirten yardımcı kelime. = **ce 2**
- T. Olgunlaşmamış dut; bir yıllık saman gövdeli bitki. = **tömürtiken**
- T. Omuz, boynun arka tarafı; boyun etinde bulunan sinirimsi (kirişimsi) madde (bazı yerlerde “çaç” da denir). = **patan**
- T. Omuzuna vurmak. = **patanguşlimak**
- T. Ondan sonra, ondan. = **engize**
- T. Onun bunun önüne gitmek. = **baş sukmak**
- T. Otçu, üfürükçü, efsuncu. = **dañan**
- T. Otlarla bürünen kulübe, köylü kulübesi. = **alçu**
- T. Oturak, lazımlık (çiniden yapılır). = **cak**
- T. Oyuncak, eğlence. = **arğa**
- T. Oyuncak, gönül alan veya teskin eden şey. = **avunçuk**
- T. Ödeme, borç. = **tölöç**
- T. Öğlen dinlenmek. = **çüşlimek**
- T. Öğrenmek, alışmak. = **dendimek**
- T. Öğütmek için harmanda toplanan buğday destesi; bacak kemiği. = **payhan**
- T. Ökçe, ayakkabının ökçesi. = **diste**
- T. Öküzü çifte koşarken boynuna asılan boyunduruk. = **añguk**
- T. Ölen hayvanın bedeni; saban izi, küçük kanal (tarlaya iz çıkarmak, kanal çıkarmak). = **tap**
- T. Ölüm, yıkım, viran, şaşkın, sersem. = **derbider**
- T. Ölüp gitmek. = **çetnep ketmek**

- T. Önlük, bebek önlüğü. = **ayli tatkuç**
- T. Önünü kesip durmak. = **torulimağ**
- T. Ötmek. = **çuçulimağ 1**
- T. Övülen, takdir edilen. = **til tatik**
- T. Övüngen; minnet etmeyi seven; gösteriş yapmayı seven. = **batçi**
- T. Övünmek. = **damlimağ**
- T. Öz mekanı, öz vatanı, kendi soyu (evlendirilen kız için kendi anne babasının evi “törkün” olur). = **törkün**
- T. Özel çay demlenip içilen çaydanlık. = **çaydut**
- T. Özel mezar kazan alet. = **taltuz**
- T. Özel pipo ile içilen tütünün satıcısı. = **payka**
- T. Özgür olmak, rahatlamak (iş hayvanlarının uzun süre iyi bakılıp, çalıştırılmayıp, canlanıp ruhlanma durumunu belirtir). = **diğirimağ**
- T. Padişahların eşi, sultan. = **ağıça**
- T. “Paḥpak”a benzer. = **parpak**
- T. “Palak”a benzer. = **palada**
- T. Paltoya benzeyen kışlık giyecek. = **cejmek**
- T. Pamuğu toplanan ham pamuğun sapı. = **tepçe**
- T. Pamuğun ucunu kesmek. = **çikankilimağ**
- T. Pamuk çekirdeğini ayıran çark (“çiruk” da denir). = **çoruk 1**
- T. Pamuk kozası (başka yerlerde buğdayın başağı, kabı anlamında kullanılır. = **çanağ 2**
- T. Pamuk sapından yapılan küçük yatak. = **çarçap 2**
- T. Pamuk ve benzer bitkilerin ucunu kesmek. = **pépekdimek**
- T. Pamuklu döşek. = **çüşek**
- T. Pamuklu döşek. = **töşek**
- T. Pamuktan yapılan ok, yalancı ok. = **pahtiven**
- T. Pantolonun beli, kuşak, kemer. = **bellik 1**
- T. “Paṇ”a benzer. = **paṇkay**
- T. “Paṇpa”ya benzer. = **paṇpara**
- T. Para, para birimi, lira. = **çağa**
- T. Parazit, asalak. = **tékinhor**
- T. Parfüm. = **buysu**
- T. Parıldama, cila, parlaklık. = **cila 2**
- T. Parıldamak, ışıldamak. = **cimirlimağ**
- T. Parmaklıklı çift karyola. = **çapi**
- T. Pas, paslanmak. = **tat**
- T. Paspas. = **cava**
- T. Patlak göz. = **pal köz**
- T. Patlıcan (Turfan’da “pédigen” denir). = **pedigen**
- T. Patronun eşi; sahibinin hanımı. = **hoca béke**
- T. Pay, hisse, faiz, yüzde. = **persen**
- T. Pazar, çok kişinin toplandığı yer. = **çoğa**
- T. Pazar, şehir. = **bazar-oça**
- T. Pazara gidip alışveriş yapmak. = **bazarlap kelmek**

- T. Pehlivan, savaşçı (bu kelime kahraman, güçlü; atıcı; avcı anlamlarını verir). = **pavan**
- T. Pek katı, sağlam, güçlü; acı. = **teylik**
- T. Pek kibirlenmek (Kuçar'da "alçaşımak" denir). = **alçaşmak**
- T. Pek, aşırı; çok defa. = **çendan**
- T. Pek, aşırı, fazla; hayret duygusunu belirten ünlem. = **evey**
- T. Pek, aşırı, gayet, çok. = **tola yaman**
- T. Pek, aşırı, tamamen. = **zim-ziya**
- T. Pek, çok, aşırı, acayip, şaşılacak. = **tamaşa**
- T. Pek, çok (bu "alame" kelimesinin kısaltılmışıdır). = **almet**
- T. Pencereye ağaçtan yapılan gül, nakış. = **derebzun**
- T. Perde, örtü, peçe. = **çümbet**
- T. "Perligüç"e benzer. = **pelküş**
- T. Pikap, müzik aleti ("çağınak" da denir). = **çağınak**
- T. Pileli etek (yeniden türeyen kelime). = **belpürme**
- T. Pirinç filizi. = **aķuşşak**
- T. Pişip geçen, tohumu ile eti karışan karpuz. = **çuluk tavuz**
- T. Postacı. = **çiperçi**
- T. Postane. = **çiperhane**
- T. Prens ve prens soyundan olanların çocuklarını emzirip büyüten sütannelerinin kocalarına "atığa" denir. = **atığa**
- T. "Pudeste"ye benzer. = **pügeste**
- T. Pulluk. = **barana**
- T. "Purçulmak", "puçulmak"a benzer. = **purçulmak**
- T. Pus duman. = **bus-bulğunaķ**
- T. Rahatlık, sakinlik, emnlik, sessizlik, teselli (gönül durumu), *teskin bermek* – yatıştırmak, gönlünü onarmak. = **teskin**
- T. Rahatlık, telaşsız, sakin, rahatça. = **aramçan**
- T. Reddetmek, istememek, kabul etmemek. = **tiltaklimak**
- T. Rivayet, hikaye. = **ertek**
- T. "Roya"ya benzer. = **royaçilik**
- T. Rozet için kullanılan metal. = **panas**
- T. Rulo. = **türgek**
- T. Rüşvet. = **arilik 1**
- T. Rütbece yukarı askerlerin taktıkları kemer. = **boytasma**
- T. Rütbeden düşmek. = **telpigi yerge çüşmek**
- T. Rüzgar, yay veya el gücü ile kendi çevresinde hızla dönen oyuncak (fırıldak). = **pirildak**
- T. Saatlik su, kişinin gölgesini taban ile hesaplayıp ölçülerek tutulan su. = **tapansu**
- T. Saça ak düşmek. = **aķ sancimak**
- T. Saça takılan bir çeşit süs. = **bölençük**
- T. Saça takılan süs. = **çaç göyek**
- T. Saçak. = **çaça**
- T. Saçak, kilimin çevresindeki saçak ipler. = **çuça**
- T. Saçın dökölüp başın bazı yerlerinde olup bazı yerlerinde hiç olmaması

- (bu şekildeki kişi ya da baş). = **tenge taz**
- T. Sadece hanımların kullanacağı bir ünlem (hayranlık ve hasret belirten kelime). = **annay**
- T. Sadece hanımların kullanacağı bir ünlem (korku, şaşkınlık ve heyecan belirten ünlem). = **eppey**
- T. Sadece salata türü şeyler yiyen, tek tip beslenen. = **eñgiz**
- T. Saf, temiz, hiç sorun olmadığını belirten ibare. = **aķtin aķ, sériķtin saķ**
- T. Sağda. = **çaķaņdi**
- T. Sağır, işitmeyen. = **paņ**
- T. Sağlam, dayanıklı. = **apitolluķ**
- T. Sağrı, uyluk, kalça. = **pellek**
- T. Sağrısı benekli at. = **çavka**
- T. Sahip olmak, erişmek. = **tégimek**
- T. Sakız çamurdan yapılan düdük. = **çor**
- T. Sakin, sessiz. = **tımtas**
- T. Sakin, uslu, kulağı yumuşak. = **rayış**
- T. Saklanmak, korunmak. = **canni yaķığa almak**
- T. Saklı çiçekli bitkilerin büyük bir gurubu (kaya taşlarının üzerine yapışıp yetişen bir çeşit bitki). = **taş çéçigi**
- T. Sallamak. = **bulğimak**
- T. Sallamak, bir şeyi verecek olup sallayıp vermeden çekmek. = **domlimak**
- T. Sallanmak, ırganmak. = **culķunmak**
- T. Sallanmak, itilmek. = **daķşalmak**
- T. Sallanmak, sarsılmak. = **deldüğünmek**
- T. Sallanmak, yerinde durup öfkeyle sallanmak, boynunu tutup konuşmak. = **dékinmek**
- T. Salyangoz. = **paķa beşigi**
- T. Salyangoz, sedef kabı. = **çirvek**
- T. Saman. = **palan**
- T. Saman gövdeli bir bitki olup, arık–kanal boylarındaki nemli yerlerde yetişir. = **tilķanat**
- T. Sandal. = **çindan**
- T. Sarayda ufak işlerden yani techizat işlerinden sorumlu olan kişi (“boşķı” de denir). = **boşķa**
- T. Sarı bakır; mermi kabı. = **cez 2**
- T. Sarı, benzer olmayan renklerde çizgileri olan kedi. = **puçķak müşük**
- T. Sarı et yarıķı. = **çikuk**
- T. Sarı etin yırtılmasıyla baķırsağın böbrek torbasına inip kalışı. = **dava**
- 1**
- T. Sarı ile beyazın karışmasıyla oluşan alaca renk. = **alitağil**
- T. Sarılı, kıvrık. = **ciņgil**
- T. Sarkık göz kapağı. = **haş kapak**
- T. Sarmak, bürümek. = **çögimek**
- T. Sarmak, bürümek (kağıdı yuvarlayıp sarmak). = **türteklimek**

- T. Sarsılmak. = **dügcimek**
- T. Savaşçı, pehlivan, bahadır. = **zor**
- T. Savaşçıların kelimesi (haydi, sen güç ver dese, sen güç ver diye savaşı başlatır). = **zorķil**
- T. Saygı belirtme, gönlünü alma, tebrik etme gibi amaçlar ile verilen şey, hediye. = **bölek**
- T. Saygı göstermek, değer vermek, kıyamamak, korumak. = **asiğdimak**
- T. Sayılmak, yeterli olmak. = **tégil bolmak**
- T. Sazlıkta büyüyen kamışa benzer bir bitkinin ikinci adlandırılışı, otlaklarda olur. = **cin tamakisi**
- T. Sebze. = **zerdek**
- T. Sebze ekilen yerin toprağını yumuşatma, taş ve kurumuş çamur parçalarını ayırıp çıkarıverme işlerinde kullanılan alet, tırmık. = **askak**
- T. Seçmek. = **haraylimak**
- T. Seçmek; kandilin fitilini çıkarmak. Kara kandilin fitilini çıkarmak. = **parlimak**
- T. Semiz, şişman. = **podak**
- T. Semiz, şişman, hoş, tatlı. = **bodek**
- T. Semiz, şişman. Kısa boylu adam. = **popay**
- T. Semiz, şişman, kısa ve semiz. = **boğmak 3**
- T. Serçe kuşu. = **akķaş bulbul**
- T. Sermaye, anapara, temel. = **dir**
- T. Sersemlemek, aklını şaşırmaq, başı dönmek, yanılmak. = **törimek**
- T. Sersemlemek, aklını şaşırmaq, şaşırmaq, sapıp kalmak. = **zalalet**
- T. Serseri, avare, seyyah, yolcu. = **elkézer**
- T. Serzeniş ve ayıplama. = **tapa**
- T. Serzeniş ve ayıplama, gıybet-şikayet, başkaları hakkında söylenti (bu kelime başka yerlerde “tapa-céme, tapa-tene” denen ikileme şeklinde gelir). = **céme**
- T. Seslenmek, çağırmaq. = **ay-hay salmak**
- T. Sevinçten içi içine sığmamak; havalara uçmak. = **çakpélek bolup ketmek**
- T. Sevinmek, takkesini göğē atmak. = **cambilkam dimek**
- T. Seyrek ve uzun diş (insanın dişi). = **tarmak çiş**
- T. Seyrekleşen ipekböceği kurtlarını alan sepet. = **çöçek**
- T. Sezgi, bilinç, akıl. = **es**
- T. Sıçrama, atlama, zıplama. = **tekles**
- T. Sıçramak, atlamak. = **çécirmek**
- T. Sığ, çok derin olmayan. = **tahsa**
- T. Sığınmak, sığınağa erişmek, yardıma erişmek. = **panakımak**
- T. Sıkı azarlanmasa veya cezalandırılmasa iş yapmayı kabul etmeyen. = **daviho(r)**
- T. Sıkı, sabit, derhal, hemen. = **çurap**
- T. Sınıkçı. = **alarmen**
- T. Sıpa. = **hotuk**

- T. Sıraca. = **çille**
- T. Sıvı şeylerin doldurulan kaptan akışı. = **tepçirimek**
- T. Sidik torbası, kavuk. = **dovsağ**
- T. Sihir, efsun, büyüleme; hile, dalavere. = **arvak**
- T. Silkmek, sallamak, köpek ve kurtların bir şeyi ısırıp sallayışı, ineğin boynuzunu o yana bu yana sallaması. = **bulğuçlimak**
- T. Silkmek, yakasından tutup silkmek. = **taciğimak**
- T. Sinek. = **paşa**
- T. Sinir damarı. = **ağ tomur**
- T. Sivrisinek. = **çivin**
- T. Siyah frenküzümü. = **çarçay**
- T. Soba veya ocaktan kül almaya yarayan küçük kürek. = **belçe 2**
- T. Soğuk. = **tum**
- T. Sokakların üstüne yapılan dört veya iki yanı açık güneşlik. = **basturma**
- T. Sol, ters, yanlış (mecaz anlamda aksilik, felaketli, uğursuz, kötü denilen anlamları bildirir). = **çep**
- T. Somurtmak, suratını asmak. = **puhsarimak**
- T. Sonbaharda gömülüp kışın soğuğa alıştırılan dala *aymiki dal* denir. = **aymiki**
- T. Sopa, tokmak. = **taranga**
- T. Soy tarihi; plan, usul, tedbir, çare, metot, kavrayış. = **corunğay**
- T. Soyтары, riyakar, ikiyüzlü. = **duz**
- T. Söz anlamaz, söz geçmez. = **covizir**
- T. Söz dinlemeyen. = **pitér kulağ**
- T. Söz geçmez, utanmaz. = **zal**
- T. Söze karışmak, durmadan söze karışan. = **beşégiz**
- T. Su afeti, sel, taşkın. = **tilisiz yéga**
- T. Su başı, arık ağzı, su yolu. = **başlağ**
- T. Su basmak, taşmak; kımıldamak. = **devrimek**
- T. Su birikintisi, küçük göl. = **çölmög**
- T. Su geçirmek için yapılan oluk veya üstü kapalı arık. = **tanay**
- T. Su kasesi, çanak, büyük bardak. = **bardağ**
- T. Su olan geçit (hayvanların veya yayaların üzerinden geçebildiği küçük su). = **palçık**
- T. Suçu başkalarına atmayı gösterir. = **tokum tikmek**
- T. Suda yetişen saman gövdeli bitki. = **pağa oti**
- T. Sulu göz, çok ağlayan. = **cicilağ**
- T. Susama. = **ağkiş**
- T. Suya baş daldırmadan önce söylenen çocukların sözü. = **çaşam-çaşam**
- T. Suya uygun miktarda pirinç, kıyma, soğan, maydanoz ve kuru meyveler katılarak kaynatılıp hazırlanan sulu yemek. = **horda**
- T. Suyu ayağı geçmeyen pis kokulu çamur. = **dasti**
- T. Suyu kaçmak, yarım yamalak kurumak. = **ekçimek**
- T. Suyun yalamasıyla oyulan büyük çukur. = **arğin**
- T. Sürülmemiş toprak. = **bozluk**

- T. Sürölüp dinlendirilen topraktaki büyük, kurumuş çamur parçası (bazı yerlerde “pampa” da denir). = **paŋpa**
- T. Süt ot (bir çeşit ot). = **çar ot**
- T. Şakalaşmak, şaka etmek. = **çékişmak**
- T. Şakayık. = **aķ kuğluk**
- T. Şanssızlık, işi ters gitmek, bahtı kapalı olmak. = **emgigi kényişmak**
- T. Şapka diken terzi. = **telpeksaz**
- T. Şapkanın önü; at ve eşeklerin yularının şakağa doğru gelen yeri. = **çékilik**
- T. Şaşı. = **eles**
- T. Şaşırma, küçümseme duygularını belirten ünlem. = **e-e**
- T. Şaşırmak, hayran kalmak; alay etmek. = **taŋkörmek**
- T. Şaşırtıcı değil. = **taŋ yok**
- T. Şehir kaleleri, ocak, büyük avlu vb. yerlerin kapıları, kapı. = **çaķsa**
- T. Şeker, şekerleme (çocuklara verilir). = **tataķ**
- T. Şelale; yüksekten suyun inmesiyle oyulan yer. = **azma**
- T. Şerbetçiotu. = **çirmuh**
- T. Şeytantırnağı (tırnak etrafında çıkan yara). = **ettiken**
- T. Şık, güzel. = **alipte**
- T. Şımarmak. = **zizilmek**
- T. Şifa, deva. = **em**
- T. Şikayet eden, perişan olmuş, zayıflamış. = **datho**
- T. Şişenin ağaçtan yapılan kapağı. = **püget 1**
- T. Şişman, semiz, boyunları kıvrılıp giden şişman kişilere söylenen benzetme kelime. = **tuluķçi koŋğuzdek**
- T. Şölende kadın ve erkeklerin birbirine çiçek atarak oynadıkları oyun. = **pota oyuni**
- T. Şu, işte şu. = **daşu**
- T. Şu, işte şu. = **déşu**
- T. Şunun için, ondan dolayıdır ki. = **aŋvaçün**
- T. Şunun için, ondan dolayıdır ki. = **aŋvaşķa**
- T. Şunun için, ondan dolayıdır ki. = **aŋvala**
- T. Şuursuzluk, baygınlık. = **emsür**
- T. Tabip, doktor. = **emçi**
- T. Tablo takılan çivi. = **pumiħ**
- T. Tahammül, dayanma gücü. = **berdem**
- T. Tahammül, dayanma gücü, takat, rağbet. = **revet**
- T. Tahıl, buğday, mısır, nohut gibi şeylerden kavru olarak pişirilen yemek. = **paķul**
- T. Tahıl koymak için hasırdan yapılan yuvarlak kap; saman doldurmak için hasırdan veya dal-çubuktan yapıp arabaya yerleştirilen yuvarlak veya dörtgen sandık. = **badan**
- T. Tahıl tüccarı. = **revende**
- T. Tahılın, ekinin yağmurda kalıp bozulması. = **bul**
- T. Tahmin, tasarı. = **dorayıçi**
- T. Tahminen, kıyasen. = **dorayçisiğa**

- T. Tahrik etmek, kışkırtmak, bozulmak, karışıklık çıkarmak. = **baği-taği bolmak**
- T. Tahta makaranın içine batırılan iç. = **turmuze**
- T. Tahtakurusu böceği. = **çüçün**
- T. Tahtadan kova, ağaçtan yapılan büyük fiçı (kuyudan su çeken). = **tartқа**
- T. Tahtadan yapılan yatılacak yer. = **bügülük**
- T. Takke, kışlık şapka, kalpak = **töpe**
- T. Taklidi ses. = **çir**
- T. Taklidi ses (buzun çözülmesi, karın erimesi gibi sıvı şeyler için kullanılır). = **cupa-cuppañ**
- T. Taklidi ses (buzun çözülmesi, karın erimesi gibi sıvı şeyler için kullanılır), sırışıklam olmak. = **çopa-çopañ**
- T. Taklidi ses (dalga ve damlaların şırıltısı). = **cuppañlimak**
- T. Takoz. = **pene**
- T. Talihsizlik. = **düşkellik**
- T. Tam, aynen, uygun, yerinde. = **tépinış**
- T. Tam değil, biraz, yarım yamalak. = **çala-çota**
- T. Tam olgunlaşmamış, yarım yamalak pişmiş = **pokan 2**
- T. Tambur vb. çalgı aletlerinin tellerini kaldırmak için bu aletlerin yüz tarafına konulan küçük parça (direk). = **bulbulek**
- T. Tandırın iç çevresi. = **daman**
- T. Tandırın kül çıkarılan deliği. = **apķunaķ**
- T. “Taraņa” ya bakınız. = **daraņa**
- T. Tarla kenarlarında yetişen bir çeşit ot. = **panus ot**
- T. Tarla kenarlarında, yol boylarında yetişen bir çeşit ot. = **çuğundan**
- T. Tarla sınırı. = **tirgen**
- T. Tarla ve otlaklarda sarılıp yetişen bir çeşit ot. = **dive piçek**
- T. Tarlanın su çıkmayan yerine su çıkarmak için kanal açmak. = **ala tartmak**
- T. Tartışmak; suçlamak, azarlamak, ırgalamak. = **duruşlimak**
- T. Tarumar, viran, dökmek, saçmak, dağıtmak. = **tarpiyin**
- T. Tasarı, kıyas. = **bolca 2**
- T. Tasarlamak, kıyaslamak. = **bolcalimak**
- T. “Tasķara”ya benzer. = **taskir**
- T. Tatlı. = **taltik**
- T. Tatlı şeyler. = **tatlik-türüm**
- T. Tavana yerleştirilen nakışlı tahta veya tahta tavan. = **tahapen**
- T. Tavşan yavrusu (bazı yerlerde “bécen” denir). = **böcen**
- T. Tavuğun “rok-rok” yapışı. = **rokuldimak**
- T. Tavuk. = **taķu**
- T. Tay, yaşına doymamış kısırak yavrusu. = **turumçak**
- T. Tedavi etmek, hastaya ilaç vermek. = **emlimek**
- T. Tehdit etmek, burnunu uzatıp göze girmek, sokmak, saplamak. = **dobdulmak**
- T. Tekellüf, özenme. = **tüzüt**

- T. Tekerlek; çember (oyuncak). = **dügölçek**
- T. Tekne, leğen. = **çilapçin**
- T. Tekne, leğen. = **das**
- T. Telaşlanmak, korkmak, zorda kalmak, sarsılmak; yorulmak; donmak, korkudan dona kalmak (“dağdarmak” da denir). = **dağdırımağ**
- T. Telaşlı olmak. = **alude bolmağ**
- T. “Telpigi suğa çilaşmağ”a benzer. = **pöpüki suğa çilaşmağ**
- T. “Tem-tem”e benzer. = **tem-tüm**
- T. Tembel, avare, çalışmadan geçinen kimse. = **bakaniyaz**
- T. Tembel, haylaz, miskin, pasif (buyrulmadığı sürece işi kendiliğinden yapmayan kişi); hesap, sonuç (paranın hesabını çıkarmak). = **coruğ**
- T. Tembel, üşengen, gevşek, asalak (dağlıların sözü). = **biylen**
- T. Tembih etme, uyarma. = **tavilaş**
- T. Temin etme, sağlama, garantileme. = **dayımağ**
- T. Tencereleri yıkamak için kullanılan bez parçası. = **ağıça**
- T. Tepe, doruk, tepelik yer. = **dömbel**
- T. Tepe yamacı. = **belgünek**
- T. Tepinmek, tepinip öfkesiyle bağırma. = **depsiniş**
- T. Terazinin eşya tartılan tabağı. = **hapan**
- T. Terazinin taşı. = **toğa 1**
- T. Tereddüt, sarsılma, bilinçsizlik. = **hanakımağ**
- T. Terk etmek, atmak. = **terkin eylimek**
- T. Ters, dikbaşı, içi kötü (kişinin karakteri için kullanılır). = **poği**
- kiğgir**
- T. Testere kazıntısı (“püze” de denir). = **püzek**
- T. Tezek böceği, tezek-gübre yiyen bir çeşit böcek (o tezek-gübreleri yuvarlak şekle koyup alıp gittiği için, “tulukçi kōğğur” diye adlandırılır). = **tulukçi kōğğuz**
- T. Tırmık. = **tatila**
- T. Tırmık; saman ve yaprak yığan alet. = **tarmağ**
- T. Tiksinmek, bir şeyi çok yediğinden artık yiyesi gelmemek. = **çaçap ketmek**
- T. Tik-tak ses çıkarmak, damağını kakmak. = **çikağdimak**
- T. Titrek. = **çimigen**
- T. Tomurcuk, filiz. = **tügür**
- T. Tomurcuk, filiz çıkarmak. = **buğa bağlimak**
- T. Topaç (buzda çevrilerek oynanan oyuncak). = **pékirğuç**
- T. Topal, aksak. = **dingus**
- T. Toplum, halk. = **elimele**
- T. Topuk topunu vurarak oynanan sopa. = **çögen**
- T. Torun çocuğu. = **çenevre**
- T. Toz. = **toz**
- T. Toz duman. = **boğunağ**
- T. Toz-duman. = **tuğ**
- T. Toz duman olup giden, parça parça olan. = **çul-çul**

- T. Toz, duman, yumuşak. = **porpaŋ**
- T. Toz, toprak. = **hak**
- T. Toz-toprak, kirli, pis. = **topa -teret**
- T. “Töl”e benzer. = **töl-baqa**
- T. Törpü (ağacı düzgünleştiren büyük törpü). = **tüpük**
- T. Tuhaf, garip, acayip, yabancı (bu kelime kişinin tavrını, eşyaların tadını belirtmek için kullanılır). = **taŋsük**
- T. Turp. = **ahturma**
- T. Turp. = **turma**
- T. Turp (ilk olgunlaşan, düğmeye benzeyen turp). = **pirlaŋ**
- T. Tutulmak, alışmak, öğrenmek, kılıfı kılıfına uymak. = **horda bolmak**
- T. Tutumsuz, savurgan. = **partaŋçi**
- T. Tuvalet. = **poklaq**
- T. Tuvalet. = **hala**
- T. Tuvalet (batırmak anlamına gelir). = **çiçtimhana**
- T. Tuvaletin yine bir çeşit söylenişi; tuvalet. = **arkilik**
- T. Tuz, kırmızıbiber gibi şeyleri koymak için ağaçtan oyulup yapılan kap. = **poraç**
- T. Tuzak, kapan. = **cile**
- T. Tuzak, kapan. = **tapan-tozaq**
- T. Tüfek. = **berdenği**
- T. “Tüpük”e benzer. = **türpik**
- T. Tütsülemek. = **buy salmaq**
- T. Tütün, sigara, çiğnemek için özel yapılmış tütün. = **temke**
- T. Tüyleri karışık ve düzensiz olan şapka. = **coğdar tumaq**
- T. Tüylü erik. = **heşek ürük**
- T. Uçan kuşların kursağı; boğaz, döş. = **pokan 1**
- T. Uçan kuşların ya da başka hayvanların ibiği. = **coğda**
- T. Uçurtmanın çitası. = **daqiratma**
- T. Ufak, her çeşit. = **çerçin**
- T. Ufak tefek. = **zaŋgul-zuŋgul**
- T. Ufaklık, gençlik, çocukluk. = **bövekçilik**
- T. Uğursuzluk basmak, felakete uğramak. = **tele-nes basmaq**
- T. Ulular mezarlığı. = **altunluq**
- T. Unu suya katıp yapılan koyu çorba. = **çalma 1**
- T. Usanmak, bıkmak, sıkılmak. = **zedikimək**
- T. Utanmak. = **hapa bolmaq**
- T. Utanmak. = **tutikmaq**
- T. Utanmak, ağır gelmek. = **ha almak**
- T. Utanmaz. = **rec**
- T. Utanmaz, terbiyesiz, küstah. = **betkerde**
- T. Uyarı, dikkat etme, ihtiyatlı olma. = **hevedaş**
- T. Uyarmak, ikaz etmek. = **puritip qoymaq**
- T. Uygun gelmek, uyumlu olmak, yakışmak, anlaşmak. = **tuğuşmaq**
- T. Uyumlu, uygun, münasip. = **cipsa**
- T. Uzun boylu, güzel, sevimli. = **tal boyluq**

- T. Uzun–kısa, düzensiz halde, sallanıp duran. = **poldañ-soldañ**
- T. Uzun zaman akmadan kalan suyun yüzünde oluşan kirli tabaka. = **paķileş**
- T. Üç ayaklı küçük kazan. = **dekçe-dekçek**
- T. Ümidini kesmek. = **tüñülmek**
- T. Üst üste, köşe. = **toğam**
- T. Üstün, fazla, çok. = **çare**
- T. Üstüne saçak veya çiçek yerleştirilen şapka. = **ciğa**
- T. Üstüne tepsi, küp, kase veya tas konulan, ağaçtan yapılan, üç ya da dört ayaklı kısa, masaya benzer yapı. = **çarçap 1**
- T. Üzüm. = **cücem**
- T. Üzüm bağı. = **talkalığ**
- T. Üzüm dallarını artıran kamış, bağ. = **çelle**
- T. Üzüm kurutulan özel ev. = **çünçe**
- T. Vahim, korkunç, telaşlanma, şaşırma. = **alvasti köleñgüsi**
- T. Vakitsiz, süresiz, istediği zamanda. = **biçağ**
- T. Vaktin geç olduğu zamanlar, 9-10. = **elyatķu**
- T. Varan, giden. = **barğindi**
- T. Vazgeçmek, ümidini kesmek. = **tügünmek**
- T. Vefalı, sadık, şefkatli. = **béğirsak**
- T. Vergi, gönüllü yardımlaşma. = **car**
- T. Verimli. = **boluķ**
- T. Vesika, belge, evrak, makbuz, senet. = **ci**
- T. Viran olmak, zarar edip sermayesini kaybetmek. = **dozole bolmak**
- T. Viran, tahrip, yıkım. = **bayran**
- T. Vücut biçimi, figür. = **ten piçimi**
- T. Vücut yapısı güzel olmayan, kaba. = **tetür ustihān**
- T. Vücutta çıkan bir çeşit yara (çıban) (bazı yerlerde “kötioğan” da denir). = **çıkan**
- T. Yaban domuzunun yavrusu. = **çürpe**
- T. Yaban keneviri. = **çégelek**
- T. Yaban keteni, şeytan saçı, aktimon. = **çirmiğut**
- T. Yaban ketenine (aktimon) benzeyen bir çeşit bitki. = **boğun 1**
- T. Yaban keteninin kabuğu. = **torķa**
- T. Yabancı. = **bötün**
- T. Yabancı, yabancı ülkeden olan. = **taşiliğ**
- T. Yabani at (dağlıların kelimesi). = **taka**
- T. Yabani hayvanlardan sorumlu olan bey. = **böre bégi**
- T. Yabani hindiba. = **boran çéçigi**
- T. Yadırgamak, tiksilmek, kendini kaçırmak (Turfan’da *yétirķimak* denir). = **téniķmak**
- T. Yağ çıkarma tezgahının yağ çıkan deliğine konulan tahta. = **çipça**
- T. Yağcı, dalkavuk, yordakçı. = **çapançi**
- T. Yağda pişirilen çörek, pide, gözleme. = **çepek**
- T. Yağda pişirilmiş hamur; lokma. = **bosuķ 2**
- T. Yağı yükselmek, suya batmamak, su üstünde durmak. = **çelgimek**

- T. Yağıyla sıyrılıp alınan kuyruk derisi. = **postuma**
- T. Yağlı erik, ak erik. = **bicinar**
- T. Yakacak olarak kullanılan, deve dikenine benzer bir çeşit bitki. = **aķuvvaķ**
- T. Yakılıp koku çıkarılan şey (tütüsü). = **tutatķu**
- T. Yakın görülen kişileri (eşini – dostunu) çağırırken kulanılan kelime (“adaş”a benzer). = **ağadaş**
- T. Yakışmamak, uymamak. = **çek basmaslık**
- T. Yalancı, aldatıcı; değişken. = **alıķağa**
- T. Yalancı, kendini öven. = **değgirek**
- T. Yalancı, züppe anlamlarını belirten birleşik kelime. = **çellide at çapturidiğan**
- T. Yalnız, bekar. = **darattiğ**
- T. Yalnız, tek başına. = **ekçe**
- T. Yaman, hiçbir işini eksik bırakmayan. = **piravedi**
- T. Yan kesici. = **celigür**
- T. Yanılmayı, alay edilmeyi belirtir. = **tamaşa çıkarmak**
- T. Yanlış, hata. Yanılma, ters. = **endu**
- T. Yanmak, közlenmek. Mecaz: Acı çekmek, ezilmek. = **puçulmak**
- T. Yapı olarak dıřta olan göz. = **badrań köz**
- T. Yapmak, etmek, muhteşem olmak. = **devrep kelmek**
- T. Yaprak dökmek, sararmak. = **pasañ 2**
- T. Yaramaz, afacan, söz dinlemeyen. = **başamak**
- T. Yaramaz, afacan, söz dinlemeyen (çocuklara söylenir). = **horuşı**
- T. Yaramaz, işi bozan, afacan. = **buzum béşi**
- T. Yaramaz, söz dinlemeyen; sebepsiz yere çıkışan. = **çaptikeş**
- T. Yaramazlık. = **horuşluk**
- T. Yardımcı, yardım, destek. = **demzek**
- T. Yarı elenmiş un (kalın elekte elenip yumuşağı alındıktan sonra, seyrek elekte elenip iri kepeği ayrılan yumuşak kepeklik un). = **ciris**
- T. Yarı uykulu durum. = **dim-dam**
- T. Yarılmak, çatlamak. = **piçilmek**
- T. Yarım yamalak, biraz, tam değil. = **çala-çüşte**
- T. Yarım yamalak pişmek. = **hamiskirmek**
- T. Yarım yanan odun. = **çiçil**
- T. Yarın. = **tańla**
- T. Yarın. = **tańnete**
- T. Yassı şeftali. = **toķiçak şaptul**
- T. Yastık, minder. = **peyķu**
- T. Yaşamak, geçinmek, kendi başına ömür sürmek. = **can etmek**
- T. Yaşını doldurmamış dişi keçi (başka yerlerde “çiviç” denir). = **çipiç**
- T. Yaşlanıp bunayıp şuurunu bilmez olmak. = **değdep ķalmak**
- T. Yaşlanmış, kuruyup giden ağaç. = **daği**
- T. Yaşlı dede, ihtiyar (Hoten’de *obuřķa* denir). = **avuřķa**
- T. Yatıştırmak, dindirmek. = **ağalamak**
- T. Yatıştırmak, dindirmek. = **bazilimak**

- T. Yatmak, uyumak, sakinleşmek. = **tünkeltmek**
- T. Yay. = **palakman**
- T. Yay ve okun veya pamuk atan dükkanın kalın pamuk ipliği. = **zey 1**
- T. Yaymak, sermek, açmak, ifşa etmek. = **bir kılmak**
- T. Yazık, boş ver, bırak gibi hoşnutsuzluk duygusunu bildiren kelime önü eki; ya da, veya anlamını bildiren yardımcı kelime. = **ce 1**
- T. Yeltenmek, hazırlanmak. = **pezlenmek**
- T. Yemek çubuğu (çatal yerine kullanılan Çin mutfak aleti). = **çöküç**
- T. Yemek yenilen boyalı metal kase. = **pedeñ**
- T. Yengeç. = **çaca**
- T. Yeni doğan bebeğin dışkıısı. = **pekeş**
- T. Yeni donan ince buz. = **çirimdan**
- T. Yeni evlenmiş bayan. = **cugan**
- T. Yenmek, galip gelmek. = **zor çıkmak**
- T. Yeraltı yolu. = **evzer yoli**
- T. Yerine getirilmesi gerekli pay, başka, ayrı. = **çam**
- T. Yeşil ile sarı arasındaki renk. = **békimtul**
- T. Yeşil ve ak karışık ipek kumaş. = **han etles**
- T. Yetenek, kabiliyet. = **bolum**
- T. Yetinen. = **tokurkağ**
- T. Yığılmak, toplanmak, çevrelemek. = **çulğaşmak**
- T. Yığın, kalabalık, büzülmek, yuvarlaklanmak. = **dügdek**
- T. Yığın; küçük top. = **poznek**
- T. Yıktırmak, yüzükoyun indirmek, yuvarlatmak, döndürmek. = **tékiletmek**
- T. Yıldırım, şimşek. = **çéçilgağ**
- T. Yıpranmaz, kederlenmez. = **ardimas**
- T. Yırtmak, parça parça etmek. = **titma-katañ kılivetmek**
- T. Yoksul, fakir, hiçbir şeyi olmayan, geçimi zor (başka yerlerde “rodo” denir). = **roda**
- T. Yoksul, sade, basit, kuru. = **çöpçül**
- T. Yol toprağı. = **bozañ topa**
- T. Yolun ayrılan yeri, ağız (dağ ağızı). = **çat**
- T. Yolun, suyun ikiye ayrılan yeri. = **ariş**
- T. Yonca, saman vergisi. = **héni**
- T. Yönetmemek, idare edememek. = **covitalmaslık**
- T. Yönetmek, idare etmek. = **técimek**
- T. Yönetmek, idare etmek, becermek. = **bacimak**
- T. Yönetmek, idare etmek; icra etmek (*coñkuruş komitéti* – icra komitesi). = **coñkurmak**
- T. Yorulmak. = **emgimek**
- T. Yorulmak, kuvvetsizlenmek. = **tosirimak**
- T. Yorulmak, nefesi kısılmak. = **talcikmak**
- T. Yukarıdaki “apçirimak” kelimesinin anlamlarını belirtmekten başka, yine su konulan yerlerin rüzgarda kuruyup kalmasında kullanılır. = **apçimak**

- T. Yuları dizginle birleştiren demir burgu. = **ergul**
 T. Yumurta kızartması. = **tu^hum ^hkoru^q**
 T. Yumurtlamak. = **tu^hum ^hkoyma^q**
 T. Yurt büyüğü, yaşça büyükler, hakim. = **ağa**
 T. Yuvarlak. = **pomla^q**
 T. Yuvarlak, daire. = **törük**
 T. Yuvarlak şey; top, küçük top. = **po^hzek**
 T. Yuvarlak, toplu, semiz. = **pomsa^q**
 T. Yuvarlamak; kandırmak, göz boyamak. = **pomlima^q**
 T. Yük bağlamak amacıyla eyerin arkasına takılan çift tasma. = **böktürge**
 T. Yüksek, derin sepet. = **çura^h**
 T. Yüksek kaliteli eski zaman takkesi. = **te^hi**
 T. Yüksek sesle konuşmak. = **po^hullima^q**
 T. Yüksek; yerin tepelik yerleri. = **döş**
 T. Yükselmek. = **ağma^q**
 T. Yüreği katı kimse, merhametsiz, acımasız. = **bağru**
 T. Yürekli, cesaretli, cesur, cüretli, korkusuz. = **türgün**
 T. Yüz, sima; kişinin karakterini, huyunu ifade eden ruhi özellikler. = **evzay**
 T. Yüz yüze. = **çapmu-çap**
 T. Yüzde çıkan bir çeşit leke (genelde ilkbahar günleri çıkıp sonra yok olur). = **ça^hilay**
 T. Yüzdeki ya da avuç içindeki küçük çizgiler. = **biçim**
 T. Yüzü kalın, yüzsüz. = **dapşa^q**
 T. Yüzü kalınlık etmek. = **dapşayma^q**
 T. Yüzü yuvarlak, şişman. = **domsa^q**
 T. Yüzük. = **balçu^q**
 T. Zahmet etmek, yorulmak, kuvvetsizlenmek. = **covima^q**
 T. Zahmet, huzursuzluk. = **covalğu**
 T. Zahmetlendirmek, yormak, kuvvetsizlendirmek. = **covatma^q**
 T. Zalimlik, kötülük, zorluk, güçlük. = **carisli^q**
 T. Zaman, devir, fırsat, vakit = **çağ**
 T. Zayıf, arık. = **avuğay**
 T. Zayıf, arık. = **da^hi**
 T. Zayıf, arık, yediği yüzüne yansımayan. = **ancirğa**
 T. Zayıf, güçsüz, dayanıksız, cansız durumu belirtmek için kullanılan ibare. = **erva kékivetkendenk**
 T. Zayıf, güçsüz, dayanıksız (hayvanlara söylenir). = **dapendi**
 T. Zayıflamak = **tartılma^q**
 T. Zeki, atik, akıllı, uyanık ve tedbirli kişileri belirten bir deyim. = **téri^hkka üçke koyma^q**
 T. Zengin olmak, paralı mallı olmak. = **tépinma^q**
 T. Zengin, paralı. = **zerdar**
 T. Zengin, varlıklı, malı mülkü olan. = **barli^q**
 T. Zenginleşmek. = **pitlinip kalmak**

- T. Zıddına gitmek. = **téliğa tegmek**
 T. Zıt gelmek. = **tik kélip qalmaq**
 T. Zinnet, süs, güzelleştirilen, donatılan, sahte. = **bézek**
 T. Zirek, uyanık, keskin (çok küçük çocuklara söylenir). = **zakavet**
 T. Zor, güç, karmaşık. = **duşqar**
 T. Zorlanmak, azap çekmek. = **terslik tartmaq**
 T. Zurnanın ağza gelen kısmı. = **pipi 2**
 T. Zühre yıldızı. = **aqyultuz**

SONUÇ

Bu çalışmaya Yeni Uygur Türkçesi ile ilgili ön araştırma yapılarak başlandı. Öncelikle Arap alfabesi ile kaleme alınmış olan özgün eser “*Uygur Şiviliri Sözlüğü*”nin Latin alfabesine aktarımı yapıldı. Daha sonra madde başı sözcüklerin açıklamaları Türkiye Türkçesine çevrildi. Çevirinin ardından sözlükteki madde başı sözcüklerin Türkçe ve Eski Türkçe ses denkleri; Kutadgu Bilig, Divan-ı Lûgat’it-Türk, An Etimologic Dictionary of Pre- Thirteenth Century, Derleme Sözlüğü, Tarama Sözlüğü ve Türkçe Sözlük’ten yararlanılarak belirlendi. Eski Türkçesi ve Türkçe ses denklği bulunan sözcükler ilgili bölümlerde belirtilirken bulunamayanların ilgili bölümlerine “ø ?” işareti konuldu.

Yapılan çalışmada Uygur Türkçesi diyalektlerinde kullanılan bazı sözcüklerin hem Türkiye Türkçesi’de hem de Eski Türkçede yaşadığı saptanmıştır. Özgün yapıtta yer alan bu özellikteki sözcüklerden bazıları şunlardır:

Yeni Uygur Türkçesi	Türkiye Türkçesi	Eski Türkçesi
ardağ	ardak	artak
añka	anka	inğa
avut-	avut-	avut-
ayağ	ayak	ayak
er	er	er
erdem	erdem	erdem
ek-	ek-	ek-
elkün	elgün	élgün
em	em	em
emgek	emek	emgek
ağ-	ağ-	ağ

piçim	biçim	bıçım
tañsük	tansık	tañsuk
tamğak	damak	tamğak
çoğ	çok	çok

Yapılan karşılaştırma sonucunda Eski Türkçeden gelen bazı sözcüklerin Yeni Uygur Türkçesi diyalektlerinde yaşadığı halde Türkiye Türkçesinde yaşamadığı saptanmıştır. Bu sözcüklerden bazıları aşağıda verilmektedir:

Yeni Uygur Türkçesi	Eski Türkçesi
atan	atan
ah ^l ak yer	ağlak yer
arğun	arkun
béğirsak	bağirsak
püt-	büt-
tavar-torqa	tavar-torku
çanaç	çanaç
çivin	çibun

Türkiye Türkçesi ile Yeni Uygur Türkçesi arasındaki anlamsal ve biçimsel yakınlığın sadece sözcüklerle sınırlı kalmadığı deyimlere kadar genişlediği görülmüştür. Özgün yapıtta yer alan ortak özellikteki deyimlerden bazıları şunlardır:

Yeni Uygur Türkçesi	Türkiye Türkçesi
araşta kalmak	arada kalmak
burni köpmek	burnu büyümek
burniniñ töpisige élip qoymaq	burnunun dikine gitmek
béşida yañaq çaķmaq	başında ceviz kırmak
béşi işşip qalmak	kafası şişmek
béğir basmaq	bağrına basmak
poķini boğuzlimak	bokuyla kavga etmek
tapini töşük	tabanı delik

tik kélip kálmaq

diklenmek

Üzerinde çalışılan yapıtta geçen çok sayıda deyim ve ikileme Yeni Uygur Türkçesinin anlatım bakımından zenginliğini göstermektedir. Çalışmada geçen ikilemelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

ara-sıra	poldaŋ-soldaŋ
artuŋ -sartuŋ	tapan-tozaq
arvaŋ -sarvaŋ	to <u>h</u> u-tuman
ereŋ -sereŋ	cirim-cirim
eŋgi-teŋgi	çékil-çuqul
bazar-oça	zaŋgul-zuŋgul
bus-bulğunaq	

Yeni Uygur Türkçesi, içerisinde birçok Arapça ve Farsça sözcük barındırmaktadır. İncelenen özgün yapıtta da Arapça ve Farsça kökenli sözcükler saptanmıştır. Aşağıda, yapılan çalışma sırasında saptanan Arapça ve Farsça sözcüklerden bazıları verilmektedir:

Arapça ve Farsça Sözcükler

balah <u>o</u> r	ta <u>h</u> ta gügüt
boğça	teskin
bétaldi	çarsu
pavan	<u>h</u> on
biçağ	çendan
danikar	<u>h</u> ina
paçak	çimger
derbider	zer
pana	<u>h</u> al
zalalet	<u>h</u> am pa <u>h</u> ta

Yapılan çalışmayla Eski Türkçede var olan sözcüklerden günümüz Uygurcasında yaşayanlar saptanmış olup madde başında yer alan sözcüklerin Türkçe çevirilerinin yapılmasıyla da Yeni Uygur diyalektlerinin Türkiye Türkçesine yakınlığı gösterilmiştir. Çalışmanın; madde başı sözcüklerin Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesiyle karşılaştırılması yönüyle de benzerlik ve farklılık bağlamında tarihsel süreç bakımından Türkiye Türkçesine de bir katkıda bulunması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan,** *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK, Ankara, 1980.
- ARAT, Reşid Rahmeti,** *Kutadgu Bilig, III, İndeks*, Yay. K. Eraslan, O. F. Sertkaya, N. Yüce, TKAE, İstanbul, 1979.
- ATALAY, Besim,** *Divanü Lûgat-it Türk Dizini "Endeks"*, (3. Baskı), TDK, Ankara, 1991.
- BOZKURT, Fuat,** *Türkçe Çağdaş Dilbilgisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994.
- CLAUSON, Sir Gerard,** *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Londra, 1972.
- DENY, Jean,** *Türk Gramerinin Temel Kuralları "Türkiye Türkçesi"*, (Çev : Oytun Şahin), TDK, Ankara, 1995.
- Derleme Sözlüğü I*, TDK, Ankara, 1963.
- Derleme Sözlüğü II*, TDK, Ankara, 1965.
- Derleme Sözlüğü III*, TDK, Ankara, 1968.
- Derleme Sözlüğü IV*, TDK, Ankara, 1969.
- Derleme Sözlüğü V*, TDK, Ankara, 1972.
- Derleme Sözlüğü IX*, TDK, Ankara, 1977.
- Derleme Sözlüğü X*, TDK, Ankara, 1978.
- Derleme Sözlüğü XI*, TDK, Ankara, 1979.
- DEVELLİOĞLU, Ferit,** *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2002.
- ERDAĞI, Binnur,** "Uygurlar ve Yeni Uygurca", *Çağdaş Türk Dili*, sayı: 119, Ocak 1998: 140-153.
- ĞUPURİ, Ğulam,** *Uygur Şiviliri Sözlüğü*, Milletler Neşriyatı, Béyciñ, 1986
- JARRİNG, Lund,** *An Eastern Turki – English Dialect Dictionary*, 1964.
- LESSING, Ferdinand D.,** *Moğolca-Türkçe Sözlük*, (Çev: Günay Karaağaç), TDK, Ankara, 2003.
- Lİ, Yong-Song,** *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*, Simurg Yay., İstanbul, 1999.

- Mütercim Āsım Efendi**, '*Burhān-ı Katı*' (Haz: Prof. Dr. Mürsel Öztürk, Dr. Derya Örs), TDK, Ankara, 2000.
- NECİP, Emir Necipoviç**, *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, (Çev: İ.Kurban), TDK, 1995.
- ÖZEL, Şükrü**, *Uygurca Sözlük Çalışması, Lisans Bitirme Tezi (A)*, Edirne, 1999.
- ÖZTÜRK, Rıdvan**, *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, TDK, 1997.
- ÖZTÜRK, Rıdvan**, *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, TDK, Ankara, 1994.
- RÖHRBORN, Klaus**, *Uigurisches Wörterbuch II*, 1979.
- Tarama Sözlüğü I*, TDK, Ankara, 1963.
- Tarama Sözlüğü II*, TDK, Ankara, 1965.
- Tarama Sözlüğü III*, TDK, Ankara, 1967.
- Tarama Sözlüğü V*, TDK, Ankara, 1971.
- TEKİN, Talat-ÖLMEZ Mehmet**, *Türk Dilleri*, Simurg Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1999.
- TÖMÜR, Hamit**, *Modern Uyghur Grammar (Morphology)*, (Çev : Anne Lee), Kitap Matbaası, İstanbul, 2003.
- Türkçe Sözlük I, II*, TDK, Ankara, 1998.
- Uygur Tilinin İzahlik Luğiti*, Şinciñ Xelq Neşriyati (Qisqartılmışı), Şinciñ, 1999.